13. LASY PUSZCZY ROMINCKIEJ

13.1. Charakterystyka lasów w zarządzie LP

Dane w tym rozdziale prezentowane są na podstawie Planu Urządzania Lasu Gołdap na lata 2025-2034, według stanu na dzień 01.01.2025 r (BULiGL 2024)

13.1.1. Typy siedliskowe lasu

Podstawowym warunkiem stworzenia właściwych podstaw do oceny warunków przyrodniczych oraz podejmowania trafnych decyzji ochronnych, hodowlanych i renaturalizacyjnych, jest pełne rozpoznanie wartości przyrodniczych, a w szczególności gleb, siedlisk leśnych i zbiorowisk roślinnych. Prace z tego zakresu wykonano w latach 2002-2003 (BULiGL oddział w Białymstoku 2003). Zasadniczymi elementami typologicznymi, mającymi wpływ na przestrzenny i ilościowy układ siedlisk, są: rzeźba terenu i utwory geologiczne, typ próchnicy, stosunki wilgotnościowe oraz chemiczne i fizyko-chemiczne właściwości gleb. Z elementami tymi ściśle związana jest szata roślinna, zwłaszcza runo i gatunki lasotwórcze.

Poziom i charakter wody gruntowej był podstawą do wyróżnienia trzech zasadniczych szeregów wilgotnościowych siedlisk: świeżych, wilgotnych, bagiennych i ich wariantów.

Podstawową jednostką klasyfikacyjną siedlisk, jest siedliskowy typ lasu, jako typ ekosystemu leśnego, obejmujący fragmenty lasu o zbliżonej żyzności i zdolności produkcyjnej. W szczegółowym scharakteryzowaniu warunków siedliskowych uwzględniono warianty uwilgotnienia siedlisk, ich rodzaje i stan. Warianty uwilgotnienia siedlisk ustalono na podstawie stopni występowania wody gruntowej (g1-g7) lub opadowo-glejowej (og1-og6). Aktualny stan siedliska, określający aktualny stan żyzności i produkcyjności siedliska, uwzględnia się w celu wyróżnienia siedlisk odbiegających od stanu naturalnego.

Udział typów siedliskowych lasu parku krajobrazowego w ujęciu powierzchniowym i procentowym przedstawiono dalej w formie tabeli oraz wykresów. Poniższe zestawienie zawiera dane wynikające z rozliczenia powierzchni w ramach wyłączeń taksacyjnych.

Tabela 93. Zestawienie typów siedliskowych lasów na gruntach LP w granicach PKPR

Typ siedliskowy lasu	Pow.[ha]	Udział[%]
1	2	3
Bśw	1,71	0,02
Bb	111,15	1,11
BMśw	1161,92	11,61
BMw	119,76	1,20
BMb	455,27	4,55
LMśw	2254,80	22,54
LMw	45,91	0,46
LMb	859,85	8,59
Lśw	4370,20	43,67
Lw	124,78	1,25
Ol	336,08	3,36
OlJ	164,13	1,64
Ogółem	**10005,56**	**100**

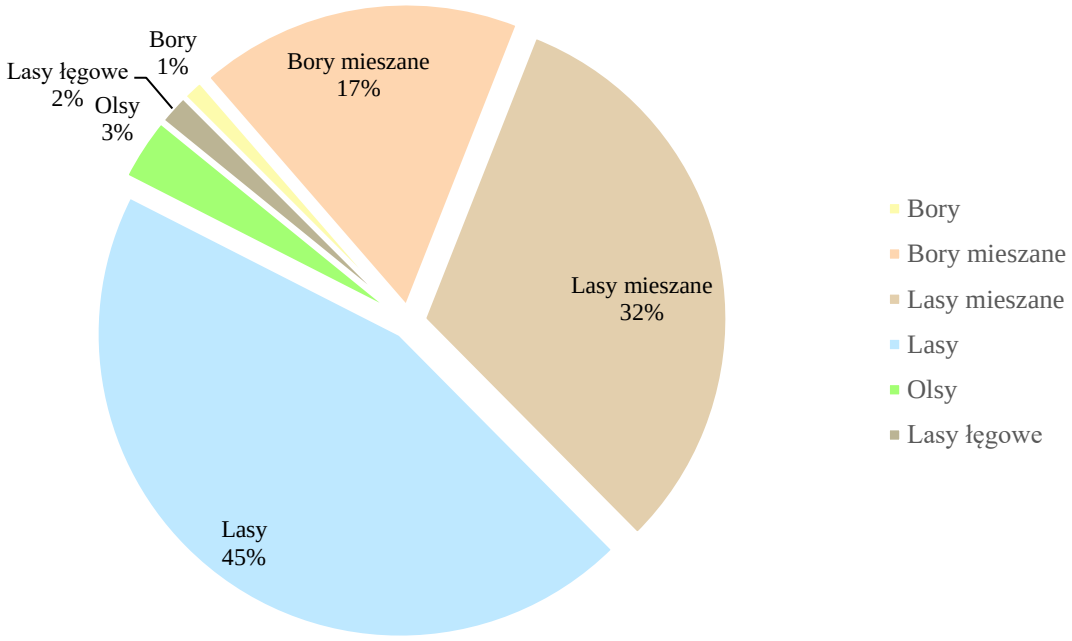
Dominującymi typami siedliskowymi w Parku Krajobrazowym Puszczy Rominckiej są: Lśw (43,67%) i LMśw (22,54%).

Podział siedlisk na grupy żyznościowe (troficzne) przedstawia się następująco:

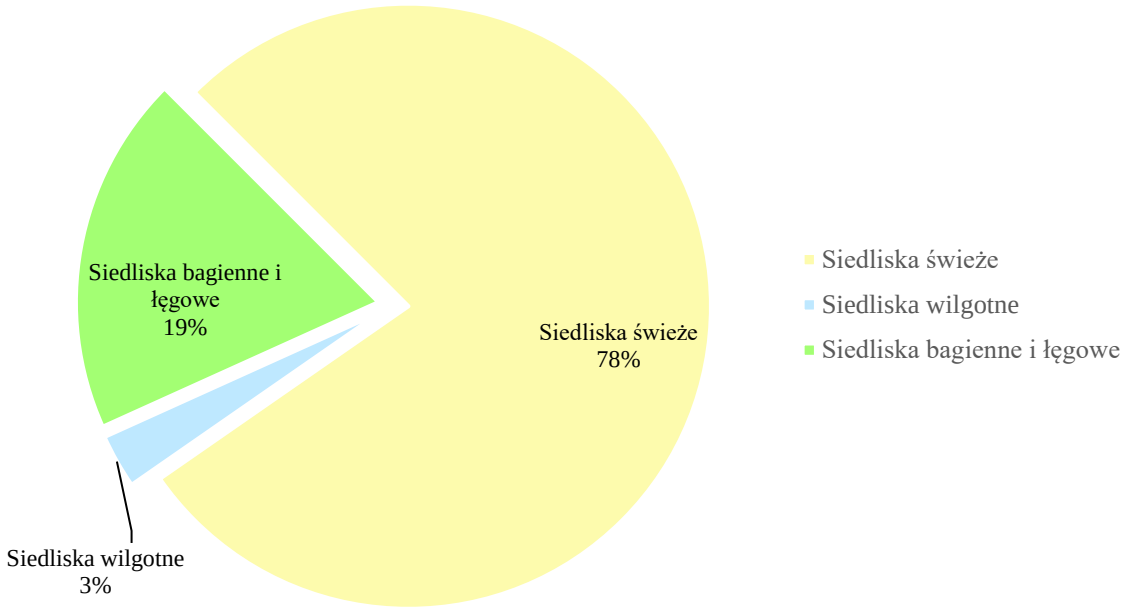
- ✓ bory (Bśw i Bb) – 1,13% (112,86 ha),
- ✓ bory mieszane (BMśw, BMw, BMb) – 17,36% (1736,95 ha),
- ✓ lasy mieszane (LMśw, LMw, LMb) – 31,59% (3160,56 ha),
- ✓ lasy (Lśw, Lw) – 44,92% (4494,98 ha),
- ✓ olsy (Ol) – 3,36% (336,08 ha),
- ✓ lasy łęgowe (OlJ) – 1,64% (164,13 ha).

Pod względem wilgotnościowym występują tu następujące grupy siedlisk:

- ✓ siedliska świeże (Bśw, BMśw, LMśw, Lśw) – 77,84% powierzchni (7788,63 ha),
- ✓ siedliska wilgotne (BMw, LMw, Lw) – 2,91% powierzchni (290,45 ha),
- ✓ siedliska bagienne i łęgowe (Bb, BMb, LMb, Ol, OlJ) – 19,25% powierzchni (1926,48 ha).

Ryc. 39. Struktura procentowy siedlisk wg żyzności w PKPR

Ryc. 40. Udział procentowy powierzchni siedlisk wg wilgotności

Cechą charakterystyczną zróżnicowania siedliskowego obszaru jest bardzo duży udział siedlisk lasowych, a niewielki - borowych. W skali kraju obserwowana jest sytuacja raczej odwrotna, gdzie na znacznej powierzchni dominują ubogie siedliska, a żyzne spotykane są rzadko. Tak więc zróżnicowanie siedliskowe obszaru nadleśnictwa, z przewagą żyznych siedlisk lasowych, należy zaliczyć do niewątpliwych walorów przyrodniczych tego terenu.

13.1.2. Dominujące funkcje lasu i kategorie ochronności

Z poniższego zestawienia wynika, że 93,45% powierzchni lasów Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej stanowią lasy ochronne, których dominującym celem są funkcje pozaprodukcyjne. Wśród lasów ochronnych największą powierzchnię zajmują lasy stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody (59,92% powierzchni ogólnej lasów). Rezerwaty zajmują 6,55% powierzchni leśnej parku. Lasów gospodarczych prawie nie ma.

Tabela 94. Podział powierzchni leśnej w zarządzie LP w granicach PKPR wg dominującej funkcji lasu

Kategoria lasu	Powierzchnia [ha]	Udział [%]
1	2	3
Rezerwaty	**655,00**	**6,55**
Lasy ochronne, w tym:		
- lasy stanowiące cenne fragmenty przyrody	5995,02	59,92
- lasy wodochronne	2651,73	26,50
- lasy stanowiące wyłączone drzewostany nasienne	161,98	1,62
- lasy znajdujące się na stałych powierzchniach badawczych i doświadczalnych	62,05	0,62

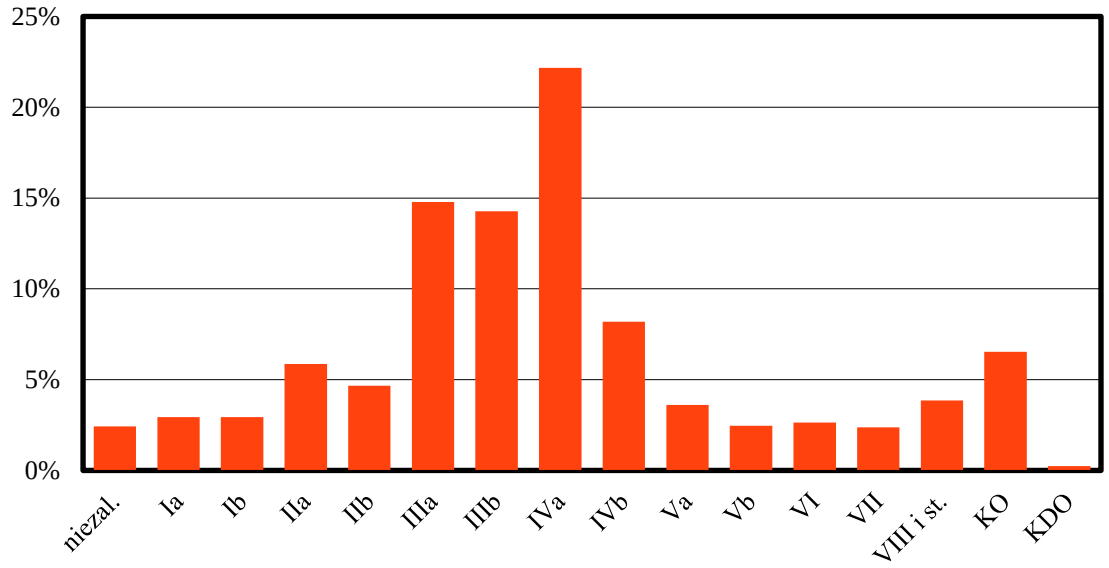
Kategoria lasu	Powierzchnia [ha]	Udział [%]
1	2	3
- lasy stanowiące ostoje zwierząt objętych ochroną gatunkową	424,99	4,25
- lasy glebochronne	54,18	0,54
Razem lasy ochronne	**9349,95**	**93,45**
Lasy gospodarcze	**0,61**	**0,01**
Łącznie	**10005,56**	**100,00**

13.1.3. Struktura wiekowa drzewostanów

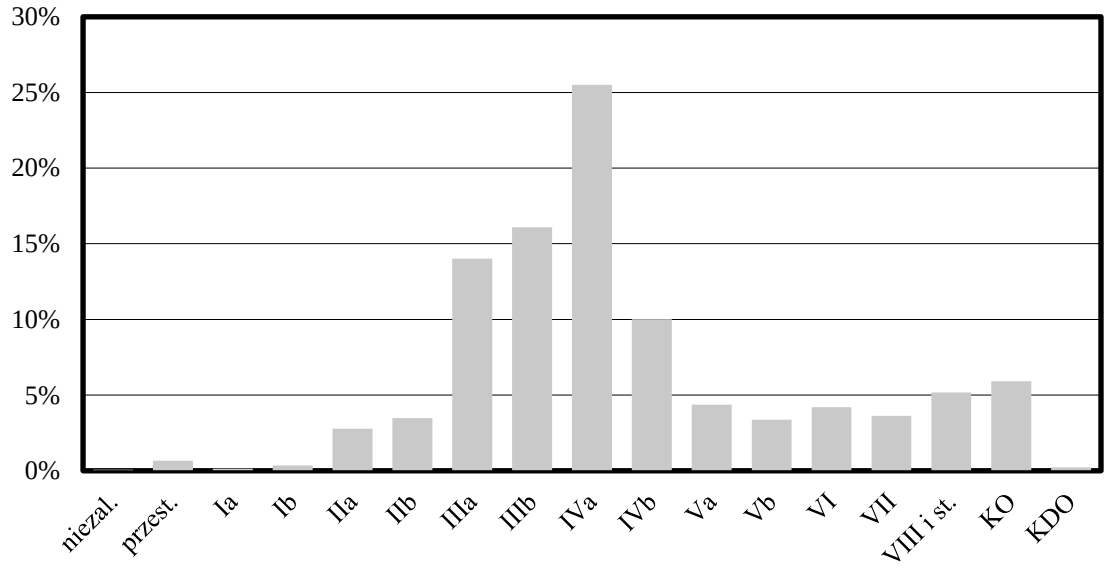
Podstawowymi jednostkami w analizie struktury wiekowej drzewostanów są klasa i podklasa wieku. Powierzchniowy i miąższościowy udział poszczególnych klas wieku oraz przeciętną zasobność drzewostanów w parku przedstawiają poniższe zestawienia i wykresy.

Tabela 95. Udział powierzchniowy i miąższościowy oraz zasobność w klasach i podklasach wieku w Parku Krajobrazowym Puszczy Rominckiej

Grupa drzewostanów, podklasa wieku	Powierzchnia		Zapas		Zasobność
	[ha]	[%]	[m^3 brutto]	[%]	[m^3/ha]
1	2	3	4	5	6
niezalesione	242,65	2,43	2333	0,08	-
przestoje	-	-	20169	0,67	-
Ia	294,29	2,94	4100	0,14	14
Ib	294,62	2,94	10780	0,36	37
IIa	587,04	5,87	83260	2,78	142
IIb	466,93	4,67	104120	3,48	223
IIIa	1479,58	14,79	419120	14,02	283
IIIb	1429,06	14,28	480755	16,08	336
IVa	2217,95	22,17	762575	25,5	344
IVb	819,77	8,19	299260	10,01	365
Va	360,09	3,6	130640	4,37	363
Vb	247,55	2,47	100785	3,37	407
VI	264,36	2,64	125920	4,21	476
VII	237,99	2,38	108135	3,62	454
VIII i starsze	386,26	3,86	154575	5,17	400
KO	653,6	6,53	177030	5,92	271
KDO	23,82	0,24	6635	0,22	279
Razem	**10005,56**	**100**	**2990192**	**100**	**297**

Ryc. 41. Struktura wiekowa drzewostanów według udziału w powierzchni leśnej Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej

Ryc. 42. Struktura wiekowa drzewostanów według udziału miąższości w Parku krajobrazowym Puszczy Rominckiej

13.1.4. Struktura gatunkowa drzewostanów

Charakterystykę gatunkowej struktury drzewostanów wykonano na podstawie analizy powierzchniowego i miąższościowego udziału gatunków panujących oraz rzeczywistych. Poniższe zestawienia przedstawiają powierzchnię i zapas drzewostanów wg gatunków panujących oraz przeciętny zapas w m^3/ha grubizny brutto, oraz udział powierzchniowy i miąższościowy gatunków rzeczywistych.

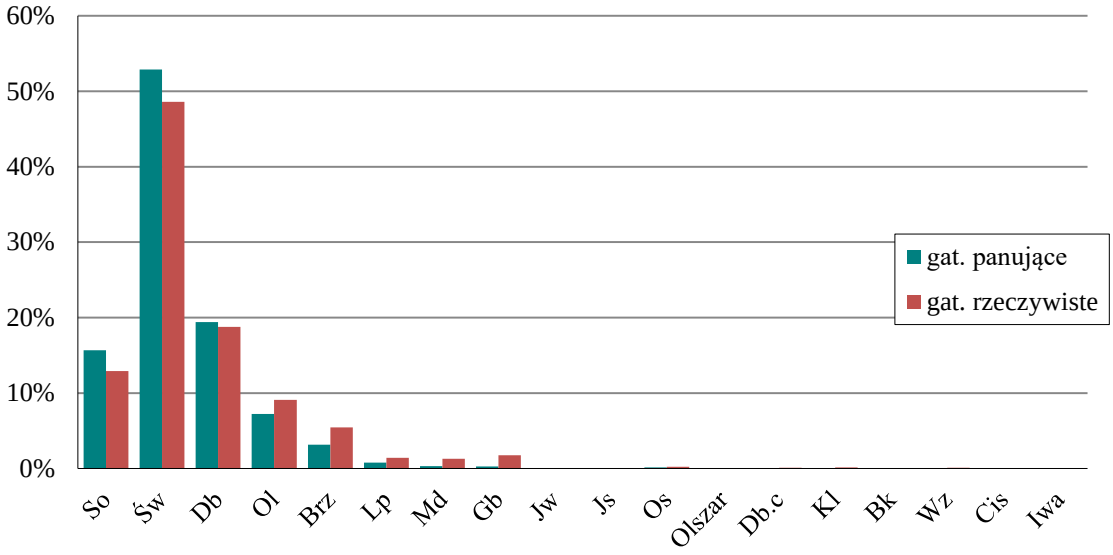
Tabela 96. Udział powierzchniowy i miąższościowy oraz zasobność dla gatunków panujących w Parku Krajobrazowym Puszczy Rominckiej na gruntach leśnych zalesionych

Gatunek panujący	Powierzchnia		Miąższość		Zasobność
	[ha]	[%]	[m^3 brutto]	[%]	[m^3/ha]
1	2	3	4	5	6
Sosna	1530,98	15,68	478444	16,01	313
Modrzew	30,14	0,31	7416	0,25	246
Świerk	5164,91	52,9	1686548	56,45	327
Dąb	1893,14	19,39	534280	17,88	282
Dąb czerwony	7,24	0,07	2220	0,07	307
Klon	7,12	0,07	1760	0,06	247
Wiąz	3,53	0,04	199	0,01	56
Grab	23,97	0,25	6725	0,23	281
Brzoza	308,63	3,16	66644	2,23	216
Olsza	704,9	7,22	174916	5,85	248
Olsza szara	1,23	0,01	295	0,01	240
Osika	12,03	0,12	3445	0,12	286
Lipa	75,09	0,77	24967	0,84	332
Razem	**9762,91**	**100**	**2987859**	**100**	**306**

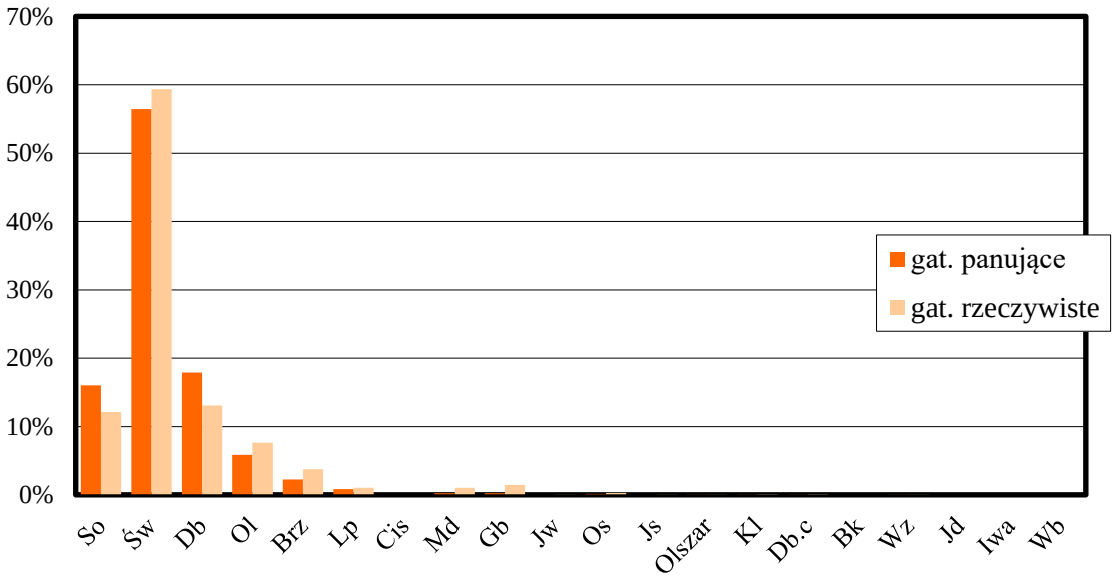
Tabela 97. Udział powierzchniowy i miąższościowy oraz zasobność dla gatunków rzeczywistych w Parku Krajobrazowym Puszczy Rominckiej na gruntach leśnych zalesionych

Gatunek rzeczywisty	Powierzchnia		Miąższość		Zasobność
	[ha]	[%]	[m^3 brutto]	[%]	[m^3/ha]
1	2	3	4	5	6
Sosna	1261,67	12,92	359520	12,11	285
Modrzew	126,52	1,3	30840	1,04	244
Świerk	4744,05	48,61	1761300	59,36	371
Jodła	0,48	0	100	0	208
Cis	0,3	0			0
Buk	5,49	0,06	120	0	22
Dąb	1832,93	18,77	387445	13,06	211
Dąb czerwony	8,07	0,08	2355	0,08	292
Klon	11,65	0,12	2780	0,09	239
Jawor	2,49	0,03	565	0,02	227
Wiąz	9,95	0,1	430	0,01	43
Jesion	5,34	0,05	1000	0,03	187
Grab	172	1,76	43185	1,46	251
Brzoza	530,53	5,43	111910	3,77	211
Olsza	887,42	9,09	226780	7,64	256
Olsza szara	5,43	0,06	1400	0,05	258
Osika	21,74	0,22	7625	0,26	351
Lipa	136,61	1,4	30330	1,02	222
Iwa	0,24	0	25	0	104

Gatunek rzeczywisty	Powierzchnia		Miąższość		Zasobność
	[ha]	[%]	[m^3 brutto]	[%]	[m^3/ha]
1	2	3	4	5	6
Razem	**9762,91**	**100**	**2967710**	**100**	**304**

Ryc. 43. Udział powierzchniowy gatunków panujących i rzeczywistych w Parku Krajobrazowym Puszczy Rominckiej na gruntach leśnych zalesionych

Ryc. 44. Udział miąższościowy gatunków panujących i rzeczywistych w Parku Krajobrazowym Puszczy Rominckiej na gruntach leśnych zalesionych

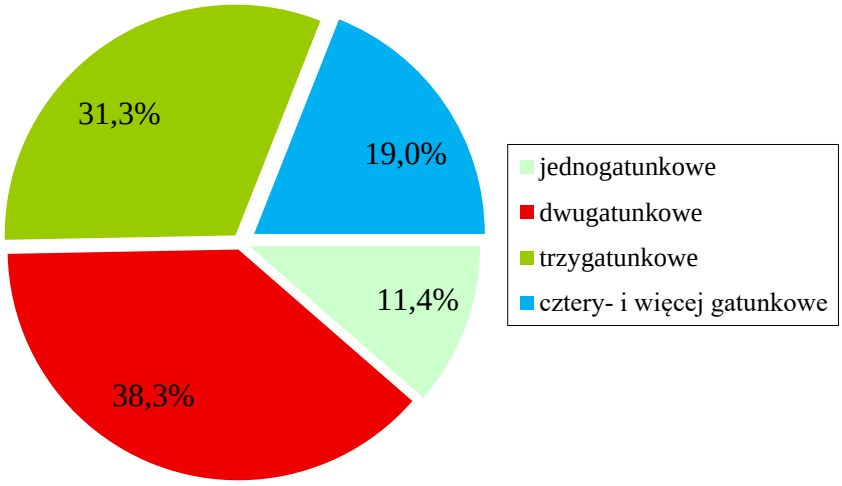
Powyższe dane wskazują na dominację świerka w drzewostanach Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej. Stosunkowo większy udział wg gatunków rzeczywistych zaznacza się także w przypadku olszy, graba, brzozy czy modrzewia, niemniej jest to o wiele mniejsza skala miąższości oraz powierzchni.

13.1.5. Bogactwo gatunkowe drzewostanów

Bogactwo gatunkowe drzewostanów parku analizowano pod względem ilości gatunków w składzie górnej warstwy drzewostanu. W Parku Krajobrazowym Puszczy Rominckiej najwięcej jest drzewostanów dwu i trzygatunkowych. Najmniejszą powierzchnię zajmują drzewostany jednogatunkowe. Wyniki zestawiono w tabeli zamieszczonej poniżej i na wykresie.

Tabela 98. Bogactwo gatunkowe drzewostanów w Parku Krajobrazowym Puszczy Rominckiej

Drzewostany	Jednostka*	Wiek			Ogółem	Ogółem [%]
		do 40 lat	41-80 lat	pow. 80 lat		
1	2	3	4	5	6	7
jednogatunkowe	ha	104,23	732,19	273,73	1110,15	11,4
	m^3	19803	247693	87265	354761	11,9
dwugatunkowe	ha	384,54	2385,26	973,13	3742,93	38,3
	m^3	58672	804924	385820	1249416	41,8
trzygatunkowe	ha	602,52	1932,9	518,49	3053,91	31,3
	m^3	74967	630056	202155	907178	30,4
cztero- i więcej gatunkowe	ha	551,59	1024,05	280,28	1855,92	19,0
	m^3	66594	316010	93900	476504	15,9
Razem	**ha**	**1642,88**	**6074,4**	**2045,63**	**9762,91**	**100**
	m^3	**220036**	**1998683**	**769140**	**2987859**	**100**

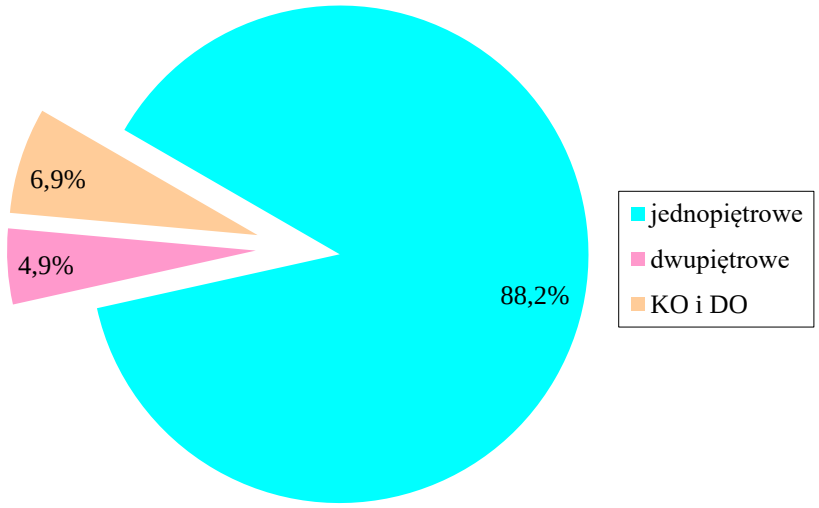

Ryc. 45. Zestawienie powierzchni [%] drzewostanów wg bogactwa gatunkowego Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej

13.1.6. Struktura pionowa drzewostanów

Strukturę pionową analizowano pod względem ilości warstw (pięter) w drzewostanie. W Parku Krajobrazowym Puszczy Rominckiej wyróżniono drzewostany: jednopiętrowe, dwupiętrowe oraz drzewostany w klasie odnowienia i do odnowienia. Dominują zdecydowanie drzewostany jednopiętrowe.

Tabela 99. Podział drzewostanów Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej wg struktury piętrowej

Struktura drzewostanu	Jednostka*	Wiek			Ogółem	Ogółem [%]
		do 40 lat	41-80 lat	pow. 80 lat		
1	2	3	4	5	6	7
jednopiętrowe	ha	1642,88	5784,93	1175,29	8603,10	88,2
	m^3	220036	1899943	466035	2586014	86,6
dwupiętrowe	ha		156,16	326,23	482,39	4,9
	m^3		62355	155825	218180	7,3
KO i KDO	ha		133,31	544,11	677,42	6,9
	m^3		36385	147280	183665	6,1
Ogółem	**ha**	**1642,88**	**6074,40**	**2045,63**	**9762,91**	**100**
	m^3	**220036**	**1998683**	**769140**	**2987859**	**100**

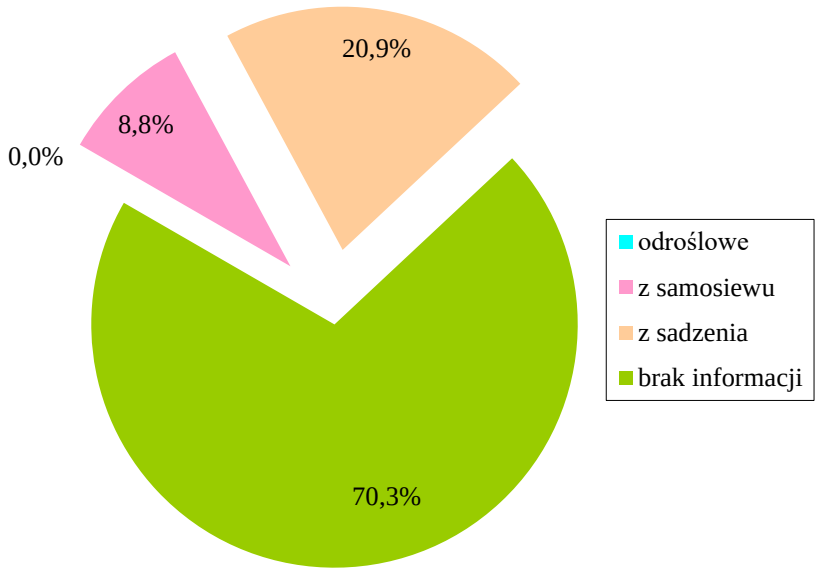

Ryc. 46. Struktura drzewostanów w % powierzchni w Parku Krajobrazowym Puszczy Rominckiej

13.1.7. Pochodzenie drzewostanów

Cecha ta określa, w jaki sposób powstał konkretny drzewostan. Pochodzenie drzewostanów jest dokumentowane od niedawna, dlatego tak duża powierzchnia drzewostanów jest zakwalifikowana do kategorii – brak informacji. Na wykresie nie uwzględniono udziału drzewostanów odroślowych. Jest on zbyt mały, by był widoczny w formie graficznej.

Tabela 100. Pochodzenie drzewostanów Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej

Rodzaj i pochodzenie drzewostanów	Jednostka*	Wiek			Ogółem	Ogółem [%]
		do 40 lat	41-80 lat	pow. 80 lat		
1	2	3	4	5	6	7
odroślowe	ha	0,71			0,71	0
	m^3	40			40	0
z samosiewu	ha	98,88	361,05	400	859,93	8,8
	m^3	15435	104136	130305	249876	8,4
z sadzenia	ha	562	1479,02		2041,02	20,9
	m^3	96183	491404		587587	19,7
brak informacji	ha	981,29	4234,33	1645,63	6861,25	70,3
	m^3	108378	1403143	638835	2150356	71,9
Ogółem	**ha**	**1642,88**	**6074,4**	**2045,63**	**9762,91**	**100**
	m^3	**220036**	**1998683**	**769140**	**2987859**	**100**

Ryc. 47. Udział procentowy powierzchni drzewostanów wg pochodzenia

13.1.8. Roślinność runa leśnego

Na podstawie danych z Planu Urządzenia Lasu Nadleśnictwa Gołdap na lata 2025-2034 (BULiGL 2024) przenalizowano występowanie pospolitych roślin i porostów runa leśnego. Skład runa została zaewidencjonowana w 3533 wydzieleniach leśnych Nadleśnictwa Gołdap. Zaewidencjonowano w nim 125 gatunków lub rodzai roślin oraz 1 rodzaj porostów. Ich zestawienie prezentuje tabela poniżej.

Tabela 101. Zestawienie częstych gatunków roślin i porostów w runie leśnym

Lp	Nazwa polska	Nazwa łacińska	Liczba wydzieleń
1	2	3	4
1	bagno zwyczajne	*Ledum palustre*	4
2	barwinek - rodzaj	*Vinca - spp.*	1
3	bluszczyk kurdybanek	*Glechoma hederacea*	54
4	bodziszek - rodzaj	*Geranium - spp.*	4
5	bodziszek cuchnący	*Geranium robertianum*	3
6	borówka bagienna	*Vaccinium uliginosum*	9
7	borówka brusznica	*Vaccinium vitis-idaea*	12
8	borówka czarna	*Vaccinium myrtillus*	707
9	chrobotki - rodzaj	*Cladonia - spp.*	2
10	czermień błotna	*Calla palustris*	7
11	czworolist pospolity	*Paris quadrifolia*	1
12	dąbrówka rozłogowa	*Ajuga reptans*	6
13	dzióbkowiec Zetterstedta	*Eurhynchium angustirete*	8
14	fiołek leśny	*Viola reichenbachiana*	3
15	gajnik lśniący	*Hylocomium splendens*	536
16	gajowiec żółty	*Lamium galeobdolon*	555
17	glistnik jaskółcze ziele	*Chelidonium majus*	4
18	gwiazdnica gajowa	*Stellaria nemorum*	34
19	gwiazdnica wielkokwiatowa	*Stellaria holostea*	276
20	jaskier kosmaty	*Ranunculus lanuginosus*	1
21	jastrzębiec kosmaczek	*Hieracium pilosella*	2
22	jeżyna - rodzaj	*Rubus - spp.*	155
23	jeżyna fałdowana	*Rubus plicatus*	1
24	karbieniec pospolity	*Lycopus europaeus*	34
25	kłosownica - rodzaj	*Brachypodium - spp.*	1
26	knieć błotna	*Caltha palustris*	31
27	konwalia majowa	*Convallaria majalis*	9
28	konwalijka dwulistna	*Maianthemum bifolium*	121
29	kopytnik pospolity	*Asarum europaeum*	22
30	kosaciec żółty	*Iris pseudacorus*	1
31	kosmatka owłosiona	*Luzula pilosa*	15
32	kostrzewa olbrzymia	*Festuca gigantea*	1
33	kuklik - rodzaj	*Geum - spp.*	12
34	kuklik pospolity	*Geum urbanum*	2
35	kupkówka pospolita	*Dactylis glomerata*	43
36	malina właściwa	*Rubus idaeus*	486
37	marzanna wonna	*Galium odoratum*	274
38	merzyk - rodzaj	*Mnium - spp.*	3
39	merzyk fałdowany	*Mnium undulatum*	12
40	miodunka ćma	*Pulmonaria obscura*	20
41	mozga trzcinowata	*Phalaris arundinacea*	10
42	nawłoć - rodzaj	*Solidago - spp.*	14
43	nawłoć pospolita	*Solidago gigantea*	18
44	nawłoć późna	*Solidago canadensis*	1

Lp	Nazwa polska	Nazwa łacińska	Liczba wydzieleń
1	2	3	4
45	nerecznica - rodzaj	*Dryopteris - spp.*	84
46	nerecznica błotna	*Thelypteris palustris*	280
47	nerecznica krótkoostna	*Dryopteris carthusiana*	55
48	nerecznica samcza	*Dryopteris filix-mas*	262
49	nerecznica szerokolistna	*Dryopteris dilatata*	1
50	niecierpek - rodzaj	*Impatiens - spp.*	72
51	niecierpek drobnokwiatowy	*Impatiens parviflora*	1
52	niecierpek pospolity	*Impatiens noli-tangere*	24
53	niezapominajka błotna	*Myosotis palustris*	5
54	orlica pospolita	*Pteridium aquilinum*	171
55	ostrożeń warzywny	*Cirsium oleraceum*	140
56	pępawa błotna	*Crepis paludosa*	6
57	piórosz pierzasty	*Ptilium crista-castrensis*	2
58	płonnik pospolity	*Polytrichum commune*	23
59	podagrycznik pospolity	*Aegopodium podagraria*	170
60	pokrzywa zwyczajna	*Urtica dioica*	682
61	poziewnik - rodzaj	*Galeopsis - spp.*	1
62	poziomka - rodzaj	*Fragaria - spp.*	8
63	poziomka pospolita	*Fragaria vesca*	6
64	prosownica rozpierzchła	*Milium effusum*	2
65	przetacznik - rodzaj	*Veronica - spp.*	35
66	przetacznik ożankowy	*Veronica chamaedrys*	1
67	przylaszczka pospolita	*Hepatica nobilis*	48
68	przytulia czepna	*Galium aparine*	10
69	psianka słodkogórz	*Solanum dulcamara*	4
70	pszeniec gajowy	*Melampyrum nemorosum*	1
71	pszeniec leśny	*Melampyrum sylvaticum*	9
72	rdest - rodzaj	*Polygonum - spp.*	1
73	rokietnik pospolity	*Pleurozium schreberi*	953
74	rzeżucha - rodzaj	*Cardamine - spp.*	2
75	rzeżucha leśna	*Cardamine flexuosa*	1
76	sałatnik leśny	*Mycelis muralis*	28
77	siódmaczek leśny	*Lysimachia europaea*	3
78	sit - rodzaj	*Juncus - spp.*	131
79	sit rozpierzchły	*Juncus effusus*	30
80	sit skupiony	*Juncus conglomeratus*	2
81	skrzyp - rodzaj	*Equisetum - spp.*	12
82	skrzyp bagienny	*Equisetum fluviatile*	1
83	skrzyp leśny	*Equisetum sylvaticum*	14
84	szczaw - rodzaj	*Rumex - spp.*	1
85	szczaw gajowy	*Rumex sanguineus*	1
86	szczawik zajęczy	*Oxalis acetosella*	1397
87	szczyr trwały	*Mercurialis perennis*	14
88	śledzienica skrętolistna	*Chrysosplenium alternifolium*	23
89	śmiałek darniowy	*Deschampsia caespitosa*	32

Lp	Nazwa polska	Nazwa łacińska	Liczba wydzieleń
1	2	3	4
90	śmiałek pogięty	*Avenella flexuosa*	3
91	tojeść - rodzaj	*Lysimachia - spp.*	1
92	tojeść pospolita	*Lysimachia vulgaris*	23
93	torfowiec - rodzaj	*Sphagnum - spp.*	181
94	torfowiec błotny	*Sphagnum palustre*	52
95	torfowiec nastroszony	*Sphagnum squarrosum*	9
96	trawy - rodzina	*Poaceae - spp.*	47
97	trybula lśniąca	*Anthriscus sylvestris*	1
98	trzcina pospolita	*Phragmites australis*	95
99	trzcinnik - rodzaj	*Calamagrostis - spp.*	1
100	trzcinnik lancetowaty	*Calamagrostis canescens*	1
101	trzcinnik leśny	*Calamagrostis arundinacea*	1063
102	trzęślica modra	*Molinia caerulea*	20
103	turzyca - rodzaj	*Carex - spp.*	362
104	turzyca bagienna	*Carex limosa*	23
105	turzyca błotna	*Carex acutiformis*	8
106	turzyca czarna	*Carex parviflora*	3
107	turzyca długokłosa	*Carex elongata*	2
108	turzyca leśna	*Carex sylvatica*	8
109	turzyca odległokłosa	*Carex distans*	2
110	turzyca orzęsiona	*Carex pilosa*	1
111	turzyca palczasta	*Carex digitata*	20
112	turzyca pospolita	*Carex nigra*	1
113	turzyca zajęcza	*Carex leporina*	1
114	turzyca zaostrzona	*Carex acuta*	15
115	wełnianka pochwowata	*Eriophorum vaginatum*	12
116	wiązówka błotna	*Filipendula ulmaria*	54
117	widłak jałowcowaty	*Lycopodium annotinum*	18
118	wiechlina - rodzaj	*Poa - spp.*	1
119	wiechlina gajowa	*Poa nemoralis*	8
120	wietlica samicza	*Athyrium filix-femina*	100
121	wrotycz - rodzaj	*Tanacetum - spp.*	2
122	wrzos pospolity	*Calluna vulgaris*	2
123	zawilec gajowy	*Anemone nemorosa*	62
124	ziarnopłon wiosenny	*Ficaria verna*	2
125	żurawina błotna	*Vaccinium oxycoccos*	5
126	żywiec cebulkowy	*Cardamine bulbifera*	1

13.2. Lasy innych form własności

Dane na temat lasów niebędących w zarządzie Lasów Państwowych zaczerpnięto z Banku Danych po Lasach (https://www.bdl.lasy.gov.pl/portal/). Opierają się one na danych z Uproszczonych Planów Urządzenia Lasów tworzonych dla poszczególnych obrębów ewidencyjnych. W przypadku Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej dane z UPUL

pochodzą z lat 2017 i 2019, w celu ujednolicenia prezentowanych danych dokonano przeliczenia wieku do stanu na 01.01.2025 r. Należy mieć świadomość, że część z prezentowanych danych po paru latach od wprowadzenia UPUL mogła się zdezaktualizować.

Według danych Banku Danych o Lasach na terenie Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej znajduje się 126,53 ha lasów nie będących w zarządzie Lasów Państwowych. Większość z nich to lasy prywatne – 125,74 ha (99,38% powierzchni lasów innych form własności), zaledwie 0,79 ha (0,62%) stanowią lasy gminne.

Niemal 21% gruntów leśnych lasów niepaństwowych na tym obszarze stanowią grunty leśne niezalesione – halizny 19,86 ha oraz płazowiny 6,61 ha. Strukrurę wiekową przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 102. Udział powierzchniowy w klasach i podklasach wieku lasów innych niż LP

Grupa drzewostanów, podklasa wieku	Powierzchnia	
	[ha]	[%]
1	2	3
niezalesione	26,47	20,92
Ia	-	-
Ib	1,56	1,23
IIa	6,94	5,48
IIb	7,85	6,20
IIIa	5,21	4,12
IIIb	10,23	8,09
IVa	22,56	17,83
IVb	24,98	19,74
Va	18,32	14,48
Vb	2,41	1,90
Razem	**126,53**	**100**

Na gruntach leśnych niestanowiących własności Skarbu Państwa w granicach PKPR występują żyzne siedliska reprezentujące 7 typów siedliskowych lasów, z czego największy udział mają las świeży (55,54%). Zestawienie udziału poszczególnych typów siedliskowych lasów przedstawia tabela poniżej.

Tabela 103. Zestawienie typów siedliskowych lasów na gruntach innych form własności w granicach PKPR

Typ siedliskowy lasu	Powierzchnia	
	[ha]	[%]
1	2	3
LMśw	14,77	11,67
LMw	10,49	8,29
LMb	1,70	1,34
Lśw	70,28	55,54
Lw	20,46	16,17
Ol	7,10	5,61
OlJ	1,73	1,37
Razem	**126,53**	**100**

Dane dotyczące struktury gatunkowej lasów niestanowiących własności Skarbu Państwa, położonych w granicach Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej, pochodzą z Uproszczonych Planów Urządzenia Lasu (UPUL). Dokumenty te obejmują lasy prywatne oraz inne formy własności niepozostające w zarządzie Lasów Państwowych.

W analizowanych UPUL stwierdzono 8 gatunków panujących. Największy udział powierzchniowy mają drzewostany z panującą olszą (23,77%), świerkiem (23,04%) oraz brzozą (13,72%).

Tabela 104. Udział powierzchniowy lasów innych niż LP

Gatunek panujący	Powierzchnia	
	[ha]	[%]
1	2	3
Sosna	14,27	14,26
Świerk	23,05	23,04
Dąb	1,16	1,16
Klon	2,72	2,72
Jesion	3,43	3,43
Brzoza	17,92	17,91
Olsza	23,78	23,77
Osika	13,73	13,72
Razem	**100,06**	**100**

W lasach niestanowiących własności Skarbu Państwa w zasięgu PKPR przeważają lasy gospodarcze, zajmujące 99,07 ha (78,30% powierzchni). Lasy ochronne (bez wyszczególnionego rodzaju ochronności w dokumentacji UPUL) obejmują 27,46 ha (21,70% powierzchni).

13.3. Gospodarka leśna jako uwarunkowanie ochrony Parku

Gospodarka leśna jest jednym z podstawowych uwarunkowań ochrony Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej, ponieważ znaczna część jego powierzchni pozostaje w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe, a główny trzon przyrodniczy Parku tworzy zwarty kompleks leśny Puszczy Rominckiej. Sposób prowadzenia gospodarki leśnej wpływa bezpośrednio na strukturę drzewostanów, stan siedlisk przyrodniczych, zasoby martwego drewna, zachowanie starodrzewów, warunki hydrologiczne siedlisk bagiennych i łęgowych, mikroklimat wnętrza lasu oraz warunki bytowania gatunków związanych z ekosystemami leśnymi.

Planowanie i prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Parku należy rozpatrywać w powiązaniu z kilkoma dokumentami i reżimami ochronnymi: Planem Urządzenia Lasu Nadleśnictwa Gołdap, Programem Ochrony Przyrody, dokumentacją obszaru Natura 2000 Puszcza Romincka PLH280005, projektem PZO, rezerwatami przyrody oraz celami ochrony Parku Krajobrazowego. Dokumentacja PZO wskazuje, że jednym z jej elementów jest ustalenie koniecznych zmian obowiązujących dokumentów planistycznych, w tym planów urządzenia

lasu, a ustalenia PZO mogą oddziaływać bezpośrednio na właścicieli, zarządców i użytkowników gruntów leśnych, rolnych i wód.

Współczesna gospodarka leśna w granicach Parku ma charakter wielofunkcyjny i jest prowadzona z uwzględnieniem funkcji ochronnych, społecznych i gospodarczych lasu. Nie może być zatem utożsamiana wyłącznie z pozyskaniem drewna. W warunkach Parku gospodarka leśna stanowi równocześnie narzędzie kształtowania struktury drzewostanów, utrzymywania trwałości lasu, ograniczania ryzyka gradacji, chorób i szkód abiotycznych, a także realizacji części celów ochrony przyrody. Dotyczy to zwłaszcza tych działań, które służą zachowaniu właściwego składu gatunkowego, utrzymaniu ciągłości pokrywy leśnej, ochronie gleb, wód i siedlisk wilgotnych, pozostawianiu elementów biocenotycznych oraz respektowaniu wymagań siedlisk i gatunków chronionych.

Jednocześnie gospodarka leśna pozostaje czynnikiem, który wymaga stałego dostosowywania do potrzeb ochrony Parku. Z punktu widzenia siedlisk i gatunków szczególnie istotne są: sposób użytkowania drzewostanów w płatach siedlisk Natura 2000, ochrona lasów bagiennych i łęgowych, zachowanie starodrzewów, ograniczanie silnego prześwietlania w lasach cienistych, pozostawianie martwego drewna, ochrona drzew biocenotycznych oraz utrzymanie stref buforowych przy ciekach, źródliskach, mokradłach i torfowiskach. W opracowaniu florystycznym wskazano, że dla gatunków specjalnej troski szczególne znaczenie mają m.in. bory i lasy bagienne, grądy, łęgi, widne lasy mieszane i okrajki leśne, torfowiska oraz rzeki i strumienie.

W ostatnich dekadach część najcenniejszych ekosystemów leśnych Parku została w praktyce wyłączona lub silnie ograniczona w użytkowaniu gospodarczym. Dotyczy to przede wszystkim borów i lasów bagiennych, łęgów, części olsów oraz innych siedlisk wilgotnych i bagiennych. Opracowanie florystyczne wskazuje, że gospodarka leśna na obszarze PKPR jest stopniowo ograniczana, a w wielu cennych przyrodniczo ekosystemach od lat nie jest prowadzona. Jako przykłady wskazano bory bagienne i mieszane bagienne, związane z siedliskami 91D0-2 i 91D0-5, łęgi jesionowo-olszowe oraz część olsów i lasów wilgotnych.

Takie ograniczenie użytkowania ma duże znaczenie dla zachowania procesów naturalnych. Brak pozyskania drewna i sztucznego odnawiania, starzenie się drzewostanów, naturalne wydzielanie drzew, rozkład martwego drewna oraz nienaruszanie górnych warstw gleby sprzyjają utrzymaniu walorów przyrodniczych borów i lasów bagiennych, a także cienistych lasów liściastych. W odniesieniu do lasów bagiennych podstawowe znaczenie ma dodatkowo ochrona stosunków wodnych, ponieważ siedliska te są szczególnie wrażliwe na odwodnienie i zmiany poziomu wód gruntowych.

Największej ostrożności wymagają działania w lasach liściastych i wilgotnych, w tym w grądach, łęgach oraz lasach o charakterze starodrzewów. Opracowania florystyczne wskazują, że negatywny wpływ gospodarki leśnej, jeżeli nie jest dostosowana do potrzeb ochrony gatunków specjalnej troski, może dotyczyć przede wszystkim usuwania starszych drzew, zmian mikroklimatu wnętrza lasu, prześwietlania drzewostanów i zmniejszania wilgotności. Oddziaływania te są szczególnie istotne dla mchów i wątrobowców epifitycznych oraz epiksylicznych, w tym gatunków uznawanych za relikty puszczańskie.

W dokumentacji PZO zwrócono również uwagę, że pozostawianie części drzewostanów do naturalnego rozwoju, bez użytkowania i bez zabiegów hodowlano-ochronnych, może być racjonalnym środkiem służącym zachowaniu określonych elementów różnorodności

biologicznej oraz tworzeniu bazy referencyjnej do obserwacji naturalnego kształtowania się cech ekosystemów. Takie podejście należy traktować jako jeden z instrumentów optymalizacji celów gospodarki leśnej i ochrony przyrody w skali całego kompleksu leśnego.

W przypadku siedlisk Natura 2000 istotne jest zachowanie zgodności między zapisami PUL, PZO oraz planu ochrony Parku. Dokumentacja PZO wskazuje m.in., że dla borów i lasów bagiennych 91D0 przyjęto zasadę wyłączania płatów tego siedliska z użytkowania, zgodnie z praktyką stosowaną przy opracowywaniu PUL. Jednocześnie podkreślono, że zapisy planistyczne powinny zapewniać trwałość takich rozwiązań i ograniczać ryzyko ich zmiany w kolejnych cyklach planistycznych. Gospodarka leśna ma również znaczenie dla ochrony gatunków zwierząt związanych z lasami. Dotyczy to zarówno gatunków wymagających starych drzewostanów, martwego drewna i dziuplastych drzew, jak i gatunków potrzebujących rozległych, słabo fragmentowanych kompleksów leśnych. Szczegółowe odniesienie do ptaków, ssaków, nietoperzy i chrząszczy saproksylicznych powinno zostać uzupełnione po zakończeniu prac ekspertów faunistycznych. Na obecnym etapie można jednak wskazać, że podstawowe znaczenie mają: ciągłość przestrzenna lasu, ograniczanie fragmentacji, utrzymanie stref spokoju, zachowanie drzew biocenotycznych i martwego drewna oraz ochrona leśnych siedlisk wilgotnych.

Gospodarka leśna powinna być również analizowana w kontekście zmian klimatycznych. Wzrost częstości susz, wydłużanie okresów bezopadowych, osłabienie świerka, wzrost ryzyka gradacji i zaburzeń abiotycznych mogą wymuszać działania adaptacyjne. Powinny one jednak być prowadzone w sposób zgodny z celami ochrony Parku, z zachowaniem siedlisk przyrodniczych, ochroną zasobów wodnych, ograniczaniem presji na siedliska bagienne i łęgowe oraz utrzymaniem różnorodności strukturalnej drzewostanów.

Z punktu widzenia planu ochrony Parku gospodarka leśna powinna być traktowana jako kluczowe uwarunkowanie realizacji celów ochrony, a nie wyłącznie jako potencjalne źródło presji. Jej pozytywne znaczenie ujawnia się tam, gdzie służy utrzymaniu trwałości lasu, ochronie gleb i wód, zachowaniu siedlisk oraz ograniczaniu zagrożeń. Ryzyko negatywnego oddziaływania pojawia się natomiast w przypadku działań nieuwzględniających wymagań siedlisk hydrogenicznych, starodrzewów, gatunków epifitycznych i epiksylicznych, stref źródliskowych oraz dolin cieków. W konsekwencji podstawowym kierunkiem powinno być utrzymanie i rozwijanie modelu gospodarki leśnej zintegrowanej z ochroną przyrody. Oznacza to w szczególności trwałe uwzględnianie siedlisk Natura 2000, lasów ochronnych, ostoi gatunków, stref buforowych, mokradeł, torfowisk, cieków i starodrzewów w planowaniu zabiegów gospodarczych.

13.4. Główne potrzeby ochrony ekosystemów leśnych

Główne potrzeby ochrony ekosystemów leśnych Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej wynikają z ich znaczenia dla zachowania siedlisk przyrodniczych Natura 2000, gatunków specjalnej troski, procesów naturalnych oraz ciągłości zwartego kompleksu leśnego. Szczególną rangę ochronną mają bory i lasy bagienne, grądy, łęgi, cieniste lasy liściaste ze starodrzewami, widne lasy mieszane i okrajki leśne oraz lasy związane z dolinami cieków, wysiękami, źródliskami i mokradłami.

Najważniejszą potrzebą jest zachowanie stabilnych stosunków wodnych w lasach hydrogenicznych, w szczególności w borach i lasach bagiennych, łęgach, olsach, lasach wilgotnych oraz w sąsiedztwie torfowisk, źródlisk i cieków. Opracowania florystyczne wskazują, że bory i lasy bagienne należą do najważniejszych ekosystemów dla gatunków specjalnej troski, a ich dobry stan zależy od zachowania uwilgotnienia i ograniczenia skutków dawnych odwodnień. W borach i lasach bagiennych stwierdzono 19 gatunków roślin naczyniowych specjalnej troski, a siedliska te, mimo ogólnie dobrego stanu, miejscami pozostają pod wpływem starych rowów melioracyjnych. Drugą kluczową potrzebą jest zachowanie struktury właściwej lasom dojrzałym i naturalizującym się, zwłaszcza grądom, łęgom oraz innym cienistym lasom liściastym. Obejmuje to utrzymanie starodrzewów, drzew biocenotycznych, martwego drewna w różnych stadiach rozkładu oraz mikrosiedlisk nadrzewnych. Elementy te warunkują występowanie gatunków związanych z lasami o wysokim stopniu naturalności, w tym roślin naczyniowych, mchów, wątrobowców, porostów, grzybów, bezkręgowców saproksylicznych, ptaków dziuplastych i nietoperzy. Grądy 9170 i łęgi wiązowo-jesionowe 91F0 mają w tym zakresie szczególne znaczenie jako siedliska gatunków specjalnej troski związanych z cienistymi, wilgotnymi i stabilnymi mikroklimatycznie drzewostanami.

Odrębnej uwagi wymagają widne lasy mieszane, okrajki leśne i inne półotwarte układy leśne. W odróżnieniu od gatunków cienistych lasów liściastych, część gatunków związanych z widnymi okrajkami i lasami mieszanymi wymaga utrzymania wyższego dopływu światła oraz ograniczania nadmiernego zwarcia podszytu i drzewostanu. Dotyczy to m.in. wybranych gatunków roślin naczyniowych specjalnej troski, które ustępują wraz ze wzrostem zacienienia i konkurencji ze strony ekspansywnych bylin, krzewów i drzew.

Zachowania wymagają również leśne strefy przywodne: doliny cieków, strefy źródliskowe, wysięki, brzegi mokradeł, rozlewiska bobrowe oraz lasy przystrumykowe. Są one istotne dla retencji, mikroklimatu, ciągłości siedlisk zależnych od wody oraz gatunków związanych z łęgami, olsami, szuwarami i ciekami. W opracowaniu florystycznym wskazano m.in. znaczenie łęgów 91E0 dla pióropusznika strusiego (*Matteuccia struthiopteris*) i zarazy bladokwiatowej (*Orobanche pallidiflora*) oraz występowanie wybranych gatunków w olsach, łęgach, borach mieszanych i siedliskach wilgotnych.

Z punktu widzenia planu ochrony istotne jest utrzymanie dotychczasowych form ochrony biernej i zachowawczej w najcenniejszych ekosystemach leśnych. Opracowania florystyczne wskazują, że rezerwaty przyrody obejmują ponad 88% powierzchni sosnowych borów bagiennych w granicach PKPR, 29,5% borów mieszanych bagiennych oraz niemal 20% lasów mieszanych bagiennych. Poza rezerwatami bierną lub zachowawczą ochroną realnie objęte są również inne bory i lasy bagienne wyłączone z pozyskania drewna jako siedliska Natura 2000, ekosystemy referencyjne, lasy o wiodącej funkcji ochrony bioróżnorodności, HCVF lub lasy wodochronne.

Jednocześnie dla części ekosystemów leśnych sama ochrona bierna może być niewystarczająca. Dotyczy to zwłaszcza siedlisk zaburzonych hydrologicznie, stanowisk gatunków związanych z widnymi okrajkami leśnymi oraz wybranych układów półotwartych, które wymagają ograniczania sukcesji lub konkurencji ekspansywnych gatunków roślin. Dlatego ochrona ekosystemów leśnych powinna łączyć podejście bierne, zachowawcze i

czynne, zależnie od typu siedliska, wymagań gatunków oraz stanu zachowania konkretnego płatu.

Tabela 105. Główne potrzeby ochrony ekosystemów leśnych Parku

Lp.	Grupa ekosystemów / elementów leśnych	Główne potrzeby ochrony	Uzasadnienie
1	2	3	4
1	Bory i lasy bagienne	Utrzymanie wysokiego poziomu wód, ograniczanie skutków dawnych odwodnień, zachowanie martwego drewna i naturalnej struktury drzewostanów.	Kluczowe siedliska gatunków specjalnej troski oraz jeden z głównych wyróżników przyrodniczych Puszczy Rominckiej.
2	Grądy i cieniste lasy liściaste	Zachowanie starodrzewów, drzew biocenotycznych, martwego drewna, mikrosiedlisk nadrzewnych i stabilnego mikroklimatu wnętrza lasu.	Siedliska gatunków związanych z dojrzałymi, cienistymi i naturalizującymi się lasami liściastymi.
3	Łęgi, olsy i lasy przystrumykowe	Ochrona naturalnego reżimu wodnego dolin, źródlisk, wysięków i stref przybrzeżnych.	Ekosystemy buforowe i korytarzowe, ważne dla gatunków wilgociolubnych oraz stabilizacji warunków wodnych.
4	Widne lasy mieszane i okrajki leśne	Utrzymanie mozaiki światła i cienia, przeciwdziałanie nadmiernemu zwarciu podszytu oraz ekspansji krzewów i bylin na stanowiskach gatunków światłożądnych.	Siedliska części gatunków specjalnej troski wymagających półotwartych warunków leśnych.
5	Martwe drewno i drzewa zamierające	Pozostawianie drewna w różnych wymiarach, gatunkach i stadiach rozkładu, z uwzględnieniem kłód, złomów, wykrotów i drzew stojących.	Podstawa funkcjonowania organizmów saproksylicznych, epiksylicznych, epifitycznych, dziuplaków i procesów rozkładu.
6	Starodrzewy i drzewa biocenotyczne	Zachowanie najcenniejszych drzew starych, dziuplastych, zamierających, o nietypowej formie oraz drzew o znaczeniu siedliskowym.	Kluczowe mikrosiedliska dla wielu grup organizmów oraz element ciągłości ekologicznej lasu.
7	Strefy przy ciekach, źródliskach i mokradłach	Utrzymanie stref buforowych, ograniczanie ingerencji w gleby organiczne i zachowanie naturalnego uwilgotnienia.	Warunkują ochronę siedlisk hydrogenicznych i ograniczają presję na wody oraz mokradła.
8	Ekosystemy referencyjne i powierzchnie bez użytkowania	Utrzymanie obszarów pozostawionych do naturalnych procesów oraz wykorzystanie ich jako punktów odniesienia dla monitoringu.	Pozwalają obserwować naturalną dynamikę ekosystemów i zachować struktury rzadkie w lasach gospodarczych.
9	Gatunki specjalnej troski	Uwzględnianie stanowisk gatunków w planowaniu zabiegów, ochrona mikrosiedlisk oraz dostosowanie sposobu postępowania do wymagań gatunku.	Ochrona siedlisk leśnych powinna być powiązana z ochroną populacji roślin, mszaków, grzybów i zwierząt leśnych.
10	Adaptacja do zmian klimatycznych	Wzmacnianie odporności ekosystemów przez zachowanie różnorodności strukturalnej, retencji, naturalnego odnowienia i ciągłości pokrywy leśnej.	Zmiany klimatyczne zwiększają ryzyko suszy, zaburzeń hydrologicznych, osłabienia drzewostanów i przekształceń siedlisk.

14. METODY UŻYTKOWANIA EKOSYSTEMÓW ORAZ ZASADY PROWADZENIA GOSPODARKI ROLNEJ, LEŚNEJ I RYBACKIEJ

Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej jest obszarem, w którym ochrona przyrody, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego współistnieje z różnymi formami użytkowania przestrzeni. Do najważniejszych należą: gospodarka leśna, użytkowanie rolne, utrzymanie ekosystemów nieleśnych, użytkowanie rybackie i wędkarskie, gospodarowanie wodami oraz turystyka, rekreacja i edukacja. Charakter tych form użytkowania wynika z dominacji zwartego kompleksu leśnego Puszczy Rominckiej, obecności dolin rzecznych, torfowisk, mokradeł i jezior, a także z występowania półnaturalnych użytków zielonych i elementów krajobrazu kulturowego.

Celem niniejszego rozdziału jest określenie podstawowych zasad użytkowania ekosystemów Parku w sposób zgodny z jego funkcją ochronną. Nie chodzi przy tym o całkowite ograniczenie działalności gospodarczej lub społecznej, lecz o takie jej ukierunkowanie, aby nie prowadziła do pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych, populacji gatunków, stosunków wodnych, ciągłości ekologicznej ani walorów krajobrazowych. Użytkowanie ekosystemów powinno być traktowane jako element zarządzania Parkiem, wymagający dostosowania do wrażliwości poszczególnych typów siedlisk i do celów ochrony określonych w dalszych częściach Operatu generalnego.

Podstawą ogólnej charakterystyki użytkowania ekosystemów są dane przestrzenne dotyczące pokrycia i zagospodarowania terenu, opracowane w Etapie I na podstawie Bazy Danych Obiektów Topograficznych BDOT10k. Dane te wskazują na dominującą rolę lasów, znaczący udział roślinności trawiastej i gruntów rolnych oraz niewielki powierzchniowo, lecz bardzo istotny funkcjonalnie udział wód powierzchniowych. Zestawienie struktury użytkowania terenu stanowi punkt wyjścia do określenia zasad prowadzenia gospodarki leśnej, rolnej, rybackiej, wodnej oraz turystyczno-rekreacyjnej w granicach Parku i jego otuliny.

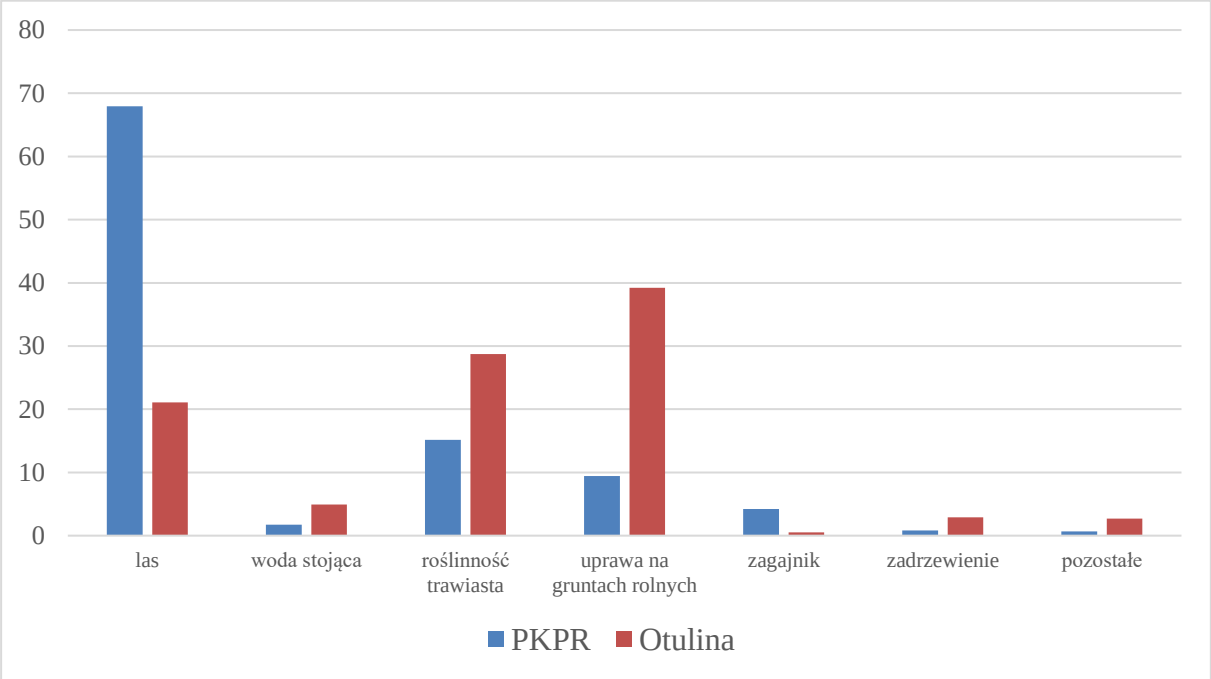
Tabela 106. Użytkowanie ekosystemów Parku i otuliny (wg BDOT)

Lp	Sposób zagospodarowania terenu	PKPR		Otulina	
		pow. [ha]	%	pow. [ha]	%
1	2	3	4	5	6
1	woda płynąca	3,97	0,03	13,11	0,17
2	woda stojąca	258,87	1,74	378,93	4,92
3	zabudowa wielorodzinna	2,26	0,02	4,86	0,06
4	zabudowa jednorodzinna	57,06	0,38	68,64	0,89
5	zabudowa przemysłowo-składowa	0,07	0,00	0,73	0,01
6	zabudowa handlowo-usługowa			0,95	0,01
7	pozostała zabudowa	12,01	0,08	25,66	0,33
8	las	10096,14	67,92	1621,01	21,06
9	zagajnik	623,3	4,19	39,13	0,51
10	zadrzewienie	123,72	0,83	224,52	2,92
11	krzewy	11,88	0,08	34,42	0,45
12	ogród działkowy			7,99	0,10
13	plantacja			4,86	0,06
14	sad	0,66	0,00	4,22	0,05
15	szkółka leśna	3,95	0,03		

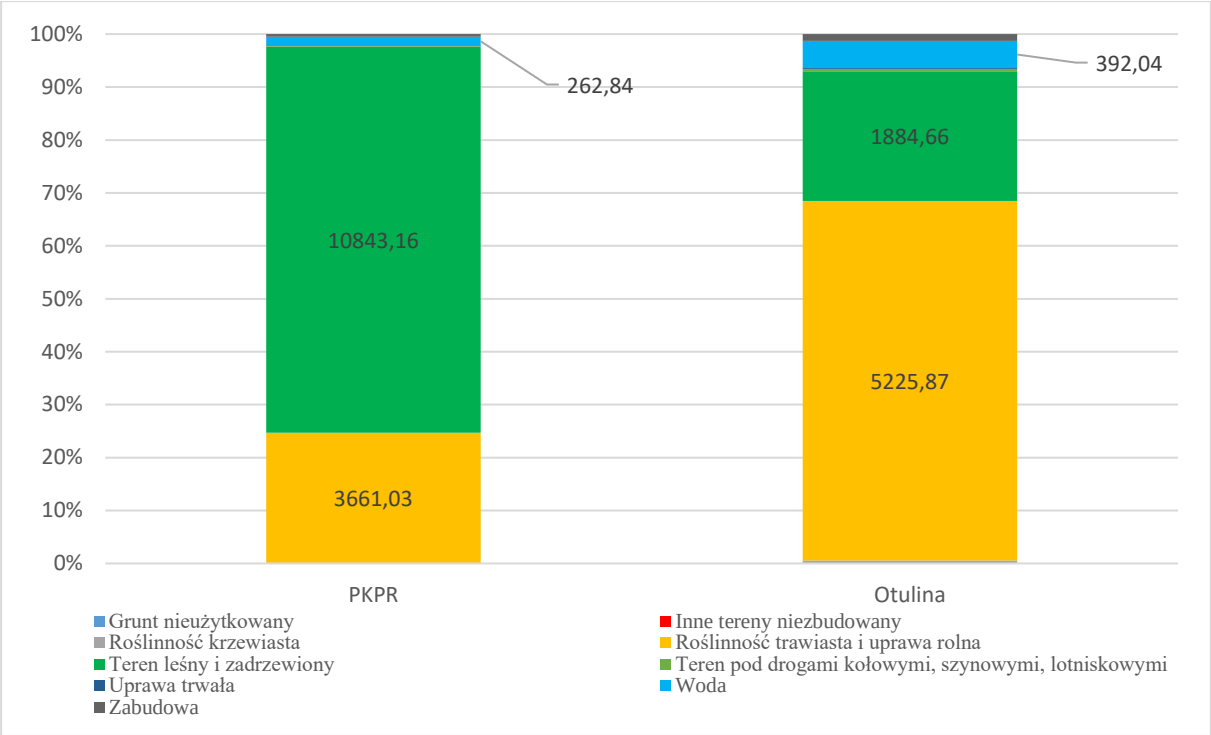
Lp	Sposób zagospodarowania terenu	PKPR		Otulina	
		pow. [ha]	%	pow. [ha]	%
1	2	3	4	5	6
16	roślinność trawiasta	2256,2	15,18	2209,71	28,71
17	uprawa na gruntach rolnych	1404,83	9,45	3016,16	39,19
18	teren pod drogą kołową	9,55	0,06	32,57	0,42
19	teren pod torowiskiem			0,15	0,00
20	teren piaszczysty lub żwirowy	0,23	0,00		
21	pozostały grunt nieużytkowane			2,31	0,03
22	plac			1,82	0,02
23	wyrobisko	0,18	0,00	0,4	0,01
24	teren pod urządzeniami technicznymi lub budowlami			3,63	0,05
25	teren przemysłowo-składowy			0,11	0,00
26	brak danych	0,03	0,00	0,02	0,00
RAZEM		**14864,91**	**100**	**7695,91**	**100**

Przedstawiona struktura użytkowania terenu wskazuje, że podstawowe znaczenie dla funkcjonowania Parku ma użytkowanie leśne, uzupełniane przez użytkowanie rolnicze, utrzymanie ekosystemów nieleśnych oraz korzystanie z wód. Użytkowanie turystyczne, rekreacyjne i edukacyjne ma mniejsze znaczenie powierzchniowe, lecz istotne znaczenie społeczne, krajobrazowe i edukacyjne.

Porównanie najistotniejszych form użytkowania terenu na terenie PKPR i jego otuliny jak również klas użytkowania zamieszczono na poniższych wykresach.

Ryc. 48. Sposoby zagospodarowania terenu [%]

Ryc. 49. Klasy zagospodarowania gruntów

14.1. Użytkowanie leśne

Użytkowanie leśne jest podstawową formą korzystania z przestrzeni Parku, wynikającą z dominującego udziału lasów w jego strukturze powierzchniowej. Według danych BDOT lasy zajmują 10 096,14 ha, tj. 67,92% powierzchni PKPR, a dodatkowo istotny udział mają zagajniki i zadrzewienia. Większość lasów znajduje się w zarządzie Nadleśnictwa Gołdap, co powoduje, że sposób prowadzenia gospodarki leśnej ma zasadnicze znaczenie dla realizacji celów ochrony Parku.

Gospodarka leśna na obszarze Parku powinna być prowadzona z uwzględnieniem wielofunkcyjnego charakteru lasów. Oznacza to łączenie funkcji produkcyjnych, ochronnych, społecznych i krajobrazowych, przy zachowaniu nadrzędnej zasady trwałości lasu oraz niepogarszania stanu siedlisk przyrodniczych, gatunków i walorów krajobrazowych. Szczególnego znaczenia nabiera to w płatach leśnych siedlisk przyrodniczych Natura 2000, lasach ochronnych, strefach przy ciekach, mokradłach, torfowiskach i źródliskach oraz w starodrzewach.

W użytkowaniu leśnym należy utrzymywać zróżnicowaną strukturę gatunkową, wiekową i przestrzenną drzewostanów. Istotne jest zachowanie starodrzewów, drzew biocenotycznych, drzew dziuplastych i zamierających, martwego drewna w różnych stadiach rozkładu oraz naturalnych mikrosiedlisk. Elementy te warunkują występowanie wielu grup organizmów związanych z lasami dojrzałymi i naturalizującymi się, w tym mszaków, porostów, grzybów, bezkręgowców saproksylicznych, ptaków dziuplastych i nietoperzy.

W lasach bagiennych, łęgowych, olsach, lasach wilgotnych oraz w sąsiedztwie torfowisk i cieków podstawową zasadą powinno być utrzymanie lub odtwarzanie właściwych

stosunków wodnych. Należy unikać działań przyspieszających odpływ wody, naruszających gleby organiczne albo pogarszających uwilgotnienie siedlisk hydrogenicznych. Dotyczy to zwłaszcza borów i lasów bagiennych, łęgów, stref źródliskowych oraz dolin cieków.

Użytkowanie rębne powinno być dostosowane do wrażliwości siedlisk, funkcji ochronnych lasu oraz wymagań gatunków. W miejscach szczególnie cennych przyrodniczo, krajobrazowo lub hydrologicznie wskazane jest ograniczanie intensywności zabiegów, preferowanie form gospodarowania sprzyjających ciągłości pokrywy leśnej oraz pozostawianie elementów strukturalnych ważnych dla różnorodności biologicznej. W odniesieniu do dolin rzecznych, stoków, stref ekspozycji krajobrazowej i obrzeży polan istotne jest także ograniczanie działań powodujących gwałtowne otwarcia widokowe lub dysharmonię krajobrazową.

Gospodarka leśna powinna być prowadzona w zgodności z Planem Urządzenia Lasu Nadleśnictwa Gołdap, dokumentacją obszaru Natura 2000 Puszcza Romincka PLH280005 oraz ustaleniami planu ochrony Parku. W praktyce oznacza to konieczność stałego uwzględniania danych o siedliskach Natura 2000, stanowiskach gatunków chronionych, strefach ochronnych, ekosystemach referencyjnych, lasach o funkcjach ochronnych oraz obszarach szczególnie wrażliwych na zmiany hydrologiczne.

Z punktu widzenia ochrony Parku użytkowanie leśne powinno wzmacniać odporność ekosystemów na zmiany klimatyczne, susze, gradacje i zaburzenia abiotyczne. Działania adaptacyjne nie powinny jednak prowadzić do uproszczenia struktury drzewostanów, pogorszenia stanu siedlisk hydrogenicznych ani utraty cech lasów dojrzałych. Priorytetem pozostaje zachowanie ciągłości kompleksu leśnego Puszczy Rominckiej, jego funkcji retencyjnych, siedliskowych i krajobrazowych.

Ustalenia Planu ochrony nie stanowią generalnego zakazu użytkowania rębnego drzewostanów dojrzałych i rębnych. Poza powierzchniami objętymi ochroną prawną, zadaniami ochrony biernej, formalnymi strefami ochronnymi oraz zweryfikowanymi stanowiskami i ostojami gatunków gospodarka leśna, w tym użytkowanie rębne i przebudowa drzewostanów, jest prowadzona zgodnie z obowiązującym PUL. Ograniczenia lub modyfikacje zabiegów wymagają wskazania konkretnej przesłanki przyrodniczej i zakresu przestrzennego.

14.2. Użytkowanie rolne i utrzymanie ekosystemów nieleśnych

Użytkowanie rolne obejmuje przede wszystkim grunty orne, łąki, pastwiska oraz towarzyszące im miedze, zadrzewienia, zakrzaczenia i drobne elementy krajobrazu kulturowego. Według danych BDOT roślinność trawiasta zajmuje 2256,20 ha, tj. 15,18% powierzchni Parku, a uprawy na gruntach rolnych 1404,83 ha, tj. 9,45%. Tereny te mają istotne znaczenie dla zachowania otwartego i półotwartego charakteru części krajobrazu PKPR.

Podstawową zasadą użytkowania rolniczego powinno być utrzymanie ekstensywnego charakteru gospodarowania, zwłaszcza na trwałych użytkach zielonych. Dotyczy to koszenia, wypasu oraz ograniczonego nawożenia, prowadzonego w sposób niepowodujący eutrofizacji siedlisk, degradacji gleb, przekształcania stosunków wodnych ani zaniku roślinności półnaturalnej. Szczególne znaczenie mają łąki wilgotne, pastwiska, murawy, ziołorośla, okrajki i mozaikowe układy łąkowo-zadrzewieniowe.

Utrzymanie ekosystemów nieleśnych wymaga przeciwdziałania dwóm przeciwstawnym procesom: intensyfikacji użytkowania oraz sukcesji wtórnej. Intensyfikacja może prowadzić do uproszczenia składu gatunkowego, zaniku roślinności łąkowej i wzrostu presji biogennej na wody. Zaniechanie użytkowania powoduje natomiast zarastanie łąk i pastwisk przez wysokie byliny, krzewy i drzewa, a w konsekwencji utratę siedlisk gatunków światłożądnych oraz otwartych przestrzeni krajobrazu kulturowego.

W użytkowaniu rolnym należy zachować elementy strukturalne krajobrazu: miedze, zadrzewienia śródpolne, zakrzaczenia, pojedyncze stare drzewa, aleje, oczka wodne, rowy, skarpy i strefy buforowe przy ciekach. Elementy te zwiększają różnorodność biologiczną terenów otwartych, ograniczają spływ biogenów, pełnią funkcję korytarzy ekologicznych i wzmacniają walory krajobrazowe Parku.

Na gruntach położonych w sąsiedztwie cieków, jezior, torfowisk i mokradeł szczególne znaczenie ma ograniczanie presji nawozowej, chemicznej i erozyjnej. Wskazane jest utrzymywanie trwałej pokrywy roślinnej oraz pasów buforowych, zwłaszcza w dolinach rzecznych i obniżeniach terenowych. Działania te mają znaczenie zarówno dla ochrony siedlisk nieleśnych, jak i dla jakości wód oraz funkcjonowania ekosystemów hydrogenicznych.

Użytkowanie rolne w Parku powinno zatem służyć zachowaniu mozaiki krajobrazu kulturowego, utrzymaniu półnaturalnych użytków zielonych oraz ochronie elementów drobnej struktury przestrzennej. Najbardziej pożądany jest model rolnictwa ekstensywnego, dostosowanego do warunków siedliskowych i niepowodującego przekształcania najcenniejszych terenów otwartych.

14.3. Użytkowanie rybackie i wędkarskie

Użytkowanie rybackie i wędkarskie dotyczy jezior oraz wybranych odcinków cieków położonych w granicach Parku i jego otuliny. Podstawę formalną prowadzenia gospodarki rybackiej stanowią aktualne operaty rybackie obwodów, przekazane przez RZGW w Białymstoku.

Gospodarka rybacka w Parku powinna mieć charakter podporządkowany ochronie ekosystemów wodnych. Oznacza to, że połowy, zarybienia i użytkowanie wędkarskie nie mogą prowadzić do pogorszenia stanu siedlisk wodnych, zaburzenia naturalnej struktury zespołów ryb, wzrostu presji na gatunki chronione ani zwiększenia trofii zbiorników. Szczególnie ostrożnie należy traktować płytkie, eutroficzne jeziora Rakówek i Ostrówek, w których siedlisko 3150 oceniono jako znajdujące się w złym stanie zachowania, a warunki tlenowe cechują się dużą zmiennością dobową.

W jeziorze Gołdap podstawowym problemem nie jest samo użytkowanie rybackie, lecz ogólny stan ekosystemu jeziornego. Raport dotyczący ichtiofauny i ekosystemów wodnych wskazuje na słaby stan ekologiczny jeziora, silną presję eutrofizacyjną, dopływ fosforu ogólnego rzeką Jarką oraz znaczenie struktury zespołów ryb dla funkcjonowania układu troficznego. Dominacja drobnych ryb karpiowatych, zwłaszcza leszcza i krąpia, może ograniczać liczebność zooplanktonu filtrującego i utrwalać wysoką produktywność fitoplanktonu. W takich warunkach gospodarka rybacka i wędkarska powinna wspierać poprawę struktury ichtiofauny, a nie zwiększać presję na drapieżniki regulujące liczebność drobnych karpiowatych.

W przypadku jezior Ostrówek i Rakówek operat rybacki wskazuje na ich płytki, silnie przyduchowy charakter oraz umiarkowaną intensywność użytkowania, z szerokim udostępnieniem do amatorskiego połowu ryb. W operacie podkreślono, że gospodarka powinna być racjonalna, zgodna z zasadami ochrony zasobów ryb i równowagi biologicznej, a przy wystąpieniu zimowych przyduch możliwe jest czasowe odławianie nadmiaru ryb w celu ograniczenia strat i skutków ekologicznych.

Rzeki Błędzianka i Bludzia mają odmienny charakter od jezior. Są to cieki o wysokim znaczeniu ichtiofaunistycznym, lokalnie wykazujące cechy siedlisk odpowiednich dla gatunków reofilnych. W operatach rybackich wskazano, że obwody rzek Błędzianki i Bludzi zaliczają się do krainy pstrąga i lipienia, a gospodarka powinna być oparta przede wszystkim na ochronie naturalnych warunków rozrodu i ostrożnym, kontrolowanym użytkowaniu wędkarskim.

W ciekach szczególne znaczenie ma zachowanie drożności, naturalnej struktury koryta, żwirowo-kamienistego substratu, bystrzy, zacienienia oraz stref brzegowych. Raport ichtiofaunistyczny wskazuje, że Błędzianka należy do najcenniejszych cieków obszaru pod względem hydromorfologicznym i ichtiofaunistycznym, natomiast w systemie Bludzi stwierdzono m.in. głowacza białopłetwego, kozę i różankę oraz powiązania z siedliskiem 3260. W takim układzie użytkowanie wędkarskie powinno być prowadzone w sposób ograniczający presję na populacje ryb reofilnych i litofilnych oraz ich miejsca rozrodu.

Zarybienia powinny być traktowane jako działanie pomocnicze, a nie podstawowy mechanizm utrzymania ichtiofauny. Materiał zarybieniowy powinien pochodzić ze źródeł zapewniających bezpieczeństwo genetyczne i zdrowotne oraz być dostosowany do charakteru danego obwodu. W operatach rzecznych akcentowano przede wszystkim pstrąga potokowego jako gatunek podstawowy dla gospodarki zarybieniowej, przy zastrzeżeniu, że zarybienia powinny wspomagać naturalne tarło, a nie zastępować ochronę siedlisk rozrodczych.

Wędkowanie powinno być prowadzone w sposób kontrolowany, z uwzględnieniem limitów połowów, wymiarów ochronnych, okresów ochronnych i lokalnych ograniczeń wynikających z operatów rybackich. W obwodach rzecznych dopuszczalna presja wędkarska powinna być szczególnie ostrożna ze względu na niewielką powierzchnię i liniowy charakter siedlisk. W operatach Błędzianki i Bludzi wskazano m.in. maksymalne dopuszczalne obciążenie wędkarskie na poziomie do 5 wędkarzy dziennie, co odzwierciedla ograniczoną pojemność tych cieków.

Podstawowe zasady użytkowania rybackiego i wędkarskiego w Parku powinny więc obejmować: zachowanie naturalnych siedlisk rozrodu i żerowania ryb, ochronę roślinności litoralnej i szuwarowej, ograniczanie presji na drapieżniki, niedopuszczanie do wprowadzania gatunków obcych, kontrolę zarybień, przeciwdziałanie kłusownictwu oraz ograniczanie presji rekreacyjnej w strefach brzegowych. W przypadku jezior kluczowe znaczenie ma powiązanie gospodarki rybackiej z ograniczaniem eutrofizacji, natomiast w przypadku rzek — ochrona naturalności koryt, drożności i miejsc tarłowych.

14.4. Gospodarowanie wodami

Gospodarowanie wodami w granicach Parku powinno być prowadzone z uwzględnieniem ustaleń rozdziału hydrologicznego Operatu, w którym przedstawiono charakterystykę sieci hydrograficznej, jednolitych części wód powierzchniowych, ryzyka powodziowego, zagrożenia suszą, obiektów melioracyjnych oraz działań wynikających z dokumentów planistycznych gospodarowania wodami. W niniejszym rozdziale wskazuje się jedynie podstawowe zasady użytkowania wód i ekosystemów od wód zależnych.

Podstawową zasadą powinno być niepogarszanie stosunków wodnych oraz zachowanie funkcji retencyjnych Parku. Dotyczy to w szczególności torfowisk, mokradeł, źródlisk, dolin rzecznych, rozlewisk bobrowych, lasów bagiennych, łęgów oraz stref przybrzeżnych jezior i cieków. Działania powodujące przyspieszenie odpływu, pogłębianie deficytów wodnych lub przesuszanie siedlisk hydrogenicznych powinny być ograniczane do przypadków uzasadnionych bezpieczeństwem ludzi, mienia albo koniecznością utrzymania istniejącej infrastruktury.

Prace utrzymaniowe na ciekach i rowach powinny być prowadzone w sposób selektywny, z ograniczeniem ingerencji w koryto, brzegi i roślinność przybrzeżną. Preferowane powinny być rozwiązania zachowujące naturalną morfologię cieków, ich drożność ekologiczną, zróżnicowanie substratu dennego oraz ciągłość stref buforowych. W przypadku cieków i odcinków wskazanych w dokumentach gospodarowania wodami jako wymagające rozpoznania możliwości działań renaturyzacyjnych, zakres prac powinien być każdorazowo oceniany pod kątem celów ochrony Parku.

W zlewniach jezior i cieków szczególne znaczenie ma ograniczanie dopływu biogenów, zawiesiny i zanieczyszczeń obszarowych. Dotyczy to zwłaszcza terenów rolnych, zabudowy rozproszonej, stref rekreacyjnych oraz obszarów położonych przy ciekach, jeziorach i mokradłach. Utrzymywanie trwałej roślinności brzegowej, pasów buforowych, zadrzewień, łąk i mokradeł ma znaczenie zarówno dla jakości wód, jak i dla ograniczania skutków suszy oraz spływu powierzchniowego.

Gospodarowanie wodami powinno być powiązane z ochroną siedlisk przyrodniczych, ichtiofauny, płazów, bezkręgowców wodnych oraz roślinności wodnej i szuwarowej. W odniesieniu do jezior, cieków i mokradeł priorytetem jest utrzymanie ich funkcji ekologicznych, a nie wyłącznie techniczne odprowadzanie wód. Szczegółowe działania dotyczące retencji, ograniczania presji hydromorfologicznej, przeciwdziałania suszy i poprawy jakości wód powinny być rozwijane w dalszych częściach planu ochrony, w powiązaniu z ustaleniami rozdziału hydrologicznego.

14.5. Użytkowanie turystyczne, rekreacyjne i edukacyjne

Użytkowanie turystyczne, rekreacyjne i edukacyjne Parku powinno opierać się na istniejącym systemie udostępniania, obejmującym szlaki piesze i rowerowe, ścieżki edukacyjne, miejsca odpoczynku, punkty widokowe oraz obiekty edukacyjne. Szczegółowa diagnoza tych elementów została przedstawiona w operacie kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej, dlatego w niniejszym rozdziale wskazuje się jedynie podstawowe zasady korzystania z przestrzeni Parku.

Dominującymi formami powinny pozostać turystyka piesza, rowerowa, krajoznawcza, przyrodnicza i edukacyjna, prowadzone w sposób małoskalowy i niepowodujący trwałych przekształceń środowiska. Operat turystyczny wskazuje, że funkcja turystyczna PKPR opiera się przede wszystkim na zasobach przyrodniczych i krajobrazowych, natomiast nie na intensywnie zagospodarowanych strefach rekreacyjnych. Ruch turystyczny powinien być więc kanalizowany głównie po istniejących trasach, drogach leśnych, ścieżkach edukacyjnych i punktach udostępnionych.

Rozwój infrastruktury turystycznej powinien mieć charakter uzupełniający i porządkujący, a nie ekspansywny. W pierwszej kolejności należy utrzymywać, odnawiać i czytelnie oznakowywać istniejące trasy, tablice, kładki, wiaty, miejsca odpoczynku i punkty widokowe. Nowe elementy infrastruktury powinny być lokalizowane przede wszystkim w miejscach już użytkowanych turystycznie, poza rezerwatami, torfowiskami, najcenniejszymi siedliskami Natura 2000, strefami ochrony gatunkowej oraz obszarami szczególnie wrażliwymi na płoszenie zwierząt i degradację siedlisk. Operat wskazuje wprost, że turystyka i rekreacja powinny wykorzystywać istniejący system udostępniania i bazować na formach aktywności niepowodujących trwałych przekształceń środowiska.

Szczególnej kontroli wymagają miejsca koncentracji ruchu, przede wszystkim rejon Stańczyk, doliny Błędzianki, Żytkiejm, Kiepojć, wybranych punktów widokowych oraz odcinka szlaku Green Velo. W pozostałej części Parku wskazane jest utrzymanie rozproszonego i kameralnego charakteru ruchu. Operat turystyczny podkreśla, że zagospodarowanie turystyczne PKPR jest rozproszone i małoskalowe, a brak infrastruktury typowej dla turystyki masowej sprzyja zachowaniu wysokiego stopnia naturalności krajobrazu i ekosystemów.

Rekreacja wodna powinna być ograniczona do miejsc, w których istnieją już warunki organizacyjne i infrastrukturalne do jej prowadzenia. Najbardziej intensywne formy rekreacji wodnej koncentrują się przede wszystkim w otulinie Parku, natomiast w jego granicach powinny dominować funkcje krajobrazowe, edukacyjne i rekreacja cicha. Szczególnym przypadkiem jest jezioro Gołdap, które ze względu na położenie przy mieście i uzdrowisku oraz istniejące zagospodarowanie wymaga odrębnego podejścia zarządczego.

Funkcja edukacyjna powinna być traktowana jako jedna z podstawowych form udostępniania Parku. Obejmuje ona zarówno działalność PKPR, jak i działania prowadzone przez Nadleśnictwo Gołdap oraz inne podmioty. Szczególne znaczenie mają ścieżki edukacyjne, siedziba Parku w Żytkiejmach, ekspozycje, tablice terenowe, materiały informacyjne oraz zajęcia terenowe. Udostępnianie edukacyjne powinno łączyć prezentację walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych z przekazem dotyczącym zasad odpowiedzialnego korzystania z Parku.

Użytkowanie turystyczne, rekreacyjne i edukacyjne nie powinno prowadzić do zwiększania presji na siedliska mokradłowe, torfowiska, strefy przybrzeżne jezior, doliny cieków, ostoje gatunków oraz obszary o wysokiej wrażliwości krajobrazowej. Podstawowe znaczenie ma ograniczanie schodzenia ze szlaków, biwakowania i palenia ognisk poza miejscami wyznaczonymi, zaśmiecania, hałasu, wjazdów pojazdami poza drogi dopuszczone do ruchu oraz przekształcania stref brzegowych zbiorników wodnych.

Zasadą nadrzędną powinno być utrzymanie turystyki o niskiej intensywności, zgodnej z przyrodniczym, krajobrazowym i edukacyjnym charakterem Parku. Rozwój tej funkcji

powinien wzmacniać społeczną akceptację ochrony przyrody, ale bez tworzenia nowych źródeł presji na najcenniejsze siedliska, gatunki i krajobrazy PKPR.

15. WARTOŚCI HISTORYCZNE I KULTUROWE

15.1. Historia obszaru

15.1.1. Najstarsze osadnictwo i pradzieje obszaru Puszczy Rominckiej

Obszar dzisiejszej Puszczy Rominckiej w pradziejach stanowił strefę pograniczną pomiędzy różnymi kręgami kulturowymi. Już w starszej epoce żelaza (V–II w. p.n.e.) teren ten sytuował się pomiędzy obszarem kultury kurhanów zachodniobałtyjskich a rozprzestrzeniającą się od wschodu kulturą ceramiki kreskowanej (Dąbrowska 1991; Okulicz Ł. 1976; Okulicz-Kozaryn 1999). Położenie na styku wpływów Sambii, Mazur Wschodnich i obszarów nadniemeńskich determinowało jego kontaktowy charakter kulturowy.

Najstarsze ślady obecności człowieka w dorzeczu górnej Pregoły datowane są na XIII–XII tysiąclecie p.n.e., czyli schyłek paleolitu. Z tego okresu pochodzi m.in. fragment poroża renifera ze śladami obróbki, znaleziony na południe od Gołdapi. W tym czasie tereny północno-wschodniej Polski pozostawały jeszcze w strefie tundrowej, a społeczności ludzkie prowadziły koczowniczy tryb życia, związany z gospodarką łowiecką. Najstarsze zespoły kulturowe reprezentowały zapewne tradycję kultury hamburskiej, a następnie kultury z liściakami oraz kulturę świderską (Brzozowski, Siemaszko 1995). Osadnictwo miało charakter mobilny i sezonowy.

W I tysiącleciu p.n.e. obszar dzisiejszej Puszczy Rominckiej znalazł się w zasięgu przemian kulturowych związanych z ludnością zachodniobałtyjską, obejmujących m.in. Mazury Wschodnie i Suwalszczyznę (Okulicz 1976; Okulicz 1981). Teren puszczy miał w tym czasie raczej charakter strefy kontaktowej niż obszaru zwartego osadnictwa. W pierwszych wiekach naszej ery ziemie te nadal pozostawały w kręgu kultury zachodniobałtyjskiej. Funkcjonujące w regionie społeczności utrzymywały kontakty z prowincjami Imperium Romanum, co potwierdzają znaleziska archeologiczne z obszaru dawnych ziem pruskich (Okulicz 1973; Kaczyński 1991; Kolendo, Nowakowski 2000). W odniesieniu do samego kompleksu puszczańskiego należy przyjmować, że pełnił on przede wszystkim funkcję zaplecza gospodarczego i przestrzeni okresowego wykorzystywania zasobów naturalnych, a nie obszaru intensywnego, zwartego osadnictwa.

We wczesnym średniowieczu teren Puszczy Rominckiej pozostawał na styku ziem pruskiego plemienia Nadrowów oraz Jaćwingów (Sudowów). Hipotetyczna granica między Nadrowią a Jaćwieżą przebiegała w przybliżeniu od południowych brzegów jeziora Gołdap ku jezioru Wisztynieckiemu (Kamiński 1953; Łowmiański 1985; Tyszkiewicz 1981; Jaskanis 1981). W źródłach historycznych przywoływanych przez Kamińskiego (1953) za Sembrzyckim obszary te opisywano jako rozległe pasma puszcz, co podkreślało ich słabe zagospodarowanie.

Na terenie tym funkcjonowały jednak rozproszone skupiska osadnicze oraz stanowiska grodziskowe, m.in. grodzisko w Rostku pod Gołdapią, stanowiska w Białych Jeziorkach oraz w Golubiu. Osadnictwo koncentrowało się nad ciekami wodnymi i jeziorami rynnowymi, gdzie warunki środowiskowe były korzystniejsze (Kamiński 1953; Łowmiański 1985).

W drugiej połowie XIII wieku obszar ten znalazł się w zasięgu ekspansji państwa zakonnego. Źródła pisane przywoływane przez Toeppena (1998) oraz Biskupa i Labudę (1988) wskazują na znaczne wyludnienie regionu po podboju Prus i Jaćwieży, choć nie oznaczało to całkowitego zaniku użytkowania tych terenów.

Obszar dzisiejszej Puszczy Rominckiej nie stanowił w pradziejach „ziemi niczyjej", lecz przestrzeń o zmiennym natężeniu osadnictwa, której pograniczny charakter oraz uwarunkowania środowiskowe sprzyjały utrzymywaniu modelu rozproszonego zasiedlenia.

15.1.2. Okres średniowieczny i nowożytny

W drugiej połowie XIII wieku obszar dzisiejszej Puszczy Rominckiej znalazł się w zasięgu ekspansji państwa zakonu krzyżackiego. Po stłumieniu wielkiego powstania pruskiego w 1274 r. działania militarne skierowano ku wschodnim ziemiom pruskim oraz jaćwieskim. W 1275 r. zdobyto Kamswik – gród Nadrowów w rejonie Wystrucia – a w kolejnych latach opanowano ziemie jaćwieskie. W 1283 r. wodzowie jaćwiescy – Kantengard, Jedut, Skurdo i Skumand – poddali się i przyjęli chrzest, co symbolicznie zamykało okres zbrojnego oporu plemion bałtyjskich (Biskup, Labuda 1988).

Skutkiem podboju było istotne przekształcenie struktury osadniczej regionu. Piotr z Dusburga pisał w 1325 r., że Galindia, Sudowia i Nadrowia pozostawały „bezludne aż do jego dni", co przywołuje Toeppen (1998). Toeppen zwracał jednak uwagę, że przekazu tego nie należy interpretować dosłownie jako całkowitej pustki osadniczej. Oznaczał on raczej znaczne osłabienie i rozproszenie osadnictwa niż całkowity zanik użytkowania terenu. Obszar ten funkcjonował więc jako strefa słabo zaludniona, o ograniczonej ciągłości osadniczej.

W kolejnych stuleciach puszcza nabrała szczególnego znaczenia jako obszar graniczny. Przez jej teren przebiegała granica o istotnym znaczeniu politycznym – najpierw pomiędzy państwem zakonnym a Wielkim Księstwem Litewskim, a następnie pomiędzy Prusami a Rzeczpospolitą. Znaczenie pogranicznego charakteru regionu podkreślali Kamiński (1953) oraz Łowmiański (1985, 1989), wskazując, że rozległe kompleksy leśne pełniły funkcję naturalnych stref buforowych oddzielających wspólnoty polityczne i etniczne. W tym okresie obszar ten nie był terenem intensywnego osadnictwa rolniczego, lecz raczej przestrzenią kontrolowanej eksploatacji zasobów naturalnych oraz strefą o znaczeniu strategicznym.

W kolejnych stuleciach puszcza zachowała znaczenie jako obszar graniczny i gospodarczy. Przez jej teren przebiegała granica o istotnym znaczeniu politycznym – najpierw pomiędzy państwem zakonnym a Wielkim Księstwem Litewskim, a następnie pomiędzy Prusami a Rzeczpospolitą. Znaczenie pogranicznego charakteru regionu podkreślali Kamiński (1953) oraz Łowmiański (1985, 1989), wskazując, że rozległe kompleksy leśne pełniły funkcję naturalnych stref buforowych oddzielających wspólnoty polityczne i etniczne.

W okresie średniowiecznym i wczesno nowożytnym obszar ten nie był terenem intensywnego osadnictwa rolniczego, lecz raczej przestrzenią kontrolowanej eksploatacji zasobów naturalnych oraz strefą o znaczeniu strategicznym. Dopiero stabilizacja polityczna po sekularyzacji państwa zakonnego i utworzeniu Prus Książęcych stworzyła warunki do bardziej systematycznego zagospodarowywania terenów przyległych do puszczy. Proces ten, związany z kolonizacją nowożytną i kształtowaniem się sieci osadniczej, omówiono szerzej w kolejnym podrozdziale.

15.1.3. Kolonizacja nowożytna i rozwój osadnictwa

Zasadniczy etap przekształceń osadniczych w rejonie dzisiejszej Puszczy Rominckiej rozpoczął się w XVI wieku, po sekularyzacji państwa zakonnego i utworzeniu Prus Książęcych. Wcześniejszy okres, naznaczony podbojem ziem pruskich i jaćwieskich oraz znacznym

osłabieniem osadnictwa w XIII wieku (Biskup, Labuda 1988; Toeppen 1998), pozostawił rozległe obszary o ograniczonej ciągłości zasiedlenia. Stabilizacja polityczna XVI stulecia umożliwiła podjęcie bardziej systematycznych działań kolonizacyjnych.

Proces ten miał charakter stopniowy. Osadnictwo rozwijało się przede wszystkim na obrzeżach zwartego kompleksu leśnego oraz w dolinach rzecznych, gdzie warunki były korzystniejsze dla gospodarki rolnej. W głębi puszczy nadal dominowały funkcje leśne i łowieckie, a zagospodarowanie miało charakter rozproszony. Jak wskazuje Kamiński (1953), w XVI wieku na obszarze tym zetknęły się dwa kierunki migracyjne: z południa i zachodu napływała ludność mazowiecka, natomiast od wschodu i północnego wschodu – ludność litewska. W efekcie ukształtowało się pogranicze o złożonej strukturze etnicznej i językowej, co analizował również Łowmiański (1985, 1989) w kontekście wschodnich Mazur.

Istotnym świadectwem tej wielowarstwowości jest nazewnictwo miejscowe. Analiza toponimii stanowi ważne źródło wiedzy o strukturze etnicznej i chronologii zasiedlenia regionu. Występują tu nazwy o genezie bałtyjskiej (pruskiej i jaćwieskiej), jak również nazwy litewskie oraz polskie. Kamiński (1953) zwracał uwagę na obecność charakterystycznych końcówek litewskich (m.in. -ejmy, -iszki) w nazwach miejscowości wschodniej części regionu, co wiązał z napływem ludności litewskiej. Równocześnie część nazw odzwierciedla kierunek migracji mazowieckiej.

Nazwy miejscowe odzwierciedlają także uwarunkowania środowiskowe – odnoszą się do obecności wód, terenów podmokłych czy zalesienia. W przypadku nazwy Rominta (Romincka) wskazuje się na jej bałtyjską proweniencję (Kamiński 1953). Toponimia regionu stanowi zatem zapis zarówno procesów kolonizacyjnych, jak i wcześniejszych warstw osadniczych.

W XVII i XVIII wieku następował dalszy rozwój osadnictwa, choć znaczne partie puszczy zachowywały zwarty charakter leśny. Toeppen (1998) podkreślał, że wschodnie obszary dawnych Prus należały do terenów relatywnie słabo zaludnionych, a tempo kolonizacji zależało od polityki państwowej oraz warunków naturalnych. Wojny i kryzysy demograficzne wpływały na okresowe zahamowanie rozwoju osadnictwa.

Szczególnie poważne konsekwencje demograficzne przyniosła epidemia dżumy z lat 1708–1711, która objęła znaczne obszary Prus. Władze pruskie próbowały ograniczyć rozprzestrzenianie się choroby poprzez zamknięcie granicy z Polską, niszczenie mostów na rzekach, zamykanie dróg leśnych oraz wprowadzenie kwarantanny dla podróżnych. Działania te nie przyniosły jednak oczekiwanych rezultatów. W samej Gołdapi do 1710 r. zmarło około 700 osób, a wiele miejscowości regionu zostało w znacznym stopniu wyludnionych (Flis 1960; Kopciał 1995).

Po ustąpieniu epidemii władze pruskie rozpoczęły akcję ponownej kolonizacji opuszczonych terenów. Na obszary wyludnione sprowadzano osadników z różnych części Prus oraz z terenów sąsiednich. W 1731 r. w wielu wsiach regionu osiedlili się emigranci religijni z arcybiskupstwa salzburskiego, którzy – nie chcąc przyjąć katolicyzmu – zmuszeni byli opuścić swoje rodzinne strony. Salzburczycy zamieszkali m.in. w Będziszewie, Bludziach, Błąkałach, Budwieciach, Deguciach, Jurkiszkach, Kiekskiejmach, Pobłędziu, Skajzgirach i Żytkiejmach (Kopciał 1995).

Od XVI do XIX wieku gospodarka rolna wsi otaczających Puszczę Romincką opierała się głównie na systemie trójpolowym. W początkach XIX wieku w Prusach przeprowadzono

jednak szereg reform agrarnych. W 1804 r. zniesiono poddaństwo chłopów, a w 1807 r. wprowadzono ich uwłaszczenie. W 1821 r. rozpoczęto proces tzw. separacji gruntów polegający na rozdzieleniu własności folwarcznej od chłopskiej oraz na likwidacji wspólnotowego układu pól. W efekcie tych przemian wiele wsi uzyskało formę rzędówek, a zabudowa zaczęła rozwijać się wzdłuż nowych układów parcelacyjnych (Klonowski 1965; Kopciał 1995; Szulc 1995).

Do początków XIX wieku zabudowa wiejska regionu była niemal w całości drewniana. Domy kryto słomą lub trzciną, a budynki gospodarcze wznoszono niekiedy z plecionki z chrustu oblepionej gliną lub z kamieni polnych. Konstrukcja ryglowa stosowana była stosunkowo rzadko. Dopiero w pierwszej połowie XIX wieku zaczęto częściej wykorzystywać cegłę i dachówkę, choć budownictwo murowane upowszechniło się dopiero po I wojnie światowej (Klonowski 1965).

W rezultacie opisanych procesów nowożytnych ukształtował się krajobraz osadniczy, w którym rozproszone wsie funkcjonowały w bezpośrednim sąsiedztwie rozległych kompleksów leśnych. Pograniczny charakter regionu oraz wielowarstwowe dziedzictwo osadnicze utrwaliły się jako trwałe cechy historyczne tego obszaru

Tabela 107. Wykaz miejscowości w granicach Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej i jego otuliny (Dane historyczne wg: Gołdap 1971; Kopciał 1983-1985, 1995; Wiśniewski 1965 oraz innych źródeł.)

Lp.	Miejscowość	Położenie	Gmina	Data założenia	Dawne nazwy	Uwagi
1	2	3	4	5	6	7
1	Barcie	Otulina	Dubeninki	(1557) 1561-1562	Tewelkiejmy, Barsden, Barszten, Thewelkehmen, Tulkeim (od 1938), Dąbrówka (po 1945)	w sołectwie Kiepojcie
2	Będziszewo	PKPR	Dubeninki	przed 1590	Padingkehmen, Padingen (od 1938), Adamowo (po 1945)	
3	Białe Jeziorki	Otulina	Dubeninki	1608		dawniej w starostwie filipowskim Wielkiego Księstwa Litewskiego; folwark; włączone do pow. gołdapskiego po II wojnie światowej
4	Bludzie Małe	PKPR	Dubeninki	przed 1590	Klein Bludschen, Klein Bludszen, Forsthausen (od 1938)	majątek ziemski
5	Bludzie Wielkie	PKPR	Dubeninki	przed 1590	Gross Bludschen	
6	Błąkały	PKPR	Dubeninki	przed 1590	Blindgallen, Schneegrund (od 1938), Błędzianka (po 1945)	
7	Błędziszki	PKPR	Dubeninki	przed 1539	Blindischken, Wildwinkel (od 1938), Blindziszki (po 1945)	
8	Boczki	PKPR	Dubeninki			osada leśna
9	Budwiecie	PKPR	Dubeninki	1617	Budweitschen, Elsgrund (od 1938)	
10	Cisówek	Otulina	Dubeninki	przed 1605	Cisówko	dawniej w starostwie filipowskim Wielkiego Księstwa Litewskiego; włączony do pow. gołdapskiego po II wojnie światowej
11	Czarne	Otulina	Dubeninki	1562 (lub 1556)	Czarnen, Scharnen (od 1938)	do 1607 wolna wieś szlachecka, później odkupiona przez chłopów
12	Czarnowo Średnie	PKPR	Gołdap	XVIII w.	Jodupie Średnie, Mittel Jodupp, Mittel Czarnowken, Mittel Holzeck (od 1938), Hajnówek lub Chojnówek (po 1945)	osada leśna
13	Czarnówko	PKPR	Gołdap	1557	Czarnowo Wielkie oraz analogicznie j. w.	
14	Degucie	PKPR	Dubeninki	przed 1590	Dagucie, Dagutschen, Zapfengrud (od 1938), Maków (po 1945)	w sołectwie Skajzgiry

Lp.	Miejscowość	Położenie	Gmina	Data założenia	Dawne nazwy	Uwagi
1	2	3	4	5	6	7
15	Dubeninki	Otulina	Dubeninki	1615	Dubieninki, Gordejki, Dubeningken, Dubeningen (od 1938), Dubniki (po 1945)	
16	Galwiecie	PKPR	Gołdap	1531	Gailwetzschen, Gehlweiden, Duża Wieś (po 1945)	majątek ziemski
17	Golubie	Otulina	Dubeninki		Gollubien, Unterfelde (od 1938)	
18	Jurkiszki	PKPR	Gołdap	1539-1542	Gerkischken, Gerkischkeinen, Jörkischken, Jarkental, Jędrzejów (po 1945)	osada leśna
19	Kałkowo	Otulina	Gołdap	1565	Kołkowo, Kollkowen, Kalkowen, Kalkau (od 1938), Kołki (po 1945)	wieś czynszowa w sołectwie Galwiecie, w 1638 folwark, w 1895 należący do dóbr Wittichsfelde (Bronisze)
20	Kiekskiejmy	Otulina	Dubeninki	1557	Kejsty, Kögskehmen, Kegsten, Keckskeim (od 1938), Zielonki (po 1945)	
21	Kiepojcie	PKPR	Dubeninki	przed 1539	Eżergale, Kipejcie, Eszergallen, Kepeitschen, Eschenbruch albo Äschenbruch (od 1938), Popielniki (po 1945)	
22	Kociołki	Otulina	Dubeninki	1566	Gross i Klein Kotziolken, Langensee (od 1909), Kociołek, Jeziorki (po 1945)	majątek ziemski
23	Kramnik	Otulina	Dubeninki	1642	Epidemiszki	dawniej w starostwie wiżajneńskim Wielkiego Księstwa Litewskiego, w XIX w. osada należała do dóbr Hańcza w pow. suwalskim; włączona do pow. gołdapskiego po II wojnie światowej
24	Linowo	PKPR	Dubeninki	przed 1557	Linnawen, Linnau (od 1938), Linówek (po 1945)	
25	Łoje	Otulina	Dubeninki	1555	Loyen, Uszeżereje, Uscheschere, Loien (od 1938)	w sołectwie Kiepojcie
26	Łysogóra	Otulina	Dubeninki	przed 1590	Kiepurdeje, Kepurdegen, Kühlberg	w sołectwie Kiekskiejmy
27	Maciejowięta	Otulina	Dubeninki	przed 1590	Mącznarki, Maciejowizna, Matznorkehmen, Matztal (od 1938), Mocnarki, Macnaryszki (po 1945)	
28	Markowo	PKPR	Dubeninki	przed 1617	Markawen, Markawischken, Markauen (od 1938)	osada leśna w sołectwie Budwiecie, dawniej folwark
29	Meszno	PKPR	Dubeninki	przed 1590	Meszkrupie, Meschkrupchen, Meschen (od 1938), Krupki (po 1945)	w sołectwie Budwiecie
30	Orliniec	Otulina	Dubeninki		Adlersfelde	majątek ziemski koło wsi Pobłędzie, obecnie nie istnieje
31	Ostrówko	PKPR	Gołdap	pierwsza połowa XVI w.	Ostrowken	
32	Pluszkiejmy	Otulina	Dubeninki	1599	Plutkiejmy, Plautzkehmen, Engern (od 1938), Placki (po 1945)	
33	Pobłędzie	Otulina	Dubeninki	1590	Dróżki, Pablindschen, Drusken, Zollteich (od 1938)	w sołectwie Skajzgiry
34	Prawy Las	Otulina	Przerośl	XVII w. ?		
35	Przerośl Gołdapska	Otulina	Dubeninki	przed 1539	Prirosle, Przeroślany, Präroszlehnen, Jägersee, Przeroślanka (po 1945)	
36	Rakówek	Otulina	Dubeninki	przełom XVI i XVII w.	Tarliny	dawniej w starostwie wiżajneńskim Wielkiego Księstwa Litewskiego; włączony do pow. gołdapskiego w latach 60-tych XX w.
37	Rakówko	PKPR	Gołdap		Rakowken, Stolenesdorf	część wsi Galwiecie, majątek ziemski

Lp.	Miejscowość	Położenie	Gmina	Data założenia	Dawne nazwy	Uwagi
1	2	3	4	5	6	7
38	Rogajny	Otulina	Dubeninki	1565	Rogainen, Rogacze (po 1945)	majątek ziemski
39	Skajzgiry	PKPR	Dubeninki	przed 1590	Skaisgirren, Hellerau (od 1938), Skargi (po 1945) lub Staciówek, Nowogródek	
40	Stańczyki	Otulina	Dubeninki	ok. 1590	Staciówka, Stacucie, Stanzauschen, Staatshausen, Osadniki (po 1945)	
41	Szyliny	PKPR	Gołdap	1617	Schillinnen, Heidensee (od 1938), Żyliny (po 1945)	osada leśna częściowo w sołectwie Botkuny, folwark?
42	Tuniszki	Otulina	Dubeninki	1557	Tunie, Upidamiszki, Upidamischken, Thunischken, Altenzoll (od 1938)	w sołectwie Przerośl Gołdapska
43	Zawiszyn	Otulina	Dubeninki		Gut Katharinenhof, Jagiellonów (po 1945)	w sołectwie Rogajny, w XIX w. folwark należący do dóbr Rogajny
44	Zydlugi	PKPR	Dubeninki			część wsi Dubeninki
45	Żabojady	PKPR	Dubeninki	przed 1590	Żabojedy, Schabojeden, Szabojeden, Sprindberg (od 1938)	
46	Żytkiejmy	Otulina	Dubeninki	przed 1554	Żydkiejmy, Sittkeim, Sittkeimen, Schittkehmen, Szittkehmen, Wehrkirchen (od 1938), Żydkiny (po 1945)	

Źródło: Gołdap 1971; Kopciał 1983–1985, 1995; Wiśniewski 1965; zestawienie na podstawie Tomu I Planu Ochrony PKPR z 2006r.

15.1.4. Gospodarka leśna i łowiecka

Od średniowiecza aż po wiek XIX obszar dzisiejszej Puszczy Rominckiej pełnił przede wszystkim funkcję przestrzeni leśnej o znaczeniu gospodarczym i strategicznym. O ile osadnictwo rolnicze rozwijało się głównie na obrzeżach kompleksu leśnego, o tyle jego wnętrze pozostawało przez długi czas domeną eksploatacji zasobów naturalnych oraz łowiectwa. Charakter ten wynikał zarówno z uwarunkowań środowiskowych, jak i z polityki państwowej, która traktowała puszcze jako rezerwuar surowców i teren łowiecki o szczególnym statusie.

W okresie państwa zakonnego, a następnie w Prusach Książęcych i Królestwie Prus, lasy stanowiły własność władcy i podlegały reglamentowanemu użytkowaniu. Pozyskiwano drewno budulcowe i opałowe, prowadzono wypał węgla drzewnego, produkcję smoły i potażu oraz rozwijało się bartnictwo. Wraz z rozwojem administracji państwowej następowało stopniowe porządkowanie gospodarki leśnej i wprowadzanie zasad planowego użytkowania drzewostanów (Toeppen 1998).

W gospodarce puszczańskiej ważną rolę odgrywało również wykorzystanie sieci rzecznej. Gołdapa i Węgorapa należały do rzek spławnych i już w XVI wieku wykorzystywano je do transportu drewna w kierunku Królewca. Spław odbywał się głównie wiosną, kiedy poziom wód umożliwiał transport większych ilości surowca. W XVIII wieku przygotowanie drewna do spławu odbywało się na bindudze zlokalizowanej na łąkach należących do Gołdapi. W XVII stuleciu obniżanie się poziomu wód oraz postępujące zapiaszczenie rzek ograniczyły jednak możliwości wykorzystania tych dróg wodnych (Kopciał 1995).

Obok pozyskiwania drewna ważną rolę odgrywały także inne formy gospodarki leśnej. W regionie rozwijało się bartnictwo, a produkowane w Gołdapi miody pitne sprzedawano na targach wielu miast pruskich (Kopciał 1995). Na potrzeby lokalne wykorzystywano również rudę darniową (limonit), z której wytapiano żelazo – praktyka ta była stosowana w Prusach aż

do XIX wieku (Toeppen 1998). W regionie funkcjonowały także młyny wodne, m.in. w Bludziach Małych, Rogajnach i Żytkiejmach (Gołdap 1971).

Stopniowo rozwijała się także administracja odpowiedzialna za zarządzanie zasobami leśnymi. Od 1717 r. sprawy lasów w Prusach podlegały kamerom okręgowym, a od 1723 r. – Kamerze Wojenno-Skarbowej. W strukturach tych funkcjonowali wielcy nadleśniczowie odpowiedzialni za organizację gospodarki leśnej oraz nadzór nad kolonizacją terenów puszczańskich. W XIX wieku w wyniku reform administracyjnych obszar Puszczy Rominckiej znalazł się w obrębie okręgu leśnego gołdapskiego. Lasy te podzielone były pomiędzy nadleśnictwa Nassawen i Warnen, a w późniejszym okresie także Rominty i Żytkiejmy (Ambrosiewicz, Mackiewicz 1997; Kopciał 1995; Toeppen 1998).

W XIX wieku gospodarka leśna uległa dalszej profesjonalizacji. Wprowadzono trwały podział powierzchniowy lasów na oddziały, wytyczono przecinki graniczne oraz rozbudowano sieć dróg leśnych umożliwiających transport drewna. Do dziś czytelnym śladem tej organizacji przestrzennej są XIX-wieczne granitowe słupki oddziałowe, wyznaczające granice wydzieleń leśnych. Stanowią one materialne świadectwo nowoczesnej administracji leśnej Prus Wschodnich oraz systematycznego podejścia do zarządzania zasobami leśnymi.

Równolegle rozwijano infrastrukturę komunikacyjną w obrębie puszczy. Powstawały brukowane drogi leśne, często obsadzane alejami drzew – m.in. dębów czerwonych, lip, jesionów czy jarzębów. Drogi te pełniły funkcję gospodarczą, umożliwiając transport drewna i obsługę administracji leśnej, a jednocześnie kształtowały charakterystyczny krajobraz kulturowy regionu. Do dziś zachowane odcinki tych tras stanowią relikt dawnego systemu gospodarowania przestrzenią leśną.

Szczególną rangę w gospodarczym i symbolicznym funkcjonowaniu puszczy miała funkcja łowiecka. Obszar ten, dzięki zachowaniu rozległych i stosunkowo mało przekształconych kompleksów leśnych, od wczesnych czasów nowożytnych był miejscem występowania licznej zwierzyny grubej. Utrzymanie jej odpowiedniej liczebności było przedmiotem troski władców pruskich. Już w 1543 r. książę Albrecht polecił staroście ełckiemu podejmowanie działań na rzecz ochrony dzikich koni występujących w lasach regionu (Toeppen 1998). W 1623 r. wprowadzono natomiast zakaz wyrębu i wywozu drewna w lasach książęcych w okresie od dnia św. Michała (29 września) do Wielkanocy, aby zapewnić zwierzynie spokój w czasie zimowania (Ambrosiewicz, Mackiewicz 1997).

Znaczenie łowieckie Puszczy Rominckiej potwierdzają również źródła kartograficzne. Na mapie Prus opracowanej przez Caspara Henneberga i wydanej w 1576 r. w Królewcu zaznaczono istniejący w puszczy dwór myśliwski. Mapa ta była jednym z najważniejszych opracowań kartograficznych regionu i stanowiła podstawę dla późniejszych map Prus aż do XIX wieku (Alexandrowicz 1989). W wersji mapy zamieszczonej w atlasie *Theatrum orbis terrarum* z 1640 r. przedstawiono rozległe kompleksy leśne między rzekami Jarką i Czernicą, przecięte doliną Błędzianki, a nad jej brzegiem zaznaczono osadę Romitten oraz dwór myśliwski określony jako *Romittisch Iagtpuden* (Bieliūnienė i in. 1999). Na mapie umieszczono także wizerunki jeleni o okazałych porożach, co podkreślało wyjątkowe znaczenie puszczy jako ostoi zwierzyny.

Dwór myśliwski w Romintach stanowił ważny punkt na mapie łowieckiej Prus. W czasie polowań zatrzymywali się tam elektorzy brandenburscy – m.in. Jan Zygmunt w 1617 r. oraz Jerzy Wilhelm w latach dwudziestych XVII wieku. Pod koniec XVII stulecia przy

starym budynku wzniesiono nowy obiekt otoczony palisadą i wyposażony w galerię biegnącą wokół budynku. Rominty należały wówczas do czterech najważniejszych dworów myśliwskich w Prusach; w połowie XVIII wieku liczba takich obiektów wzrosła do ośmiu.

Skala polowań w tym okresie była bardzo duża. Jak podaje Toeppen (1998), w latach 1612–1619 elektor Jan Zygmunt upolował na terenie Prus m.in. 15 turów, 112 łosi, 38 niedźwiedzi, 1998 jeleni oraz 2344 łanie, nie licząc licznych saren, dzików, wilków czy lisów. Intensywna eksploatacja zwierzyny doprowadziła do zaniku niektórych gatunków – do połowy XVII wieku całkowicie wybito tarpany występujące w regionie (Fischer 1937). W czasie polowań stosowano rozbudowaną organizację łowów: fragmenty puszcz grodzono płotami, a zwierzynę naganiano w kierunku stanowiska władcy, wykorzystując sieci rozpinane w lesie.

Puszcza Romincka pozostawała ważnym terenem łowieckim również w kolejnych stuleciach. W 1683 r. polował tu Georg Wilhelm (Krzywicki 2000), natomiast w XVIII wieku Fryderyk II korzystał z chaty myśliwskiej w Budwieciach (Kopciał 1995). Funkcja łowiecka regionu była więc trwałym elementem jego znaczenia gospodarczego i politycznego.

W XIX i na początku XX wieku Puszcza Romincka nadal pozostawała jednym z istotnych terenów łowieckich w Prusach Wschodnich. W latach 1869–1884 polowania organizował tu książę Fryderyk Karol Pruski, natomiast od 1890 r. obszar ten wykorzystywał cesarz Wilhelm II, który ustanowił w puszczy dworski rewir łowiecki (Kopciał 1995). Funkcja ta miała charakter reprezentacyjny i podkreślała znaczenie regionu w strukturze terenów łowieckich państwa pruskiego.

Materialnym świadectwem tej funkcji są tzw. „głazy Wilhelma” – kamienie pamiątkowe upamiętniające konkretne polowania cesarza. Obiekty te zostały opisane w literaturze regionalnej i historycznej (Gautschi, Winsmann-Steins 1992; Rąkowski 1989; Krzywicki 2000; Siemiński 2002) i stanowią unikatową formę materialnego utrwalenia łowiectwa monarszego.

Gospodarka leśna i łowiecka miała bezpośredni wpływ na ukształtowanie krajobrazu kulturowego Puszczy Rominckiej. Sieć dróg, przecinek oddziałowych, budynków administracji leśnej, elementów infrastruktury łowieckiej oraz trwałych znaków podziału przestrzennego wprowadziła w obręb puszczy wyraźny porządek organizacyjny, który – mimo późniejszych przemian politycznych – w znacznej części zachował się do dziś.

15.1.5. XIX i początek XX wieku – rozwój infrastruktury i modernizacja regionu

Wiek XIX przyniósł zasadnicze przeobrażenia w funkcjonowaniu obszaru dzisiejszej Puszczy Rominckiej. O ile w poprzednich stuleciach dominowała funkcja leśna i łowiecka, o tyle wraz z rozwojem państwa pruskiego oraz postępem technicznym nastąpiła intensyfikacja procesów administracyjnych, gospodarczych i infrastrukturalnych. Przebudowa ta nie prowadziła do zasadniczej zmiany charakteru puszczy jako zwartego kompleksu leśnego, lecz wprowadzała nowe elementy w jej strukturę przestrzenną.

W XIX wieku ukształtował się nowoczesny system administracji leśnej, oparty na wyraźnym podziale powierzchniowym i planowym użytkowaniu drzewostanów. Wprowadzano stały podział na oddziały leśne, wytyczano linie oddziałowe oraz rozwijano sieć dróg leśnych umożliwiających transport drewna. W tym okresie powstały również trwałe siedziby administracji leśnej, które do dziś stanowią element krajobrazu kulturowego regionu.

Proces ten był częścią szerszej reformy gospodarki leśnej w Prusach, zmierzającej do racjonalizacji i zwiększenia wydajności użytkowania zasobów (por. Toeppen 1998).

Szczególne znaczenie miała rozbudowa infrastruktury komunikacyjnej. W drugiej połowie XIX i na początku XX wieku budowano drogi bite oraz modernizowano istniejące trakty łączące wsie pogranicza z większymi ośrodkami administracyjnymi. W tym okresie powstało wiele dróg brukowanych i żwirowych, m.in. z Gołdapi do Żytkiejm. Długość dróg bitych w powiecie gołdapskim wzrosła z około 23 km w 1862 r. do około 356 km w 1879 r. (Gołdap 1971; Kopciał 1995).

Rozwój infrastruktury drogowej był częścią szerszego ożywienia gospodarczego regionu. W drugiej połowie XIX wieku w Gołdapi i okolicach funkcjonowały liczne zakłady związane z przetwórstwem surowców lokalnych. Działały tu tartaki oraz młyny do mielenia kory dębowej wykorzystywanej w garbarniach, a także niewielkie zakłady przemysłowe, takie jak cegielnie, garncarnie, gorzelnie czy browary. Rozwój tych form działalności gospodarczej był związany zarówno z dostępnością surowców, jak i z rozbudową sieci transportowej regionu (Gołdap 1971; Kopciał 1995).

Istotnym elementem modernizacji była także rozbudowa infrastruktury kolejowej. W latach 1878–1879 Gołdap uzyskała połączenie kolejowe z Ełkiem, Wystrucią i Królewcem, a w późniejszym okresie także z Węgorzewem i Tołminkiejmami (Gołdap 1971; Kopciał 1995). Jednak najważniejszym przedsięwzięciem infrastrukturalnym była budowa linii kolejowej łączącej Gołdap z Żytkiejmami i dalej z terenami położonymi przy granicy z Imperium Rosyjskim. Linia ta, realizowana w początkach XX wieku, miała znaczenie zarówno gospodarcze, jak i strategiczne, stanowiąc element systemu komunikacyjnego wschodnich krańców Prus Wschodnich.

Najbardziej spektakularnymi elementami tej inwestycji są wiadukty kolejowe w Stańczykach oraz Kiepojciach, wzniesione w latach 1912–1914. Do zespołu obiektów inżynieryjnych tej linii należą również wiadukty w Botkunach, położone w otulinie Parku. Konstrukcje te, o znacznych rozpiętościach i wysokości dochodzącej do kilkudziesięciu metrów, stanowią przykład inżynierii kolejowej początku XX wieku, reprezentujący rozwiązania konstrukcyjne stosowane w infrastrukturze pruskiej tego okresu. Ich usytuowanie w głęboko wciętych dolinach rzeki Błędzianki i Bludzi wymagało zastosowania nowoczesnych rozwiązań konstrukcyjnych, typowych dla infrastruktury kolejowej początku XX wieku. Do dziś obiekty te pozostają najbardziej rozpoznawalnymi elementami dziedzictwa technicznego regionu oraz świadectwem modernizacyjnych działań państwa pruskiego w przededniu I wojny światowej.

Rozwój infrastruktury wiązał się również z dalszym porządkowaniem przestrzeni leśnej. Wytyczano nowe drogi gospodarcze, budowano mostki i przepusty, a także modernizowano układ osadniczy wsi położonych na obrzeżach puszczy. Jednocześnie utrzymywano funkcję łowiecką regionu. Na przełomie XIX i XX wieku Puszcza Romincka stała się jednym z ważniejszych terenów łowieckich w Prusach Wschodnich, odwiedzanym przez przedstawicieli elit politycznych i wojskowych. Funkcja ta wzmocniła prestiż regionu i przyczyniła się do utrwalenia jego wizerunku jako obszaru o wyjątkowych walorach przyrodniczych i krajobrazowych.

W konsekwencji przemian XIX i początku XX wieku krajobraz Puszczy Rominckiej uległ zmianie, lecz nie utracił swojego leśnego charakteru. Wprowadzone elementy

infrastrukturalne – linie kolejowe, wiadukty, drogi oraz budynki administracyjne – wkomponowano w istniejącą strukturę przyrodniczą. Powstał krajobraz, w którym nowoczesne rozwiązania techniczne współistniały z rozległymi kompleksami leśnymi i tradycyjną strukturą osadniczą pogranicza.

15.1.6. Okres wojen i zmiany po 1945 r.

Wiek XX przyniósł zasadnicze przeobrażenia polityczne, demograficzne i własnościowe, które trwale wpłynęły na strukturę osadniczą i krajobraz kulturowy obszaru dzisiejszej Puszczy Rominckiej. Region ten, jako część Prus Wschodnich, znalazł się w bezpośredniej strefie działań wojennych zarówno podczas I, jak i II wojny światowej, jednak to wydarzenia lat 1944–1945 oraz ich konsekwencje miały charakter najbardziej przełomowy.

Obszar Puszczy Rominckiej wielokrotnie znajdował się jednak w zasięgu działań wojennych już we wcześniejszych stuleciach. W XVII wieku, w czasie wojen polsko-szwedzkich oraz potopu szwedzkiego, region został spustoszony przez oddziały tatarskie, które w latach 1656 i 1657 spaliły m.in. Gołdap i Dubeninki. W kolejnych dziesięcioleciach przez te tereny wielokrotnie przechodziły wojska różnych armii, m.in. podczas wojny północnej w pierwszych dekadach XVIII wieku (Kopciał 1995; Toeppen 1998).

Również w okresie wojen napoleońskich region znalazł się na trasie przemarszów wojsk. W 1807 r. w Gołdapi stacjonowały oddziały gen. Jana Henryka Dąbrowskiego. W czerwcu 1812 r. przez miasto przemieszczały się oddziały pruskie i francuskie zmierzające w kierunku Rosji, natomiast po klęsce wyprawy Napoleona w grudniu tego samego roku przez Gołdap przechodziły oddziały wycofującej się armii francuskiej, a wkrótce potem wojska rosyjskie (Toeppen 1998).

Istotnym epizodem w historii regionu były również działania wojenne podczas I wojny światowej. W sierpniu 1914 r. pod Gołdapią, a następnie na przełomie października i listopada tego roku pod Żytkiejmami toczyły się zacięte walki pomiędzy armią niemiecką i rosyjską. W ich wyniku znaczna część okolic została zajęta przez wojska rosyjskie, które utrzymywały się na tym terenie do lutego 1915 r. W powiecie gołdapskim poległo wówczas około 1400 żołnierzy niemieckich oraz ponad 2500 żołnierzy rosyjskich. Miejsca ich pochówku zachowały się m.in. na cmentarzach wojennych w Dubeninkach i Żytkiejmach (Kopciał 1995).

W pierwszych dekadach XX wieku rozwijała się również infrastruktura komunikacyjna regionu. W 1908 r. Żytkiejmy uzyskały połączenie kolejowe z Gąbinem. W latach 1912–1927 realizowano budowę linii kolejowej z Gołdapi do Żytkiejm. W pierwszym etapie, w latach 1912–1914, wykonano prace ziemne oraz przeprawy mostowe przez doliny rzek Jarki, Bludzi i Błędzianki. W listopadzie 1923 r. uruchomiono odcinek do Dubeninek, w końcu 1926 r. – do Błąkał, a w roku następnym – do Żytkiejm (Dołubizno 2000).

W okresie międzywojennym nastąpiło również ożywienie gospodarcze regionu, szczególnie w zakresie gospodarki łąkarskiej oraz hodowli bydła rzeźnego i mlecznego. Obsada bydła w powiecie gołdapskim należała w tym czasie do najwyższych w Prusach Wschodnich (Kopciał 1995).

W latach trzydziestych XX wieku Puszcza Romincka stała się ważnym rewirem łowieckim Hermanna Göringa. W związku z tym ograniczono dostęp do części obszaru puszczy oraz ograniczono gospodarcze użytkowanie lasów. W 1937 r. teren ten uznano za obszar chroniony. W Romintach wybudowano dla Göringa dom myśliwski, a w 1940 r. także bunkier.

W miejscowości tej funkcjonowały również placówki naukowe, m.in. Waldstation für Schädlingsbekämpfung prowadząca badania nad szkodnikami owadzimi oraz Vogelkundliche Beobachtungsstation Rominten, gdzie pracował ornitolog Otto Steinfatt (Kopciał 1995; Krzywicki 2000; Siemiński 2001). Mimo ograniczeń w dostępie do puszczy, na jej obrzeżach rozwijał się ruch turystyczny wykorzystujący istniejącą bazę zajazdów i pensjonatów.

W czasie II wojny światowej obszar puszczy ponownie uzyskał znaczenie militarne. Od 1941 r. w dawnym pałacu cesarskim w Romintach mieściła się polowa kwatera naczelnego dowództwa Luftwaffe. Schrony związane z tym założeniem powstały również w rejonie Gołdapi, w pobliżu południowo-zachodnich brzegów jeziora (Krzywicki 2000; Siemiński 2001). Wcześniej funkcjonował tu ośrodek badawczo-poligonowy powiązany z ośrodkiem w Szerokim Borze. Na potrzeby tego założenia fragment puszczy został ogrodzony i zabezpieczony zasiekami. W pobliżu stacji kolejowej Kumiecie wzniesiono koszary dla jednostki artylerii przeciwlotniczej, a w lesie pomiędzy linią kolejową Gołdap–Tołminkiejmy a szosą Gołdap–Schäferberg zlokalizowano wyrzutnię rakietową. W związku z zagrożeniem pożarowym wybudowano również kilka dużych zbiorników przeciwpożarowych. W 1941 r. ośrodek rakietowy przeniesiono do Łeby, a w jego miejsce rozlokowano polową kwaterę Luftwaffe o kryptonimie „Robinson" (Markiel 2003).

W 1940 r. na wschodnim przedpolu puszczy rozpoczęto także budowę systemu umocnień znanego jako Erich Koch Wall, będącego częścią Mazurskiej Pozycji Granicznej (Mazurische Grenzstellung). Na obszarze dzisiejszej polskiej części regionu powstały dwa punkty oporu – w Przesławkach i w Prawym Lesie. System umocnień obejmował schrony bojowe, rowy łącznikowe oraz obiekty dowodzenia. Do dziś w krajobrazie zachowały się relikty tych konstrukcji, m.in. rów przeciwczołgowy pomiędzy Wobałami a Rakówkiem oraz tzw. „Kochbunkry" – niewielkie schrony bojowe lub obserwacyjne (Markiel 2003).

Mimo rozbudowy systemu obronnego umocnienia te nie odegrały większej roli w końcowej fazie wojny. Armia Czerwona zajęła Gołdap w październiku 1944 r., miasto zostało jednak na krótko odbite przez wojska niemieckie. Ostatecznie oddziały radzieckie opanowały je w styczniu 1945 r. (Dolata, Jurga 1970; Kopciał 1995).

W 1945 r., w wyniku ustaleń konferencji jałtańskiej i poczdamskiej, nastąpiła zasadnicza zmiana granic państwowych. Teren Puszczy Rominckiej został przecięty nową granicą polsko-radziecką, co doprowadziło do podziału historycznego kompleksu leśnego pomiędzy Polskę a Związek Radziecki (obecnie Federację Rosyjską). Zmiana ta miała charakter trwały i wpłynęła zarówno na organizację przestrzenną regionu, jak i na funkcjonowanie dawnych powiązań komunikacyjnych oraz gospodarczych (Łowmiański 1985; Białuński 1999).

Równocześnie doszło do radykalnych przemian demograficznych. Ludność niemiecka zamieszkująca wsie i osady pogranicza została wysiedlona, a jej miejsce zajęła ludność napływowa – przede wszystkim z Mazowsza, Suwalszczyzny oraz z terenów wschodnich włączonych do ZSRR. Proces ten miał charakter gwałtowny i prowadził do zerwania ciągłości osadniczej, która – mimo wcześniejszych przemian – utrzymywała się w regionie przez kilka stuleci (Kamiński 1953; Łowmiański 1985). Zmiana struktury ludnościowej wpłynęła także na sferę kulturową, w tym na zanik tradycji związanych z dawną wieloetniczną tożsamością pogranicza.

Pierwsze lata powojenne były dla regionu okresem poważnych trudności. Do listopada 1945 r. na tym obszarze stacjonowały oddziały Armii Czerwonej, które m.in. rozebrały linię kolejową Gołdap–Żytkiejmy. W wielu miejscowościach dochodziło także do rabunków i dewastacji majątku, a opuszczone gospodarstwa były dodatkowo plądrowane przez szabrowników. Proces ponownego zasiedlania wsi przebiegał powoli, a nowi mieszkańcy wywodzili się głównie z pobliskiej Suwalszczyzny. W wielu miejscach pola przez długi czas pozostawały nieuprawiane (Barwijuk 1962; Gołdap 1971; Kopciał 1995; Kostrowicki 1967; Rogow 1950).

Po 1945 r. nastąpiło przejęcie majątków ziemskich, folwarków i lasów przez państwo polskie. Dawne założenia dworskie i folwarczne utraciły swoją pierwotną funkcję rezydencjonalno-gospodarczą. Część obiektów została zaadaptowana na potrzeby administracyjne lub mieszkaniowe, inne uległy stopniowej degradacji. W dawnych majątkach ziemskich utworzono państwowe gospodarstwa rolne (PGR), co wiązało się z budową nowych zespołów zabudowy gospodarczej i często prowadziło do degradacji historycznych założeń dworskich i ogrodowych. Przekształcenia te stanowiły element szerszego procesu upaństwowienia własności i reorganizacji struktury agrarnej kraju (Białuński 1999).

Istotne zmiany objęły również gospodarkę leśną. Lasy znajdujące się w polskiej części puszczy zostały włączone do struktur administracji państwowej i objęte zarządem Lasów Państwowych. Powojenna reorganizacja obejmowała zarówno odbudowę zniszczonej infrastruktury, jak i dostosowanie systemu zarządzania do nowych realiów administracyjnych. Utrzymano zasadniczy podział oddziałowy lasów wykształcony w XIX wieku, co zapewniło ciągłość organizacji przestrzennej kompleksu leśnego mimo zmiany państwowej przynależności terytorialnej.

Wojna oraz zmiana granic wpłynęły również na stan infrastruktury komunikacyjnej. Część dawnych połączeń utraciła znaczenie w związku z przecięciem linii kolejowych nową granicą państwową. Region, który w okresie przedwojennym funkcjonował jako pogranicze wewnętrzne państwa pruskiego, po 1945 r. stał się strefą przygraniczną o ograniczonej dostępności, co dodatkowo wpłynęło na jego peryferyjny charakter.

W konsekwencji wydarzeń lat 1944–1945 obszar Puszczy Rominckiej wszedł w nowy etap historyczny. Nastąpiła wymiana ludności, zmiana struktur własnościowych oraz przekształcenie dotychczasowych powiązań administracyjnych i komunikacyjnych. Mimo głębokich przemian część elementów krajobrazu kulturowego – układy ruralistyczne, podział leśny, relikty infrastruktury – zachowała ciągłość przestrzenną, stanowiąc materialne świadectwo wcześniejszych faz rozwoju regionu.

15.2. Dziedzictwo historyczne i kulturowe

Dziedzictwo historyczne i kulturowe obszaru Puszczy Rominckiej jest rezultatem wielowiekowego współistnienia czynników przyrodniczych, politycznych i osadniczych. Region ten rozwijał się jako pogranicze – najpierw plemienne, następnie państwowe – co sprzyjało utrwaleniu złożonej struktury etnicznej i krajobrazowej. Układ przestrzenny wsi, zachowane relikty dawnych założeń dworskich, elementy infrastruktury komunikacyjnej, a także materialne ślady gospodarki leśnej i łowieckiej stanowią zapis kolejnych faz zagospodarowania tej przestrzeni.

Krajobraz kulturowy Puszczy Rominckiej nie ma charakteru jednolitego. Wykształcił się w wyniku procesów kolonizacyjnych XVI–XVIII wieku, przemian administracyjnych XIX stulecia oraz radykalnych zmian demograficznych po 1945 r. (Kamiński 1953; Łowmiański 1985; Białuński 1999). W jego strukturze czytelne są zarówno elementy o genezie bałtyjskiej, jak i litewskiej oraz mazowieckiej, utrwalone w nazewnictwie, układach osadniczych i formach zabudowy.

15.2.1. Układy ruralistyczne i krajobraz osadniczy

Układy ruralistyczne w obrębie dzisiejszego Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej są efektem nowożytnych procesów kolonizacyjnych zapoczątkowanych w XVI wieku. Wcześniejsze fazy zasiedlenia miały charakter rozproszony i nie wytworzyły trwałej, gęstej sieci osadniczej (Kamiński 1953; Łowmiański 1985). Dopiero stabilizacja polityczna w Prusach Książęcych umożliwiła lokowanie wsi o bardziej uporządkowanym układzie przestrzennym.

Osadnictwo rozwijało się przede wszystkim na obrzeżach zwartego kompleksu leśnego oraz w dolinach rzecznych, gdzie warunki glebowe i hydrologiczne sprzyjały gospodarce rolnej. W głębi puszczy dominowały funkcje leśne i łowieckie, co ograniczało powstawanie większych skupisk zabudowy. W rezultacie sieć osadnicza przyjęła charakter rozproszony, z przewagą niewielkich wsi i przysiółków funkcjonujących w bezpośrednim sąsiedztwie lasu (Kamiński 1953).

Najczęściej spotykanym typem wsi były układy ulicowe i rzędowe, z zabudową sytuowaną wzdłuż drogi lub cieku wodnego. Taki sposób organizacji przestrzeni wynikał zarówno z uwarunkowań topograficznych, jak i z zasad lokacyjnych stosowanych w Prusach Książęcych. W części miejscowości zachowały się czytelne relikty pierwotnych parcelacji, w tym długie działki siedliskowe rozciągające się prostopadle do osi drogi.

Istotnym elementem krajobrazu osadniczego jest zróżnicowanie toponimiczne, odzwierciedlające wieloetniczny charakter kolonizacji regionu. Występują tu nazwy o genezie bałtyjskiej (pruskiej i jaćwieskiej), litewskiej oraz mazowieckiej. Obecność charakterystycznych końcówek litewskich (-ejmy, -iszki) w nazwach miejscowości takich jak Żytkiejmy, Pluszkiejmy, Kiekskiejmy czy Tuniszki wskazuje na silny komponent litewski w strukturze osadniczej wschodniej części regionu (Kamiński 1953). Równocześnie w części południowej i zachodniej utrwaliły się nazwy związane z osadnictwem mazowieckim, co potwierdza kierunki migracji ludności omawiane przez Łowmiańskiego (1985).

Układy ruralistyczne Puszczy Rominckiej kształtowały się w ścisłym związku z krajobrazem przyrodniczym. Zabudowa sytuowana była na wyniesieniach terenu lub wzdłuż dolin rzecznych, natomiast pola uprawne zajmowały enklawy wśród lasów i terenów podmokłych. Taki model zagospodarowania sprzyjał zachowaniu dużych kompleksów leśnych oraz utrwaleniu mozaikowej struktury krajobrazu.

W XIX wieku, wraz z rozwojem administracji pruskiej i modernizacją infrastruktury, nastąpiło częściowe uporządkowanie przestrzeni wiejskiej, jednak zasadniczy układ osadniczy wykształcony w okresie nowożytnym pozostał czytelny. Zmiany po 1945 r., związane z wymianą ludności i przejęciem majątków przez państwo, wpłynęły na funkcjonowanie poszczególnych miejscowości, lecz nie zatarły całkowicie historycznego układu wsi.

Współczesny krajobraz osadniczy Puszczy Rominckiej jest więc rezultatem nakładania się kilku warstw historycznych: nowożytnej kolonizacji pogranicza, XIX-wiecznej modernizacji administracyjnej oraz powojennej reorganizacji własnościowej i demograficznej. Zachowane układy ruralistyczne stanowią istotny element dziedzictwa kulturowego regionu, dokumentując proces przekształcania pogranicznej strefy leśnej w przestrzeń o trwałej, choć rozproszonej strukturze osadniczej.

Stan zachowania, zagrożenia oraz status ochrony konserwatorskiej układów ruralistycznych i krajobrazu osadniczego

Historyczne układy ruralistyczne na obszarze Parku i jego otuliny zachowały się w zróżnicowanym stopniu czytelności. W wielu miejscowościach nadal możliwe jest rozpoznanie pierwotnych układów ulicowych i rzędowych oraz historycznej parcelacji siedliskowej. Szczególnie czytelne są relacje pomiędzy zabudową a układem drogi oraz towarzyszącą zielenią przyzagrodową.

Jednocześnie w licznych wsiach obserwuje się stopniowe przekształcenia wynikające z modernizacji budynków, wtórnych podziałów działek oraz zmian funkcji zabudowy. Procesy te prowadzą do częściowego zacierania historycznej struktury przestrzennej.

Do najistotniejszych zagrożeń należą:

- rozproszone przekształcenia architektoniczne (zmiana materiałów elewacyjnych, stolarki, pokryć dachowych),
- wprowadzanie nowej zabudowy bez uwzględnienia historycznej skali i linii zabudowy,
- wtórne dogęszczanie zabudowy w obrębie dawnych siedlisk,
- utrata historycznych relacji widokowych pomiędzy zabudową a otwartym krajobrazem rolniczo-leśnym,
- zanik tradycyjnej zieleni przyzagrodowej i starych drzew.

Układy ruralistyczne jako całość rzadko objęte są indywidualnym wpisem do rejestru zabytków. Ochrona konserwatorska dotyczy zazwyczaj pojedynczych obiektów w ich obrębie. Tym samym podstawowym narzędziem ochrony czytelności historycznej struktury przestrzennej pozostają ustalenia planistyczne oraz działania w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego.

15.2.2. Założenia dworskie i folwarczne

Założenia dworskie i folwarczne należą do najbardziej czytelnych elementów historycznej organizacji przestrzeni na obrzeżach Puszczy Rominckiej. Ich lokalizacja była w praktyce podporządkowana dwóm czynnikom: dostępności gruntów rolnych (w tym łąk i pastwisk) oraz dogodnym powiązaniom komunikacyjnym z siecią wsi i lokalnych traktów. W krajobrazie współczesnym obiekty te zachowały się w różnym stopniu – od relatywnie dobrze rozpoznawalnych układów przestrzennych (z czytelnymi reliktami zieleni komponowanej i zabudowy) po szczątkowe pozostałości ograniczone do fragmentów parku lub pojedynczych budynków gospodarczych.

Istotną grupę stanowią parki dworskie, które w warunkach regionu pełniły rolę reprezentacyjną i porządkującą przestrzeń siedliska, a jednocześnie tworzyły lokalne enklawy zieleni urządzonej, kontrastujące z otaczającym krajobrazem rolniczo-leśnym. W obrębie PKPR znajduje się m.in. park dworski w Bludziach Małych. Jest to przykład założenia,

w którym do naszych czasów zachowały się przede wszystkim elementy zieleni urządzonej, podczas gdy część zabudowy uległa daleko idącym przekształceniom lub zanikła. W ujęciu krajobrazowym takie obiekty mają znaczenie nie tylko jako relikty dawnej struktury własnościowej, lecz także jako historyczne zespoły zieleni komponowanej związanej z dawnymi siedzibami majątkowymi. Nawet w stanie częściowej degradacji zachowane wiekowe drzewa oraz relikty dawnych układów parkowych nadal wpływają na lokalny charakter miejsca i stanowią ważny element krajobrazu kulturowego regionu.

W otulinie PKPR szczególną uwagę zwracają pozostałości zespołów dworskich w Rogajnach. Zachowany tam dwór (pałac) stanowi przykład architektury rezydencjonalnej drugiej połowy XIX wieku: murowany, tynkowany, dwukondygnacyjny, założony na rzucie zbliżonym do litery „L", z dachem dwuspadowym krytym dachówką. W tego typu obiektach – niezależnie od ich aktualnego stanu technicznego – kluczowe jest zachowanie czytelności układu przestrzennego (relacja budynku głównego do dawnego podjazdu, ogrodu/parkowego wnętrza, zabudowy gospodarczej), ponieważ to właśnie układ buduje wartość krajobrazową i historyczną całego założenia.

Wśród obiektów dworskich wskazywany jest również dwór w Zawiszynie, sytuowany w kontekście historycznych założeń majątkowych regionu (Ambrosiewicz 1995). Tego rodzaju obiekty – nawet gdy pozbawione są już pełnego programu folwarcznego – pozostają ważnym świadectwem rozwoju osadnictwa i gospodarki rolnej w strefie sąsiadującej z puszczą, a także materialnym znakiem dawnych relacji społecznych i własnościowych.

Osobną kategorię stanowią pozostałości zabudowy folwarcznej (mieszkalnej i gospodarczej), które w wielu wsiach regionu zachowały się fragmentarycznie. Wskazywane są m.in. zachowane (w różnym stopniu) relikty w Bludziach Małych i Rakówku, a także zespół (pałac, budynki gospodarcze i pozostałości parku) w Galwieciach (Ambrosiewicz 1995). W praktyce terenowej takie obiekty często wykazują największą podatność na degradację: zabudowania gospodarcze bywają przebudowywane, tracą pierwotną bryłę i detal, albo zanikają w wyniku rozbiórek, natomiast dawne elementy zieleni (aleje dojazdowe, szpalery, starodrzew) ulegają powolnej, lecz systematycznej erozji. Dlatego w ocenie dziedzictwa kulturowego kluczowe jest nie tylko odnotowanie istnienia obiektu, lecz również wskazanie elementów „rdzeniowych" (układ przestrzenny, relikty starodrzewu, czytelność dawnych relacji funkcjonalnych), które powinny być traktowane jako priorytetowe dla zachowania wartości miejsca.

W kontekście ochrony krajobrazu kulturowego Parku i jego otuliny założenia dworskie i folwarczne należy traktować jako elementy o znaczeniu ponadlokalnym: budują one historyczną tożsamość pogranicza i pozwalają zaobserwować dawne procesy osadnicze oraz gospodarcze. Z perspektywy planu ochrony szczególnie istotne jest więc utrzymanie rozpoznawalności tych obiektów w terenie (czytelność układu), ograniczanie działań prowadzących do dalszej fragmentacji reliktów (np. niekontrolowane przekształcenia zabudowy i zieleni) oraz wspieranie inwentaryzacji i dokumentacji stanu zachowania – zwłaszcza tam, gdzie obiekt posiada jedynie szczątkowe, ale nadal istotne nośniki wartości historycznej.

Stan zachowania, zagrożenia oraz status ochrony konserwatorskiej założeń dworskich i folwarcznych

Relikty założeń dworskich i folwarcznych na obszarze Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej oraz jego otuliny charakteryzują się zróżnicowanym stopniem zachowania. W części przypadków czytelny pozostaje ogólny układ przestrzenny zespołu – relacja pomiędzy dawną siedzibą dworską, zabudowaniami gospodarczymi i elementami zieleni komponowanej (park, aleja dojazdowa, zachowane stare drzewa parkowe). W innych przypadkach zachowały się jedynie fragmenty zespołów, najczęściej w postaci historycznych zadrzewień parkowych lub pojedynczych budynków gospodarczych.

Na terenie Parku i jego otuliny część obiektów posiada formalny status ochrony konserwatorskiej poprzez wpis do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego. Dotyczy to m.in. parków dworskich oraz zespołów dworskich wskazanych w wykazie zabytków (por. tabela zabytków w niniejszym rozdziale). Wpis do rejestru obejmuje określone elementy zespołu (np. park, dwór, zabudowę gospodarczą), co oznacza objęcie ich ochroną prawną zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Należy jednak podkreślić, że nie wszystkie relikty dawnych założeń majątkowych objęte są formalną ochroną konserwatorską. W wielu przypadkach zachowana jest jedynie struktura przestrzenna dawnego założenia (układ działek, wiekowe drzewa, relikty zabudowy), która – mimo braku indywidualnego wpisu do rejestru – posiada istotną wartość historyczną i krajobrazową.

Do najczęstszych problemów konserwatorskich należą:

- degradacja substancji budowlanej wskutek braku remontów i systematycznej konserwacji,
- przekształcenia funkcjonalne prowadzące do zatarcia historycznego układu przestrzennego zespołu,
- zanik elementów zieleni komponowanej (usuwanie starych drzew parkowych, brak prac pielęgnacyjnych i rewaloryzacyjnych w obrębie parków),
- utrata czytelności powiązań widokowych pomiędzy częścią rezydencjonalną a zapleczem gospodarczym.

Z punktu widzenia ochrony krajobrazu kulturowego kluczowe znaczenie ma zachowanie czytelności historycznego układu przestrzennego założeń dworskich i folwarcznych, niezależnie od stopnia zachowania poszczególnych budynków. Wartość tych obiektów wynika bowiem nie tylko z pojedynczych elementów architektonicznych, lecz z kompozycji przestrzennej całego zespołu, stanowiącej świadectwo historycznej organizacji własności i zagospodarowania regionu.

15.2.3. Obiekty sakralne i cmentarze

Obiekty sakralne i cmentarze stanowią istotny komponent dziedzictwa kulturowego obszaru Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej oraz jego otuliny. Dokumentują one wielowyznaniowy i wieloetniczny charakter regionu, który przez stulecia pozostawał strefą pograniczną o zróżnicowanej strukturze osadniczej.

Na terenie Parku dominują cmentarze ewangelickie, będące materialnym świadectwem dawnej struktury wyznaniowej Prus Wschodnich. Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków obejmuje m.in. cmentarze w miejscowościach: Bludzie Małe, Bludzie Wielkie,

Błąkały, Budwiecie, Linowo, Skajzgiry oraz Żabojady. Obiekty te mają zazwyczaj charakter niewielkich nekropolii wiejskich, sytuowanych na wyniesieniach terenu lub w pobliżu zabudowy osadniczej.

W otulinie Parku występują kolejne zespoły cmentarne, w tym m.in. cmentarz wojenny z I wojny światowej w Dubeninkach, a także liczne cmentarze ewangelickie w miejscowościach takich jak Kiekskiejmy, Kociołki, Maciejowięta, Pluszkiejmy, Rogajny, Stańczyki, Tuniszki i Żytkiejmy. Obiekty te dokumentują zarówno strukturę wyznaniową regionu, jak i przebieg wydarzeń historycznych związanych z I wojną światową.

Wśród obiektów sakralnych wyróżnia się kościół parafialny pw. św. Andrzeja Boboli i św. Piotra i Pawła w Dubeninkach (otulina Parku), wpisany do rejestru zabytków. Stanowi on przykład architektury sakralnej regionu oraz punkt odniesienia dla historycznej organizacji przestrzeni osadniczej.

Cmentarze wiejskie, zwłaszcza ewangelickie, charakteryzują się najczęściej prostym układem przestrzennym, z czytelnym podziałem na kwatery i reliktami historycznego ogrodzenia. W wielu przypadkach zachowane są pojedyncze nagrobki kamienne, krzyże żeliwne lub betonowe oraz starodrzew – przede wszystkim lipy, klony i dęby – które stanowią integralny element kompozycji przestrzennej nekropolii.

Stan zachowania obiektów cmentarnych jest zróżnicowany. Część z nich posiada formalny status ochrony poprzez wpis do rejestru zabytków, inne zachowały się jako relikty w terenie, często częściowo zatarte w wyniku powojennych przekształceń demograficznych i zmian własnościowych. W wielu przypadkach nekropolie te utraciły pierwotną funkcję użytkową, zachowując jednak wartość historyczną, kulturową i krajobrazową.

Z punktu widzenia ochrony krajobrazu kulturowego istotne jest zachowanie czytelności lokalizacji cmentarzy w strukturze wsi oraz ochrona starodrzewu i zachowanych elementów nagrobnych. Nekropolie te stanowią bowiem materialny zapis wielokulturowej historii regionu i są jednym z najbardziej czytelnych świadectw dawnej tożsamości pogranicza.

Stan zachowania, zagrożenia oraz status ochrony konserwatorskiej obiektów sakralnych i cmentarzy

Obiekty sakralne i cmentarze na obszarze Parku oraz jego otuliny reprezentują zróżnicowany stan zachowania. Część cmentarzy ewangelickich zachowała czytelną strukturę przestrzenną, fragmenty ogrodzeń oraz stare zadrzewienia cmentarne, inne natomiast uległy częściowemu zatarciu w wyniku powojennych przemian demograficznych oraz braku systematycznej opieki.

Najczęstsze zagrożenia obejmują:

- zarastanie i brak bieżącej pielęgnacji,
- dewastację i kradzieże elementów nagrobnych,
- usuwanie historycznego ogrodzenia,
- zacieranie układu kwater,
- brak jednoznacznie określonego podmiotu odpowiedzialnego za utrzymanie obiektu.

Część cmentarzy oraz obiektów sakralnych objęta jest wpisem do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego. Status ten zapewnia formalną ochronę prawną, jednak w praktyce skuteczność ochrony zależy od bieżącego nadzoru oraz dostępnych środków finansowych.

Z punktu widzenia krajobrazu kulturowego kluczowe znaczenie ma zachowanie historycznej lokalizacji cmentarzy w strukturze wsi oraz ochrona zadrzewień cmentarnych stanowiących trwały element ich kompozycji przestrzennej.

15.2.4. Infrastruktura techniczna (mosty, kolej, drogi)

Infrastruktura techniczna stanowi istotny element krajobrazu kulturowego Puszczy Rominckiej i jej otuliny, dokumentując proces modernizacji regionu w XIX i na początku XX wieku. W przeciwieństwie do wcześniejszych faz zagospodarowania, w których dominowała funkcja leśna i rolnicza, okres ten przyniósł wyraźne przekształcenia związane z rozwojem komunikacji i inżynierii lądowej.

Najbardziej rozpoznawalnymi obiektami infrastrukturalnymi są wiadukty kolejowe w Stańczykach (na rzece Błędziance) oraz w Kiepojciach (na rzece Bludzi). Powstałe w latach 1912–1914 obiekty stanowią przykład monumentalnej architektury inżynieryjnej początku XX wieku. Ich usytuowanie w głęboko wciętych dolinach rzecznych wymagało zastosowania rozwiązań konstrukcyjnych charakterystycznych dla nowoczesnej infrastruktury kolejowej okresu pruskiego. Wiadukty te pełniły funkcję elementów linii kolejowej łączącej Gołdap z Żytkiejmami i terenami położonymi przy granicy z Imperium Rosyjskim. Dziś stanowią najbardziej charakterystyczne dominanty krajobrazowe regionu oraz jedne z najcenniejszych zabytków techniki w północno-wschodniej Polsce.

W otulinie Parku zlokalizowane są również dwa wiadukty kolejowe w Botkunach, wpisane do rejestru zabytków. Obiekty te stanowią część tego samego systemu infrastrukturalnego – rozwoju połączeń kolejowych w strefie pogranicznej, którego znaczenie miało zarówno wymiar gospodarczy, jak i strategiczny.

Rozwój kolei był elementem szerszego procesu modernizacji komunikacyjnej. W XIX wieku rozbudowywano sieć dróg, w tym dróg bitych oraz tras leśnych o nawierzchniach brukowanych. Do dziś zachowały się odcinki dawnych dróg obsadzanych alejami drzew, m.in. dębów czerwonych, lip, jesionów i jarzębów. Tego rodzaju trasy łączyły wsie pogranicza z ośrodkami administracyjnymi oraz obsługiwały gospodarkę leśną. Zachowane fragmenty tych dróg, wraz z towarzyszącym starodrzewem, stanowią relikt historycznego systemu komunikacyjnego regionu (Ambrosiewicz, Mackiewicz 1997).

Infrastruktura techniczna kształtowała nie tylko funkcjonalne, lecz także krajobrazowe oblicze regionu. Mosty i wiadukty wprowadzają wyraźne akcenty architektoniczne w dolinach rzecznych, natomiast sieć dróg – szczególnie obsadzonych alejami – porządkuje przestrzeń wsi i kompleksów leśnych. W wielu przypadkach elementy te zachowały pierwotny przebieg i czytelność w terenie, mimo zmian administracyjnych i demograficznych po 1945 r.

Z punktu widzenia ochrony krajobrazu kulturowego infrastruktura techniczna regionu posiada podwójną wartość: jako świadectwo rozwoju inżynierii oraz przekształceń infrastrukturalnych zachodzących na obszarze pogranicza, a także jako integralny składnik kompozycji przestrzennej dolin rzecznych i układów osadniczych. Zachowanie czytelności tych elementów – zarówno monumentalnych obiektów mostowych, jak i mniej spektakularnych, lecz równie istotnych historycznych dróg – ma kluczowe znaczenie dla utrzymania tożsamości kulturowej obszaru Parku i jego otuliny.

Stan zachowania, zagrożenia oraz status ochrony konserwatorskiej infrastruktury technicznej

Infrastruktura techniczna, w tym wiadukty kolejowe, historyczne drogi oraz elementy inżynieryjne, zachowała w wielu przypadkach wysoką czytelność konstrukcji i przebiegu. Wiadukty kolejowe wpisane do rejestru zabytków objęte są formalną ochroną konserwatorską.

Do głównych zagrożeń należą:

- degradacja techniczna konstrukcji w wyniku braku systematycznych przeglądów,
- przebudowa nawierzchni dróg bez uwzględnienia ich historycznego charakteru,
- usuwanie starych drzew tworzących historyczne aleje drogowe,
- utrata ciągłości kompozycyjnej alei,
- uszkodzenia elementów podziału leśnego (np. granitowych słupków oddziałowych),
- zarastanie linii oddziałowych w skutek zaprzestania gospodarki leśnej.

W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków podstawą ochrony jest nadzór konserwatorski. Elementy nieobjęte formalnym wpisem wymagają ochrony poprzez zapisy planistyczne oraz uwzględnianie ich wartości w działaniach inwestycyjnych i remontowych.

15.2.5. Dziedzictwo leśne i łowieckie

Dziedzictwo leśne i łowieckie stanowi jeden z kluczowych elementów tożsamości kulturowej Puszczy Rominckiej. Przez stulecia obszar ten funkcjonował przede wszystkim jako przestrzeń eksploatacji zasobów leśnych oraz teren o szczególnym znaczeniu łowieckim. W odróżnieniu od regionów o intensywnym rozwoju rolniczym, tutaj to właśnie gospodarka leśna i polowania elit państwowych odgrywały zasadniczą rolę w kształtowaniu krajobrazu.

Już w okresie nowożytnym puszcza była wykorzystywana jako teren łowiecki przez władców pruskich. W XVII wieku odnotowywane są polowania organizowane m.in. przez Georga Wilhelma, a w XVIII wieku z terenów puszczy korzystał Fryderyk II, który wykorzystywał chatę myśliwską w Budwieciach (Krzywicki 2000; Kopciał 1995; Fischer 1937). Funkcja łowiecka miała w tym czasie charakter reprezentacyjny i prestiżowy, podkreślający znaczenie puszczy jako przestrzeni kontrolowanej przez władzę.

Szczególne znaczenie obszar ten zyskał pod koniec XIX wieku, kiedy stał się jednym z ulubionych łowisk elit pruskich. W latach 1869–1884 polowania organizował tu książę Fryderyk Karol Pruski, natomiast od 1890 r. teren ten wykorzystywał cesarz Wilhelm II, który ustanowił w puszczy dworski rewir łowiecki (Gołdap 1971; Kopciał 1995). Okres ten wiązał się z podniesieniem rangi regionu w strukturze łowieckiej Prus Wschodnich oraz z utrwaleniem jego wizerunku jako obszaru o wyjątkowych walorach przyrodniczych.

Materialnym świadectwem tej funkcji są tzw. „głazy Wilhelma” – kamienie pamiątkowe upamiętniające konkretne polowania cesarza (tab. 26). Obiekty te, rozmieszczone w różnych częściach puszczy, stanowią unikatową w skali kraju formę materialnego upamiętnienia łowiectwa monarszego. Na terenie Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej znajduje się osiem takich głazów; dalszych sześć znajduje się w rosyjskiej części puszczy. W literaturze regionalnej i historycznej obiekty te były przedmiotem szczegółowych opracowań (Gautschi, Winsmann-Steins 1992; Krzywicki 2000; Rąkowski 1989; Siemiński 2002). Oprócz głazów związanych bezpośrednio z osobą Wilhelma II w regionie występują także inne kamienie pamiątkowe i elementy małej architektury leśnej, dokumentujące historię leśnictwa i łowiectwa.

Tabela 108. Głazy Wilhelma w polskiej części Puszczy Rominckiej

Lp.	Nazwa	Lokalizacja (adres leśny)	Inskrypcja (w tłumaczeniu)
1	2	3	4
1	Pascha	145 i	Darz Bór! Tu Jego Wysokość Cesarz i Król Wilhelm II dnia 29 września 1910 upolował Paszę, kapitalnego jelenia o 24 odnogach.
2	Dwutysięczny	282 b	Darz Bór! Z tej ambony Jego Wysokość Cesarz i Król Wilhelm II dnia 28 września 1912 upolował swego 2000 jelenia szlachetnego, kapitalnego czternastaka.
3	Dwustronny	256 g	(I) Stąd Jego Wysokość Cesarz Wilhelm II 1 października 1904 podczas wieczornych podchodów upolował kapitalnego jelenia o 28 odnogach i na pamiątkę tego wydarzenia 3 listopada 1904 założył Fundację św. Huberta na rzecz urzędników leśnych Puszczy Rominckiej. (II) Ten kamień postawili swemu najwyższemu myśliwemu Jego Wysokości Cesarzowi Wilhelmowi II z myśliwskim podziękowaniem urzędnicy leśni z Puszczy Rominckiej.
4	Mały	77 h	Jego Wysokość Cesarz Wilhelm II ustrzelił tu 24.09.1900 kapitalnego jelenia o 24 odnogach.
5	Dwunastokrotny	64 a	Jego Wysokość Cesarz Wilhelm II ustrzelił tu 5 października 1903 po dwunastokrotnych podchodach kapitalnego jelenia dwudziestaka.
6	W błocie	374 a	Tutaj Jego Wysokość Cesarz Wilhelm II upolował 23 września 1908 kapitalnego jelenia o 20 odnogach.
7	Bez napisu	167	Zdaniem historyków miał upamiętniać najsilniejszego jelenia byka upolowanego przez cesarza Wilhelma II w dniu 3 października 1909 roku. Głaz stoi przy niebieskim szlaku turystycznym, w oddziale 167.
8	Na wyspie	238	Jest bez napisu, z jednej strony wyszlifowany, w otoczeniu 3 sędziwych dębów czerwonych. Położony na wyspie otoczonej rozlewiskami i podmokłymi łąkami, w miejscu trudno dostępnym dla turystów.

Dziedzictwo leśne obejmuje również elementy związane z organizacją przestrzeni leśnej. Do dziś zachowały się XIX-wieczne granitowe słupki oddziałowe, a także charakterystyczne brukowane drogi leśne, często obsadzane przez Niemców dębami czerwonymi, jarzębami, jesionami i lipami. Oprócz dróg leśnych historyczne aleje zachowały się również na odcinkach dróg publicznych (zarówno w granicach Parku, jak i w jego otulinie):

- z Jurkiszek do granicy państwa - obsadzona dębami szypułkowymi i czerwonymi oraz brzozami
- od mostku na Bludzi do granicy państwa - obsadzona dębami czerwonymi (położone w PKPR),
- z Dubeninek do Żytkiejm przez Bludzie - obsadzona jesionami i brzozami,
- między Galwieciami a Czarnówkiem - obsadzona lipami,
- z Meszna do granicy państwa - obsadzona jesionami
- między Błąkałami a Stańczykami droga obsadzona jarzębami szwedzkimi (pomnik przyrody),

- w Żytkiejmach - pomnikową aleja starych dębów prowadząca do dawnej siedziby nadleśnictwa Żytkiejmy (budynek z 1870 r.).

Ponadto na gruntach w zarządzie Nadleśnictwa Gołdap zarejestrowano dwa śródleśne cmentarze, są one położone w wydzieleniach: 111c oraz 347.

Współcześnie elementy te – głazy pamiątkowe, słupki oddziałowe, historyczne drogi leśne– funkcjonują jako trwałe relikty dawnego sposobu użytkowania puszczy. Ich wartość wykracza poza aspekt historyczny; są one integralnym składnikiem krajobrazu kulturowego i świadectwem specyficznego modelu relacji człowieka z lasem, w którym funkcje gospodarcze i reprezentacyjne współistniały w jednej przestrzeni.

Z punktu widzenia ochrony krajobrazu kulturowego dziedzictwo leśne i łowieckie wymaga zachowania czytelności w terenie oraz uwzględnienia w działaniach planistycznych. Obejmuje to zarówno ochronę pojedynczych obiektów (np. głazów pamiątkowych), jak i utrzymanie struktury przestrzennej dawnych podziałów i tras leśnych, które współtworzą historyczny obraz Puszczy Rominckiej.

Stan zachowania, zagrożenia oraz status ochrony konserwatorskiej dziedzictwa leśnego i łowieckiego

Elementy dziedzictwa leśnego i łowieckiego – w tym głazy pamiątkowe, historyczne drogi leśne, aleje oraz granitowe słupki oddziałowe – zachowały się w zróżnicowanym stanie. Część obiektów jest czytelna i dostępna, inne znajdują się w miejscach trudno dostępnych, co ogranicza presję antropogeniczną, lecz utrudnia monitoring ich stanu.

Do najczęstszych zagrożeń należą:

- uszkodzenia mechaniczne w trakcie prac gospodarczych,
- przemieszczanie lub usuwanie elementów kamiennych,
- zarastanie i utrata czytelności obiektów w terenie,
- brak systematycznej dokumentacji konserwatorskiej.

Tylko część obiektów posiada formalny status ochrony konserwatorskiej. W wielu przypadkach ochrona ma charakter pośredni i wynika z położenia w granicach Parku Krajobrazowego. Zachowanie przejrzystości tych elementów wymaga uwzględnienia ich wartości w planowaniu gospodarki leśnej oraz w działaniach infrastrukturalnych.

15.2.6. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne obszaru Puszczy Rominckiej związane jest przede wszystkim z jego pogranicznym charakterem kulturowym oraz wielowarstwową strukturą etniczną ukształtowaną w toku procesów historycznych. Region ten, położony na styku ziem pruskich, jaćwieskich, litewskich i polskich, stanowił przez stulecia przestrzeń przenikania się tradycji językowych i kulturowych.

Analiza procesów osadniczych wskazuje, że od XVI wieku na obszarze tym zetknęły się dwa główne kierunki migracyjne: napływ ludności mazowieckiej od południa i zachodu oraz ludności litewskiej od północnego wschodu i wschodu (Kamiński 1953). Zróżnicowanie to utrwaliło się w strukturze osadniczej i językowej regionu, tworząc specyficzne pogranicze kulturowe, które Łowmiański (1985, 1989) analizował jako obszar przenikania się tradycji bałtyjskich i słowiańskich. Dziedzictwo to nie ma wyłącznie charakteru materialnego – znajduje ono odzwierciedlenie w języku, nazewnictwie oraz lokalnej tożsamości historycznej.

Szczególnie trwałym nośnikiem niematerialnego dziedzictwa regionu jest toponimia. Nazwy miejscowe o genezie bałtyjskiej, litewskiej i mazowieckiej stanowią zapis kolejnych faz zasiedlenia i przemian etnicznych. Występowanie form z końcówkami charakterystycznymi dla języka litewskiego (np. -ejmy, -iszki) oraz utrzymanie hydronimów o starszej, bałtyjskiej proweniencji wskazuje na ciągłość pamięci językowej i kulturowej regionu (Kamiński 1953; Łowmiański 1985). Nazewnictwo to zachowuje w warstwie językowej ślady dawnych wspólnot, nawet tam, gdzie ich materialne relikty uległy przekształceniu.

Elementem dziedzictwa niematerialnego jest również tradycja łowiecka, która przez stulecia współtworzyła tożsamość puszczy. Funkcja łowiecka regionu, szczególnie silnie zaznaczona w okresie nowożytnym i w XIX wieku, utrwaliła się nie tylko w materialnych pamiątkach (głazy pamiątkowe), lecz także w przekazie historycznym i regionalnej narracji o puszczy jako terenie elitarnych polowań (Gołdap 1971; Kopciał 1995; Krzywicki 2000). Wizerunek Puszczy Rominckiej jako przestrzeni związanej z łowiectwem monarszym stanowi trwały element jej historycznej identyfikacji.

Dziedzictwo niematerialne regionu obejmuje ponadto pamięć o dawnym przebiegu granic politycznych i etnicznych. Puszcza przez stulecia pełniła funkcję strefy buforowej pomiędzy różnymi organizmami państwowymi – od ziem pruskich i jaćwieskich, przez państwo zakonne, aż po pogranicze Prus i Rzeczypospolitej (Kamiński 1953; Łowmiański 1985). Świadomość pogranicznego charakteru obszaru, utrwalona w historiografii regionalnej, stanowi istotny komponent jego tożsamości kulturowej.

Współcześnie dziedzictwo niematerialne Puszczy Rominckiej przejawia się w ciągłości nazw, w regionalnej narracji historycznej oraz w utrwalonym obrazie puszczy jako przestrzeni o szczególnym, pogranicznym charakterze. Jest ono ściśle powiązane z dziedzictwem materialnym, jednak funkcjonuje przede wszystkim w sferze pamięci kulturowej, języka i historycznej interpretacji regionu.

Stan zachowania, zagrożenia oraz status ochrony konserwatorskiej dziedzictwa niematerialnego

Dziedzictwo niematerialne regionu – obejmujące toponimię, pamięć historyczną oraz pograniczny charakter kulturowy – nie podlega bezpośredniej ochronie konserwatorskiej w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków. Jego trwałość zależy przede wszystkim od ciągłości przekazu kulturowego oraz poziomu świadomości historycznej mieszkańców.

Potencjalne zagrożenia obejmują:

- zanik lokalnej wiedzy o historii regionu,
- uproszczenia interpretacyjne w przekazie turystycznym,
- zastępowanie historycznych nazw nazwami wtórnymi,
- brak systematycznej dokumentacji i popularyzacji rzetelnej wiedzy historycznej.

Ochrona tej kategorii dziedzictwa wymaga działań o charakterze edukacyjnym, dokumentacyjnym oraz promującym rzetelną interpretację historii regionu.

15.2.7. Zabytki wpisane do rejestru

Zestawienie zabytków sporządzono na podstawie rejestru zabytków nieruchomych województwa warmińsko-mazurskiego. Obiekty ujęto w podziale na zabytki zlokalizowane w granicach Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej oraz w jego otulinie. Podział ten ma charakter wyłącznie przestrzenno-administracyjny i wynika z aktualnych granic Parku.

Analiza rozmieszczenia obiektów pozwala na ocenę ich struktury funkcjonalnej oraz relacji z historycznym układem osadniczym regionu.

Zabytki w granicach Parku

Tabela 109. Zabytki Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nazwa obiektu	Nr w rejestrze zabytków	Chronologia	Data zatwierdzenia
1	2	3	4	5	6	7
1	Bludzie Wielkie	Dubeninki	park dworski z przyległym terenem zabudowy gospodarczej	A-1985	XIX w.	31.03.1987
2	Bludzie Małe	Dubeninki	cmentarz ewangelicki (rodzinny)	A-3009	nieznana	14.03.1990
3	Bludzie Wielkie	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-3008	nieznana	14.03.1990
4	Błąkały	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-2847	2. poł. XIX w.	28.08.1989
5	Budwiecie	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-3006	nieznana	14.03.1990
6	Budwiecie	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-3007	nieznana	14.03.1990
7	Kiepojcie	Dubeninki	dwa wiadukty kolejowe na rzece Bludzi	A-1291	1. ćw. XX w.	15.05.1979
8	Linowo	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-2858	nieznana	28.08.1989
9	Rakówko	Gołdap	park dworski z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej	A-3204	XIX w.	04.11.1991
10	Skajzgiry	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-3015	nieznana	14.03.1990
11	Stańczyki	Dubeninki	dwa wiadukty kolejowe na rzece Błędziance	A-1290	pocz. XX w.	15.05.1979
12	Żabojady	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-2844	nieznana	28.08.1989
13	Żabojady	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-2851	nieznana	28.08.1989
14	Kipurdeje	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-3019	nieznana	16.03.1990
15	Żytkiejmy	Dubeninki	cmentarz ewangelicki (rodzinny)	A-3011	nieznana	14.03.1990
16	Żytkiejmy	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-3012	nieznana	14.03.1990
17	Żytkiejmy	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-3013	2. ćw. XIX w.	14.03.1990

W granicach Parku dominują obiekty o charakterze sepulkralnym – przede wszystkim cmentarze ewangelickie. Ich rozmieszczenie związane jest z dawnymi miejscowościami i osadami funkcjonującymi w obrębie dzisiejszego obszaru Parku. Oprócz cmentarzy występują pojedyncze obiekty infrastrukturalne oraz założenia parkowe. W strukturze tej zauważalna jest relatywnie niewielka liczba rozbudowanych zespołów rezydencjonalnych. Jednakże najbardziej charakterystycznymi obiektami regionu znajdującymi się w granicach PKPR są zbudowane w okresie międzywojennym, mosty kolejowe na rzece Błędziance w Stańczykach. Mosty te, o wysokości około 32 m, stanowią wyraźny element krajobrazu doliny Błędzianki oraz istotny komponent dziedzictwa technicznego regionu. Obiekty te pełnią obecnie funkcję krajobrazową i turystyczną, będąc jednym z najbardziej rozpoznawalnych elementów

infrastruktury historycznej obszaru. Ustępujące im nieco wysokością podobne mosty znajdują się w Kiepojciach.

Rozmieszczenie zabytków wskazuje na ich koncentrację w rejonach historycznej zabudowy wiejskiej oraz w pobliżu dawnych szlaków komunikacyjnych. Należy podkreślić, że obecne granice Parku obejmują zarówno fragmenty zwartego kompleksu leśnego, jak i tereny dawnych wsi, co znajduje odzwierciedlenie w zróżnicowaniu typologicznym zabytków.

Zabytki w otulinie Parku

Tabela 110. Zabytki otuliny Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nazwa obiektu	Nr w rejestrze zabytków	Chronologia	Data zatwierdzenia
1	2	3	4	5	6	7
1	Botkuny	Gołdap	dwa wiadukty kolejowe	A-1289	pocz. XX w.	15.05.1979
2	Dubeninki	Dubeninki	cmentarz wojenny z I wojny światowej	A-1423	1914-1918 r.	10.03.1983
3	Dubeninki	Dubeninki	kościół parafialny p.w. Św. Andrzeja Boboli i Andrzeja Apostoła	A-2764	1822 r.	10.03.1989
4	Dubeninki	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-2857	2. poł. XIX w.	28.08.1989
5	Kiekskiejmy	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-3017	nieznana	14.03.1990
6	Kociołki	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-3020	nieznana	16.03.1990
7	Maciejowięta	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-3022	nieznana	16.03.1990
8	Pluszkiejmy	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-3018	nieznana	16.03.1990
9	Pluszkiejmy	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-3021	nieznana	16.03.1990
10	Przerośl Gołdapska	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-2852	nieznana	1989-08-28
11	Rogajny	Dubeninki	park dworski wraz z przyległym terenem zabudowy gospodarczej i mieszkalnej	A-1983	XIX w.	31.03.1987
12	Rogajny	Dubeninki	zespół dworski(dwór i 2 magazyny)	A-2758	2. poł. XIX w.	10.03.1989
13	Rogajny	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-2845	nieznana	28.08.1989
14	Stańczyki	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-3014	XIX-XX w.	14.03.1990
15	Tuniszki	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-2848	nieznana	28.08.1989
16	Tuniszki	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-2849	nieznana	28.08.1989
17	Zawiszyn	Dubeninki	dwór	A-2757	przełom XIX/XX w.	10.03.1989
18	Żytkiejmy	Dubeninki	cmentarz ewangelicki	A-2850	koniec XIX w.	28.08.1989

W otulinie Parku występuje większe zróżnicowanie funkcjonalne obiektów wpisanych do rejestru. Oprócz licznych cmentarzy ewangelickich znajdują się tu zespoły dworskie i parkowe, obiekty sakralne oraz infrastruktura techniczna, w tym monumentalne wiadukty kolejowe. Rozmieszczenie tych obiektów jest wyraźnie powiązane z dawnymi ośrodkami osadniczymi oraz przebiegiem historycznych tras komunikacyjnych. W wielu przypadkach są to miejscowości, które stanowiły lokalne centra administracyjne lub gospodarcze. Struktura zabytków w otulinie odzwierciedla większą koncentrację historycznej zabudowy o charakterze rezydencjonalnym i infrastrukturalnym, przy jednoczesnym współistnieniu obiektów sepulkralnych.

Szczególnie istotnymi pod względem kulturowym zabytkami są dawne założenia dworskie, z których do dzisiejszych czasów przetrwało w różnym stanie kilka obiektów. Jednym z nich jest Pałac w Rogajnach należący niegdyś do rodziny Dannenbergów (Otulina Parku). Pałac wraz z otoczeniem ma elementy stylu klasycystycznego. Z zespołu dworskiego w Bludziach Małych (PKPR) zachował się jedynie park i stajnia. Park jest obecnie w zarządzie Nadleśnictwa Gołdap. Fragmenty założeń dworskich znajdują się również w Kociołkach i Zawiszynie (w Otulinie).

15.2.8. Zabytki archeologiczne

Obszar dzisiejszego Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej oraz jego otuliny posiada udokumentowane ślady osadnictwa pradziejowego i wczesnośredniowiecznego. Informacje dotyczące stanowisk archeologicznych regionu były gromadzone już w XIX i pierwszej połowie XX wieku przez badaczy zajmujących się archeologią dawnych Prus Wschodnich (m.in. Bezzenberger 1896; Bujack 1883–1884; Hollack 1908; Engel C. 1935, 1939; Crome 1938–1940; Bohne-Fischer 1941; Kleemann 1941). Zestawienie tych danych opracował Kamiński (1956), a materiały dotyczące stanowisk znajdują się również w archiwach Działu Archeologii Muzeum Podlaskiego w Białymstoku oraz Delegatury Służby Ochrony Zabytków w Ełku (por. Ambrosiewicz, Mackiewicz 1997).

Ślady pradziejowego i wczesnośredniowiecznego osadnictwa znane są z kilku miejscowości położonych na obszarze Parku oraz w jego bezpośrednim sąsiedztwie. Należą do nich zarówno stanowiska o charakterze osadniczym, jak i cmentarzyska oraz ślady grodzisk.

Do najważniejszych stanowisk archeologicznych należą:

- **Białe Jeziorki** – wzgórze określane jako „Zamczysko", interpretowane jako prawdopodobne grodzisko;
- **Degucie** – cmentarzysko wczesnośredniowieczne;
- **Gołdap** – na obu brzegach rzeki Gołdapy przy wypływie z jeziora Gołdap zlokalizowany jest jeden z największych w tej części Pojezierzy zespół stanowisk archeologicznych obejmujących różne epoki – od mezolitu, przez neolit, po wczesną epokę brązu; stanowisko było badane przez Trzeciakowskiego (1972a, 1972b, 1973) i zostało wpisane do rejestru zabytków pod numerem AA-203;
- **Kociołki** – osada mezolityczna;
- **Linowo** – znalezisko luźne z epoki kamienia;
- **Maciejowięta** – osada z IX w. n.e., w której ceramice wskazywano możliwe wpływy słowiańskie;
- **Orliniec (Golubie)** – toponomastyczny ślad grodziska w uroczysku „Zamkowa Góra" (Pilnekalnis, Schlossberg);
- **Skajzgiry** – znalezisko siekierki z młodszej epoki kamienia;
- **Żytkiejmy** – wczesnośredniowieczne cmentarzysko grobów popielnicowych i jamowych, wiązane z ludnością jaćwieską lub staropruską, z ceramiką zdobioną stempelkowo i darami grobowymi.

W bezpośrednim sąsiedztwie obszaru Parku odnotowano także inne stanowiska, które stanowią element szerszego kontekstu osadniczego regionu. Należą do nich m.in. grodzisko i osada jaćwieska w Rostku na Górze Gołdapskiej (Baranowski 1976; Brzeziński 1986–1990; Engel M. 2002; Engel, Iwanicki 2001) oraz stanowiska w Marlinowie i Kolniszkach. Na północ od współczesnej granicy państwowej, w rejonie dawnej Rominty, znane jest natomiast cmentarzysko grobów popielnicowych i szkieletowych z I–II w. n.e., odkryte jeszcze w XIX wieku w pobliżu cesarskiego dworu myśliwskiego.

Stanowiska archeologiczne regionu dokumentują wielowiekową obecność człowieka na terenach otaczających Puszczę Romincką. Wskazują one na funkcjonowanie osad i cmentarzysk związanych z ludnością kultur pradziejowych oraz społecznościami bałtyjskimi we wczesnym średniowieczu. Jednocześnie rozproszenie stanowisk i ich lokalizacja w pobliżu rzek, jezior oraz naturalnych wyniesień terenowych odzwierciedlają uwarunkowania środowiskowe, które wpływały na sposób zagospodarowania przestrzeni w przeszłości.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego stanowiska archeologiczne stanowią ważny element dokumentujący najstarsze etapy osadnictwa w regionie. Ich ochrona polega przede wszystkim na zachowaniu nienaruszonej struktury stanowisk oraz uwzględnianiu ich lokalizacji w planowaniu przestrzennym i działaniach inwestycyjnych.

15.3. Synteza stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz kluczowe zagrożenia

Analiza stanu zachowania poszczególnych kategorii dziedzictwa kulturowego wskazuje, że obszar Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej oraz jego otuliny zachował w znacznym stopniu historyczny układ struktur osadniczych, zespołów majątkowych, obiektów sakralnych, elementów infrastruktury oraz reliktów gospodarki leśnej i łowieckiej.

Nie stwierdza się obecnie procesów gwałtownej degradacji ani presji inwestycyjnej o charakterze masowym. Zidentyfikowane zagrożenia mają natomiast charakter rozproszony, długofalowy i kumulatywny. Ich skutki ujawniają się stopniowo poprzez osłabienie integralności historycznych układów i utratę autentycznych nośników wartości.

Zagrożenia dla integralności historycznych układów

W odniesieniu do wsi oraz dawnych założeń dworskich i folwarcznych obserwuje się stopniowe rozluźnianie pierwotnych struktur przestrzennych. Przekształcenia zabudowy, wtórne podziały parcelacyjne oraz fragmentacja dawnych zespołów prowadzą do zacierania historycznych relacji funkcjonalnych pomiędzy częścią rezydencjonalną, gospodarczą i otoczeniem zieleni komponowanej.

Procesy te nie skutkują nagłą utratą obiektów, lecz powodują stopniowe osłabienie ich spójności przestrzennej jako zespołów o określonej genezie i strukturze.

Zagrożenia wynikające ze zmian funkcji i sposobu użytkowania

Zmiana funkcji historycznych obiektów – w szczególności zespołów majątkowych – jest zjawiskiem naturalnym i nie musi prowadzić do utraty wartości. Problem pojawia się w sytuacji, gdy adaptacjom towarzyszy daleko idąca ingerencja w substancję budowlaną lub

uproszczenie historycznego układu przestrzennego. Szczególnie podatne na degradację są obiekty nieużytkowane, w których brak stałej funkcji prowadzi do postępującego pogorszenia stanu technicznego oraz stopniowego niszczenia historycznej substancji budowlanej.

Zagrożenia dla elementów liniowych i punktowych

Wrażliwą kategorię stanowią elementy o charakterze liniowym i punktowym, takie jak historyczne drogi, aleje, podziały leśne czy kamienie pamiątkowe. Ich wartość wynika przede wszystkim z kontekstu historycznego i dokumentacyjnego. Modernizacja dróg bez uwzględnienia ich historycznego charakteru, usuwanie starych drzew, uszkodzenia elementów kamiennych czy zanik czytelności dawnych podziałów stanowią procesy trudne do uchwycenia w krótkiej perspektywie, lecz w dłuższym okresie prowadzące do uproszczenia struktury dziedzictwa.

Zagrożenia dla dziedzictwa sepulkralnego i niematerialnego

Obiekty sakralne i cmentarze wymagają systematycznej opieki. Brak jednoznacznie określonego podmiotu odpowiedzialnego za utrzymanie, postępujące zarastanie oraz degradacja nagrobków prowadzą do osłabienia ich wartości historycznej i dokumentacyjnej. W przypadku dziedzictwa niematerialnego zagrożeniem jest zanik lokalnej wiedzy o przeszłości regionu oraz uproszczone interpretacje historyczne. Utrata kontekstu interpretacyjnego powoduje, że materialne relikty przeszłości tracą część swojego znaczenia kulturowego.

Wnioski ogólne

Dziedzictwo kulturowe obszaru Parku i jego otuliny zachowuje wysoką wartość historyczną i dokumentacyjną. Kluczowym wyzwaniem nie jest przeciwdziałanie gwałtownej degradacji, lecz ograniczanie procesów rozproszonych i kumulatywnych, które prowadzą do stopniowej utraty integralności historycznych struktur.

Ochrona powinna koncentrować się na:

- zachowaniu czytelności historycznych układów,
- ochronie autentycznej substancji,
- dokumentowaniu reliktów o niejednoznacznym statusie ochronnym,
- koordynacji działań planistycznych i konserwatorskich,
- wspieraniu działań edukacyjnych wzmacniających świadomość historyczną.

15.4. Wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym

Wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym znajdujących się w granicach Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej prezentuje tabela poniżej.

Tabela 111. Wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Nr rej zabytków	Nr kartoteki dóbr kultury	typ obiektu
1	2	3	4	5	6
1	budynek mieszkalny	Będziszewo		A01	architektoniczne
2	cmentarz	Będziszewo		CM03	cmentarz
3	cmentarz	Bludzie Małe	A-3009	CM05	cmentarz
4	stajnia dworska, w gminnej ewidencji zabytków oznaczone jako Park podworski z przyległym terenem zabudowy gospodarczej	Bludzie Małe		D06	zał. dworsko-ogrodowe
5	cmentarz	Bludzie Wielkie	A-3008	CM06	cmentarz
6	park	Bludzie Wielkie	A-1985	D05	zał. dworsko-ogrodowe
7	cmentarz	Błąkały	A-2847	CM07	cmentarz
8	wiadukt	Błąkały		K48	kolejowe
9	leśniczówka	Błędziszki		A04	architektoniczne
10	cmentarz	Boczki		CM09	cmentarz
11	cmentarz	Budwiecie	A-3006	CM10	cmentarz
12	cmentarz	Budwiecie	A-3007	CM11	cmentarz
13	cmentarz	Budwiecie		CM37	cmentarz
14	most	Budwiecie		K11	kolejowe
15	wiadukt	Budwiecie		K12	kolejowe
16	dawny bud. nadleśnictwa	Degucie		A14	architektoniczne
17	dawny majątek w Deguciach	Degucie		A15	architektoniczne
18	cmentarz	Degucie		CM16	cmentarz
19	cmentarzysko wczesnośredniowieczne	Degucie			zabytek archeologiczny
20	cmentarz	Dubeninki		CM20	cmentarz
21	wiadukt	Dubeninki		K17	kolejowe
22	budynki stacji kolejowej	Dubeninki		K18	kolejowe
23	wiadukt	Dubeninki		K19	kolejowe
24	wiadukt	Dubeninki		K20	kolejowe
25	wiadukt	Dubeninki-Bludzie Małe		K21	kolejowe
26	wiadukt	Dubeninki-Kiepojcie		K22	kolejowe

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Nr rej zabytków	Nr kartoteki dóbr kultury	typ obiektu
1	2	3	4	5	6
27	cmentarz	Dubeninki		CM57	cmentarz
28	cmentarz	Galwiecie		CM13	cmentarz
29	cmentarz	Galwiecie		CM14	cmentarz
30	cmentarz	Galwiecie		CM15	cmentarz
31	cmentarz	Galwiecie		CM51	cmentarz
32	pałac	Galwiecie		D11	zał. dworsko-ogrodowe
33	budynek gospodarczy	Galwiecie		D12	zał. dworsko-ogrodowe
34	budynek gospodarczy	Galwiecie		D13	zał. dworsko-ogrodowe
35	budynek gospodarczy	Galwiecie		D14	zał. dworsko-ogrodowe
36	Głaz narzutowy Annita	Galwiecie		P15	pomnik
37	Głaz pamięci pisarza Fritza Skowronka	Galwiecie		P19	pomnik
38	wiadukt	Golubie		K30	kolejowe
39	most	Golubie-Pobłędzie		K31	kolejowe
40	cmentarz	Kiekskiejmy		CM29	cmentarz
41	wiadukt	Kiekskiejmy		K33	kolejowe
42	most nad rowem	Kiekskiejmy		K34	kolejowe
43	mosty	Kiepojcie	A-1291	K23	kolejowe
44	wiadukt	Kiepojcie		K24	kolejowe
45	cmentarz	Linowo	A-2858	CM34	cmentarz
46	wiadukt	Linowo		K25	kolejowe
47	wiadukt	Linowo		K26	kolejowe
48	wiadukt	Maciejowięta		K29	kolejowe
49	wiadukt	Maciejowięta		K45	kolejowe
50	przepust	Maciejowięta		K46	kolejowe
51	wiadukt	Maciejowięta-Golubie		K28	kolejowe
52	Głaz Wilhelma Pascha	Nadleśnictwo Gołdap, oddz. 145		P05	pomnik
53	Obelisk pamięci Oswalda Kahnerta	Nadleśnictwo Gołdap, oddz. 160		P02	pomnik
54	Głaz Wilhelma bez napisu	Nadleśnictwo Gołdap, oddz. 167			pomnik

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Nr rej zabytków	Nr kartoteki dóbr kultury	typ obiektu
1	2	3	4	5	6
55	Głaz las pamięci Jana Pawła II	Nadleśnictwo Gołdap, oddz. 170/171		P22	pomnik
56	Głaz upamiętniający Forsmeister J. Speck	Nadleśnictwo Gołdap, oddz. 180		P11	pomnik
57	głaz z inskrypcją Zeidler Brucke	Nadleśnictwo Gołdap, oddz. 196/197		P12	pomnik
58	Głaz Wilhelma Dwutysięczny	Nadleśnictwo Gołdap, oddz. 202/282		P06	pomnik
59	Głaz Wilhelma Dwustronny	Nadleśnictwo Gołdap, oddz. 256		P07	pomnik
60	Głaz Wilhelma w błocie	Nadleśnictwo Gołdap, oddz. 374		P08	pomnik
61	Głaz Wihelma dwunastokrotny lub pod dębami	Nadleśnictwo Gołdap, oddz. 64		P03	pomnik
62	głaz pamięci C. F. W. Rediff 1814-1867	Nadleśnictwo Gołdap, oddz. 70		P10	pomnik
63	Głaz Wihelma Mały	Nadleśnictwo Gołdap, oddz. 77/136		P04	pomnik
64	Głaz Dory	Nadleśnictwo Gołdap, oddz. 85		P09	pomnik
65	toponomastyczny ślad grodziska w uroczysku „Zamkowa Góra	Orliniec			zabytek archeologiczny
66	most	Pluszkiejmy		K08	kolejowe
67	wiadukt, nie zachowany	Pluszkiejmy		K09	kolejowe
68	wiadukt	Pluszkiejmy-Meszno		K10	kolejowe
69	wiadukt	Pobłędzie		K32	kolejowe
70	park	Rakówko	A-3204	D08	zał. dworsko-ogrodowe
71	magazyn	Rakówko		D09	zał. dworsko-ogrodowe
72	chlew	Rakówko		D10	zał. dworsko-ogrodowe
73	most	Rogajny		K13	kolejowe
74	wiadukt	Rogajny		K14	kolejowe
75	wiadukt	Rogajny		K50	kolejowe
76	wiadukt	Rogajny-Zawiszyn		K15	kolejowe
77	cmentarz	Skajzgiry	A-3015	CM49	cmentarz
78	wiadukt	Skajzgiry		K42	kolejowe
79	przepust	Skajzgiry		K43	kolejowe
80	mosty	Stańczyki	A-1290	K27	kolejowe

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Nr rej zabytków	Nr kartoteki dóbr kultury	typ obiektu
1	2	3	4	5	6
81	wiadukt	Stańczyki		K47	kolejowe
82	wiadukt	Zawiszyn		K16	kolejowe
83	cmentarz	Żabojady	A-2844	CM58	cmentarz
84	cmentarz	Żabojady		CM59	cmentarz
85	cmentarz	Żytkiejmy		CM02	cmentarz
86	cmentarz	Żytkiejmy		CM08	cmentarz
87	cmentarz	Żytkiejmy		CM17	cmentarz
88	cmentarz	Żytkiejmy		CM25	cmentarz
89	cmentarz	Żytkiejmy		CM26	cmentarz
90	cmentarz	Żytkiejmy		CM61	cmentarz
91	cmentarz	Żytkiejmy	A-3011	CM62	cmentarz
92	cmentarz	Żytkiejmy	A-3012	CM63	cmentarz
93	cmentarz	Żytkiejmy		CM65	cmentarz
94	wiadukt	Żytkiejmy		K35	kolejowe
95	wiadukt	Żytkiejmy		K36	kolejowe
96	budynek stacji kolejowej	Żytkiejmy		K37	kolejowe
97	wiadukt	Żytkiejmy		K38	kolejowe
98	wiadukt	Żytkiejmy		K39	kolejowe
99	przepust	Żytkiejmy		K41	kolejowe
100	przepust	Żytkiejmy		K55	kolejowe
101	Kamień przy dawnym Nadleśnictwie Żytkiejmy	Żytkiejmy		P17	pomnik
102	Głaz Wilhelma na wyspie	Żytkiejmy		P18	pomnik
103	Głaz Jatkowskiego	Żytkiejmy		P20	pomnik
104	Głaz upamiętniający świerk papieski	Żytkiejmy		P21	pomnik

16. TURYSTYKA

W skali regionalnej Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej (PKPR) charakteryzuje się stosunkowo niewielkim natężeniem ruchu turystycznego, co sprzyja zachowaniu wysokich walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Funkcja turystyczna opiera się przede wszystkim na zasobach naturalnych „Polskiej Tajgi", dziedzictwie kulturowym pogranicza oraz niszowych formach aktywności, takich jak birdwatching, turystyka rowerowa i edukacyjna

Zakres prac realizowanych w ramach opracowania dotyczącego funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej na potrzeby Planu ochrony Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej uwzględniał zarówno wymogi formalne wynikające z rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 r. w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, jak i rzeczywiste potrzeby związane z rozpoznaniem aktualnego stanu oraz zagrożeń dla walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych Parku. Analizy te były niezbędne do określenia długofalowych kierunków kształtowania i użytkowania przestrzeni Parku w kontekście rozwoju funkcji turystyki, rekreacji i edukacji.

16.1. Infrastruktura turystyczna i rekreacyjna

System udostępniania Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej (PKPR) opiera się na sieci szlaków i obiektów, których łączna długość oraz jakość uległy istotnej poprawie w stosunku do założeń planu ochrony z 2006 roku.

Najważniejszym źródłem kartograficznym wykorzystanym do opisu infrastruktury jest „Mapa turystyczno-krajoznawcza Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej w skali 1:40 000", uzupełnieniem tej mapy jest geologiczno-turystyczna mapa Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej opracowana przez Państwowy Instytut Geologiczny - PIB w 2014 r. Drugą kluczową grupę źródeł stanowią regionalne przewodniki i foldery turystyczne, m.in.: Przewodnik „Na ścieżkach Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej" wydany przez Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej, którego istotnym uzupełnieniem są wirtualne przewodniki i portale turystyczne.

Na tym tle wyróżnia się rzetelne, nowoczesne źródło informacji o ofercie turystycznej i rekreacyjnej Parku - aplikacja mobilna „Polska Tajga PKPR", stanowiąca multimedialny przewodnik turystyczny po Puszczy Rominckiej i jej okolicach.

Odrębną grupę stanowią materiały informacyjne i promocyjne Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej, w tym „Niezbędnik Rominckiego Turysty", przewodniki, foldery oraz komunikaty publikowane w serwisach internetowych Parku i Lasów Państwowych. Materiały te aktualizują wiedzę o ofercie turystycznej i edukacyjnej, przebiegu oraz dostępności ścieżek, wieżach widokowych, miejscach wypoczynku, zasadach korzystania z lasu, w tym programie „Zanocuj w lesie", a także działaniach edukacyjnych.

Dodatkowym źródłem wiedzy o obszarze są dane statystyczne Głównego Urzędu Statystycznego i Urzędu Statystycznego w Olsztynie, dotyczące bazy noclegowej oraz ruchu turystycznego w gminach i powiecie, na których obszarze położony jest Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej. Dane zostały uzupełnione o informacje Departamentu Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego, w tym opracowanie Informacja o ruchu turystycznym w województwie warmińsko-mazurskim w 2024 r.

Istotnym elementem upowszechniania wiedzy o walorach turystycznych i przyrodniczych Parku są także działania promocyjne i edukacyjne realizowane poza strukturami administracji Parku, w tym konferencje, spotkania i projekty organizowane przez partnerów instytucjonalnych. Przykładem są wydarzenia i kampanie jak np. „Puszcza Romincka - coś pięknEGO" (2022 r.), będąca podsumowaniem projektu realizowanego przez Lokalną Grupę Działania „Lider w EGO" w partnerstwie z Fundacją Puszczy Rominckiej i przy

wsparciu merytorycznym Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej. Tematyka konferencji poświęcona była zagadnieniom związanym z przyrodniczym i turystycznym potencjałem Puszczy Rominckiej, a także racjonalnym korzystaniem z jej zasobów. W serwisie lokalnym www.gołdap.org.pl, przedstawia się Puszczę Romincką jako „Polską Tajgę" i promuje wykorzystanie przewodników, folderów turystycznych i wspomnianej wcześniej aplikacji mobilnej „Polska Tajga" do poznawania jego atrakcji.

Ważną rolę odgrywa również Fundacja Puszczy Rominckiej, która według swojej karty organizacyjnej aktywnie chroni przyrodę oraz „organizuje konferencje, szkolenia, warsztaty, zajęcia, publikuje materiały, zdobywa fundusze na opracowania naukowe, inwentaryzacje", a jej głównym partnerem jest Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej. Wspólne projekty Fundacji i Parku, takie jak międzynarodowa konferencja „Ochrona przyrody ponad granicami" (2022) i projekt „Czynna ochrona zagrożonych siedlisk i gatunków na cennych przyrodniczo obszarach Mazur wschodnich", stanowią ważne forum wymiany informacji naukowych i praktycznych o funkcjonowaniu Parku jako obszaru turystyki przyrodniczej i rekreacji, wspierając promocję i aktualizację wiedzy w środowisku lokalnym oraz wśród specjalistów.

16.1.1. Szlaki piesze

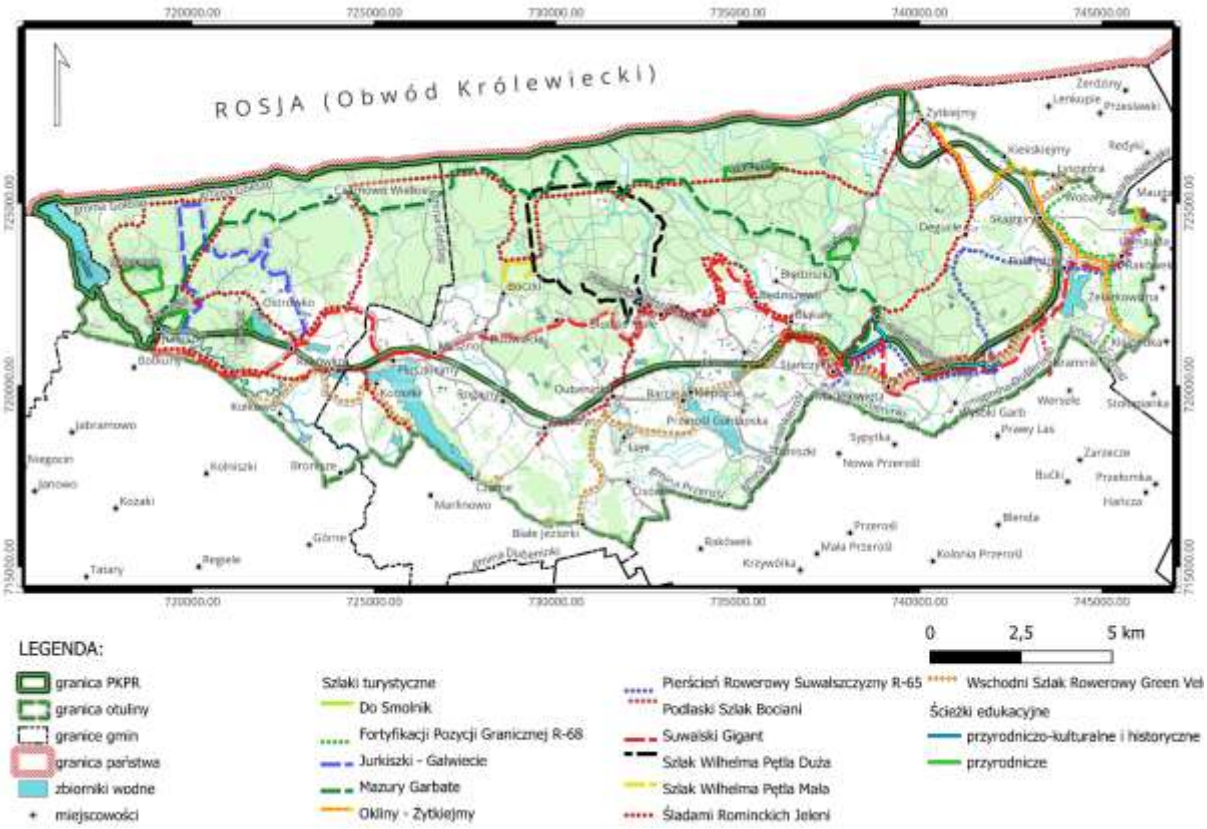
Szlak Wilhelma - Pętla Duża (czarne oznakowanie) - długość ok. 13 km na terenie PKPR. Przebieg: Park podworski w Bludziach - Droga Romincka - rozdroże przy Drodze Granicznej - Park podworski w Bludziach.

Szlak Wilhelma składa się z dwóch tras - pętli dużej i małej, przeznaczonych dla turystów pieszych i rowerowych. Obie prowadzą przez malownicze, leśne tereny Puszczy Rominckiej, umożliwiając dotarcie do słynnych głazów Wilhelma, upamiętniających cesarskie polowania z początku XX wieku. Głazy te ukryte są wśród starych dębów czerwonych, w sercu puszczy.

Pętla duża o długości 13 km rozpoczyna się i kończy przy parku podworskim w Bludziach, przebiegając przez zróżnicowany teren z dolinami rzecznymi, bobrowymi rozlewiskami i śródleśną aleją dębów czerwonych. Trasa prowadzi do trzech głazów: „dwutysięcznego", „dwustronnego" i „małego".

Dodatkowo oznakowano dojście do szlaku od strony Żytkiejm - przy mostku na rzece Błędziance, na Drodze Rominckiej, ustawiono tablicę informacyjną i drogowskaz kierujący na trasę. Zarządcą szlaku jest Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej.

Obecnie na dostępnych mapach nie jest oznaczone, że szlak przebiega również przez głaz „Dwutysięczny", wskazane jest zaktualizowanie map i materiałów promocyjnych PKPR.

Ryc. 50. Przebieg szlaków, ścieżek przyrodniczych i edukacyjnych w PKPR i jego otulinie

Szlak Wilhelma - Pętla Mała (żółte oznakowanie) - długość ok. 4 km na terenie PKPR**.** Przebieg pętli małej: Boczki - rozdroże przy Drodze Granicznej – Boczki.
Szlak Wilhelma - pętla mała ma długość około 4 km i rozpoczyna się oraz kończy przy leśniczówce „Boczki". Trasa biegnie starymi, malowniczymi duktami leśnymi, prowadząc przez aleję dębów szypułkowych i umożliwiając dotarcie do dwóch z najsłynniejszych głazów Wilhelma - „dwutysięcznego" i „dwustronnego".

Szlak, podobnie jak pętla duża, przeznaczony jest dla turystów pieszych i rowerowych. Obie pętle spotykają się przy rozdrożu na Drodze Granicznej, co pozwala na dowolne łączenie tras. Głazy Wilhelma, położone wśród sędziwych dębów czerwonych, upamiętniają cesarskie polowania na jelenie z początku XX wieku. Zarządcą szlaku jest Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej.

Obecnie na dostępnych mapach nie jest oznaczone, że szlak przebiega również przez głaz „Dwustronny", wskazane jest zaktualizowanie map i materiałów promocyjnych PKPR.

Szlak czerwony „Suwalski Gigant" (czerwone oznakowanie) - długość ok. 23 km na terenie PKPR. Przebieg szlaku: Gołdap - Las Kumiecie - jez. Gołdap - Botkuny - Galwiecie - Pluszkiejmy - Budwiecie - Markowo - Żabojady - Będziszewo - Błąkały - Stańczyki - Golubie - Pobłędzie

Czerwony szlak Gołdap – Pobłędzie o łącznej długości ok. 46 km przebiega wzdłuż południowego skraju Puszczy Rominckiej, łącząc tereny leśne z otwartymi przestrzeniami i

licznymi punktami widokowymi na dolinę rzeki Błędzianki. Trasa ma wysokie walory krajobrazowe i historyczne.

Na początku prowadzi przez Las Kumiecie, gdzie znajdują się pozostałości dawnej kwatery Luftwaffe, a następnie wprowadza na nasypy nieczynnej linii kolejowej, prowadzące m.in. na mosty w Botkunach nad rzeką Jarką i w Stańczykach nad Błędzianką. Po drodze można zobaczyć dawne majątki ziemskie w Galwieciach i Bludziach, dworce kolejowe w Botkunach i Pobłędziu, a także pomniki przyrody, takie jak monumentalny dąb „Dworzanin" w Bludziach i aleja jarzębów szwedzkich w Stańczykach.

Mosty nad rzeką Jarką w Botkunach są obecnie zamknięte - przejście możliwe jest przez most w Kałkowie.

Na trasie znajdują się wieże widokowe (w Stańczykach i Pobłędziu) oraz miejsca wypoczynku i wiaty turystyczne nad jeziorami. Szlak dostępny jest dla turystów pieszych i rowerowych. Zarządcą trasy jest PTTK.

Szlak zielony (zielone oznakowanie) - długość ok. 33 km. Przebieg szlaku: Gołdap - Jurkiszki - Czarnowo Średnie (Hajnówek) - Błąkały - Stańczyki

Zielony szlak to malownicza trasa prowadząca z Gołdapi przez Jurkiszki, Czarnowo Średnie (Hajnówek) i Błąkały do Stańczyków. Początkowy odcinek biegnie przez otwarte tereny, po czym w Jurkiszkach wkracza w głąb Puszczy Rominckiej, którą przecina aż do końca.

Szlak przebiega w pobliżu granicy państwowej i charakteryzuje się wyjątkowymi walorami przyrodniczymi. Po drodze mija okolice rezerwatów „Mechacz Wielki", „Czarnówko", „Boczki" i „Dziki Kąt", przy których ustawiono tablice informacyjne. Na trasie znajdują się także pomniki przyrody - m.in. żywotnik zachodni i grupa siedmiu buków.

Wędrując szlakiem można natrafić na słynne głazy Wilhelma, będące pamiątką cesarskich polowań: „głaz mały" - najstarszy po polskiej stronie Puszczy, oraz „głaz w błocie". Trasa kończy się przy monumentalnych mostach w Stańczykach. Szlak przeznaczony jest dla turystów pieszych i rowerowych. Zarządcą jest PTTK.

Szlak niebieski (niebieskie oznakowanie) - długość ok. 13 km. Przebieg szlaku: leśniczówka Żyliny koło Jurkiszek - Puszcza Romincka - Galwiecie

Szlak rozpoczyna się w pobliżu leśniczówki Żyliny i od początku prowadzi w głąb Puszczy Rominckiej. Trasa niemal w całości biegnie przez las, wychodząc na otwartą przestrzeń dopiero w Galwieciach, gdzie kończy swój bieg.

Wędrując szlakiem, można zobaczyć m.in. jeden z głazów Wilhelma (pozbawiony napisu) oraz pamiątkowy głaz poświęcony Oswaldowi Kahnertowi. Na końcowym odcinku trasy znajduje się XIX-wieczny pałac, stanowiący ważny element dziedzictwa kulturowego regionu. Szlak przeznaczony jest dla turystów pieszych i rowerowych. Zarządcą jest Stowarzyszenie Fabryka Cudów.

Szlak niebieski Pluszkiejmy - Dolina Rospudy (niebieskie oznakowanie) - długość ok. 10 km. Przebieg szlaku: Pluszkiejmy - Kociołki - Czarne - Białe Jeziorki

Szlak o długości około 10 km prowadzi przez wyjątkowo malownicze tereny na południowych obrzeżach Puszczy Rominckiej, w kierunku Augustowa.

Trasa rozpoczyna się w Pluszkiejmach, po czym wiedzie obok jeziora Kociołek, a następnie wzdłuż zachodniego, miejscami stromego brzegu jeziora Czarnego, oferując liczne punkty widokowe na okoliczne wzgórza morenowe. Dalej szlak prowadzi przez wieś Czarne do Białych Jeziorek, gdzie w pobliżu trasy znajduje się pomnikowy głaz „Tytan". Szlak dostępny jest dla turystów pieszych i rowerowych. Zarządcą jest PTTK.

Szlak żółty (żółte oznakowanie) - długość ok. 10 km. Przebieg szlaku: Żytkiejmy - Degucie - Skajzgiry - Pobłędzie - Kramnik

Szlak żółty rozpoczyna się w Żytkiejmach, a kończy w Kramniku, stanowiąc początkowy odcinek dłuższej trasy prowadzącej przez Smolniki (Suwalski Park Krajobrazowy) do Krzywego (Wigierski Park Narodowy). Na obszarze Puszczy Rominckiej szlak rozpoczyna się w Galwieciach i prowadzi na południe w kierunku Budwieci i Dubeninek, zataczając malowniczą pętlę wśród rolniczego krajobrazu z licznymi punktami widokowymi.

Trasa biegnie przez tereny otwarte w sąsiedztwie puszczy, oferując piękne panoramy na dolinę rzeki Błędzianki, dzięki czemu jest szczególnie atrakcyjna fotograficznie. Szlak doprowadza także do jeziora Małe Pobłędzie, a następnie biegnie wzdłuż granicy rezerwatu przyrody „Uroczysko Kramnik", którego walory opisuje tablica informacyjna ustawiona przy trasie.

Szlak ma charakter rekreacyjno-poznawczy i jest przeznaczony dla turystów pieszych i rowerowych. Zarządcą jest PTTK.

16.1.2. Szlaki rowerowe

Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo (żółte oznakowanie) - długość na terenie PKPR ok. 4 km. Przebieg szlaku: Gołdap - Botkuny - Rakówko - zachodni brzeg jeziora Czarnego - Czarne - Sumowo - Białe Jeziorki - Cisówek - Łoje - Barcie - Kiepojcie - Linowo - Stańczyki - Maciejowięta - Golubie - Pobłędzie - Skajzgiry - Wobały - Przesławki – Żerdziny

Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo to najdłuższa trasa rowerowa w Polsce, mająca prawie 2000 km długości. Przebiega przez pięć województw Polski wschodniej, łącząc liczne atrakcje przyrodnicze i kulturowe. Odcinek biegnący przez teren Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej prowadzi z Gołdapi do trójstyku granic, malowniczo wijąc się wśród lasów, jezior i dolin.

Na trasie można zobaczyć m.in. mosty w Botkunach nad rzeką Jarką oraz słynne wiadukty w Stańczykach nad Błędzianką. Wzdłuż szlaku położone są liczne jeziora, które zwiększają jego atrakcyjność krajobrazową. Dodatkowymi punktami widokowymi są dwie 20-metrowe wieże - w Stańczykach oraz w Pobłędziu, przy jednym z sześciu Miejsc Obsługi Rowerzystów (MOR) na tym terenie.

Trasa przebiega częściowo po asfaltowych ścieżkach rowerowych, a częściowo po drogach szutrowych, zapewniając zarówno wygodę, jak i kontakt z dziką przyrodą.

Szlak rowerowy „Śladami Rominckich Jeleni" (czerwone oznakowanie) - długość na terenie PKPR ok. 59 km. Przebieg trasy: Jurkiszki - Szyliny - Ostrówek - Galwiecie - Czarnowo Średnie - Żytkiejmy - Degucie - Stańczyki - Błąkały - Bludzie Małe - Kiepojcie - Dubeninki - Zawiszyn - Czarne - Kociołki.

Czerwony szlak rowerowy to malownicza trasa rozpoczynająca się w Jurkiszkach na wschodnim krańcu Puszczy Rominckiej i prowadząca w kierunku Kociołków. Północny odcinek biegnie przez tereny leśne Puszczy Rominckiej w stronę Żytkiejm, skąd trasa skręca na południe, prowadząc przez Degucie, Stańczyki, Błąkały, Bludzie Małe, Kiepojcie, Dubeninki, Zawiszyn i Czarne. Szlak przebiega zarówno przez zwarte kompleksy leśne, jak i otwarte tereny Mazur Garbatych.

Szlak jest wymagający ze względu na liczne wzniesienia oraz odcinki prowadzone drogami leśnymi i polnymi, jednak rekompensuje wysiłek wyjątkowymi panoramami i bogactwem przyrodniczym. Na trasie znajdują się m.in. rezerwaty „Czarnówko", „Boczki", „Dziki Kąt" i „Struga Żytkiejmska", pomniki przyrody, Głazy Wilhelma, mosty w Stańczykach i Kiepojciach, a także dawne dworce i majątki ziemskie. W Stańczykach zlokalizowana jest 20-metrowa wieża widokowa i wiata grillowa. Liczne jeziora położone w sąsiedztwie trasy dodatkowo podnoszą jej atrakcyjność.

Szlak został opracowany przez Fundację Rozwoju Regionu Gołdap. Oznakowanie trasy jest miejscami niewystarczająco czytelne, co może utrudniać orientację w terenie, szczególnie na odcinkach leśnych oraz przy wjazdach do miejscowości. Zarządcą szlaku jest Fundacja Rozwoju Regionu Gołdap.

Rekomendacje: odnowienie i uzupełnienie oznakowania szlaku na całej długości, w szczególności w obrębie miejscowości i skrzyżowań dróg leśnych.

Szlak „Pierścień Rowerowy Suwalszczyzny" R-65 (zielone oznakowanie) - długość na terenie PKPR ok. 11 km. Przebieg szlaku: Przerośl - Stańczyki - Maciejowięta - Golubie - Puszcza Romincka - Degucie - Pobłędzie - Mauda

Szlak rowerowy Przerośl - Stańczyki - Mauda to jedna z głównych tras rowerowych Suwalszczyzny, prowadząca przez malownicze tereny przygraniczne Polski, Litwy i dawnego pogranicza pruskiego. Na teren Puszczy Rominckiej szlak wchodzi w Stańczykach, słynących z monumentalnych mostów i wyjątkowego krajobrazu polodowcowego. Dalej trasa prowadzi przez pola i doliny, a następnie przez Golubie, gdzie znajduje się zabytkowy, łukowy wiadukt z początku XX wieku. Tuż za nim wznosi się Wójtowa Góra - najwyższe wzniesienie Parku (271,6 m n.p.m.).

Szlak przecina leśne tereny Puszczy, kończąc się w Maudzie po minięciu jeziora Małe Pobłędzie. Przebiega głównie drogami żwirowymi z odcinkami asfaltowymi o niewielkim natężeniu ruchu. Zarządcą trasy jest PTTK.

Szlak rowerowy „Podlaski Szlak Bociani" (czerwone oznakowanie) - długość na terenie PKPR ok. 1 km. Przebieg trasy: Orliniec - Golubie - Maciejowięta – Stańczyki.

Szlak stanowi końcowy odcinek trasy łączącej najcenniejsze przyrodniczo obszary północno-wschodniej Polski, obejmującej trzy parki narodowe i dwa krajobrazowe. Fragment przebiegający wzdłuż Puszczy Rominckiej wyróżnia się walorami historycznymi i krajobrazowymi. W Golubiach można zobaczyć pomnik wojenny, pozostałości dawnej linii kolejowej z wiaduktami i ruinami stacji. Dalej szlak prowadzi przez dzikie, pagórkowate tereny z rozlewiskami bobrowymi i otwartymi widokami na dolinę rzeki Błędzianki. Ostatni odcinek kończy się przy słynnych mostach w Stańczykach.

Trasa biegnie głównie drogami żwirowymi z krótkimi odcinkami asfaltowymi. Zarządcą szlaku jest Podlaska Regionalna Organizacja Turystyczna.

Szlak Fortyfikacji Pozycji Granicznej R-68 (zielone oznakowanie) - długość na terenie PKPR ok. 29 km. Przebieg szlaku: Kramnik - Pobłędzie - Skajzgiry - Wobały - Przesławki – Żerdziny.

Szlak Kramnik - Pobłędzie - Żerdziny stanowi fragment trasy prowadzącej z Dowspudy aż do trójstyku granic Polski, Litwy i Rosji. Przebiega wzdłuż dawnej niemieckiej linii umocnień z II wojny światowej, zwanej Erich Koch Wall, od nazwiska gauleitera nadzorującego jej budowę.

Na odcinku biegnącym przez teren Puszczy Rominckiej wciąż można zobaczyć liczne ślady fortyfikacji. W Przesławkach zachowały się ruiny dwóch wysadzonych schronów, a w Wobałach pozostałości kolejnego, w nieco lepszym stanie. W okolicznych polach natrafić można również na charakterystyczne „garnki Kocha" - małe betonowe schrony dla pojedynczego żołnierza, pełniące funkcje strzeleckie i obserwacyjne. Zarządcą szlaku jest Powiat Suwalski.

Szlak żółty Gołdap-Galwiecie (żółte oznakowanie) - długość na terenie PKPR ok. 8 km. Przebieg szlaku: Botkuny - Jurkiszki - Puszcza Romincka - Galwiecie - Kałkowo

Żółty szlak Botkuny - Kałkowo to końcowy odcinek trasy prowadzącej przez malownicze tereny Mazur Garbatych i Puszczy Rominckiej. Na obszar Parku wchodzi w Botkunach, gdzie znajduje się zabytkowy dworzec kolejowy z początku XX wieku. Następnie biegnie krótko wzdłuż drogi krajowej nr 651, mijając Jurkiszki, po czym wkracza w głąb puszczy. Leśna część szlaku prowadzi nad jezioro Ostrówek, przy którym znajduje się drewniana kładka będąca elementem ścieżki edukacyjnej „Rechot". Trasa kończy się w Kałkowie, przy Miejscu Obsługi Rowerzystów (MOR) na szlaku Green Velo. Zarządcą szlaku jest Stowarzyszenie Fabryka Cudów.

16.1.3. Ścieżki edukacyjne

"Nietoperze" - długość ok. 4 km. Ścieżka edukacyjna położona jest w zachodniej części Puszczy Rominckiej, w rejonie Jurkiskiego Bagna - ważnego zimowiska tych ssaków. Trasa w formie pętli o długości 4 km rozpoczyna się i kończy przy leśnym parkingu z wiatą i miejscem na ognisko, przy drodze Jurkiszki - Szyliny, około 700 m od szosy Gołdap - Żytkiejmy.

Ścieżka oznakowana jest czarnymi symbolami i obejmuje 5 przystanków z tablicami edukacyjnymi, które przybliżają życie nietoperzy - ich gatunki występujące w Parku, zwyczaje, miejsca zimowania oraz znaczenie w ekosystemie.

Trasa biegnie wokół Jurkiskiego Bagna, prowadząc przez urozmaicone fragmenty lasu.

Ścieżka przeznaczona jest dla turystów pieszych, a jej zarządcą jest Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej.

"Czworolist" - długość ok. 1,4 km. Ścieżka edukacyjna w Jurkiszkach i tworzy pętlę o długości około 1,4 km. Jej początek i koniec znajdują się przy leśnym parkingu obok drogi asfaltowej Gołdap-Żytkiejmy. Trasę można pokonać pieszo lub rowerem.

Ścieżka jest oznakowana białymi znakami i obejmuje 10 przystanków z tablicami edukacyjnymi poświęconymi tematyce gospodarki leśnej. Z tablic dowiedzieć się można o budowie i funkcjach lasu, a także poznać gatunki drzew, grzybów i zwierząt występujących w Puszczy Rominckiej.

Zarządcą ścieżki jest Nadleśnictwo Gołdap.

"Rechot" - długość ok.1 km. Ścieżka edukacyjna, która stanowi malowniczą pętle o długości około 1 km, rozpoczynającą się przy leśnym parkingu przy drodze Gołdap-Żytkiejmy, na zachodnim krańcu wsi Galwiecie. Trasa biegnie wzdłuż brzegu jeziora Ostrówek, gdzie znajduje się 200-metrowa drewniana kładka z tablicami edukacyjnymi poświęconymi życiu płazów, ich roli w ekosystemie oraz gatunkom występującym w Puszczy Rominckiej.

Ścieżka przeznaczona jest wyłącznie dla ruchu pieszego.

Zarządcą obiektu jest Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej.

"Włóczykij" - długość ok. 3,5 km. Stworzona z myślą o rodzinach z dziećmi i przeznaczona jest dla turystów pieszych oraz rowerowych. Trasa prowadzi przez Puszczę Romincką, tworząc pętlę o długości 3,5 km.

Zamiast tradycyjnych tablic tekstowych umieszczono tu światowidy i obrotowe tabliczki z licznymi ilustracjami, które w formie zabawy przybliżają przyrodę i ciekawostki dotyczące puszczy.

Początek ścieżki znajduje się w lesie, około 3 km od szosy Żytkiejmy-Gołdap, przy zatoczce na Drodze Rominckiej (główna droga leśna z Żytkiejm do Bludzi). Do zatoczki można dojechać samochodem osobowym.

Zarządcą ścieżki jest Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej.

"Do cesarskiego głazu" - długość ok. 4 km. Ścieżka przyrodniczo-historyczna w Stańczykach ma długość około 4 km i rozpoczyna się oraz kończy przy dwóch niewielkich wiaduktach, położonych w pobliżu wejścia na słynne mosty w Stańczykach. W punkcie startowym znajduje się tablica informacyjna z przebiegiem trasy.

Szlak prowadzi przez zróżnicowane, puszczańskie tereny i umożliwia poznanie zarówno przyrody, jak i historii tego obszaru. Na trasie znajdują się m.in. dawne grodzisko jaćwieskie, głaz Wilhelma, a końcowy odcinek biegnie po dawnym torowisku kolejowym.

Ścieżka przeznaczona jest dla turystów pieszych i rowerowych.

Zarządcą trasy jest Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej, który przygotował także grę terenową o charakterze edukacyjnym, powiązaną tematycznie z tą ścieżką. Gra umożliwia uczestnikom aktywne poznawanie przyrody i historii Puszczy Rominckiej w formie interaktywnej zabawy terenowej.

"Niezapominajka" - długość ok.0,7 km. Piesza ścieżka edukacyjna, w formie leśnej pętli o długości około 700 m, położona w Puszczy Rominckiej. Rozpoczyna się i kończy przy leśnym parkingu z wiatą przy drodze Żytkiejmy-Gołdap, około 4 km od centrum Żytkiejm.

Trasa jest oznakowana białymi symbolami i obejmuje 15 przystanków z tablicami edukacyjnymi, które w przystępny sposób przedstawiają świat przyrody - m.in. gatunki ptaków i grzybów spotykanych w puszczy oraz znaczenie mrówek w ekosystemie. Ścieżka zatacza

malowniczą pętlę pośród pagórkowatego, leśnego terenu, stanowiąc idealne miejsce do krótkiego spaceru i obserwacji przyrody.

Od ścieżki odchodzi 2-kilometrowa trasa „Na tropie", której pierwsze 300 metrów biegnie wspólnie z „Niezapominajką".

Zarządcą ścieżki jest Nadleśnictwo Gołdap.

"Na tropie" - długość ok. 2,3 km. Piesza trasa o długości około 2,3 km, położona w Puszczy Rominckiej. Oznakowana czerwonym kolorem, ma formę pętli i prowadzi leśnymi drogami. Obejmuje 5 przystanków z tablicami edukacyjnymi, które pomagają rozpoznawać tropy i ślady działalności zwierząt występujących w tym regionie.

Na trasie można zobaczyć m.in. spałowane drzewa przez jelenie, tamę i żeremie bobrów, a także - przy odrobinie szczęścia - kuźnię dzięcioła lub tropy wilków.

Początek i koniec ścieżki znajdują się przy leśnym parkingu z wiatą, przy drodze Żytkiejmy-Gołdap, około 4 km od centrum Żytkiejm. W tym samym miejscu rozpoczyna się również ścieżka „Niezapominajka" - obie trasy biegną wspólnie przez pierwsze 300 metrów.

Zarządcą ścieżki jest Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej.

"Park podworski w Bludziach" - długość ok. 0,5 km. Park podworski w Bludziach jest częścią zabytkowego zespołu dworsko-parkowego z XIX wieku. Występuje tu cenny starodrzew obejmujący kilkadziesiąt gatunków drzew i krzewów. Wśród nich są okazy pomnikowe: szpaler dębowy oraz dąb szypułkowy „Dworzanin", pod którym znajdują się pozostałości cmentarza rodowego dawnych właścicieli majątku. Z tego miejsca rozciągają się widoki na dolinę rzeki Bludzi, której wartki nurt podcina 10-metrową skarpę, tworząc malowniczy krajobraz i sprzyjając wypoczynkowi.

Obok parku zachowały się budynki folwarczne, w tym zabytkowa dworska stajnia.

Ścieżka dendrologiczna w parku podworskim w Bludziach położona jest około 3 km na północ od Dubeninek. Znajduje się na terenie XIX-wiecznego, zabytkowego parku z dobrze zachowanym starodrzewem. Spacerując alejkami można podziwiać liczne gatunki drzew i krzewów, z których 14 oznaczono tabliczkami zawierającymi opisy i ciekawostki przyrodnicze. W 2014 r. park został poddany rewitalizacji. Odtworzono układ alejek, wyeksponowano cenniejsze okazy drzew, powstała ścieżka dendrologiczna i miejsce odpoczynku.

Na terenie obiektu znajdują się parking, stojaki rowerowe oraz plac zabaw dla dzieci. Zwiedzanie parku jest bezpłatne.

Zarządcą ścieżki jest Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej.

"Golubie - wieś, której nie ma" - długość ok. 2 km. Ścieżka historyczno-przyrodnicza, prowadzi przez teren dawnej wsi "Golubie", położonej między Stańczykami a Pobłędziem. Trasa o długości około 2 km przybliża historię miejscowości, jej dawny krajobraz kulturowy oraz przyrodę, która z czasem odzyskała opuszczone tereny.

Podczas spaceru zobaczyć można fundamenty dawnych domów z piwniczkami, cmentarze ewangelickie, pozostałości stacji kolejowej, wiadukty nad nieczynnym torowiskiem oraz pomnik poświęcony mieszkańcom poległym w I wojnie światowej. Centralnym punktem trasy jest główna tablica z przedwojennym planem wsi, ustawiona na dawnym rozdrożu.

Ścieżka przeznaczona jest dla turystów pieszych i rowerowych.

Zarządcą jest Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej.

„**Dziedzictwo kulturowe Żytkiejm**” Ścieżka historyczna o długości 6 km. Trasa prowadzi przez historyczne centrum Żytkiejm i prezentuje zachowane elementy krajobrazu kulturowego dawnej Puszczy Rominckiej, w tym historyczny układ miejscowości, zabytkową zabudowę, miejsca pamięci oraz ślady wielokulturowego dziedzictwa pogranicza mazursko-pruskiego. Ścieżka stanowi ważne uzupełnienie oferty przyrodniczej Parku, umożliwiając poznawanie historii osadnictwa i relacji człowieka z krajobrazem Puszczy Rominckiej. Na trasie ścieżki ustawiono dziesięć tablic przystankowych z opisami obiektów godnych zapamiętania i przedwojennymi zdjęciami oraz jedna duża tablica w centrum z planem miejscowości i oznaczeniem miejsc gdzie stanęły tablice. Zarządcą jest Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej i gmina Dubeninki.

16.1.4. Infrastruktura turystyczna

Urządzenia turystyczne i rekreacyjne

System urządzeń turystycznych i rekreacyjnych na obszarze Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej ma charakter bardzo słabo rozwinięty i rozproszony, co wynika z jego peryferyjnego położenia, niskiego stopnia urbanizacji oraz wysokich walorów przyrodniczych determinujących ograniczenia zagospodarowania turystycznego. Infrastruktura związana z obsługą ruchu turystycznego jest ograniczona do podstawowych elementów i ma charakter minimalny, podporządkowany funkcji ochronnej Parku, co jest zgodne z zasadami kształtowania zagospodarowania w parkach krajobrazowych.

Funkcję rekreacyjną pełnią przede wszystkim:

- tereny leśne udostępnione do ruchu turystycznego,
- miejsca postoju (wiaty, ławki, miejsca ogniskowe),
- polany śródleśne i tereny otwarte.

Na obszarze Parku brak jest rozbudowanej infrastruktury punktów widokowych - występują głównie naturalne miejsca obserwacji krajobrazu oraz pojedyncze punkty udostępnione w sposób nieznaczny (np. poprzez ustawienie ławek lub tablic informacyjnych). Widok na teren parku w niewielkim stopniu zapewniają dwie wieże w Stańczykach (współrzędne geogr.: 54.295753, 22.649652) i Pobłędziu (współrzędne geogr.: 54.308242, 22.747212).

Całość zagospodarowania turystycznego wskazuje na niski poziom presji turystycznej, co sprzyja zachowaniu wysokich walorów przyrodniczych i krajobrazowych Parku.

Punkty informacji turystycznej

Na terenie Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej nie funkcjonuje rozbudowana sieć stacjonarnych punktów informacji turystycznej. Obsługa ruchu turystycznego ma charakter rozproszony i opiera się głównie na oznakowaniu terenowym, tablicach informacyjnych oraz wsparciu lokalnych instytucji.

Podstawową funkcję informacyjną pełnią tablice zlokalizowane przy szlakach pieszych i rowerowych, ścieżkach edukacyjnych, parkingach, miejscach odpoczynku oraz wybranych atrakcjach. Informują one o przebiegu tras, lokalizacji obiektów, walorach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych oraz zasadach korzystania z obszaru Parku.

Pomocniczą rolę w obsłudze turystów mogą pełnić instytucje posiadające stałe siedziby w rejonie Parku, m.in. siedziba Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej w Żytkiejmach, Nadleśnictwo Gołdap, Urząd Gminy Dubeninki, Gminne Centrum Kultury w Dubeninkach oraz Gminna Biblioteka Publiczna w Dubeninkach. Nie są to wyspecjalizowane punkty informacji turystycznej, ale mogą udzielać informacji o terenie, trasach, lokalnych atrakcjach, wydarzeniach i zasadach poruszania się po Parku.

Najbliższym większym punktem obsługi turystów jest Centrum Informacji Turystycznej w Gołdapi. Punkt ten udziela informacji o atrakcjach turystycznych Gołdapi, Puszczy Rominckiej i okolic, dlatego może stanowić ważne zaplecze informacyjne dla osób planujących pobyt na terenie Parku.

Uzupełniającą funkcję regionalną pełni również Centrum Informacji Turystycznej w Suwałkach. Obsługuje ono turystów odwiedzających Suwalszczyznę i północno-wschodnią Polskę, a więc może być przydatne także dla osób planujących wyjazd w rejon Puszczy Rominckiej.

Wieże widokowe

Na obszarze Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej oraz w jego sąsiedztwie znajdują się wieże widokowe, które pełnią funkcję turystyczną, krajobrazową i edukacyjną. Umożliwiają obserwację charakterystycznych elementów krajobrazu Puszczy Rominckiej, jezior, dolin rzecznych oraz terenów polodowcowych. Obiekty te stanowią uzupełnienie sieci szlaków pieszych i rowerowych oraz zwiększają atrakcyjność turystyczną obszaru.

Wieża widokowa w Stańczykach (54°17′44,7119″N 22°38′58,7490″E) znajduje się w pobliżu zabytkowych mostów kolejowych. Obiekt ma około 20 m wysokości, a taras widokowy położony jest na wysokości około 15 m. Z wieży rozciąga się widok na rynnę Błędzianki, jezioro Tobellus oraz mosty kolejowe w Stańczykach. Położenie przy szlaku rowerowym Green Velo i czerwonym szlaku pieszym zwiększa jej znaczenie jako punktu widokowego i miejsca odpoczynku dla turystów.

Wieża widokowa w Pobłędziu (54°18′29,6726″N 22°44′49,9640″E) ma konstrukcję zbliżoną do wieży w Stańczykach. Liczy około 20 m wysokości, a taras widokowy znajduje się na wysokości około 15 m. Z obiektu można obserwować jezioro Pobłędzie, fragmenty Puszczy Rominckiej oraz okoliczny krajobraz polodowcowy. Wieża znajduje się przy trasie szlaku rowerowego Green Velo i czerwonego szlaku pieszego, dzięki czemu stanowi ważny punkt na trasach turystycznych.

Wieże widokowe wzbogacają ofertę turystyczną Parku i pozwalają na lepsze poznanie walorów krajobrazowych regionu. Są dostępne dla turystów bezpłatnie i mogą pełnić również funkcję punktów orientacyjnych na trasach pieszych oraz rowerowych.

Miejsca wypoczynku

Na terenie Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej oraz w jego sąsiedztwie (otulina PKPR) znajdują się miejsca wypoczynku zlokalizowane głównie nad jeziorami. Pełnią one funkcję rekreacyjną i turystyczną, umożliwiając odpoczynek, plażowanie, korzystanie z pomostów oraz organizację krótkich postojów na trasach pieszych i rowerowych. Są to obiekty o podstawowym wyposażeniu, obejmującym najczęściej wiaty turystyczne, ławki, stoły, kosze na śmieci, miejsca grillowe oraz pomosty.

Miejsce wypoczynku nad Jeziorem Czarnym (współrzędne geogr.: 54.299107, 22.465667) - znajduje się przy brzegu jeziora w Pluszkiejmach (otulina). Jest to rozległy teren przeznaczony do plażowania i rekreacji. Na miejscu znajdują się wiaty turystyczne, wiata grillowa, boisko do piłki siatkowej, plac zabaw oraz siłownia plenerowa. Dodatkowym elementem jest aleja z ławkami prowadząca wśród lipowego starodrzewu, przeznaczona dla osób szukających spokojnego wypoczynku.

Miejsce wypoczynku nad Jeziorem Przeroś l (współrzędne geogr.: 54.286903,22.593864) - znajduje się w miejscowości Kiepojcie, nad brzegiem jeziora. Teren pełni funkcję rekreacyjną i wypoczynkową. Znajduje się tu miejsce do plażowania, wiaty turystyczne, wiata grillowa, miejsce obsługi rowerzystów oraz pomost na jeziorze. Lokalizacja przy jeziorze zwiększa atrakcyjność miejsca dla turystów pieszych, rowerowych i osób wypoczywających nad wodą.

Miejsce wypoczynku nad Jeziorem Tobellus (współrzędne geogr.: 54.296508,22.648525) - położone jest w Stańczykach. Wyposażenie obejmuje wiatę grillową oraz dwie wiaty turystyczne. Na jeziorze znajduje się pomost pływający. Obiekt stanowi uzupełnienie oferty turystycznej rejonu Stańczyk, w którym znajdują się również znane mosty kolejowe oraz wieża widokowa.

Miejsce wypoczynku nad Jeziorem Pobłędzie (współrzędne geogr.: 54.310911,22.754639) - znajduje się na zachodnim brzegu jeziora. Teren przeznaczony jest do plażowania i krótkotrwałego wypoczynku. Znajdują się tu dwie wiaty turystyczne oraz wiata grillowa. Obiekt obsługuje przede wszystkim lokalny ruch rekreacyjny oraz turystów odwiedzających okolice jeziora Pobłędzie.

Miejsca wypoczynku nad jeziorami stanowią ważne uzupełnienie infrastruktury turystycznej Parku. Zwiększają dostępność rekreacyjną obszaru, wspierają turystykę pieszą i rowerową oraz umożliwiają korzystanie z walorów krajobrazowych i przyrodniczych regionu.

Wiaty i miejsca biwakowe

Poniżej przedstawiono wykazy zinwentaryzowanych wiat, miejsc biwakowych, placów zabaw, siłowni zewnętrznych i miejsc obsługi rowerzystów na terenie PKPR i otulinie, wraz z ich współrzędnymi geograficznymi.

Wiaty i stoły:

- Wiata w Jurkiszkach (przy drodze do Szylin)
- Wiaty przy ścieżce “Rechot”
- Wiata w Budwieciach (Budwiecie 7, 19-504 Budwiecie)
- Stoły przy głazie Wilhelma “dwutysięcznym” (współrzędne geogr.: 54.32394, 22.52423)
- Wiata w Żabojadach (współrzędne geogr.: 54.309242, 22.604574),
- Wiata w Błędziszewie (Błędziszewo 5 19-504 Błędziszewo),
- Wiata przy ścieżce “Niezapominajka” (współrzędne geogr.: 54,3219065, 22,6633164),
- Wiata przy OSP Żytkiejmy (współrzędne geogr.: 54.351189, 22.698400),
- Wiata na “Żytkiejmskim Skwerku” (współrzędne geogr.: 54.35238, 22.69775).

Place zabaw i siłownie:

- Plac zabaw i siłownia w Galwieciach (Galwiecie 18, 19-500 Galwiecie),

- Plac zabaw i siłownia w Pluszkiejmach (Pluszkiejmy 46, 19-504 Pluszkiejmy),
- Siłownia w Czarnym (współrzędne geogr.: 54.27115, 22.49820),
- Siłownia w Dubeninkach (współrzędne geogr.: 54.28774, 22.56212),
- Siłownia w Żytkiejmach (współrzędne geogr.: 54.352599, 22.696365),
- Plac zabaw w Żytkiejmach (przy siedzibie) (współrzędne geogr.: 54.35511, 22.69682).

Miejsca Obsługi Rowerzystów:

- MOR Rakówko (współrzędne geogr.: 54.29738, 22.43326),
- MOR Pobłędzie (współrzędne geogr.: 54.30856, 22.74739),
- MOR Czarne (współrzędne geogr.: 54.27115, 22.49820),
- MOR Przerośl/ MOR Kiepojcie (współrzędne geogr.: 54.28757, 22.59311),
- MOR Stańczyki (współrzędne geogr.: 54.29340, 22.65713).

Jeziora i związane z nimi tereny rekreacyjne

Jeziora i tereny je otaczające pełnią na obszarze Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej i jego otuliny funkcję uzupełniającą wobec dominującej „lądowej" turystyki pieszej, rowerowej, krajoznawczej i edukacyjnej. W przeciwieństwie do centralnej części Krainy Wielkich Jezior Mazurskich, gdzie jeziora stanowią podstawę turystyki żeglarskiej i pobytowej, na analizowanym obszarze ich rola jest bardziej zróżnicowana. Przeważa rekreacja o małej i średniej intensywności: krótkotrwały wypoczynek nad wodą, plażowanie, kąpiel, wędkarstwo, obserwacja krajobrazu, przejścia i przejazdy szlakami w pobliżu jezior, a także korzystanie z pomostów, wiat i miejsc postojowych. Największe znaczenie dla funkcji rekreacyjnej Parku posiada Jezioro Gołdap, którego polska część znajduje się w granicach Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej. Jest to jedyny akwen w Parku o wyraźnie miejskim zapleczu rekreacyjnym i potencjale obsługi większej liczby użytkowników. Pozostałe jeziora w granicach Parku, w tym Jezioro Ostrówko oraz drobne zbiorniki śródleśne, mają przede wszystkim znaczenie przyrodnicze, krajobrazowe i edukacyjne. Nie powinny być traktowane jako miejsca przeznaczone do intensywnego rozwoju rekreacji wodnej.

Z kolei w otulinie Parku, zwłaszcza w rejonie Pluszkiejm, Kiepojć, Stańczyk i Pobłędzia, przy jeziorach z znajdują się miejsca wypoczynku, elementy małej architektury powiązane z siecią szlaków pieszych i rowerowych. Do najważniejszych należą Jezioro Czarne, Jezioro Przerośl, Jezioro Pobłędzie i Jezioro Tobellus Duży. Rozmieszczenie tych obiektów umożliwia częściowe kierowanie rekreacji wodnej poza najbardziej wrażliwe fragmenty Parku, przy czym warunkiem takiego wykorzystania jest dbałość o właściwą gospodarkę odpadami, ściekami oraz ruchem samochodowym.

Z perspektywy ochrony przyrody podstawową zasadą powinno być różnicowanie intensywności użytkowania akwenów. Na jeziorze Gołdap oraz na urządzonych terenach otuliny można utrzymywać zorganizowaną rekreację o charakterze lokalnym i regionalnym. W przypadku jezior śródleśnych, zbiorników położonych przy terenach podmokłych lub w pobliżu ostoi gatunków chronionych właściwe są natomiast formy ciche i niskoinwazyjne, takie jak obserwacja przyrody, edukacja, fotografia, odpoczynek na wyznaczonych trasach oraz ograniczone korzystanie z infrastruktury już istniejącej.

Najbardziej intensywne formy rekreacji wodnej koncentrują się przede wszystkim w otulinie Parku, natomiast w jego granicach powinny dominować funkcje krajobrazowe,

edukacyjne i rekreacja cicha. Wyjątkiem jest jezioro Gołdap, które ze względu na położenie przy mieście Gołdap i istniejące zagospodarowanie stanowi szczególny przypadek wymagający odrębnego podejścia zarządczego.

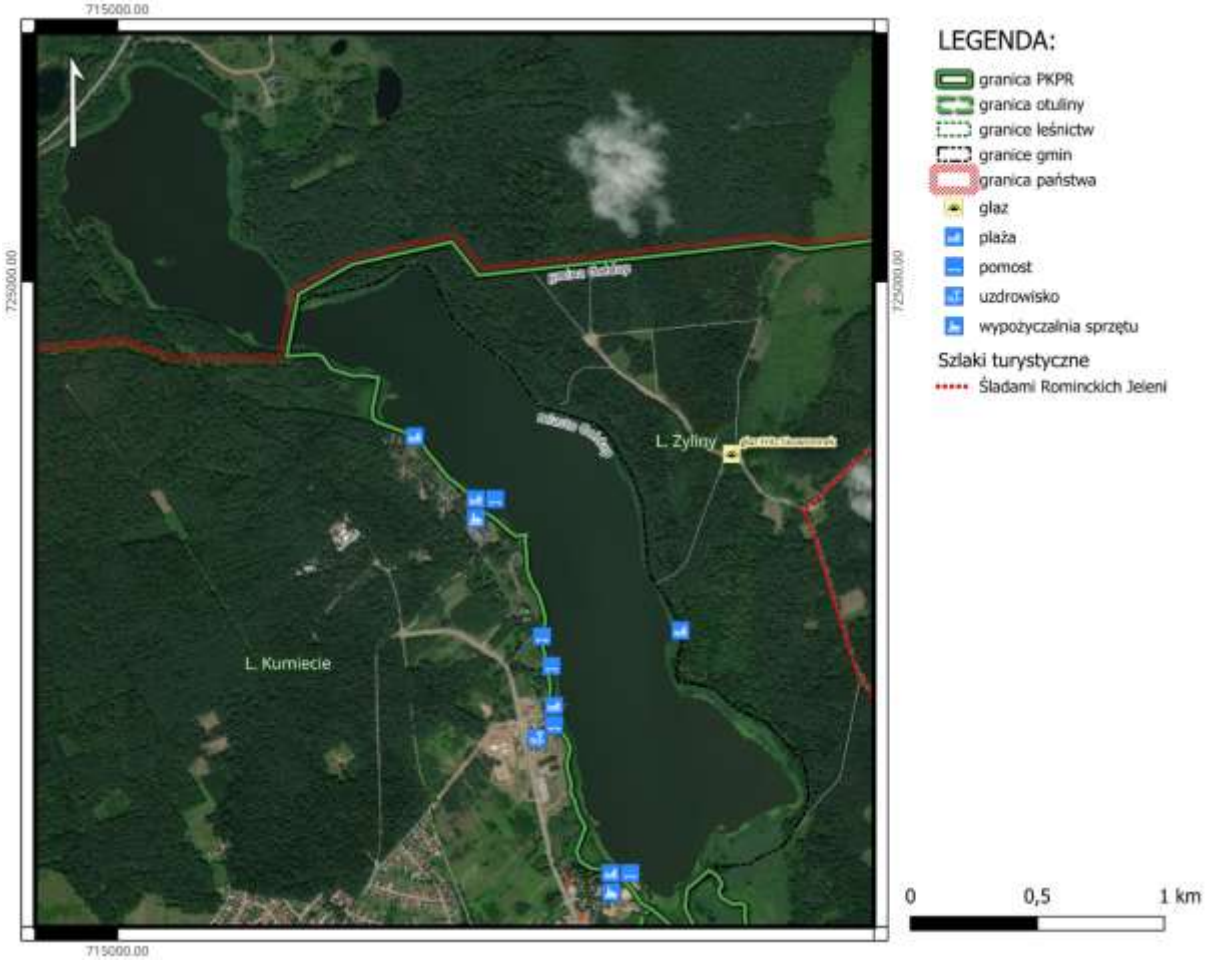
Tabela 112. Akweny i zbiorniki wodne w granicach Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej oraz w jego otulinie - funkcje rekreacyjne i stan zagospodarowania

Położenie	Akwen	Rola i aktualnie rozpoznane funkcje	Stan zagospodarowania
1	2	3	4
Na terenie PKPR	jezioro Gołdap	Najważniejszy akwen rekreacyjny Parku; rekreacja plażowa, pobytowa i krajobrazowa; możliwe znaczenie dla wędkarstwa i cichych form aktywności wodnej.	Polska część akwenu i jego południowo-zachodni brzeg są objęte granicami Parku. Jezioro ma charakter przygraniczny; północny fragment znajduje się po stronie Rosji (Obwodu królewieckiego).
	jezioro Ostrówko*	Akwen o dominującej funkcji przyrodniczo-edukacyjnej.	Przy jeziorze przebiega ścieżka edukacyjna „Rechot"; z drewnianą kładką o długości ok. 200 m. Nie należy rozwijać tu plażowania ani rekreacji masowej.
	Drobne śródleśne zbiorniki i oczka wodne	Walory krajobrazowe, retencyjne i edukacyjne; miejsca obserwacji płazów, ptaków i roślinności wodno-błotnej.	Udostępnianie wyłącznie z dróg, szlaków i istniejących punktów obserwacyjnych.
W otulinie PKPR	jezioro Tobellus Duży	Krótkotrwały wypoczynek, obsługa ruchu z rejonu Stańczyk, krajobrazowa funkcja pomocnicza.	W Stańczykach znajduje się wiata grillowa, dwie wiaty turystyczne oraz pomost pływający.
	jezioro Tobellus Mały		
	jezioro Czarne	Najważniejszy teren rekreacyjny w otulinie, z funkcją plażową, pobytową, rodzinną i rowerową.	W Pluszkiejmach rozpoznano wiaty, wiatę grillową, boisko do piłki siatkowej, plac zabaw, siłownię plenerową oraz alejkę z ławkami wśród lipowego starodrzewu.
	jezioro Przerośl	Rekreacja pobytowa, plażowanie, postój na trasach pieszych i rowerowych.	W Kiepojciach istnieje miejsce wypoczynku z terenem do plażowania, wiatami, wiatą grillową, MOR i pomostem
	jezioro Pobłędzie	Rekreacja krajobrazowa i pobytowa, powiązana z turystyką rowerową i punktami widokowymi.	Na zachodnim brzegu w Pobłędziu wskazano miejsce do plażowania, dwie wiaty turystyczne i wiatę grillową. W sąsiedztwie działa wieża widokowa oraz przebiegają trasy Green Velo i czerwony szlak pieszy.
	Jezioro Małe Pobłędzie	Walor krajobrazowy i element tras rowerowych.	Jezioro jest wskazywane na przebiegu szlaków regionalnych; brak potwierdzonego, rozwiniętego zaplecza rekreacyjnego w materiałach analizowanych na potrzeby Operatu.

Położenie	Akwen	Rola i aktualnie rozpoznane funkcje	Stan zagospodarowania
1	2	3	4
	Białe Jeziorki i mniejsze zbiorniki w południowej części otuliny	Tło krajobrazowe i element oferty turystyki aktywnej.	Znaczenie głównie dla turystyki pieszej, rowerowej i krajoznawczej.

* Zbiornik może występować pod dwiema nazwami: „Ostrówek" oraz „Ostrówko"; w Hydroportalu zastosowano nazwę „Ostrówko", natomiast w części materiałów turystycznych używana jest nazwa „Ostrówek".
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDOT10k,Hydroportalu oraz granic Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej.

Najbardziej intensywne formy rekreacji wodnej koncentrują się przede wszystkim w otulinie Parku, natomiast w jego granicach powinny dominować funkcje krajobrazowe, edukacyjne i rekreacja cicha. Wyjątkiem jest jezioro Gołdap, które ze względu na położenie przy mieście i uzdrowisku Gołdap, i istniejące zagospodarowanie, stanowi szczególny przypadek wymagający odrębnego podejścia zarządczego.

Ryc. 51. Jezioro Gołdap na tle granicy państwowej oraz zagospodarowanie turytyczno-rekreacujne jego otoczenia

Jezioro Gołdap jest największym akwenem rekreacyjnym Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej. Jest powiązany funkcjonalnie z uzdrowiskową oraz rekreacyjną częścią miasta Gołdap. Zagospodarowany zachodni brzeg jeziora pełni rolę głównej strefy wypoczynku nad wodą, obsługującej zarówno mieszkańców miasta, jak i turystów odwiedzających Park i jego otoczenie.

Najintensywniej zagospodarowany jest zachodni brzeg jeziora, położony w strefie uzdrowiskowej Gołdapi. Funkcjonują tam kąpielisko miejskie, plaża, molo i pomosty, wypożyczalnie sprzętu wodnego, a także infrastruktura związana z pobytem turystycznym i rekreacyjnym. Obszar ten stanowi właściwe miejsce koncentracji rekreacji pobytowej i plażowej, co pozwala ograniczać presję turystyczną na mniej zagospodarowane odcinki brzegu oraz na inne, bardziej wrażliwe przyrodniczo jeziora Parku.

Podstawowe funkcje Jeziora Gołdap obejmują:

- rekreację plażową i pobytową w rejonie istniejącego zagospodarowania;
- kąpiel i pływanie ze szczególnym wykorzystaniem funkcjonującego kąpieliska miejskiego;
- wypoczynek rodzinny oraz krótkotrwałe korzystanie z przestrzeni brzegowej;
- turystykę krajobrazową, spacerową i fotograficzną;
- obsługę ruchu pieszego oraz rowerowego związanego z miastem Gołdap i zachodnią częścią Parku;
- wędkarstwo, prowadzone zgodnie z zasadami obowiązującymi dla tego akwenu;
- korzystanie ze sprzętu wodnego udostępnianego w istniejącej infrastrukturze rekreacyjnej, z zachowaniem przepisów ochrony przyrody, zasad bezpieczeństwa oraz ograniczeń związanych z granicą państwową.

Na Jeziorze Gołdap obowiązuje zakaz używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego. Kierunek zagospodarowania akwenu powinien więc opierać się na utrzymaniu lokalnej i regionalnej funkcji rekreacyjnej, poprawie jakości istniejącej infrastruktury oraz porządkowaniu ruchu turystycznego, bez rozszerzania intensywnego zagospodarowania na kolejne odcinki linii brzegowej. Priorytetem powinno być zachowanie równowagi pomiędzy funkcją uzdrowiskowo-rekreacyjną Gołdapi, bezpieczeństwem użytkowników oraz ochroną walorów krajobrazowych i przyrodniczych Parku.

16.1.5. Siedziba Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej

Siedziba Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej znajduje się w Żytkiejmach, przy ul. Szkolnej 1, w otulinie Parku. Obiekt mieści się w ceglanym budynku dawnej szkoły, reprezentującym cechy charakterystyczne dla historycznej architektury pruskiej. W budynku zlokalizowane są sale edukacyjne wykorzystywane do prowadzenia zajęć przyrodniczych i działań popularyzujących wiedzę o walorach Parku. Na szczególną uwagę zasługuje sala ekspozycyjna „Mokradła Puszczy Rominckiej", prezentująca wybrane zagadnienia związane z funkcjonowaniem ekosystemów hydrogenicznych tego obszaru.

W sąsiedztwie siedziby Parku znajdują się następujące elementy infrastruktury edukacyjnej i przyrodniczej:

- **Romintarium** – ogród dydaktyczny obejmujący m.in. pokazową piwniczkę dla nietoperzy, instalacje edukacyjne, wiatę oraz plac zabaw;
- **ogród dla owadów** – przestrzeń edukacyjna sprzyjająca obserwacji owadów oraz prezentacji zagadnień związanych z ich rolą w ekosystemach;

- **ogród „Ptasia Remiza”** – ogród dla ptaków założony przez Gminę Dubeninki, obejmujący nasadzenia licznych gatunków drzew i krzewów zapewniających ptakom miejsca schronienia i żerowania, a także budki lęgowe.

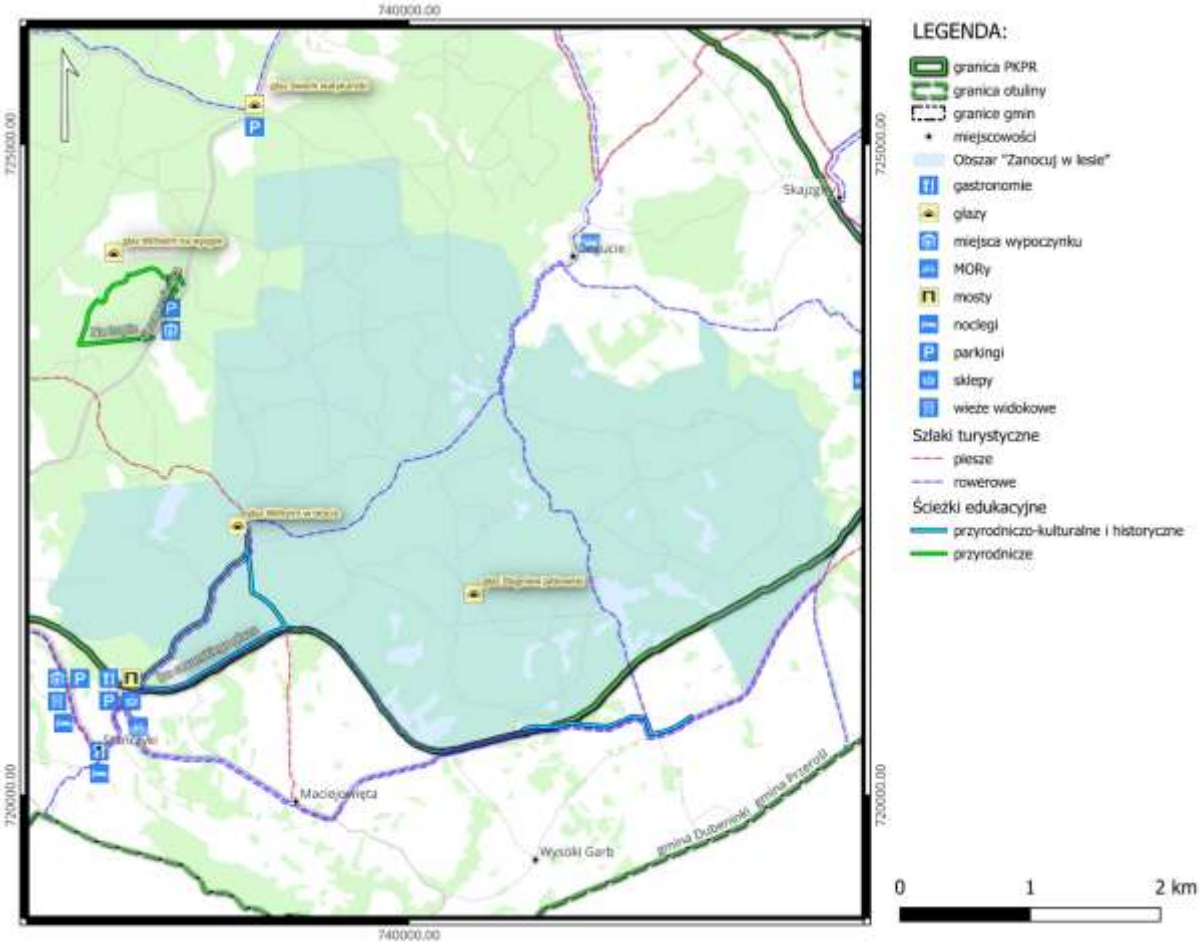
16.2. Program „Zanocuj w Lesie”

Na terenie Nadleśnictwa Gołdap funkcjonuje obszar objęty programem „Zanocuj w lesie”, udostępniony pod nazwą „Zanocuj w Puszczy Rominckiej”. Wyznaczony teren obejmuje ok. 1500 ha lasu i jest przeznaczony dla osób zainteresowanych turystyką leśną, bushcraftem, survivalem oraz nocowaniem w lesie bez rozbudowanej infrastruktury turystycznej. Program stanowi uzupełnienie tradycyjnej oferty turystycznej regionu, kierowane głównie do turystów indywidualnych poszukujących kontaktu z przyrodą i mniej sformalizowanych form wypoczynku.

Lokalizacja obszaru dostępna jest na stronie internetowej Nadleśnictwa Gołdap, w Banku Danych o Lasach oraz w aplikacji mBDL, w warstwie dotyczącej zagospodarowania turystycznego. Korzystanie z programu wymaga przestrzegania regulaminu oraz bieżącego sprawdzania informacji o zakazach wstępu do lasu, pracach gospodarczych, czasowych zmianach przebiegu szlaków i terminach polowań zbiorowych. Nadleśnictwo wskazuje również miejsca, w których możliwe jest rozpalenie ogniska, m.in. przy wieży widokowej w Stańczykach oraz po zachodniej stronie jeziora Pobłędzie.

W przypadku noclegu trwającego dłużej niż 2 noce lub obejmującego więcej niż 9 osób w jednym miejscu konieczne jest wcześniejsze zgłoszenie i uzyskanie zgody Nadleśnictwa Gołdap. Istotnym uwarunkowaniem organizacyjnym jest także położenie całego wyznaczonego obszaru w strefie nadgranicznej, co wymaga uwzględnienia zasad pobytu obowiązujących na tym terenie.

Z punktu widzenia obsługi ruchu turystycznego program „Zanocuj w lesie” zwiększa możliwości wykorzystania Puszczy Rominckiej przez turystów preferujących aktywności terenowe i pobyt w warunkach naturalnych.

Ryc. 52. Położenie obszaru obejmującego program "Zanocuj w lesie" oraz zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne w jego otoczeniu

16.3. Działalność edukacyjna i promocyjna PKPR

Działalność edukacyjna i promocyjna związana z Parkiem Krajobrazowym Puszczy Rominckiej ma charakter wielopodmiotowy i obejmuje teren Parku, jego otulinę oraz najbliższe zaplecze gmin Gołdap i Dubeninki. Jej podstawowym celem jest upowszechnianie wiedzy o walorach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych Puszczy Rominckiej, budowanie rozpoznawalności regionu oraz kształtowanie odpowiedzialnych postaw wobec środowiska.

System ten obejmuje nie tylko klasyczną edukację przyrodniczą prowadzoną przez Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej, lecz również edukację leśną, krajoznawczą, historyczną, ekologiczną, kulturową, prozdrowotną i obywatelską. Działania realizowane są przez Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej, Nadleśnictwo Gołdap, Fundację Puszczy Rominckiej, szkoły, samorządy, instytucje kultury, organizacje społeczne, koła gospodyń wiejskich, jednostki OSP, służby mundurowe, grupy mieszkańców oraz drużyny harcerskie.

Największą wartością obecnego systemu jest możliwość łączenia różnych form przekazywania wiedzy. Uczestnik może zdobyć podstawowe informacje podczas zajęć w sali edukacyjnej, następnie uczestniczyć w zajęciach terenowych, przejść ścieżkę edukacyjną, rozwiązać quest lub zadania gry terenowej, a następnie utrwalić wiedzę poprzez udział w

konkursie, warsztatach, wydarzeniu lokalnym, akcji sprzątania lub działaniach dotyczących ograniczania ilości odpadów. Taki model pozwala łączyć wiedzę teoretyczną z bezpośrednim doświadczeniem przyrody i krajobrazu Puszczy Rominckiej.

16.3.1. Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej jako główny ośrodek edukacji

Siedziba Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej znajduje się w Żytkiejmach, przy drodze wojewódzkiej nr 651 Gołdap-Wiżajny. Budynek położony jest na północno-wschodnim skraju Puszczy Rominckiej. Dawniej pełnił funkcję szkoły, natomiast obecnie mieszczą się w nim pomieszczenia biurowe dyrekcji Parku oraz sale edukacyjne.

Siedziba pełni funkcję administracyjną, informacyjną i edukacyjną. Jest miejscem obsługi spraw związanych z funkcjonowaniem Parku oraz punktem prowadzenia działalności edukacyjnej. W salach edukacyjnych organizowane są zajęcia dydaktyczne, warsztaty i spotkania przyrodnicze, głównie dla grup szkolnych. Teren wokół siedziby został uzupełniony o obiekty edukacyjne umożliwiające poznawanie przyrody Puszczy Rominckiej w terenie.

Przy siedzibie Parku znajdują się następujące ogródki dydaktyczne:

„Rominatorium” - obiekt znajduje się na tyłach siedziby parku i jest przeznaczony do samodzielnego zwiedzania. Prezentuje wybrane elementy przyrody Puszczy Rominckiej w przystępnej, terenowej formie edukacyjnej.

Na terenie ogrodu znajdują się m.in. ukryte tropy zwierząt, stojaki z zagadkami, mini labirynt, wieża Strażnika Parku, wiata odpoczynkowa oraz ekspozycja nietoperzowa urządzona w piwniczce. „Romintarium” pełni funkcję edukacyjno-rekreacyjną i stanowi ważny element infrastruktury turystycznej oraz przyrodniczej w Żytkiejmach.

Ekspozycja nietoperzowa - znajduje się ona na terenie ogrodu dydaktycznego „Romintarium” przy siedzibie PKPR w Żytkiejmach. Została urządzona w piwniczce i poświęcona jest nietoperzom oraz ich roli w środowisku.

Zwiedzający mogą poznać podstawowe informacje o tych ssakach, dowiedzieć się, jak działa echolokacja, a także zapoznać się z elementami edukacyjnymi przedstawiającymi świat nietoperzy. Obiekt uzupełnia ofertę „Romintarium” i wzmacnia jego funkcję edukacyjną

„Ptasia Remiza” - niewielki ogród utworzony z myślą o ptakach. Wzdłuż alejek posadzono różne gatunki drzew i krzewów, które stanowią naturalną bazę pokarmową dla ptaków. Na terenie ogrodu zamontowano również budki lęgowe, karmniki oraz domki dla owadów. Obiekt umożliwia obserwację ptaków i pokazuje proste sposoby wspierania bioróżnorodności. Dla odwiedzających przygotowano ławki rozmieszczone przy alejkach. „Ptasia Remiza” pełni funkcję edukacyjną i rekreacyjną oraz uzupełnia lokalną ofertę przyrodniczo-turystyczną.

Istotną rolę pełnią także obiekty edukacyjne zlokalizowane w terenie, w szczególności ścieżki edukacyjne (m.in. „Nietoperze”, „Czworolist”, „Włóczykij”, „Do cesarskiego głazu”, „Na tropie”), wyposażone w tablice informacyjne oraz elementy infrastruktury turystycznej. Ich walorem jest właściwe oznakowanie za pomocą tablic informacyjnych na drewnianej ramie z logo Parku.

16.3.2. Działania edukacyjne

Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej realizuje zajęcia przyrodnicze dla przedszkoli, szkół podstawowych i grup zorganizowanych. Tematyka obejmuje m.in. ekosystemy leśne, mokradła, torfowiska, płazy, ptaki, nietoperze, duże drapieżniki, gatunki chronione, krajobraz Puszczy Rominckiej oraz zasady odpowiedzialnego korzystania z przyrody. Zajęcia mają charakter stacjonarny, terenowy lub mieszany, zależnie od wieku uczestników i warunków organizacyjnych.

Ważną część oferty stanowią działania umożliwiające samodzielne poznawanie Parku i jego otoczenia. W Romintarium prowadzona jest gra „Zakręcone Poszukiwania", oparta na wykonywaniu zadań, obserwowaniu przyrody i rozwiązywaniu zagadek terenowych. Forma ta skierowana jest głównie do rodzin z dziećmi i młodszych uczestników zajęć.

Uzupełnieniem oferty jest gra „Do cesarskiego głazu", odnosząca się do historii Głazów Wilhelma, cesarskiego rewiru łowieckiego oraz dziedzictwa dawnych Prus Wschodnich. Pozwala ona łączyć edukację przyrodniczą z poznawaniem historii regionu i krajobrazu kulturowego Puszczy Rominckiej.

Dla turystów indywidualnych, rodzin i młodzieży przygotowano również quest „Odkryj Żytkiejmy". Rozpoczyna się on przy siedzibie Parku i prowadzi przez miejscowość Żytkiejmy, umożliwiając poznawanie jej walorów przyrodniczych, kulturowych i historycznych. Questy i gry terenowe mają szczególne znaczenie, ponieważ pozwalają rozwijać edukację bez konieczności każdorazowego angażowania pracowników Parku oraz kierują ruch do miejsc przygotowanych do przyjmowania odwiedzających.

Istotne znaczenie posiadają konkursy cykliczne. Konkurs „Mądry Puszczyk" skierowany jest do uczniów klas I-III szkół podstawowych. Ma formę konkursu wiedzy przyrodniczej, w którym uczestnicy rozwiązują zadania dotyczące przyrody Polski i jej ochrony. W 2026 r. odbyła się V edycja konkursu, z udziałem uczniów z siedmiu szkół podstawowych powiatu gołdapskiego. Nagrody finansowane były przez Starostwo Powiatowe w Gołdapi oraz Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej.

Park uczestniczy również w konkursie „Poznajemy Parki Krajobrazowe Polski", skierowanym do starszych uczniów szkół podstawowych. W tym przypadku edukacja lokalna rozszerzana jest o wiedzę dotyczącą systemu parków krajobrazowych w Polsce, ochrony krajobrazu oraz roli obszarów chronionych.

Terenową formą edukacji jest „Polskie Tajgowisko", określane także jako „Mistrzowie Polskiego Tajgowiska". Konkurs ma charakter trekkingu edukacyjnego. Uczniowie pokonują trasę terenową i wykonują zadania związane z przyrodą, krajobrazem oraz orientacją w terenie. W 2026 r. VI edycja wydarzenia obejmowała około 6-kilometrową trasę, a uczestnicy mogli zdobywać tytuły Adepta, Juniora, Eksperta lub Mistrza Polskiego Tajgowiska. W działaniach brali udział uczniowie m.in. ze szkół w Boćwince, Galwieciach, Gołdapi i Żytkiejmach.

W okresie wakacyjnym prowadzony jest konkurs krajoznawczy „Romincki Odkrywca". Polega on na rozwiązywaniu zagadek publikowanych przez Park, dotyczących przyrody, historii i dziedzictwa kulturowego Puszczy Rominckiej. Konkurs jest skierowany do mieszkańców, turystów, rodzin i odbiorców mediów społecznościowych Parku.

Działania edukacyjne Parku obejmują również kampanie tematyczne. Kampania „Jeż dobry zwierz" oraz powiązane z nią działania „Pomagamy jeżom! A Ty?" dotyczą ochrony

jeży, ich potrzeb siedliskowych i zagrożeń powodowanych przez działalność człowieka. Są skierowane przede wszystkim do najmłodszych uczniów, nauczycieli i rodzin.

Kampania „Nie odpadom", prowadzona we współpracy z Fundacją Puszczy Rominckiej, dotyczy ograniczania ilości odpadów, segregacji, recyklingu i skutków zanieczyszczania środowiska. Działania obejmują przekazywanie wiedzy o odpowiedzialnych zachowaniach konsumenckich oraz o wpływie odpadów na ekosystemy leśne i wodne.

Od kampanii „Nie odpadom" należy odróżnić działania „Las Zero Waste". Koncentrują się one na problemie zaśmiecania terenów leśnych i zasadach ograniczania odpadów powstających podczas pobytu w lesie. Tematyka ta powinna być łączona z edukacją dotyczącą odpowiedzialnej turystyki, biwakowania, korzystania z miejsc odpoczynku i pozostawiania terenu w stanie niepogorszonym.

Przykładem działań realizowanych poza terenem Parku, lecz związanych z edukacją ekologiczną regionu, jest projekt „Stop betonozie - szkolne patio zieloną strefą relaksu i edukacji". Dotyczył on przekształcenia przestrzeni szkolnej w miejsce służące edukacji o zieleni, retencji, jakości przestrzeni i znaczeniu przyrody w codziennym otoczeniu. Projekt został dofinansowany przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie.

Kolejnym działaniem jest „Puls Ziemi" - cykl programów o tematyce ekologicznej, realizowany przez Fundację Puszczy Rominckiej we współpracy z Parkiem. Materiały dotyczyły m.in. efektywności energetycznej, odnawialnych źródeł energii i praktycznych działań proekologicznych. Dzięki wykorzystaniu mediów regionalnych edukacja mogła dotrzeć do odbiorców spoza bezpośredniego otoczenia Parku.

Nadleśnictwo Gołdap uzupełnia ofertę Parku poprzez edukację leśną. Leśnicy prowadzą warsztaty i zajęcia dotyczące gospodarki leśnej, sadzenia drzew, czasu wzrostu drzewostanów, ochrony przeciwpożarowej, skutków suszy oraz zasad zachowania w lesie. Ważnym elementem jest również program „Zanocuj w Lesie", umożliwiający legalne nocowanie w wyznaczonych obszarach leśnych. Program wymaga równoczesnego przekazywania informacji o zasadach bezpieczeństwa, zakazach wstępu, miejscach dopuszczalnego używania ognia, ograniczaniu hałasu, pozostawianiu porządku i ochronie siedlisk. Działania promocyjne i informacyjne.

16.3.3. Materiały edukacyjne i promocyjne

Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej opracowuje i udostępnia różnorodne materiały edukacyjne, w tym mapy turystyczne, przewodniki oraz materiały informacyjne dotyczące walorów przyrodniczych i zasad korzystania z obszaru chronionego. Do najważniejszych materiałów należą opracowania przewodnikowe i informacyjne wydane przez Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej. Najbardziej kompleksowym opracowaniem jest publikacja „Na ścieżkach Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej" (PKPR, 2022), zawierająca opisy głównych szlaków pieszych i rowerowych, charakterystykę rezerwatów oraz elementy edukacji przyrodniczej. Istotną grupę materiałów stanowią także foldery informacyjne, m.in. „Szlak Wilhelma" (PKPR, 2022), przedstawiający przebieg szlaku i jego punkty interpretacyjne, „Atrakcje Puszczy Rominckiej" (PKPR, 2014), zawierający syntetyczny opis walorów przyrodniczych i krajobrazowych, oraz „Park Podworski w Bludziach" (PKPR, 2014), obejmujący charakterystykę ścieżki dendrologicznej i elementów dziedzictwa kulturowego.

Publikacje te mają głównie charakter promocyjno-informacyjny, jednak stanowią istotne źródło wiedzy o udostępnianiu Parku i jego walorach.

Uzupełnieniem tradycyjnych materiałów są działania cyfrowe, w tym aplikacja mobilna „Polska Tajga", pełniąca funkcję przewodnika po obszarze Parku i jego otoczeniu. Aplikacja zawiera opisy atrakcji przyrodniczych, ścieżek edukacyjnych, szlaków turystycznych, wież widokowych oraz miejsc wypoczynku, wraz z danymi GPS umożliwiającymi ich lokalizację. Działa w trybie offline i posiada funkcję planowania wycieczek, co zwiększa jej użyteczność w warunkach ograniczonego dostępu do sieci. Jednocześnie jej dostępność ograniczona jest wyłącznie do urządzeń z systemem Android (Google Play), co zmniejsza zasięg oddziaływania.

Materiały edukacyjne dotyczące Parku dostępne są również w Internecie, w szczególności na oficjalnej stronie Parku, gdzie publikowane są podstawowe informacje o walorach przyrodniczych, szlakach turystycznych oraz działaniach edukacyjnych. Źródła cyfrowe stanowią obecnie istotny i rozwijający się element edukacji i informacji.

16.3.4. Współpraca instytucjonalna i społeczna

Funkcja edukacyjna Parku opiera się na współpracy wielu podmiotów. Kluczowe znaczenie ma współdziałanie Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej z Nadleśnictwem Gołdap, Fundacją Puszczy Rominckiej, szkołami powiatu gołdapskiego, samorządami, Gminnym Centrum Kultury w Dubeninkach, bibliotekami, świetlicami, stowarzyszeniami lokalnymi, kołami gospodyń wiejskich, jednostkami OSP, Strażą Graniczną, Policją oraz grupami harcerskimi.

Fundacja Puszczy Rominckiej, mająca siedzibę w Żytkiejmach przy ul. Szkolnej 1, jest partnerem Parku w działaniach dotyczących czynnej ochrony przyrody, inwentaryzacji przyrodniczych, warsztatów, szkoleń, wyjazdów studyjnych i edukacji ekologicznej dzieci oraz młodzieży. Fundacja może pełnić ważną funkcję w pozyskiwaniu partnerów i realizacji projektów, które wykraczają poza bieżące zadania administracyjne Parku.

Szkoły powiatu gołdapskiego są podstawowym kanałem dotarcia do dzieci i młodzieży. Uczestniczą w konkursach Parku, zajęciach terenowych, warsztatach leśnych, akcjach odpadowych i wydarzeniach ekologicznych. W działaniach tych uczestniczą m.in. szkoły z Boćwinki, Galwieć, Gołdapi, Żytkiejm i Dubeninek.

Przykładem aktywności uczniowskiej jest EkoDrużyna Gołdap działająca przy Szkole Podstawowej nr 2 w Gołdapi. Grupa bierze udział w programie „Moje miasto bez elektrośmieci", prowadzi zbiórki zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego oraz uczestniczy w akcjach związanych z ochroną środowiska.

EkoDrużyna współtworzy również Zielone Dni w Gołdapi. Wydarzenie ma charakter całorocznej akcji ekologiczno-edukacyjnej, obejmującej warsztaty, konkursy, gry, sprzątanie terenów zielonych, prelekcje i wydarzenia sportowo-rekreacyjne. W działania włączają się szkoły, rodzice, instytucje kultury, leśnicy, strażacy, bibliotekarze i lokalni edukatorzy.

Gminne Centrum Kultury w Dubeninkach, biblioteki i świetlice wiejskie organizują warsztaty, zajęcia dla dzieci i młodzieży, działania dla seniorów, wydarzenia plenerowe i projekty kulturalne. Mogą stanowić istotne zaplecze organizacyjne dla współpracy Parku z mieszkańcami i szkołami, zwłaszcza w miejscowościach położonych w jego otoczeniu.

Jednostki OSP, Państwowa Straż Pożarna, Policja i Straż Graniczna uzupełniają działania edukacyjne o tematykę bezpieczeństwa. Podczas pikników, wydarzeń rodzinnych i

zajęć szkolnych przekazują wiedzę dotyczącą pierwszej pomocy, bezpieczeństwa nad wodą, zasad ochrony przeciwpożarowej, zachowania w sytuacjach zagrożenia oraz odpowiedzialnego korzystania z terenów leśnych. W rejonie przygranicznym szczególnie ważna jest edukacja dotycząca zasad poruszania się w pobliżu granicy państwowej.

Środowiska harcerskie wykorzystują Puszczę Romincką jako teren edukacji przygodowej. Przykładem jest rajd „Jelenie w terenie", podczas którego uczestnicy poznawali historię regionu, przyrodę puszczy, Szlak Wilhelma, rezerwaty przyrody oraz zasady odpowiedzialnego biwakowania. W działaniach tych podkreśla się konieczność zabierania odpadów, oszczędzania wody, utrzymywania porządku w miejscach biwakowych i ograniczania śladu środowiskowego.

Najważniejszym atutem systemu edukacyjnego i promocyjnego jest różnorodność form oraz silne zakorzenienie działań w zasobach Parku i jego otoczenia. Słabą stroną pozostaje rozproszenie informacji. Część działań opisana jest na stronach Parku, Nadleśnictwa, samorządów i instytucji lokalnych, natomiast inne funkcjonują głównie w mediach społecznościowych lub materiałach projektowych.

Dalszy rozwój działalności edukacyjnej i promocyjnej powinien obejmować utworzenie wspólnego kalendarza wydarzeń, bieżącą aktualizację informacji o dostępności infrastruktury, prowadzenie rejestru partnerów oraz monitorowanie liczby uczestników zajęć, konkursów, wydarzeń i akcji społecznych. Umożliwi to lepsze wykorzystanie istniejącego potencjału edukacyjnego bez konieczności tworzenia infrastruktury o charakterze masowym.

16.4. Działalność edukacyjna innych podmiotów

Uzupełnieniem oferty edukacyjnej oferowanej przez PKPR jest działalność Nadleśnictwa Gołdap, jest to m.in.:

1) Spacery z leśnikiem – edukacyjne wędrówki po lesie, podczas których omawiane są zasady ochrony przyrody, przebudowy drzewostanów i prowadzenia gospodarki leśnej.
2) Spotkania edukacyjne z leśnikami – prelekcje i warsztaty, np. o korniku drukarzu, jego wpływie na lasy i sposobach walki z tym szkodnikiem.
3) Akcje sprzątania lasu – wspólne wydarzenia z wolontariuszami i mieszkańcami, promujące troskę o czystość środowiska i odpowiedzialne zachowanie w lesie.
4) Bieg na orientację „Wytrop żubra na szlaku" – rodzinne wydarzenie łączące aktywny wypoczynek z nauką o przyrodzie i faunie Puszczy Rominckiej.
5) Działania edukacyjne w mediach społecznościowych – publikacje o życiu lasu, zagrożeniach dla ekosystemów i pracy leśników, m.in. posty o korniku drukarzu.
6) Promowanie kampanii Lasów Państwowych – udział w ogólnopolskich inicjatywach, takich jak „W gąszczu informacji", rozwiewających mity o przyrodzie i klimacie.

Ponadto, w działalność edukacyjną zaangażowane są m.in. lokalne samorządy, szkoły, Fundacja Puszczy Rominckiej, Stowarzyszenie Gołdapski Fundusz Lokalny oraz stowarzyszenia kół gospodyń wiejskich, organizacje harcerskie. Szczególne znaczenie mają inicjatywy łączące edukację regionalną, turystykę oraz upowszechnianie wiedzy o historii i dziedzictwie pogranicza.

Na uwagę zasługuje działalność Stowarzyszenia Gołdapski Fundusz Lokalny, które uczestniczy w przedsięwzięciach łączących edukację kulturową, turystykę i popularyzację dziedzictwa regionu. W materiałach dotyczących projektu „Innowacyjne spojrzenie na architekturę i historię litewsko-polskiego pogranicza" wskazano, że przedsięwzięcie realizowane jest z udziałem m.in. Gminy Dubeninki i Stowarzyszenia Gołdapski Fundusz Lokalny, a jego zakres obejmuje rozwój zaplecza służącego kulturze i turystyce oraz działania promujące lokalne dziedzictwo.

Z działalnością Stowarzyszenia związane są również przedsięwzięcia służące promocji dziedzictwa kulturowego i rozwojowi turystyki kulturowej. Gołdapski Fundusz Lokalny informował o współudziale w tworzeniu międzynarodowego szlaku kulturowego „Balts Road", opisywanego jako pierwsza tego typu trasa w regionie, promująca dziedzictwo Jaćwingów i ich obecność na ziemiach północno-wschodniej Polski. W materiałach tych podkreślono także wykorzystanie nowoczesnych narzędzi multimedialnych w popularyzacji wiedzy o dziedzictwie regionu. Dodatkowym potwierdzeniem zaangażowania Stowarzyszenia w ten obszar są publikowane przez nie materiały dotyczące opracowania studium wykonalności szlaku „Śladami Bałtów" oraz wykonania filmu promocyjnego dla tego przedsięwzięcia.

Istotne znaczenie mają również lokalne inicjatywy o profilu historycznym i kulturowym. Przykładem jest partnerstwo „Kultura dla przestrzeni", które organizowało wydarzenia popularyzujące wiedzę o przeszłości regionu. W 2021 r. partnerstwo to zorganizowało spotkanie z dr. Marcinem Engelem poświęcone osadnictwu pradziejowemu w okolicach Gołdapi, odnoszące się do badań archeologicznych i problematyki dziedzictwa Jaćwieży oraz ziem pogranicza. W kolejnych materiałach publikowano także rozwinięcia tej tematyki w formie artykułów popularyzatorskich.

Warto również odnotować rolę Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego, który prowadzi działania organizacyjne, informacyjne i promocyjne w ramach systemu parków krajobrazowych województwa, w tym Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej. Oficjalny portal parków krajobrazowych województwa stanowi wspólną platformę prezentacji walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych poszczególnych parków, a tym samym wspiera ich promocję i funkcję edukacyjną na poziomie regionalnym.

Powyższe przykłady wskazują, że działalność edukacyjna i promocyjna prowadzona na obszarze Parku i w jego otoczeniu nie ogranicza się wyłącznie do działań samego PKPR i Nadleśnictwa Gołdap, lecz ma charakter rozproszony i partnerski. Obejmuje ona zarówno edukację przyrodniczą, jak i działania odnoszące się do krajobrazu, historii, dziedzictwa kulturowego oraz tożsamości pogranicza. W przypadku potrzeby dalszego uszczegółowienia katalog ten może zostać uzupełniony o kolejne inicjatywy i podmioty wskazane w toku dalszych uzgodnień.

16.5. Funkcje turystyczne, rekreacyjne i edukacyjne – wnioski

Podstawą turystycznego i rekreacyjnego zagospodarowania i użytkowania terenu PKPR są walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe. Obszar Parku wyróżnia się bardzo urozmaiconym, pagórkowatym krajobrazem młodoglacjalnym. Występują tu pasma morenowe i wzgórza kemowe poprzeplatane licznymi obniżeniami, przez co względne różnice wysokości dochodzą do 120-140 m, licznymi ciekami i jeziorkami. Charakterystyczne są doliny rzek

i mniejszych cieków, płynących w kierunku północnym (Jarka, Błędzianka i jej dopływy – Bludzia, Czerwona Struga, Czarna oraz Żytkiejmska Struga z dopływami). Cieki te mają naturalny charakter, meandrują lub płyną w dolinach głęboko wciętych w podłoże. Dolina Błędzianki, czyli największej rzeki Puszczy wykształciła się w strefie utworów sandrowych. W dnie tej doliny występują zagłębienia wytopiskowe. W innych fragmentach Puszczy (głównie w części północnej) są one zwykle zatorfione. Bardzo interesujące są torfowiska źródliskowe, wykształcone w postaci torfowisk kopułowych (np. w pobliżu rezerwatu "Czerwona Struga") i torfowisk wiszących np. w dolinie Błędzianki. Wyjątkowe wartości przyrodnicze Parku sprawiły, że został on włączony do Europejskiej Sieci Obszarów Natura 2000 jako ostoja siedliskowa „Puszcza Romincka". O wysokich walorach przyrodniczych Parku świadczy utworzenie w jego granicach 6 rezerwatów przyrody. Większość terenu Parku zajmuje Puszcza Romincka, rozległy kompleks leśny rozciągający się po obu stronach granicy polsko-rosyjskiej. Specyficzne warunki panujące na tym obszarze wynikające m.in. genezy polodowcowej i klimatu o wyraźnych cechach kontynentalnych sprawiły, że puszcza, zyskała miano „polskiej tajgi" z uwagi na duży udział zbiorowisk leśnych, typowych dla lasów północy.

Dziedzictwo kultury materialnej na terenie Puszczy Rominckiej tworzy wiele elementów świadczących o przynależności tego obszaru w przeszłości do Prus Wschodnich. Niemniej jednak tworzą one swoistą mozaikę historyczno-kulturową ponieważ wywodzą się z pogranicza wielu kręgów kulturowych, etnicznych i religijnych (tereny te zamieszkiwali między innymi Jaćwingowie, Niemcy, Mazurzy, Polacy, i Litwini). Dziś jest ono reprezentowane jest przede wszystkim przez obiekty sakralne oraz pozostałości dawnego budownictwa wiejskiego.

16.5.1. Ocena stanu rozpoznania

Stan rozpoznania walorów środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego i krajobrazu, jako podstawy kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej w PKPR jest relatywnie dobry. Pomimo unikalnych w skali kraju cech środowiska przyrodniczego (lasy zajmują około 70% powierzchni, z dominacją gatunków i zbiorowisk charakterystycznych dla strefy borealnej**)**, kulturowego i walorów krajobrazowych, publikacje i inne materiały na temat zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Puszczy Rominckiej są ilościowo skromne.

Większość publikacji nt. turystyki w PKPR to przewodniki turystyczne, mapy turystyczno-krajoznawcze lub opracowania tematyczne, przy czym teren Parku Krajobrazowego jest w nich zazwyczaj przedstawiony łącznie z otuliną, w której znajduje się infrastruktura turystyczna wraz z zapleczem hotelowo-gastronomicznym. Dotyczy to również rekomendacji i wniosków dotyczących kształtowania i ochrony krajobrazów obrębie Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej w ramach audytu krajobrazowego, które uwzględniają tereny także poza granicami Parku.

Niewielką grupę stanowią publikacje o charakterze naukowym, nt. turystyczno-rekreacyjnego wykorzystania obszaru Puszczy. W publikacji Lisowska, K., Łojko, M. (2024). scharakteryzowano usługi turystyczne na Warmii i Mazurach na przykładzie działalności Fundacji Puszczy Rominckiej.

16.5.2. Infrastruktura turystyczna i atrakcje

Leśno-wiejskie krajobrazy sprawiają, że Puszcza jest atrakcyjnym miejscem do wędrówek pieszych, rowerowych, a także aktywności rekreacyjnych jak grzybobranie, wędkarstwo, a nawet narciarstwo biegowe. Przez Park przebiegają szlaki turystyczne o znaczeniu ponadlokalnym, łączące się ze szlakami województwa podlaskiego (rowerowy Green Velo, drogowy Szlak Fortyfikacji Mazurskich). Ponadto, w Parku znajdują się ścieżki przyrodnicze i historyczne, szlaki rowerowe i piesze, a także infrastruktura turystyczna (np. wiaty turystyczne (Budwiecie, Żabojady, Będziszewo), kąpieliska z pomostami (j. Gołdap). Wieże widokowe na obszar PKPR (Stańczyki, Pobłędzie), miejsca obsługi rowerzystów z wiatą: MOR „Stańczyki", MOR „Pobłędzie" -chociaż znajdują się przy granicy Parku. Zachodnia część Parku (jezioro Gołdap oraz fragment kompleksu leśnego) położona jest w granicach stref ochrony uzdrowiskowej B i C Uzdrowiska Gołdap.

Szlaki rowerowe wykorzystują szutrowe i polne drogi o dobrej przejezdności. Ocenia się, że 90% szlaków jest przejezdnych, nawet po ulewnych deszczach. Szlaki rowerowe są zazwyczaj dobrze oznaczone. Szlaki i ścieżki piesze z reguły są dobrze oznakowane, w szczególności ścieżki edukacyjne.

Na terenie Parku znajdują się również ścieżki edukacyjne, których opiekunem jest Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej lub Nadleśnictwo Gołdap. Należy do nich: Ścieżka „Rechot" o dł. 1 km, wzdłuż zalesionego brzegu niewielkiego jeziora Ostrówek.; Ścieżka „Włóczykij" 16 3,5 km; Ścieżka „Nietoperze" 4 km; Ścieżka „Na Tropie 2,3 km; Ścieżka „Niezapominajka" 0,7 km; Ścieżka „Czworolist" 1,4 km; Ścieżka „Park Podworski w Bludziach"; Ścieżka „Do Cesarskiego Głazu" 4 km. Ścieżki te posiadają dużą wartość edukacyjną - są ciekawe, interaktywne („Włóczykij"), a plansze zadbane. Jedynie Ścieżka „Rechot" wymaga renowacji, ponieważ drewniane schody nie nadają się do użytku. Przejście do jeziora od strony parkingu jest niedostępne.

Jedną z niewątpliwych atrakcji Puszczy Rominckiej są tzw. Głazy Wilhelma (w polskiej części puszczy jest ich 8). Ich oznaczenie w terenie jest dość widoczne (drogowskazy), ponadto w lokalizacji atrakcji pomagają interaktywne mapy on-line.

Dostępność atrakcji turystycznych przyrodniczych i kulturowych jest możliwa pod warunkiem pieszej eksploracji (ale o ograniczonym dystansie), rowerem lub własnym zmotoryzowanym środkiem transportu. Jeżeli chodzi o komunikację zbiorową rejon Parku jest mocno ograniczony komunikacyjnie, gdzie dojazd nie tylko dla turystów, ale i mieszkańców jest wyzwaniem.

W granicach Parku, infrastruktura noclegowa jest skrajnie uboga, baza hotelowa nieliczna, funkcjonująca zasadniczo w sezonie letnim, i na relatywnie niskim poziomie. Zaplecze gastronomiczne praktycznie nie istnieje – dwa obiekty w otulinie (Stańczyki i Dubeninki). Główna baza noclegowa znajduje się poza Parkiem: w Gołdapi i Dubeninkach.

16.5.3. Edukacja

Ważnym elementem kształtowania zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego jest edukacja ekologiczna i właściwe przygotowanie oraz powszechne udostępnianie informacji o walorach Parku i o ich zagrożeniach, wynikających głównie z rozwoju osadnictwa i gospodarki, w tym turystycznej. Zakres działań z zakresu edukacji ekologicznej dotyczących

jest różnorodny, a bierze w nim udział kilka podmiotów. Za realizację działań edukacyjnych na terenie PKPR, odpowiedzialne są przede wszystkim władze Parku, przy wsparciu Fundacji Puszczy Rominckiej (https://pkpr.warmia.mazury.pl/fpr/).

Działalność edukacyjną na terenie Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej prowadzi również Nadleśnictwo Gołdap, Partnerstwo Kultura Dla Przestrzeni, Fundacja Terra Desolata i szereg innych podmiotów.

16.5.4. Edukacja i turystka w strategiach regionalnych

Problematyka edukacji i turystyki na obszarze Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej znajduje odzwierciedlenie zarówno w dokumentach strategicznych gmin Gołdap i Dubeninki, jak i w ich aktualnych dokumentach planistycznych. We wszystkich tych opracowaniach walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe są traktowane jako istotny zasób rozwojowy, przy czym rozwój funkcji turystycznych i edukacyjnych ma być prowadzony z uwzględnieniem ograniczeń środowiskowych i zasad ładu przestrzennego.

Gmina Dubeninki

W *Strategii Rozwoju Gminy Dubeninki do 2035 roku* zaakcentowano znaczenie rozwoju usług wspierających integrację mieszkańców, w tym oferty edukacyjnej, kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej. Dokument wskazuje na potrzebę poprawy dostępności tych usług, modernizacji infrastruktury społecznej oraz wzmacniania lokalnej tożsamości w oparciu o dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe. Jednocześnie strategia wyraźnie wiąże rozwój gminy z wykorzystaniem potencjału turystycznego wynikającego z położenia w obrębie Puszczy Rominckiej, obecności jezior, szlaków oraz obiektów dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza mostów w Stańczykach. Wśród kierunków działań wskazano m.in. rozwój usług turystycznych i noclegowych, poprawę dostępności do atrakcji, rozwój infrastruktury szlaków pieszych i rowerowych, wspieranie turystyki przyrodniczej, kulturowej i aktywnej oraz zachowanie i adaptację obiektów zabytkowych. W strategii wskazano również potrzebę utrzymania współpracy z Parkiem Krajobrazowym Puszczy Rominckiej w zakresie rozwoju turystyki.

Istotnym uzupełnieniem powyższego ujęcia jest *Plan Ogólny Gminy Dubeninki*, który potwierdza wysoką rangę walorów przyrodniczych i krajobrazowych oraz potrzebę ochrony przestrzeni przed chaotyczną zabudową. Dokument ten wskazuje na znaczenie obszarów związanych z ruchem turystycznym, w tym rejonu Stańczyk i Żytkiejm, oraz podporządkowuje rozwój funkcji turystycznych wymogom ochrony przyrody i krajobrazu.

Gmina Gołdap

W *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Gołdap do roku 2030* edukacja i turystyka stanowią jedne z podstawowych komponentów modelu rozwoju opartego na zasobach naturalnych i potencjale gospodarczym. Już na poziomie wizji przyjęto formułę „Gołdap Mazurski Zdrój – wysoka jakość życia i atrakcyjne miejsce turystyczne". W części diagnostycznej dokument wskazuje na znaczenie oferty kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej dla życia społecznego i turystycznego gminy, podkreśla rolę infrastruktury całorocznej, jeziora Gołdap, spływów kajakowych oraz Puszczy Rominckiej jako zaplecza szlaków pieszych, rowerowych i ścieżek edukacyjnych. Wśród wyzwań wymieniono organizację większej liczby wydarzeń promujących Gołdap, uzdrowisko i Puszczę Romincką.

W części operacyjnej strategii Gołdapi edukacja została ujęta w ramach celu dotyczącego wzrostu aktywności społecznej i obejmuje m.in. rozwój opieki nad dziećmi, poprawę infrastruktury edukacyjnej, organizację zajęć pozalekcyjnych, doposażenie placówek oświatowych, doradztwo zawodowe oraz wsparcie kadry nauczycielskiej. Równolegle przewidziano rozwój całorocznej oferty rekreacyjnej i kulturalnej, tworzenie nowych szlaków turystycznych, przyrodniczych ścieżek edukacyjnych, rozwój świetlic wiejskich oraz współpracę z instytucjami kultury i organizacjami pozarządowymi.

Turystyka w strategii Gołdapi została powiązana przede wszystkim z funkcją uzdrowiskową. W ramach celu gospodarczego wskazano rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój turystyki całorocznej w oparciu o uzdrowisko. Kierunki działań obejmują m.in. modernizację zakładów i urządzeń lecznictwa uzdrowiskowego, budowę marki „Uzdrowisko Gołdap", promocję oferty uzdrowiskowej i turystycznej, rozwój współpracy z organizacjami pozarządowymi i branżą turystyczną, wspieranie agroturystyki oraz rozwój bazy noclegowej. Strategia ujmuje także Gołdap w ramach OSI Miasta Cittaslow i OSI EGO, w których akcentowane są powiązania funkcjonalne w sferze kultury, edukacji, sportu, rekreacji i turystyki, a także rozwój funkcji uzdrowiskowych i około zdrowotnych.

Założenia te zostały potwierdzone również w *Planie Ogólnym Gminy Gołdap,* w którym wyeksponowano turystyczno-uzdrowiskowy charakter gminy oraz wskazano potrzebę rozwijania infrastruktury rekreacyjnej, szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych i przyrodniczych ścieżek edukacyjnych przy jednoczesnym zachowaniu walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych. Dokument ten bezpośrednio odnosi rozwój funkcji turystycznych do ochrony przestrzeni o wysokiej wartości środowiskowej, w tym obszarów związanych z PKPR.

W świetle powyższych ustaleń należy stwierdzić, że w dokumentach strategicznych i planistycznych obu gmin edukacja i turystyka stanowią trwałe i istotne kierunki rozwoju obszaru PKPR i jego otoczenia. W gminie Dubeninki silniej akcentowana jest turystyka przyrodnicza, kulturowa i aktywna, powiązana z dziedzictwem lokalnym i współpracą z Parkiem. W gminie Gołdap dominujące znaczenie ma kierunek uzdrowiskowo-turystyczny, wsparty rozwojem oferty całorocznej, edukacyjnej i rekreacyjnej. W obu przypadkach rozwój tych funkcji ma być realizowany z poszanowaniem zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych, które stanowią podstawę atrakcyjności całego obszaru.

16.6. Główne potrzeby w zakresie turystyki, rekreacji i edukacji

Identyfikacja głównych potrzeb w obszarze turystyki, rekreacji i edukacji w Parku Krajobrazowym Puszczy Rominckiej wynika z konieczności pogodzenia rosnącego zainteresowania „Polską Tajgą" z nadrzędnym celem ochrony jej wrażliwych ekosystemów. Zdefiniowane potrzeby koncentrują się na uporządkowaniu ruchu, modernizacji istniejących zasobów oraz uzupełnieniu krytycznych braków informacyjnych.

16.6.1. Wdrożenie i egzekwowanie systemu strefowania

Kluczową potrzebą jest bieżące porządkowanie i komunikowanie zasad dostępności Parku w oparciu o obowiązujące przepisy, akty ustanawiające formy ochrony przyrody oraz decyzje właściwych organów. W ujęciu przyjętym w rozdziale 25.4.1 obszary mogą być

klasyfikowane jako strefa A – objęta całorocznymi ograniczeniami wynikającymi z przepisów lub decyzji, strefa B – objęta ograniczeniami sezonowymi wynikającymi z przepisów lub decyzji oraz strefa C – dostępna na zasadach ogólnych. Przynależność do stref A i B wynika z aktualnego stanu prawnego i nie stanowi odrębnego zakazu ustanawianego przez Plan. Oznakowanie w terenie należy stosować wyłącznie tam, gdzie jest prawnie dopuszczalne i uzasadnione, bez ujawniania dokładnych lokalizacji stref ochronnych ptaków. Niezbędne jest również rozwiązywanie kolizji przebiegu szlaków z formami ochrony przyrody we współpracy z właściwymi organami i zarządcami terenu.

16.6.2. Rozwój systemu monitoringu ruchu i presji turystycznej

Istnieje pilna potrzeba przejścia od szacunków opartych na danych pośrednich do systematycznego, wielośródłowego monitoringu natężenia ruchu. Do priorytetowych potrzeb w tym zakresie należą:

- Instalacja automatycznych liczników ruchu (rejestrujących oddzielnie pieszych i rowerzystów) w kluczowych punktach wejściowych, takich jak Stańczyki i Żytkiejmy.
- Wdrożenie cyklicznych analiz danych lokalizacyjnych GSM (co 3–5 lat) w celu oceny rozkładu przestrzennego wizyt i weryfikacji chłonności turystycznej poszczególnych odcinków szlaków.
- Monitoring wpływu rekreacji na siedliska, w tym systematyczna obserwacja procesów rozszerzania ścieżek, powstawania przejść nieformalnych oraz zaśmiecania hotspotów turystycznych.

16.6.3. Modernizacja i adaptacja infrastruktury edukacyjnej

Rozwój funkcji edukacyjnej powinien opierać się na modernizacji istniejącej bazy, a nie na zwiększaniu stopnia zagospodarowania terenów cennych. Główne potrzeby obejmują:

- Generalny remont i dostosowanie funkcjonalne Centrum Edukacji Przyrodniczej w Żytkiejmach do wymogów nowoczesnej interpretacji dziedzictwa (wystawy multimedialne, zaplecze warsztatowe).
- Aktualizację treści interpretacyjnych na ścieżkach dydaktycznych i tablicach informacyjnych, w celu uwzględnienia zmian w stanie środowiska oraz nowych regulacji prawnych.
- Digitalizację oferty, w tym rozwój funkcjonalności aplikacji mobilnej o interaktywne mapy tras, infrastruktury i bieżących zasad dostępności oraz komunikaty o czasowych ograniczeniach lub zmianach przebiegu tras, bez ujawniania dokładnych lokalizacji stref ochronnych ptaków i innych danych wrażliwych.

17. UWARUNKOWANIA SPOŁECZNE I GOSPODARCZE

Obszar Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej położony jest w północno-wschodniej części województwa warmińsko-mazurskiego, w granicach gmin Gołdap i Dubeninki, należących do powiatu gołdapskiego. Jest to obszar o wyraźnie peryferyjnym i przygranicznym położeniu, sąsiadujący z zewnętrzną granicą Unii Europejskiej i Strefy Schengen z obwodem królewieckim Federacji Rosyjskiej. Uwarunkowania te wpływają zarówno na rozwój społeczno-gospodarczy, jak i na dostępność komunikacyjną, strukturę osadniczą oraz możliwości inwestycyjne regionu.

Dane liczbowe wykorzystane w niniejszym rozdziale opracowano przede wszystkim na podstawie aktualnych zasobów statystyki publicznej GUS, w tym Statystycznego Vademecum Samorządowca oraz danych GUS dla gmin Gołdap i Dubeninki. Informacje dotyczące bieżącej sytuacji na rynku pracy uzupełniono danymi Powiatowego Urzędu Pracy w Gołdapi według stanu na koniec kwietnia 2026 r.

17.1. Podstawowa charakterystyka demograficzna i społeczno-gospodarcza gmin

Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej obejmuje obszary dwóch jednostek samorządu terytorialnego: gminy wiejskiej Dubeninki oraz gminy miejsko-wiejskiej Gołdap. Gmina Dubeninki obejmuje centralną i wschodnią część Parku, natomiast gmina Gołdap jego część zachodnią. Obie gminy różnią się skalą zaludnienia, strukturą osadniczą i funkcjami społeczno-gospodarczymi.

Gmina Dubeninki ma charakter wyraźnie wiejski, o bardzo niskiej gęstości zaludnienia i znacznym udziale terenów leśnych oraz otwartych. W 2024 r. liczyła 2 562 mieszkańców, a gęstość zaludnienia wynosiła 12,5 os./km². Gmina Gołdap, jako jednostka miejsko-wiejska z lokalnym ośrodkiem miejskim, liczyła 18 909 mieszkańców, przy gęstości zaludnienia 52,2 os./km². Miasto Gołdap, położone poza granicami Parku, stanowi główny ośrodek usługowy, administracyjny i gospodarczy tej części powiatu.

Tabela 113. Podstawowe wskaźniki demograficzne i społeczno-gospodarcze gmin Gołdap i Dubeninki w 2025 r.

Wskaźnik	Gmina Dubeninki	Gmina Gołdap
1	2	3
Ludność ogółem, stan na 31 XII	2 495 osoby	18 762 osób
Gęstość zaludnienia	12 os./km²	52 os./km²
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	402	3 579
Ludność w wieku produkcyjnym	1 438	11 047
Ludność w wieku poprodukcyjnym	655	4 136
Przyrost naturalny	-17 osób	-85 osób
Przyrost naturalny na 1000 ludności	-6,81	-4,53
Saldo migracji	-56 osób	-61 osób
Saldo migracji na 1000 ludności	-22,44	-3,25
Bezrobotni zarejestrowani według GUS	66 osób	438 osób
Udział bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym	4,6%	4,0%
Pracujący w gospodarce narodowej	773 osób	6 336 osób
Lesistość	40,7%	27,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS/SVS dla gmin Gołdap i Dubeninki za 2025 r.

Dane demograficzne wskazują na utrwalanie się niekorzystnych procesów ludnościowych, w szczególności w gminie Dubeninki. Obie gminy charakteryzowały się w 2025 r. ujemnym przyrostem naturalnym oraz ujemnym saldem migracji. Szczególnie wyraźny odpływ ludności występował w gminie Dubeninki, gdzie saldo migracji wyniosło -56 osób, tj. -22,44 na 1000 ludności. W gminie Gołdap saldo migracji również było ujemne, jednak w przeliczeniu na 1000 mieszkańców jego skala była mniejsza i wyniosła -4,53.

Struktura wieku ludności wskazuje na postępujące starzenie się społeczności lokalnej. W gminie Dubeninki udział ludności w wieku poprodukcyjnym wynosił 26,3%. W gminie Gołdap wartości te były niższe, ale również istotne: ludność w wieku poprodukcyjnym stanowiła 22,0%. Oznacza to konieczność uwzględniania w polityce lokalnej potrzeb osób starszych, w tym dostępności usług publicznych, opieki zdrowotnej, transportu i infrastruktury społecznej.

Różnice pomiędzy gminami są widoczne także w zakresie aktywności zawodowej i struktury rynku pracy. Gmina Gołdap, dzięki obecności miasta pełniącego funkcję lokalnego ośrodka usługowego i gospodarczego, koncentruje znacznie większą liczbę miejsc pracy. W 2024 r. liczba pracujących w gospodarce narodowej wynosiła tam 6 336 osób. W gminie Dubeninki wartości te były wyraźnie niższe i wynosiły odpowiednio 773, co potwierdza bardziej peryferyjny, rolniczo-leśny i słabiej zurbanizowany charakter tej jednostki.

17.2. Rynek pracy i bezrobocie

Sytuacja na lokalnym rynku pracy pozostaje jednym z istotnych elementów uwarunkowań społeczno-gospodarczych obszaru Parku. Dane GUS za 2024 r. wskazują, że udział bezrobotnych zarejestrowanych w ludności w wieku produkcyjnym wynosił 5,7% w gminie Dubeninki oraz 3,4% w gminie Gołdap. Dane te należy jednak uzupełnić o bieżące informacje Powiatowego Urzędu Pracy w Gołdapi, które pozwalają ocenić aktualną sytuację na rynku pracy w 2026 r.

Według danych Powiatowego Urzędu Pracy w Gołdapi, na koniec kwietnia 2026 r. w powiecie gołdapskim zarejestrowanych było 658 osób bezrobotnych, w tym 332 kobiety. Spośród nich 127 osób posiadało prawo do zasiłku. W Mieście i Gminie Gołdap liczba bezrobotnych wynosiła 490 osób, natomiast w Gminie Dubeninki 64 osoby.

Tabela 114. Bezrobotni zarejestrowani w powiecie gołdapskim według gmin — stan na koniec kwietnia 2026 r.

Jednostka	Bezrobotni zarejestrowani ogółem	W tym kobiety	Bezrobotni z prawem do zasiłku ogółem	W tym kobiety z prawem do zasiłku	Udział osób z prawem do zasiłku wśród bezrobotnych
1	2	3	4	5	6
Powiat gołdapski	658	332	127	65	19,30%
Miasto i Gmina Gołdap	490	251	106	53	21,63%
Gmina Dubeninki	64	39	6	3	9,38%
Gmina Banie Mazurskie	104	42	15	9	14,42%

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Gołdapi, dane według stanu na koniec kwietnia 2026 r.

Dane PUP wskazują, że największa liczba osób bezrobotnych koncentruje się w Mieście i Gminie Gołdap, co wynika przede wszystkim ze skali demograficznej tej jednostki. W ujęciu bezwzględnym zarejestrowano tam 490 osób bezrobotnych, czyli 74,5% wszystkich bezrobotnych w powiecie. W Gminie Dubeninki liczba bezrobotnych była znacznie mniejsza i wynosiła 64 osoby, jednak przy niewielkiej liczbie mieszkańców nawet relatywnie niewielkie zmiany na rynku pracy mogą istotnie wpływać na sytuację lokalnej społeczności.

Na uwagę zasługuje zróżnicowanie udziału osób z prawem do zasiłku wśród bezrobotnych. W Mieście i Gminie Gołdap wynosił on 21,63%, natomiast w Gminie Dubeninki jedynie 9,38%. Może to wskazywać na odmienną strukturę bezrobocia, w tym większy udział osób pozostających poza stabilnym zatrudnieniem lub osób, które nie spełniają warunków do uzyskania świadczenia. Wśród bezrobotnych w Dubeninkach kobiety stanowiły 39 z 64 osób, czyli 60,9%, co wskazuje na znaczący udział kobiet w lokalnym bezrobociu rejestrowanym.

17.3. Charakter gospodarczy obszaru

Obszar gmin Gołdap i Dubeninki wykazuje cechy typowe dla północno-wschodniej części województwa warmińsko-mazurskiego: niską gęstość zaludnienia, znaczny udział terenów leśnych i rolniczych, ograniczoną dostępność komunikacyjną oraz relatywnie słabą koncentrację działalności gospodarczej poza lokalnym ośrodkiem miejskim. Gmina Dubeninki ma charakter przede wszystkim wiejski, rolniczo-leśny i peryferyjny. Znaczna lesistość, wynosząca 40,7%, oraz rozproszona sieć osadnicza ograniczają skalę intensywnej działalności gospodarczej, ale jednocześnie wzmacniają walory krajobrazowe i przyrodnicze obszaru.

Gmina Gołdap pełni funkcję lokalnego centrum gospodarczego, usługowego i administracyjnego. Koncentruje większą liczbę ludności, miejsc pracy oraz usług publicznych. Miasto Gołdap stanowi najważniejszy ośrodek obsługi mieszkańców obszaru Parku i jego otoczenia, mimo że samo położone jest poza granicami Parku. Znaczenie Gołdapi dla funkcjonowania PKPR polega przede wszystkim na zapewnianiu dostępu do usług, rynku pracy, administracji, edukacji, opieki zdrowotnej oraz obsługi ruchu turystycznego.

W części wiejskiej obu gmin istotne znaczenie zachowuje rolnictwo, choć jego charakter jest zróżnicowany. W gminie Dubeninki większą rolę odgrywają tradycyjne funkcje rolnicze, leśne oraz użytkowanie terenów otwartych. W gminie Gołdap większe znaczenie mają również funkcje usługowe, administracyjne i okołoturystyczne, związane z rolą miasta jako lokalnego ośrodka.

17.4. Uwarunkowania demograficzne i ich znaczenie dla ochrony Parku

Procesy demograficzne zachodzące w gminach Gołdap i Dubeninki mają bezpośrednie znaczenie dla funkcjonowania Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej. Spadek liczby ludności, starzenie się społeczności lokalnej oraz odpływ migracyjny mogą prowadzić do zmniejszenia presji osadniczej i inwestycyjnej na niektórych obszarach, ale jednocześnie rodzą wyzwania związane z utrzymaniem tradycyjnych form gospodarowania, przeciwdziałaniem zanikania użytkowania łąk i pastwisk oraz zachowaniem krajobrazu kulturowego.

Wyludnianie się obszarów wiejskich może skutkować ograniczeniem użytkowania rolniczego terenów otwartych, co w warunkach parku krajobrazowego nie zawsze jest zjawiskiem korzystnym. Zaniechanie koszenia łąk, wypasu oraz tradycyjnego użytkowania

gruntów może prowadzić do sukcesji wtórnej, zarastania siedlisk otwartych i półotwartych oraz przekształcania krajobrazu rolniczego. Dotyczy to zwłaszcza terenów łąkowych, dolinnych i wilgotnych, które często mają wysoką wartość przyrodniczą.

Z drugiej strony, niski poziom urbanizacji, mała gęstość zaludnienia oraz ograniczona presja inwestycyjna sprzyjają zachowaniu walorów krajobrazowych i przyrodniczych Parku. Uwarunkowania te powinny być traktowane jako potencjał dla rozwoju turystyki przyrodniczej, edukacji ekologicznej, rolnictwa ekstensywnego oraz działań służących ochronie krajobrazu.

17.5. Dostępność komunikacyjna i funkcjonowanie lokalne

Jednym z istotnych ograniczeń rozwojowych obszaru Parku jest jego peryferyjne położenie i ograniczona dostępność komunikacyjna. Układ osadniczy opiera się głównie na niewielkich miejscowościach wiejskich, rozproszonych wśród terenów leśnych, rolniczych i przygranicznych. Główną rolę w obsłudze komunikacyjnej pełni droga wojewódzka nr 651, łącząca Gołdap z rejonem Dubeninek i Żytkiejm.

Brak czynnych połączeń kolejowych oraz ograniczona oferta publicznego transportu zbiorowego utrudniają codzienną mobilność mieszkańców, dostęp do usług publicznych oraz rozwój turystyki niezmotoryzowanej. Ma to szczególne znaczenie dla osób starszych, młodzieży oraz osób nieposiadających własnego środka transportu. W warunkach starzenia się ludności i rozproszonej sieci osadniczej dostępność transportowa pozostaje jednym z ważniejszych wyzwań społecznych.

17.6. Wnioski

Uwarunkowania społeczne i gospodarcze Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej są silnie związane z peryferyjnym, przygranicznym i słabo zurbanizowanym charakterem gmin Gołdap i Dubeninki. Obszar ten cechuje się niską gęstością zaludnienia, znacznym udziałem terenów leśnych i rolniczych, ujemnym przyrostem naturalnym oraz odpływem migracyjnym. Szczególnie wyraźne procesy depopulacyjne występują w gminie Dubeninki.

Gmina Gołdap, dzięki obecności miasta Gołdap, pełni funkcję lokalnego centrum usługowego i gospodarczego. Gmina Dubeninki zachowuje natomiast charakter wiejski, rolniczo-leśny i peryferyjny. Różnice te powinny być uwzględniane przy planowaniu działań ochronnych, edukacyjnych i rozwojowych na obszarze Parku.

Dla ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych PKPR szczególnie istotne jest utrzymanie tradycyjnych, ekstensywnych form gospodarowania na terenach otwartych, w tym na łąkach, pastwiskach i gruntach rolnych. Jednocześnie działania ochronne powinny uwzględniać realia społeczno-gospodarcze lokalnych społeczności: starzenie się mieszkańców, ograniczony rynek pracy, odpływ ludności oraz słabą dostępność komunikacyjną. W tych warunkach ochrona krajobrazu powinna być łączona ze wspieraniem zrównoważonego rozwoju turystyki, edukacji przyrodniczej, lokalnej przedsiębiorczości oraz rolnictwa przyjaznego środowisku.

18. KRAJOBRAZ

Krajobraz jest postrzeganą przez ludzi przestrzenią, której charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników naturalnych oraz działalności człowieka. Takie, holistyczne i percepcyjne rozumienie krajobrazu wynika z Europejskiej Konwencji Krajobrazowej i znajduje odzwierciedlenie w krajowych przepisach dotyczących planowania i zagospodarowania przestrzennego. W odniesieniu do Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej krajobraz należy traktować jako zintegrowany system przestrzenny, w którym młodoglacjalna rzeźba terenu, sieć hydrograficzna, zwarta matryca leśna, tereny rolnicze oraz elementy dziedzictwa kulturowego tworzą jeden układ.

Sporządzone na potrzeby Etapu II opracowanie krajobrazowe diagnozuje walory przyrodnicze, kulturowe i fizjonomiczne Parku, identyfikuje typy krajobrazów, elementy ekspozycji i kompozycji oraz zagrożenia, a także uszczegóławia ustalenia Audytu Krajobrazowego Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Ochrona krajobrazu nie oznacza wyłączenia działalności człowieka, lecz takie sterowanie przemianami przestrzennymi, aby nie prowadziły one do degradacji kluczowych wartości fizjonomicznych, przyrodniczych i kulturowych Parku.

Podstawowymi wyróżnikami krajobrazu PKPR są: dominacja zwartego kompleksu leśnego o cechach subborealnych, silnie urozmaicona rzeźba młodoglacjalna, głęboko wcięte doliny rzeczne oraz punktowe i liniowe elementy dziedzictwa kulturowego, w tym zabytkowe obiekty dawnej infrastruktury kolejowej. Szczególne znaczenie ma dolina Błędzianki wraz z zespołem wiaduktów w Stańczykach, stanowiąca główną oś hydrograficzną i kompozycyjną wschodniej części Parku.

18.1. Typy krajobrazów Parku

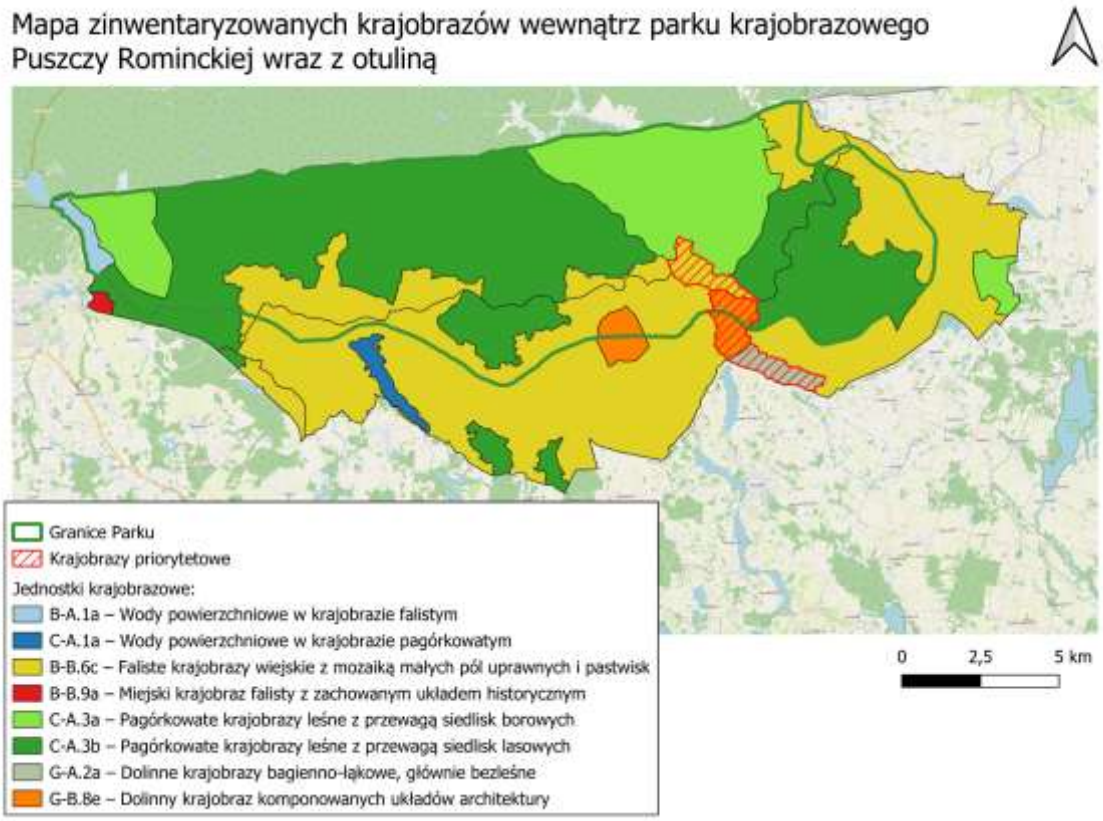
Struktura krajobrazowa PKPR jest efektem zlodowacenia bałtyckiego. Dominują tu formy młodoglacjalne: wzgórza morenowe, kemy i ozy, pokryte zwartym, rozległym kompleksem leśnym o charakterze borealnym. Ten krajobrazowy charakter wynika częściowo ze specyfiki siedliskowej i dominacji w niektórych strefach siedlisk borów i borów mieszanych, a także z antropogenicznego przekształcenia w przeszłości lasów liściastych siedlisk żyźniejszych w drzewostany sosnowe i świerkowe.

Kluczowym elementem różnorodności krajobrazowej są głęboko wcięte, strome doliny rzek Błędzianki, Bludzi i Żytkiejmskiej Strugi, miejscami wykazujące cechy krajobrazu podgórskiego. W zwartym masywie leśnym występują ponadto jeziora, dolinne krajobrazy bagienno-łąkowe, otwarte tereny rolnicze na obrzeżach Puszczy oraz komponowane układy architektury związane z dawną linią kolejową. W granicach analizowanego obszaru zinwentaryzowano typy krajobrazów zestawione w tabeli poniżej.

Tabela 115. Typy krajobrazów zinwentaryzowane w granicach Parku i otuliny

Kod opisowy	Typ krajobrazu	Charakterystyka i przykładowe położenie
1	2	3
B-A.1a	Wody powierzchniowe w krajobrazie falistym	Jezioro Gołdap na zachodnim skraju Parku.
C-A.1a	Wody powierzchniowe w krajobrazie pagórkowatym	Jeziora położone w południowej części otuliny Parku.
C-A.3a	Pagórkowate krajobrazy leśne z przewagą siedlisk borowych	Część dominującego trzonu Puszczy Rominckiej.
C-A.3b	Pagórkowate krajobrazy leśne z przewagą siedlisk lasowych	Najrozleglejszy składnik przestrzenny trzonu Puszczy Rominckiej.
G-A.2a	Dolinne krajobrazy bagienno-łąkowe, głównie bezleśne	Otwarte dna dolin, w szczególności doliny Błędzianki i innych cieków.
B-B.6c	Faliste krajobrazy wiejskie z mozaiką małych pól uprawnych i pastwisk	Obrzeża Puszczy, w tym tereny położone w granicach Parku i otuliny.
G-B.8e	Dolinny krajobraz komponowanych układów architektury	Monumentalne wiadukty w Stańczykach i Kiepojciach wkomponowane w rzeźbę terenu.
B-B.9a	Miejski krajobraz falisty z zachowanym układem historycznym	Fragment miasta Gołdap położony w granicach otuliny.

Delimitację przeprowadzono na podstawie danych przestrzennych Audytu Krajobrazowego Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Warstwę jednostek krajobrazowych ograniczono do zasięgu Parku i otuliny, a następnie sklasyfikowano według grup, typów i podtypów krajobrazu oraz rzeźby terenu. Rozmieszczenie typów, wraz z zasięgiem krajobrazów priorytetowych, przedstawiono na rycinie 53.

Ryc. 53. Mapa zinwentaryzowanych krajobrazów w granicach Parku i otuliny wraz z krajobrazami priorytetowymi

18.2. Krajobrazy o najwyższych walorach w skali Parku

Krajobraz Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej stanowi unikatowy w skali kraju obszar, którego fizjonomia i struktura ekologiczna wykazują wybitne cechy borealne, upodabniające ten teren do południowej tajgi. Fundamentalnym wyróżnikiem Parku jest wysoka lesistość, połączona z chłodnym mikroklimatem i silnie urozmaiconą, młodoglacjalną rzeźbą terenu o genezie erozyjno-morenowej. Jest to krajobraz o jednoznacznej dominacji żywiołu leśnego, w którym mozaikę przestrzenną tworzą bory mieszane, lasy na siedliskach żyznych, bory bagienne oraz śródleśne zagłębienia wytopiskowe i torfowiska.

Najwyższą wartość w skali Parku ma zwarty trzon leśny Puszczy Rominckiej. Jego wartość wynika nie tylko z rozległości i ciągłości przestrzennej, lecz również z wielopiętrowej struktury lasu, obecności starych drzew, zróżnicowania siedlisk oraz silnych powiązań z dolinami cieków i obszarami hydrogenicznymi. Krajobraz ten zachowuje wysoki stopień naturalności, choć jego obecna fizjonomia podlega zmianom wynikającym z przebudowy drzewostanów, zaburzeń naturalnych i zmiany klimatu. „Tajgowy" charakter części krajobrazów leśnych może być długotrwale utrzymany przede wszystkim na uboższych siedliskach.

Na tle zwartego masywu leśnego najbardziej dynamicznymi elementami urozmaicającymi fizjonomię Puszczy Rominckiej są głęboko wcięte doliny rzeczne. Szczególne znaczenie ma dolina Błędzianki, klasyfikowana w audycie krajobrazowym jako krajobraz priorytetowy. Obszar ten charakteryzuje się bardzo wysoką energią rzeźby: rzeka

meandruje na dnie głębokiej, zalesionej rynny, której strome zbocza wznoszą się miejscami o kilkadziesiąt metrów ponad dno doliny. Uwarunkowania te tworzą izolowane, wysoce malownicze wnętrza krajobrazowe.

Unikalność doliny Błędzianki polega na harmonijnym przenikaniu się naturalnego, nieuregulowanego cieku, zalesionych zboczy i otwartych podmokłych łąk ze spektakularnymi obiektami dziedzictwa kulturowego. Zespół zabytkowych wiaduktów kolejowych w Stańczykach stanowi historyczną dominantę wizualną. Przecinając dolinę na wysokości ponad 30 m, tworzy wyjątkowy punkt styku krajobrazu kulturowego z surowym środowiskiem przyrodniczym.

Wysokimi walorami odznaczają się również doliny Bludzi i Żytkiejmskiej Strugi, śródleśne torfowiska i jeziora oraz otwarte, łąkowe dna dolin, stanowiące rzadkie enklawy przestrzeni w zwartym kompleksie leśnym. Istotną wartość zachowują faliste krajobrazy wiejskie na południowym i zachodnim obrzeżu Parku, w których mozaika pól, pastwisk, miedz i zadrzewień tworzy czytelne przedpole ekspozycji Puszczy.

W Audycie Krajobrazowym Województwa Warmińsko-Mazurskiego wskazano dwa krajobrazy priorytetowe związane bezpośrednio z Parkiem: „Dolina Błędzianki" (kod 28-842.71-06) oraz „Stańczyki i okolice" (kod 28-842.72-06). Ich walory są rozwinięciem podstawowych cech PKPR: młodoglacjalnej rzeźby, naturalnej osi dolinnej, zwartej matrycy leśnej, otwartych przedpoli i wyjątkowych obiektów inżynierii kolejowej.

18.3. Przedpola ekspozycji, osie i punkty widokowe, panoramy oraz dominanty krajobrazowe

Najcenniejsze wnętrza krajobrazowe tworzą otwarte, łąkowe dna dolin Błędzianki i Bludzi, otoczone stromymi, zalesionymi zboczami. Przedpola ekspozycji stanowią przede wszystkim otwarte tereny rolne na południowym i zachodnim obrzeżu Parku, umożliwiające obserwację sylwety zwartego kompleksu leśnego oraz falistej i pagórkowatej rzeźby młodoglacjalnej.

Główne osie widokowe związane są z wiaduktami w Stańczykach i Kiepojciach, w tym z widokami z koron mostów na dna dolin, zalesione zbocza i otwarte przedpola. Punkty widokowe są zlokalizowane na najwyższych wzniesieniach morenowych obrzeży Parku, m.in. w okolicach Dubeninek, Bludzi, Żabojad, Będziszewa i Błędziszek, a w otulinie także w rejonie Wysokiego Garbu i Stańczyków. Funkcję ciągów widokowych i krajobrazowych pełnią dawne nasypy kolejowe, częściowo zaadaptowane na trasy rowerowe, oraz historyczne trakty leśne przecinające Puszczę z zachodu na wschód.

W obrębie doliny Błędzianki układ percepcyjny obejmuje dno rynny polodowcowej, strome, zalesione zbocza, zamknięcia widokowe, bramy krajobrazowe oraz wyniesione punkty ekspozycji na wysoczyźnie. Duża energia rzeźby powoduje, że obiekty lokalizowane na krawędziach lub przedpolach doliny są silnie eksponowane i widoczne z dużych odległości. Ochrona tego układu nie może ograniczać się do bezpośredniego otoczenia koryta rzeki lub zabytków.

Struktura planów widokowych doliny Błędzianki obejmuje:

- plan I (przedpole widokowe) – meandrujące koryto Błędzianki, wilgotne łąki, murawy nadrzeczne, naturalne grupy krzewów i dolne partie wiaduktów;

- plan II (wnętrze dolinne) – mozaikę podmokłych łąk, pojedyncze starodrzewa, zalesione dolne partie zboczy oraz filary i arkady wiaduktów w Stańczykach;
- plan III (zbocza i krawędzie) – stromo opadające zbocza pokryte wielopiętrowym lasem, tworzące spójną zieloną ramę kompozycyjną;
- plan IV (linia horyzontu) – korony wiaduktów, wyniesione kulminacje morenowe Puszczy Rominckiej oraz leśną linię horyzontu.

Dominantę kulturową stanowi zespół dwóch zabytkowych, betonowych wiaduktów kolejowych w Stańczykach, natomiast dominantą naturalną jest głęboko wcięta, meandrująca dolina Błędzianki, tworząca krajobraz o charakterze podgórskim. Subdominantami są zadrzewienia nadrzeczne, zabytkowe mosty w Kiepojciach i Błąkałach oraz lokalne wzniesienia morenowe. W sylwetach miejscowości funkcję historycznych dominant wysokościowych pełnią również kościoły w Żytkiejmach i Dubeninkach.

Ryc. 54. Wiadukty w Stańczykach jako dominanta kulturowa w dolinie Błędzianki

Ryc. 55 Widok z rejonu wiaduktów w Stańczykach na przedpole ekspozycji krajobrazowej

18.4. Krajobraz kulturowy i lokalne formy architektoniczne

Krajobraz kulturowy Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej stanowi unikalną syntezę uwarunkowań abiotycznych, dominującej matrycy leśnej oraz nawarstwień historycznych, będących efektem wielowiekowej działalności osadniczej, gospodarczej i militarnej na pograniczu historycznych Prus Wschodnich i Suwalszczyzny. Walory kulturowe nie funkcjonują w oderwaniu od środowiska przyrodniczego, lecz tworzą z nim nierozerwalny układ. Ochrona materialnych śladów przeszłości wymaga zatem równoczesnego zabezpieczenia ich otoczenia, przedpoli widokowych i historycznych układów kompozycyjnych.

Sieć osadnicza, założenia dworsko-parkowe, nekropolie oraz obiekty inżynieryjne z przełomu XIX i XX w. stanowią kluczowe dominanty i subdominanty fizjonomiczne, urozmaicające subborealny krajobraz leśny i dolinny. Najważniejsze grupy obiektów istotnych dla ochrony krajobrazowej zestawiono w tabeli poniżej.

Tabela 116. Najważniejsze obiekty kulturowe istotne dla ochrony krajobrazowej PKPR

Kategoria waloru kulturowego	Gmina Dubeninki (Park i otulina)	Gmina Gołdap (Park i otulina)	Znaczenie krajobrazowe / uwagi
1	2	3	4
Zabytki techniki i inżynierii	• Stańczyki: Zespół dwóch monumentalnych wiaduktów kolejowych nad doliną Błędzianki. • Kiepojcie: Mosty kolejowe (częściowo niedokończone). • Błędziszki / Bludzie: Pozostałości infrastruktury dawnej linii kolejowej. Także na odcinku Kociołki-Żytkiejmy	• Botkuny: Mosty kolejowe nad doliną Jarki (w otulinie parku).	Obiekty o najwyższej randze dla fizjonomii regionu (tzw. „Akwedukty Puszczy Rominckiej"). Tworzą kluczowe otwarcia widokowe i kontrastują z surowością rzeźby terenu.
Architektura sakralna i zespoły wyznaniowe	• Żytkiejmy: Kościół parafialny (dawniej ewangelicki) z XVI w., przebudowany.		Historyczne dominanty wysokościowe w sylwetach miejscowości. Wymagają ochrony

Kategoria waloru kulturowego	Gmina Dubeninki (Park i otulina)	Gmina Gołdap (Park i otulina)	Znaczenie krajobrazowe / uwagi
1	2	3	4
	• Dubeninki: Kościół z początku XX w.		osi widokowych i historycznych układów parcelacji.
Historyczne cmentarze (ewangelickie, rodowe, wojenne)	• Stańczyki: Cmentarz ewangelicki. • Żytkiejmy: Cmentarze z okresu I wojny światowej oraz ewangelickie. • Błędziszki, Pluszkiejmy, Meszno: Zespoły cmentarzy wiejskich i rodowych.	• Górne: Cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej. • Boczki: Cmentarz ewangelicki.	Często zatarte w krajobrazie, porośnięte starodrzewem (tzw. cmentarze leśne). Stanowią cenne refugia bioróżnorodności i pamiątkę wielokulturowości regionu.
Założenia dworsko-parkowe i układy osadnicze	• Bludzie Wielkie: Pozostałości dawnego założenia majątkowego. • Żytkiejmy: Zachowany układ urbanistyczny dawnego miasteczka. • Rogajny: pałac, park i budynki gospodarcze	• Galwiecie: Pozostałości zespołu dworsko-parkowego z zachowanym starodrzewem.	Miejsca o podwyższonym znaczeniu dla kompozycji krajobrazu, często połączone z układem wód powierzchniowych. Ochronie podlegają aleje dojazdowe i szpalery drzew.
Obiekty małej architektury i znaki pamiątkowe	• Głazy upamiętniające polowania (tzw. Głazy Wilhelma) rozproszone na terenie oddziałów leśnych Puszczy Rominckiej (m.in. rejon Bludzi).	• Głazy pamiątkowe z inskrypcjami w głębi kompleksu leśnego.	Unikalny wyróżnik kulturowy Puszczy Rominckiej na skalę europejską, świadczący o jej historycznym statusie cesarskiego rewiru łowieckiego (tzw. Rominter Heide).
Zabudowa tradycyjna i regionalna	• Tradycyjne zagrody mazurskie w układach rozproszonych (m.in. Błędziszki, Maciejowięta).	• Relikty tradycyjnej zabudowy drewnianej i murowanej z czerwonej cegły (tzw. mazurskiej).	Stanowią bazę do sformułowania wytycznych planistycznych dla nowej zabudowy (ochrona skali, proporcji brył, kąta nachylenia dachów).

Do form architektonicznych tworzących lokalną tożsamość należą tradycyjne zagrody mazurskie, zabudowa drewniana i murowana z czerwonej cegły, budynki o prostych, zwartych bryłach oraz dachach dwuspadowych krytych materiałami w odcieniach czerwieni i brązu. Nowa zabudowa powinna zachowywać skalę i proporcje historycznych układów osadniczych, geometrię dachów oraz stonowaną kolorystykę i stosować materiały nawiązujące do miejscowej tradycji, w szczególności cegłę, kamień i drewno.

Szczególnej ochrony wymagają dalekie perspektywy i widoki na wiadukty w Stańczykach, Kiepojciach i Botkunach, historyczne dominanty sakralne, aleje dojazdowe i szpalery drzew związane z założeniami dworsko-parkowymi, a także cmentarze ewangelickie i wojenne położone wśród lasów. Istotne jest zapobieganie parcelacji historycznych założeń, zacieraniu ich granic i wprowadzaniu obiektów dysharmonijnych w bezpośrednim otoczeniu.

18.5. Audyt Krajobrazowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego

Jednym z najważniejszych aktualnych opracowań dotyczących struktury krajobrazu PKPR jest Audyt Krajobrazowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego (W-MBPP 2025). W dokumencie przeanalizowano dane kartograficzne i bazy danych oraz wyniki wizji terenowych, ankiet i analiz prowadzonych dla całego województwa. Audyt identyfikuje krajobrazy, wskazuje krajobrazy priorytetowe i formułuje rekomendacje dotyczące ich kształtowania i ochrony. Ustalenia planu ochrony uszczegóławiają te rekomendacje w skali Parku.

Identyfikację i klasyfikację krajobrazów przeprowadzono w obrębie mezoregionów fizycznogeograficznych, traktując ich granice jako nieprzekraczalne granice zewnętrzne jednostek krajobrazowych. Podział oparto na analizie pokrycia i użytkowania terenu z uwzględnieniem:

- jednolitości tła krajobrazowego rozumianego jako dominujący powierzchniowo rodzaj pokrycia lub użytkowania, stanowiący otoczenie większości pozostałych elementów przestrzennych;
- typu rzeźby terenu określonego zgodnie z metodyką audytu;
- zachowania powiązań funkcjonalnych lub widokowych między elementami krajobrazu;
- powtarzalności struktury przestrzennej i fizjonomii w różnych częściach krajobrazu.

Kod krajobrazu identyfikuje kolejno województwo, mezoregion fizycznogeograficzny oraz krajobraz w obrębie mezoregionu. Klasyfikacja typologiczna opiera się na zróżnicowaniu pokrycia i użytkowania terenu oraz charakterze dominujących czynników. Obejmuje grupy, typy i podtypy. Grupa jest nadrzędną kategorią wydzieloną na podstawie skali antropogenicznego przekształcenia terenu, typ wyróżnia się na podstawie dominujących form pokrycia, a podtyp na podstawie różnic w strukturze przestrzennej oraz charakterze dominujących czynników i funkcji.

Tabela 117. Klasyfikacja krajobrazów zastosowana w Audycie Krajobrazowym Województwa Warmińsko-Mazurskiego

Grupa		Typ		Podtyp	
Nr	Opis	Nr	Opis	Nr	Opis
1	2	3	4	5	6
A	Krajobrazy przyrodnicze, kulturowo (zazwyczaj ekstensywnie) Użytkowane, funkcjonujące głównie w wyniku działania procesów naturalnych, jedynie w różnym stopniu modyfikowanych przez działalność człowieka	1	Wód powierzchniowych	1a	jeziora
				1b	system wód płynących
				1c	wody przejściowe
		2	Bagienno-łąkowe - głównie bezleśne	2a	z udziałem ekstensywnie użytkowanych łąk
				2b	z dominacją szuwarów i turzycowisk
				2d	z dominacją torfowisk niskich
		3	Leśne	3a	z przewagą siedlisk borowych
				3b	z przewagą siedlisk lasowych
				3c	z przewagą siedlisk łęgowych, bagiennych i lasowych
		4	Bezleśne: murawowe, piaszczyste i skalne	4b	wrzosowiska i murawy napiaskowe
B	Krajobrazy przyrodniczo-kulturowe ukształtowane w wyniku wspólnego działania procesów naturalnych oraz świadomych modyfikacji pokrycia terenu i struktury przestrzennej przez człowieka	6	Wiejskie	6a	sztuczne zbiorniki wodne
				6b	z przewagą wstęgowo ułożonych zespołów niewielkich pól ornych, łąk i pastwisk
				6c	z przewagą mozaikowo rozmieszczonych użytków rolnych tworzących małe pola
				6d	z przewagą mozaikowo rozmieszczonych użytków rolnych tworzących pola średniej wielkości
				6e	z przewagą wielkoobszarowych pól lub łąk i pastwisk
		7	Mozaikowe	7a	z przewagą terenów porolnych
				7b	podmiejskie
		8	Podmiejskie i osadnicze	8b	wielkie kompleksy hotelowo-sportowe
				8c	miejscowości o zwartej, wielorzędowej zabudowie o charakterze wiejskim

Grupa		Typ		Podtyp	
Nr	Opis	Nr	Opis	Nr	Opis
1	2	3	4	5	6
				8d	zróżnicowana typologicznie o przestrzennie zabudowa nierolnicza na terenach wcześniej rolniczych
C	Krajobrazy kulturowe, w których struktura i funkcja są w pełni ukształtowane przez działalność człowieka	9	Miejskie	9a	miejscowości z zachowanym układem historycznym
		10	Wielkomiejskie	10a	zespoły urbanistyczne o zachowanych założeniach historycznych
				10c	obszary zabudowy mieszkaniowej
				10e	tereny sportowo-rekreacyjne
		12	Przemysłowe i energetyczne	12a	duże kompleksy przemysłowe
		13	Górnicze	13a	tereny czynnej wielkopowierzchniowej eksploatacji odkrywkowej
				13b	tereny zakończonej wielkopowierzchniowej eksploatacji odkrywkowej
		14	Komunikacyjne	14b	kompleksy lotniskowe
		15	Ludyczne	15	parki rozrywki

18.5.1. Krajobrazy w Parku Krajobrazowym Puszczy Rominckiej

W Audycie Krajobrazowym Województwa Warmińsko-Mazurskiego na terenie Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej zidentyfikowano 13 krajobrazów reprezentujących 2 grupy, 3 typy oraz 5 podtypów. Zajmują one łącznie 14 866,41 ha. Zestawienie jednostek przedstawiono w tabeli poniżej, natomiast charakterystykę grup, typów i podtypów w tabeli poniżej.

Tabela 118. Krajobrazy na terenie PKPR

Lp	Kod krajobrazu	Nr krajobrazu	Grupa nr	Typ nr	Podtyp nr	Rzeźba terenu	Pow. [ha]
1	2	3	4	5	6	7	8
1	28-842.71-04	04	B	6	6d	krajobrazy wzgórzowe, krajobrazy pagórkowate	876,31
2	28-842.71-06*	06	B	6	6d	krajobrazy wzgórzowe	192,56
3	28-842.71-07	07	A	3	3b	krajobrazy wzgórzowe, krajobrazy pagórkowate, krajobrazy faliste	6152,56
4	28-842.71-08	08	B	6	6d	krajobrazy wzgórzowe	179,76
5	28-842.71-10	10	A	3	3b	krajobrazy wzgórzowe	507,99
6	28-842.71-11	11	B	6	6c	krajobrazy wzgórzowe	306,78
7	28-842.71-12	12	A	3	3a	krajobrazy wzgórzowe, krajobrazy faliste	2356,92
8	28-842.71-13	13	A	1	1a	krajobrazy faliste	153,43
9	28-842.72-04	04	B	6	6d	krajobrazy wzgórzowe, krajobrazy pagórkowate	1408,26
10	28-842.72-06**	06	B	6	6d	krajobrazy wzgórzowe	107,45
11	28-842.72-22	22	A	3	3b	krajobrazy wzgórzowe	536,78
12	28-842.73-02	02	B	6	6d	krajobrazy wzgórzowe	656,04
13	28-842.73-03	03	A	3	3b	krajobrazy wzgórzowe	1431,57

* krajobraz priorytetowy – Dolina Błędzianki

** krajobraz priorytetowy – Stańczyki i okolice

18.5.2. Krajobrazy w otulinie Parku

W otulinie Parku zidentyfikowano 14 krajobrazów, w tym 7 wspólnych z Parkiem, reprezentujących 3 grupy, 4 typy oraz 6 podtypów. Ich łączna powierzchnia w granicach otuliny wynosi 7 696,17 ha. Zestawienie przedstawiono w poniżej.

Tabela 119. Krajobrazy w otulinie PKPR

Lp	Kod krajobrazu	Nr krajobrazu	Grupa	Typ nr	Podtyp nr	Rzeźba terenu	Pow. [ha]
1	2	3	4	5	6	7	8
1	28-842.71-02	02	C	9	9a	krajobrazy pagórkowate, krajobrazy faliste	40,41
2	28-842.71-04	04	B	6	6d	krajobrazy wzgórzowe, krajobrazy pagórkowate	24,56
3	28-842.71-07	07	A	3	3b	krajobrazy wzgórzowe, krajobrazy pagórkowate, krajobrazy faliste	345,98
4	28-842.71-11	11	B	6	6c	krajobrazy wzgórzowe	170,71
5	28-842.72-02	02	A	3	3b	krajobrazy wzgórzowe	135,09
6	28-842.72-04	04	B	6	6d	krajobrazy wzgórzowe, krajobrazy pagórkowate	4099,10
7	28-842.72-06	06	B	6	6d	krajobrazy wzgórzowe	297,17
8	28-842.72-11	11	A	1	1a	krajobrazy wzgórzowe, krajobrazy pagórkowate	168,25
9	28-842.72-20	20	A	3	3b	krajobrazy wzgórzowe	88,64
10	28-842.73-01	01	A	3	3c	krajobrazy wzgórzowe	190,32
11	28-842.73-02	02	B	6	6d	krajobrazy wzgórzowe	1921,40
12	28-842.73-03**	03	A	3	3b	krajobrazy wzgórzowe	33,02
13	28-842.85-02	02	B	6	6d	krajobrazy wzgórzowe, krajobrazy pagórkowate, krajobrazy faliste	152,99
14	28-842.85-03	03	A	3	3b	krajobrazy wzgórzowe, krajobrazy pagórkowate	28,53

** krajobraz priorytetowy – Stańczyki i okolice

18.6. Strefy ochrony krajobrazu

Na potrzeby planu ochrony wyznaczono SOK Dolina Błędzianki – strefę ochrony krajobrazu doliny rzeki Błędzianki wraz z zespołem wiaduktów w Stańczykach i mozaiką przylegających terenów rolniczo-leśnych. Jej przedmiotem jest zachowanie unikalnego, głęboko wciętego wnętrza krajobrazowego, naturalnego koryta rzeki, zalesionych zboczy, otwartych podmokłych łąk oraz ekspozycji obiektów zabytkowych, ze szczególnym uwzględnieniem zespołu monumentalnych wiaduktów kolejowych w Stańczykach.

Granice SOK wiążą rdzeń dolinny rzeki z krawędziami morfologicznymi, leśnymi ścianami, otwartymi przedpolami widokowymi oraz ciągami i punktami obserwacyjnymi. Strefa nie stanowi jedynie wąskiego obrysu koryta, lecz obejmuje pełny układ percepcyjny: dno rynny polodowcowej, jej strome zbocza, zamknięcia widokowe, bramy krajobrazowe i wyniesione punkty ekspozycji na wysoczyźnie.

Granica SOK nie wykracza poza granice właściwych krajobrazów priorytetowych. Jej przebieg oparto przede wszystkim na granicach działek ewidencyjnych, a w uzasadnionych przypadkach na konturach użytków gruntowych oraz uwarunkowaniach hipsometrycznych, w

tym przebiegu izohips doliny. Takie podejście urealnia przebieg granic wyznaczonych w skali regionalnej i umożliwia ich jednoznaczne stosowanie w dokumentach planistycznych.

Na podstawie wykazu działek przyjętego w projekcie Planu SOK Doliny Błędzianki obejmuje całość lub części 92 działek ewidencyjnych w gminie Dubeninki. Powierzchnia strefy wynosi 2 615 639m², tj. 261,56 ha. .

Tabela 120. Podstawowe dane SOK Dolina Błędzianki

Element	Charakterystyka
1	2
Nazwa	SOK Doliny Błędzianki
Położenie	Województwo warmińsko-mazurskie, powiat gołdapski, gmina Dubeninki; dolina Błędzianki i rejon wiaduktów w Stańczykach.
Region fizycznogeograficzny	Makroregion 842.7 Pojezierze Litewskie; mezoregion 842.71 Puszcza Romincka.
Powierzchnia	2 615 639m², tj. 261,56 ha
Krajobrazy priorytetowe	„Dolina Błędzianki" (28-842.71-06) oraz „Stańczyki i okolice" (28-842.72-06).
Jednostka architektoniczno-krajobrazowa	Zespół wnętrz krajobrazowych głębokiej rynny dolinnej o zróżnicowanej morfologii młodoglacjalnej, o charakterze przełomowym, otoczony zwartą ścianą lasu z wkomponowanymi zabytkowymi obiektami inżynierii kolejowej.
Formy ochrony przyrody	Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej oraz obszary Natura 2000 Puszcza Romincka PLH280005 i PLB280005.

Celem wyznaczenia SOK Dolina Błędzianki jest zachowanie unikatowych walorów przyrodniczych, kulturowych i fizjonomicznych przełomu dolinnego Błędzianki poprzez:

- zachowanie ciągłości osi dolinnej i korytarza ekologicznego;
- ochronę punktów, ciągów i przedpoli widokowych, w tym otwarć z wiaduktów i dróg pejzażowych;
- utrzymanie otwartych podmokłych łąk w dnie doliny i powstrzymanie niepożądanej sukcesji wtórnej;
- ochronę leśnych ścian i stoków doliny przed dekompozycją wizualną;
- niedopuszczenie do powstawania nowej zabudowy kubaturowej w dnie doliny oraz dominant wertykalnych i wielkopowierzchniowych instalacji OZE na przedpolach.

W odniesieniu do SOK zastosowanie mają zakazy określone w art. 17 ust. 1a pkt 2 ustawy o ochronie przyrody: lokalizowania nowych obiektów budowlanych, lokalizowania nowych obiektów budowlanych odbiegających od lokalnej formy architektonicznej, lokalizowania nowych obiektów budowlanych o wysokości przekraczającej 2 kondygnacje lub 7 m oraz zalesiania. Odrębnie, poprzez zadania ochronne i ustalenia do dokumentów planistycznych, należy chronić historyczne osie i przedpola widokowe, ograniczać powstawanie nowych dominant krajobrazowych oraz porządkować małą architekturę, nośniki reklamowe i infrastrukturę techniczną.

Wartość krajobrazowa SOK wynika z harmonijnej syntezy wybitnej młodoglacjalnej rzeźby terenu, subborealnego środowiska leśnego oraz dzieł architektury inżynieryjnej początku XX w. Ochrona strefowa jest niezbędna dla zapobieżenia degradacji wizualnej, utracie ciągłości ekologicznej i dekompozycji przestrzennej doliny Błędzianki.

18.7. Zagrożenia i warunki ochrony krajobrazu

Stan zachowania zwartego kompleksu leśnego jest ogólnie dobry, natomiast ochrona krajobrazów dolinnych, otwartych i kulturowych jest mniej skuteczna. Najważniejsze zagrożenia wewnętrzne stanowią: wtórna sukcesja roślinności w dolinach i na polanach, nagłe wielkopowierzchniowe odsłonięcia w lasach oraz chaos reklamowo-przestrzenny w miejscach koncentracji ruchu turystycznego. Do zagrożeń zewnętrznych należą przede wszystkim lokalizacja wielkoskalowych instalacji OZE na przedpolach Puszczy, rozpraszanie zabudowy i zanik tradycyjnych form architektonicznych.

W opracowaniu krajobrazowym zastosowano Wskaźnik Ryzyka Krajobrazowego (WRK), obliczany jako iloczyn prawdopodobieństwa wystąpienia lub trwania zagrożenia (P) oraz skutku dla krajobrazu (S), ocenianych w skali 1-5. Wyniki przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 121. Kwantyfikacja zagrożeń krajobrazowych (WRK)

Kategoria zagrożenia	Zidentyfikowane zagrożenie	P	S	WRK	Klasyfikacja ryzyka
1	2	3	4	5	6
Wewnętrzne	Naturalna sukcesja roślinności (zarastanie)	5	5	25	KRYTYCZNE
Wewnętrzne	Wielkopowierzchniowe rębnie zupełne	3	4	12	ZNACZNE
Wewnętrzne	Chaos reklamowo-przestrzenny w Stańczykach	5	4	20	BARDZO WYSOKIE
Zewnętrzne	Wielkopowierzchniowe instalacje OZE	4	5	20	BARDZO WYSOKIE
Zewnętrzne	Zanik tradycyjnej architektury na przedpolach	5	4	20	BARDZO WYSOKIE

Najwyższy poziom ryzyka przypisano sukcesji wtórnej w otwartych dnach dolin. Zaniechanie koszenia i wypasu prowadzi do zarastania podmokłych łąk, utraty głębi widokowej i zacierania otwartego charakteru wnętrz. Zagrożenie ma charakter procesowy i już występuje, a jego utrzymywanie jest związane z depopulacją, starzeniem się mieszkańców oraz spadkiem opłacalności ekstensywnego rolnictwa.

Bardzo wysokie ryzyko wiąże się także z chaosem przestrzenno-reklamowym w rejonie wiaduktów w Stańczykach, lokalizacją wielkopowierzchniowych instalacji OZE oraz zanikiem tradycyjnej architektury. Turbiny wiatrowe, maszty i rozległe farmy fotowoltaiczne mogą całkowicie przekształcić przedpola ekspozycji, wprowadzić nowe dominanty i zamknąć osie widokowe na trzon Puszczy. Rozpraszanie zabudowy na obrzeżach Parku prowadzi natomiast do zacierania historycznych układów osadniczych i mozaiki krajobrazu wiejskiego.

Zmiany w krajobrazach leśnych są związane zarówno z gospodarką leśną, jak i z naturalnymi zaburzeniami oraz pogarszaniem się stanu zdrowotnego świerczyn. Rozległe odsłonięcia, w tym powierzchnie powstające po cięciach zupełnych, czasowo zaburzają ciągłość fizjonomiczną lasu, zwłaszcza na zboczach dolin, przy drogach pejzażowych i szlakach turystycznych. Długofalowa przebudowa drzewostanów może jednocześnie zwiększać ich stabilność, dlatego warunki ochrony powinny różnicować sposób postępowania zależnie od położenia i ekspozycji powierzchni.

Zagrożenia i zalecenia ochronne dla poszczególnych typów krajobrazu zestawiono w tabeli poniżej. Ich wdrażanie wymaga spójności planu ochrony z aktami planowania

przestrzennego gmin, planem urządzenia lasu oraz działaniami zarządców gruntów i obiektów turystycznych.

Tabela 122. Zagrożenia i zalecenia dla wyodrębnionych typów krajobrazu w PKPR

Kod i typ krajobrazu	Zidentyfikowane zagrożenia krajobrazowe	Zalecenia i warunki ochrony
1	2	3
B-A.1a Wody powierzchniowe w krajobrazie falistym (np. Jezioro Gołdap)	Pogorszenie stanu wód w wyniku presji ze strony rolnictwa, zurbanizowanych obszarów oraz systemów komunalno-bytowych. Eutrofizacja wynikająca z kumulacji związków azotowych z powietrza.	Implementacja infrastruktury błękitno-zielonej oraz nasadzeń izolacyjnych buforujących zanieczyszczenia. Przestrzeganie zakazu wznoszenia nowych obiektów budowlanych w pasie 100 metrów od linii brzegowej.
C-A.1a Wody powierzchniowe w krajobrazie pagórkowatym (np. Jezioro Czarne)	Ingerencja w lokalny system retencji wodnej poprzez prace ziemne i melioracyjne. Potencjalna zmiana stosunków wodnych zagrażająca integralności zatorfionych dolin pojeziernych.	Ochrona zasilania opadowego i podziemnego siedlisk wilgotnych. Wprowadzenie wskaźników powierzchni biologicznie czynnej chroniących zdolności retencyjne gruntów wokół akwenów.
C-A.3a / C-A.3b Pagórkowate krajobrazy leśne (Trzon Puszczy Rominckiej)	Wykonywanie zrębów zupełnych oraz cięć zupełnych na powierzchni międzygniazdowej, które drastycznie zaburzają estetykę i fizjonomię lasu. Rozwój wielkoobszarowych odsłonięć na skutek naturalnego zamierania świerczyn.	Modyfikacja gospodarki leśnej polegająca na ograniczeniu zrębów zupełnych i wprowadzaniu rębni złożonych. Zachowanie starych drzew i pasów ekotonowych wzdłuż dróg pejzażowych. Ochrona przed fragmentacją kompleksów leśnych.
G-A.2a Dolinne krajobrazy bagienno-łąkowe (np. dolina Błędzianki)	Silna naturalna sukcesja wtórna (zarastanie polan i łąk) wynikająca z braku wypasu i zaniechania koszenia. Utrata głębi widokowej i zacieranie otwartego charakteru wnętrz krajobrazowych.	Bezwzględny zakaz zabudowy kubaturowej na dnie dolin. Systemowe wspieranie wykaszania i ekstensywnego wypasu celem czynnej ochrony otwartych wnętrz widokowych przed wtórnym zalesieniem.
B-B.6c Faliste krajobrazy wiejskie (obrzeża Puszczy)	Silna presja urbanizacyjna, rozlewanie się zabudowy (suburbanizacja) oraz konwersja krajobrazu rolniczego w osadniczy. Wprowadzanie dysharmonijnej architektury katalogowej. Lokalizacja wielkopowierzchniowych farm fotowoltaicznych oraz wysokich elektrowni wiatrowych niszczących przedpola ekspozycji.	Wdrożenie nakazu zachowania mozaiki pól uprawnych i pastwisk. Wprowadzenie stref buforowych wykluczających lokalizację elektrowni wiatrowych na przedpolach parku. Promowanie rygorystycznych wytycznych architektonicznych zgodnych z tradycją mazurską (np. dachy, czerwona cegła).
G-B.8e Dolinny krajobraz komponowanych układów architektury (Stańczyki, Kiepojcie)	Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez chaos przestrzenno-reklamowy. Nieuporządkowana, dysharmonijna infrastruktura turystyczna, parkingi i budki handlowe. Rozpraszanie zabudowy i wprowadzanie dominant wertykalnych zagrażających osiom widokowym.	Wdrożenie rygorystycznych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego porządkujących małą architekturę i usuwających nośniki reklamowe. Ochrona dalekich perspektyw i utworzenie parku kulturowego wokół wiaduktów.
B-B.9a Miejski krajobraz falisty z zachowanym układem historycznym (np. Żytkiejmy)	Ryzyko utraty historycznych linii kompozycyjnych oraz parcelacji na skutek dogęszczania zabudowy usługowo-produkcyjnej. Zanikanie tradycyjnych sylwet miejscowości przez wprowadzanie obcych form architektonicznych.	Ochrona historycznych układów osadniczych i urbanistycznych. Narzucenie maksymalnych wskaźników intensywności i wysokości zabudowy w planach miejscowych.

Ochrona krajobrazu PKPR wymaga w szczególności:

- utrzymania ciągłości zwartego kompleksu leśnego, unikania jego fragmentacji oraz zachowania ciągłości pokrywy leśnej w strefach silnej ekspozycji;
- stosowania rozwiązań ograniczających rozległe i geometryczne odsłonięcia na zboczach dolin, przy drogach pejzażowych i w otoczeniu punktów widokowych;
- czynnej ochrony otwartych łąk i polan w dolinach przez koszenie i ekstensywny wypas, bez ich zalesiania i zabudowywania;
- ochrony przedpól ekspozycji, osi widokowych i naturalnej linii horyzontu przed nowymi dominantami wysokościowymi i wielkopowierzchniową infrastrukturą techniczną;
- zapobiegania rozpraszaniu zabudowy oraz kształtowania nowej architektury zgodnie z lokalną skalą, proporcjami, geometrią dachów, kolorystyką i materiałami;
- uporządkowania infrastruktury turystycznej, reklam i małej architektury w rejonie wiaduktów w Stańczykach i Kiepojciach;
- ochrony historycznych układów osadniczych, założeń dworsko-parkowych, nekropolii, alei, szpalerów i obiektów dawnej infrastruktury kolejowej wraz z ich otoczeniem krajobrazowym.

19. ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE

19.1. Stan prac nad planami ogólnymi gmin

Na etapie sporządzania Etapu II projektu planu ochrony Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej gminy położone w granicach Parku i jego otuliny prowadziły prace nad planami ogólnymi. Dokumenty te, do czasu ich uchwalenia i wejścia w życie, nie stanowią obowiązujących aktów planowania przestrzennego. Z tego względu projekty planów ogólnych potraktowano w niniejszym rozdziale jako materiał pomocniczy, wskazujący możliwe kierunki przyszłej polityki przestrzennej gmin. Ustalenia te wymagają ponownej weryfikacji na etapie końcowej redakcji projektu planu ochrony, w szczególności po zakończeniu procedur planistycznych prowadzonych przez gminy.

19.1.1. Gmina Dubeninki

W toku prac nad Etapem II projektu planu ochrony uwzględniono materiały związane z procedurą sporządzania planu ogólnego Gminy Dubeninki, udostępnione w Biuletynie Informacji Publicznej Gminy Dubeninki, w tym uzasadnienie projektu planu ogólnego, prognozę oddziaływania na środowisko, załączniki graficzne przedstawiające uwarunkowania i strefy planistyczne oraz projekt Strategii Rozwoju Gminy Dubeninki do 2035 roku. Z uzasadnienia planu ogólnego wynika, że podstawą formalną wszczęcia prac była Uchwała Nr II/11/24 Rady Gminy Dubeninki z dnia 28 maja 2024 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia Planu ogólnego gminy Dubeninki. Plan ogólny został sporządzony dla całego obszaru gminy, z wyłączeniami wynikającymi z przepisów ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Projekt planu ogólnego uwzględnia położenie gminy Dubeninki w północno-wschodniej części województwa warmińsko-mazurskiego, przy granicy z Obwodem Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej oraz w sąsiedztwie gmin: Wiżajny, Przerośl, Filipów i Gołdap. Gmina ma powierzchnię około 205 km², obejmuje 49 miejscowości podstawowych, a główną formą działalności pozostaje rolnictwo. W uzasadnieniu wskazano również, że około 93% powierzchni gminy położone jest na obszarach prawnie chronionych tworzących korytarze ekologiczne.

W projekcie planu ogólnego wyznaczono strefy planistyczne: wielofunkcyjne z zabudową mieszkaniową wielorodzinną, jednorodzinną i zagrodową, usługowe, gospodarcze, produkcji rolniczej, infrastrukturalne, zieleni i rekreacji, górnictwa, cmentarzy, otwarte oraz komunikacji. Dla stref określono profile funkcjonalne oraz podstawowe parametry urbanistyczne, w tym maksymalną intensywność zabudowy, maksymalny udział powierzchni zabudowy, maksymalną wysokość zabudowy i minimalny udział powierzchni biologicznie czynnej.

Z punktu widzenia ochrony Parku szczególne znaczenie ma sposób wyznaczenia stref otwartych, stref zieleni i rekreacji oraz stref zabudowy. W uzasadnieniu wskazano, że podział gminy na strefy planistyczne uwzględniał przede wszystkim granice Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej oraz obszarów chronionego krajobrazu. Projekt planu uwzględnia również zakazy wynikające z uchwał dotyczących Obszaru Chronionego Krajobrazu Puszczy Rominckiej i Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Jarki.

W projekcie planu ogólnego przyjęto, że miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego będą określały konkretne przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenów, w tym stref ochronnych rzek, jezior i innych naturalnych zbiorników wodnych. W odniesieniu do terenów nieobjętych planami miejscowymi, położonych w obszarach uzupełnienia zabudowy, decyzje o warunkach zabudowy mają być wydawane z uwzględnieniem zakazów i odstępstw wynikających z obowiązujących aktów prawnych dotyczących form ochrony przyrody.

Projekt planu ogólnego zakłada zachowanie krajobrazu otwartego o najwyższych i wysokich walorach, w tym krajobrazu Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej, ochronę wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego, zapewnienie ekspozycji wyróżników krajobrazu z przestrzeni ogólnodostępnych oraz kształtowanie rozwoju miejscowości na zasadzie kontynuacji istniejących struktur i zapobiegania rozpraszaniu zabudowy. Wskazano również potrzebę kształtowania nowej zabudowy w nawiązaniu do cech tradycji regionu, przy czym szczegółowe zasady architektoniczne mają być określane w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Istotne znaczenie ma także sposób określenia zapotrzebowania na nową zabudowę mieszkaniową. W uzasadnieniu planu ogólnego wskazano, że obliczone zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową było bardzo niskie, jednak na podstawie przepisów dopuszczono przyjęcie zapotrzebowania na poziomie 500 osób. Jednocześnie chłonność terenów w granicach obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego określono na 1187 osób, a chłonność w granicach obszarów uzupełnienia zabudowy na 278 osób. Suma chłonności przekracza maksymalne zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową, dlatego w planie ogólnym nie wyznacza się nowych terenów poza obszarami wynikającymi z obowiązujących planów miejscowych i obszarów uzupełnienia zabudowy.

Z prognozy oddziaływania na środowisko wynika, że obszary chronione zajmują około 93% powierzchni gminy Dubeninki. Wskazano w niej, że na terenie gminy występują: Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej, rezerwaty przyrody, obszary chronionego krajobrazu, obszar Natura 2000 Puszcza Romincka PLH280005 oraz pomniki przyrody. Prognoza ocenia, że projekt planu ogólnego nie narusza najwartościowszych zasobów środowiska, ponieważ w dużej części zachowuje obecne zagospodarowanie terenów, a nowa zabudowa ma być realizowana głównie jako uzupełnienie luk w zabudowie lub kontynuacja istniejących struktur osadniczych.

Jednocześnie projekt planu ogólnego należy traktować ostrożnie z punktu widzenia przyszłych ustaleń planu ochrony. Jest to dokument projektowany, którego ostateczne ustalenia mogą ulec zmianie w toku procedury planistycznej.

19.1.2. Gmina Gołdap

W toku prac nad Etapem II projektu planu ochrony uwzględniono materiały związane z procedurą sporządzania planu ogólnego Gminy Gołdap, udostępnione w Biuletynie Informacji Publicznej Gminy Gołdap, w tym uzasadnienie projektu planu ogólnego, prognozę oddziaływania na środowisko, raport walidacji danych przestrzennych oraz projekt Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Gołdap do roku 2030. Z dokumentacji wynika, że podstawą formalną przystąpienia do sporządzenia planu ogólnego była Uchwała Nr

XC/632/2024 Rady Miejskiej w Gołdapi z dnia 30 kwietnia 2024 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu ogólnego gminy Gołdap.

Projekt planu ogólnego obejmuje obszar całej gminy Gołdap. Gmina położona jest w północno-wschodniej części województwa warmińsko-mazurskiego, przy granicy z Obwodem Królewieckim Federacji Rosyjskiej, a jej powierzchnia wynosi 36 170 ha, w tym miasto Gołdap zajmuje 1720 ha. Miasto Gołdap pełni funkcję regionalnego ośrodka społeczno-gospodarczego, turystyczno-uzdrowiskowego i administracyjnego, położonego poza granicami Parku, natomiast północno-wschodnia część gminy obejmuje fragment Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej i jego otuliny.

Z punktu widzenia planu ochrony PKPR szczególne znaczenie ma fakt, że Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej wraz z otuliną zajmuje północno-wschodnią część gminy Gołdap. W dokumentacji planu ogólnego wskazano, że Park obejmuje 14 865,11 ha, a jego otulina 7695,6899 ha na obszarze gmin Gołdap i Dubeninki. Ponad 70% powierzchni Parku stanowi Puszcza Romincka, charakteryzująca się dużym udziałem gatunków borealnych i górskich oraz zróżnicowaną rzeźbą polodowcową z licznymi wzniesieniami i podmokłymi zagłębieniami.

W granicach gminy Gołdap znajdują się także inne formy ochrony przyrody istotne dla kształtowania polityki przestrzennej, w tym obszary Natura 2000, rezerwaty przyrody, obszary chronionego krajobrazu, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz pomniki przyrody. Spośród nich bezpośrednie znaczenie dla niniejszego opracowania ma przede wszystkim specjalny obszar ochrony siedlisk Natura 2000 Puszcza Romincka PLH280005, który zajmuje północno-wschodnią część gminy Gołdap, w rejonie obrębów Galwiecie i Gołdap 1.

Projekt planu ogólnego gminy Gołdap, podobnie jak projekt planu ogólnego gminy Dubeninki, wyznacza 12 stref planistycznych. Z prognozy oddziaływania na środowisko wynika, że plan ogólny ma służyć określeniu polityki przestrzennej gminy, celów i kierunków zagospodarowania przestrzennego, funkcji terenów możliwych do wyznaczenia w dokumentach niższego szczebla, ramowych zasad kształtowania zabudowy oraz ustaleń dotyczących ochrony środowiska, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego.

W uzasadnieniu planu ogólnego wskazano, że przy określaniu uwarunkowań rozwoju przestrzennego gminy wykorzystano dokumenty strategiczne lokalne i ponadlokalne, w tym Strategię rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Gołdap do roku 2030, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Gołdap, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego, dokumenty środowiskowe, programy ochrony środowiska, operat uzdrowiskowy oraz dokumenty dotyczące infrastruktury technicznej.

Istotnym uwarunkowaniem przestrzennym jest także funkcja uzdrowiskowa Gołdapi. W dokumentacji planu ogólnego i strategii rozwoju gminy podkreślono znaczenie rozwoju funkcji uzdrowiskowej, rekreacyjnej i turystycznej, w tym modernizacji infrastruktury uzdrowiskowej, rozbudowy ścieżek rowerowych, poprawy dostępności komunikacyjnej, rozwoju terenów rekreacyjnych, gospodarki niskoemisyjnej, gospodarki wodno-ściekowej i lokalnej retencji.

Z punktu widzenia ochrony Parku istotne jest, że kierunki rozwoju gminy Gołdap obejmują zarówno funkcje przyrodniczo-turystyczne i uzdrowiskowe, jak również poprawę infrastruktury technicznej, komunikacyjnej i usługowej. W granicach Parku i jego otuliny

rozwój tych funkcji powinien być podporządkowany ochronie krajobrazu, siedlisk przyrodniczych, ciągłości ekologicznej, zasobów wodnych oraz ograniczaniu presji zabudowy i infrastruktury na tereny o wysokiej wrażliwości przyrodniczej.

W uzasadnieniu planu ogólnego wskazano, że w obowiązujących planach miejscowych gminy Gołdap określono luki w zabudowie oraz tereny niezabudowane o łącznej powierzchni około 129,4699 ha. Chłonność luk w obowiązujących planach miejscowych oraz obszarach uzupełnienia zabudowy określono dla całej gminy na 5143 osoby, co stanowi 95,6% obliczonego zapotrzebowania na nową zabudowę mieszkaniową. Oznacza to, że w projekcie planu ogólnego nie osiągnięto progu maksymalnego 130% zapotrzebowania, który blokowałby możliwość wyznaczania nowych stref mieszkaniowych.

Prognoza oddziaływania na środowisko wskazuje, że projekt planu ogólnego nie przewiduje bezpośrednich negatywnych oddziaływań na obszary Natura 2000 i inne formy ochrony przyrody, a wyznaczone przeznaczenia mają odpowiadać istniejącemu użytkowaniu, przy założeniu, że rozwój zabudowy i infrastruktury powinien opierać się na celach ochrony obszarów prawnie chronionych. Jednocześnie, ze względu na ramowy charakter planu ogólnego, szczegółowa ocena wpływu przyszłych inwestycji powinna być prowadzona na etapie dokumentów niższego szczebla, w tym miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji administracyjnych oraz ocen oddziaływania na środowisko.

Na potrzeby Etapu II projektu planu ochrony ustalenia projektu planu ogólnego gminy Gołdap należy traktować jako materiał pomocniczy. Do czasu uchwalenia i wejścia w życie planu ogólnego nie stanowi on obowiązującego aktu planowania przestrzennego.

Analiza projektów planów ogólnych gmin Gołdap i Dubeninki wskazuje, że oba dokumenty uwzględniają występowanie licznych form ochrony przyrody, w tym Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej, jego otuliny oraz obszaru Natura 2000 Puszcza Romincka PLH280005. Projekty te mają jednak charakter roboczy i mogą ulec zmianie w toku procedur planistycznych. Z tego względu w Etapie II planu ochrony wykorzystano je wyłącznie jako źródło informacji o możliwych kierunkach przyszłej polityki przestrzennej gmin. Na dzień sporządzenia Operatu ustalenia projektu planu ogólnego potraktowano jako materiał pomocniczy, po uchwaleniu dokumentu należy uwzględniać go przy wdrażaniu planu ochrony.

19.2. Studia Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego

Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej wraz z otuliną zlokalizowany jest na obszarze 2 gmin: Dubeninki oraz Gołdap. W poniższej tabeli zestawiono studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin na obszarze, których zlokalizowany jest Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej wraz z otuliną, a na kolejnych rycinach poglądowo zaprezentowano ich rysunki.

Tabela 123. Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin w granicach PKPR i jego otuliny

Gmina	Nr uchwały	Data uchwały	Informacja dodatkowo
1	2	3	4
Dubeninki	XXVIII/203/2013	13.11.2014 r.	tekst ujednolicony (uchwała pierwotna XXXI/137/98 z dnia 18.06.1998 r., zmieniona uchwałą IX/51/11 z dnia 10.11.2011 r.)
Gołdap	LXVIII/502/2023	28.03.2023 r.	tekst ujednolicony (uchwała pierwotna IX/63/2015 z dnia 03.07.2015 r.

GMINA GOŁDAP

Na podstawie Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Gołdap (SUiKZP) ustanowionego Uchwałą Rady Miejskiej w Gołdapi Nr LXVIII/502/2023 z dnia 28 marca 2023 r. poniżej przedstawiono istotne informacje w kontekście opracowania Projektu Planu Ochrony Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej.

W celu realizacji zasady zrównoważonego rozwoju rozumianej jako rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych oraz w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb społeczności lokalnej, w SUiKZP obszar miasta i gminy Gołdap został podzielony na trzy strefy polityki przestrzennej:

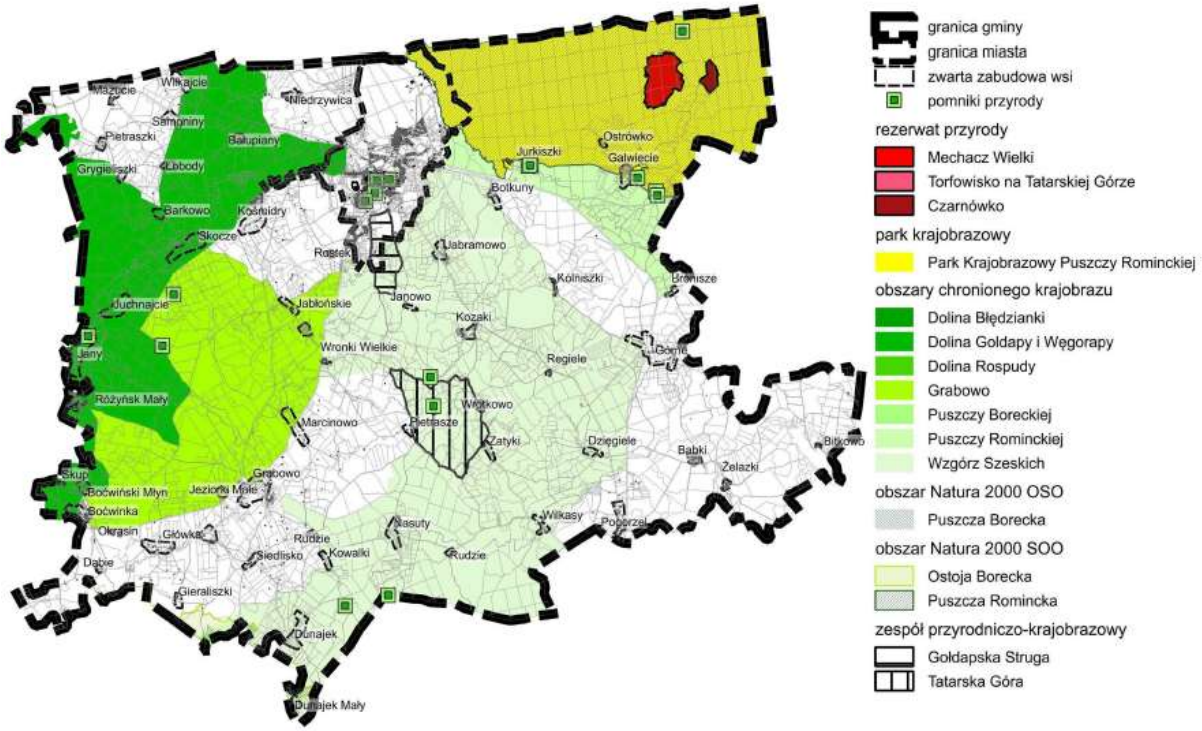
- Strefa I – Miejska
- Strefa II – Przyrodnicza
- Strefa III – Gminna

Tereny Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej wg SUiKZP znajdują się w strefie II - Przyrodniczej, która obejmuje Park oraz jego otulinę. W tej strefie:

- priorytetem jest lokalizacja nowej zabudowy na terenach już zainwestowanych oraz na terenach wyznaczonych jako kierunki rozwoju zabudowy,
- zakazuje się budowy wysokich masztów i elektrowni wiatrowych oraz innych obiektów o dysharmonicznej formie, dominujących w przestrzeni,
- ogranicza się działalność gospodarczą o charakterze uciążliwym, w tym związaną z produkcją rolną, do granic istniejących terenów produkcji rolnej (fermy) z możliwością rehabilitacji i przekształcenia w kierunku innych rodzajów działalności,
- ustala się ochronę i wzbogacenie zieleni towarzyszącej zabudowie, kształtowanie pasów zieleni izolacyjnej oraz ochronę alei przydrożnych,
- uzależnia się lokalizację nowej zabudowy od kompleksowego rozwiązania gospodarki wodno-ściekowej,
- **w odniesieniu do obszaru samego Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej obowiązują odrębne przepisy.**

Dla całego obszaru gminy Gołdap, w tym Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej, SUiKZP wprowadza następujące ogólne zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego i uzdrowisk:

- zachowanie ciągłości systemu przyrodniczego, integracja rozproszonych fragmentów zieleni, ochrona istniejących i realizacja nowych powiązań ekologicznych,
- utrzymanie ciągłości dolin rzek i cieków jako osnowy ekologicznej, bez możliwości nieuzasadnionego kanalizowania cieków otwartych,
- zachowanie korytarzy ekologicznych przy projektowaniu zespołów urbanistycznych,
- ochrona stref litoralnych jezior,
- ochrona czystości wód powierzchniowych poprzez zwiększenie reżimów w gospodarce ściekowej,
- zachowanie i tworzenie nowych stref buforowych trwałej zieleni wokół jezior i rzek,
- ochrona cennych zbiorowisk nieleśnych, w tym torfowiskowych, oraz zadrzewień śródpolnych i nadrzecznych.

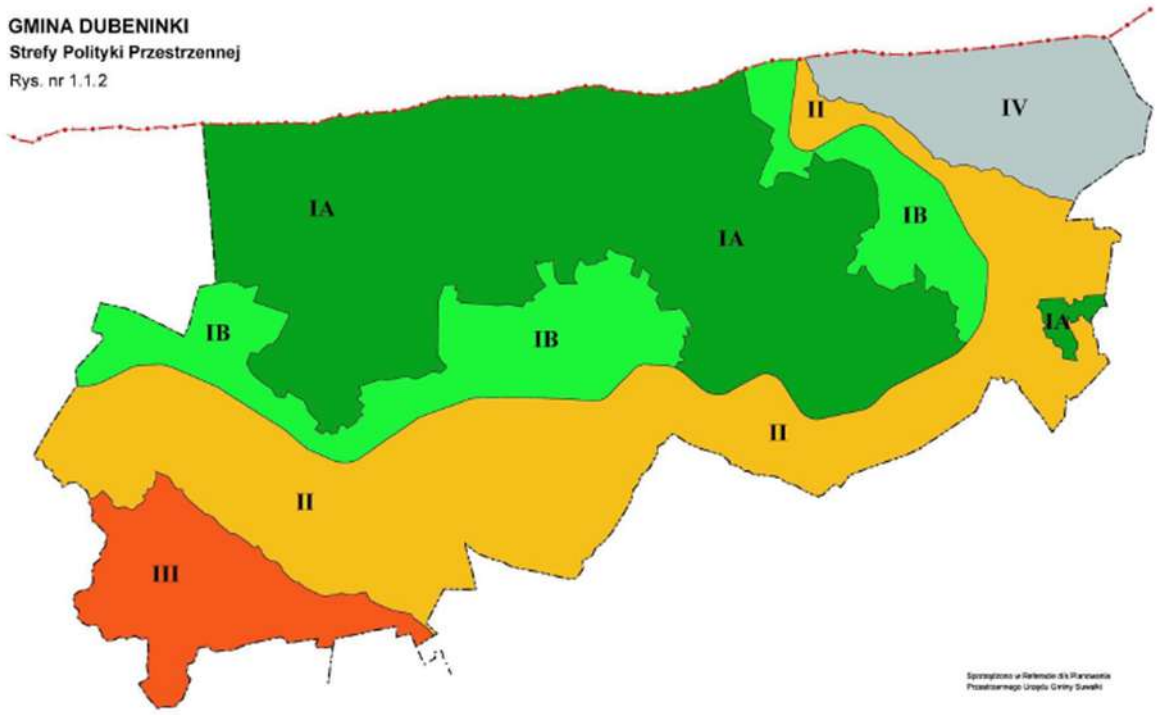

Ryc. 56. Formy ochrony przyrody na terenie gminy Gołdap (źródło: SUiKZP gminy Gołdap)

W Studium opisano teren Parku jako obszar o wysokich walorach przyrodniczych i wypoczynkowych, z zakazem lokalizacji działalności uciążliwej, szczególnie przemysłowej i energetycznej, w celu zachowania funkcji ekologicznej i krajobrazowej. Wyznaczono również kierunki rozwoju terenów w obrębie Parku, z naciskiem na zachowanie funkcji rekreacyjnej, turystycznej i ochrony przyrodniczej. W dokumencie wskazane jest wyznaczenie stref ochronnych wokół obszarów cennych przyrodniczo, z zachowaniem odpowiednich odległości od potencjalnych źródeł uciążliwości oraz ograniczenie lokalizacji nowych obiektów w strefach o wysokich walorach przyrodniczych, a w przypadku konieczności ich realizacji – zapewnienie odpowiednich stref buforowych i zabezpieczeń ekologicznych.

Gmina Dubeninki

Na podstawie Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Dubeninki (SUiKZP) ustanowionego Uchwałą Rady Gminy Dubeninki Nr XXVIII/203/2013 z dnia 13 listopada 2014 r. poniżej przedstawiono istotne informacje w kontekście opracowania Projektu Planu Ochrony Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej.

Ryc. 57. Strefy polityki przestrzennej w gminie Dubeninki (źródło: SUiKZP gminy Dubeninki)

W celu realizacji zasady zrównoważonego rozwoju rozumianej jako rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych oraz w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb społeczności lokalnej, w SUiKZP obszar miasta i gminy Dubeninki został podzielony na cztery strefy polityki przestrzennej:

- Strefa I – obejmująca tereny położone w granicach Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej oraz tereny istniejących rezerwatów przyrody,
    - IA - obejmująca tereny o najwyższych wartościach przyrodniczych, krajobrazowych, naukowych i dydaktycznych wraz z granicami rezerwatów przyrody oraz projektowanym poszerzeniem rezerwatu Czerwona Struga
    - IB - obejmująca tereny użytkowane rolniczo i osadnicze, przylegające od południa i wschodu do kompleksu puszczańskiego.

- Strefa II – obejmująca tereny otuliny Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej, położone w Obszarze Chronionego Krajobrazu Puszczy Rominckiej,
- Strefa III – obejmująca tereny Obszaru Chronionego Krajobrazu Dolina Błędzianki, oraz niewielki teren Obszaru Chronionego Krajobrazu Puszczy Rominckiej oparty o granicę otuliny Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej,
- Strefa IV obejmująca pozostałe tereny rolnicze i osadnicze, nie objęte formami ochrony ustanowionymi na podstawie przepisów odrębnych.

Kierunki i zasady działania dla Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej (Strefa I)

- Obowiązują przepisy odrębne dotyczące ochrony przyrody na terenach rezerwatów, parków krajobrazowych i obszarów Natura 2000.
- **W Strefie IA** zasadniczym celem jest zachowanie naturalnych krajobrazów leśnych i walorów przyrodniczych. Gospodarka leśna podlega ścisłym rygorom ochronnym.
- Inwestycje w infrastrukturę (dostosowanie drogi wojewódzkiej nr 651) muszą zapewniać zachowanie ciągłości struktur przyrodniczych.
- **W Strefie IB** dopuszcza się:
    - Adaptację i modernizację istniejącej zabudowy zagrodowej i jednorodzinnej w granicach istniejących działek.
    - Lokalizację nowych obiektów wyłącznie na podstawie i w zgodzie z miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (MPZP).
    - Realizację nowej zabudowy zagrodowej zgodnie z przepisami odrębnymi.

Kierunki i zasady działania dla Otuliny Parku (Strefa II)

- Ustala się utrzymanie użytkowania rolniczego i istniejącego osadnictwa wiejskiego.
- Podstawowe funkcje obszaru to funkcja rolnicza i osadnicza, ukierunkowana na tworzenie bazy noclegowej i usługowej dla turystyki związanej z Parkiem.
- Dopuszcza się lokalizację nowej zabudowy jednorodzinnej, pensjonatowej, rekreacji indywidualnej i zagrodowej oraz nieuciążliwych obiektów drobnej wytwórczości na terenach skupionej zabudowy wyznaczonych w Studium.
- Wymagane jest opracowanie MPZP dla kluczowych lokalizacji (m.in. Stańczyki) w celu ochrony przed chaotyczną zabudową i wyznaczenia centrum turystycznego.

Uwarunkowania rozwoju i ograniczenia określone na podstawie SUiKZP

- Wysoki udział obszarów prawnie chronionych (PKPR, rezerwaty, Natura 2000) znacząco ogranicza możliwości rozwoju działalności produkcyjnej i inwestycji liniowych, które mogłyby negatywnie wpłynąć na środowisko.
- Walory przyrodnicze stanowią podstawę do rozwoju zrównoważonej turystyki, rekreacji oraz ekologicznej produkcji rolnej. Obszar stwarza potencjał dla rozwoju agroturystyki i turystyki kwalifikowanej.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego istotne dla PKPR

Studium określa następujące kierunki mające bezpośredni wpływ na ochronę i kształtowanie PKPR:

- **Ochrona środowiska i krajobrazu:**
    - Nadrzędnym celem jest ochrona przed degradacją istniejących zasobów przyrodniczych PKPR, w tym: przestrzeganie reżimów ochronnych, ochrona

krajobrazu i rzeźby terenu, ochrona wód powierzchniowych i gleb przed zanieczyszczeniami, ochrona cennej roślinności, torfowisk i zadrzewień śródpolnych.
    - Wymagana jest likwidacja istniejących zagrożeń poprzez m.in. poprawę czystości wód (rozbudowa oczyszczalni ścieków i systemu kanalizacji), wprowadzanie nowoczesnych technologii grzewczych oraz prawidłową gospodarkę odpadami.
- **Rozwój infrastruktury technicznej:**
    - **Gospodarka wodno-ściekowa:** Wskazana jest rozbudowa sieci kanalizacyjnej w zwartej zabudowie oraz promowanie przydomowych oczyszczalni ścieków na terenach rozproszonych, szczególnie na obszarach cennych przyrodniczo. Istniejące oczyszczalnie w Dubeninkach i Żytkiejmach podlegają modernizacji i rozbudowie.
    - **Gospodarka odpadami:** Należy wdrożyć zorganizowany system gospodarki odpadami komunalnymi. Zamknięte składowiska w Żytkiejmach i Dubeninkach (2009 r.) zostały zastąpione wysypiskiem Związku Gmin w Siedliskach k. Ełku.
    - **Energetyka:** Teren gminy posiada wybitnie korzystne warunki wietrzne (I strefa wietrzności, średnioroczna prędkość wiatru powyżej 6 m/s). Rozwój energetyki wiatrowej jest możliwy poza terenami PKPR, jednak wymaga dostosowania i rozbudowy sieci elektroenergetycznej (planowana budowa stacji 110 kV i linii 110 kV).
- **Rolnictwo i leśnictwo:**
    - **Gospodarka leśna:** W lasach ochronnych na terenie PKPR prowadzi się gospodarkę leśną zapewniającą trwałość lasów, preferując naturalne odnawianie, ograniczając regulację stosunków wodnych i zręby zupełne. Zasady gospodarki w lasach państwowych określa Plan Urządzania Lasu Nadleśnictwa Gołdap.
    - **Rolnictwo:** Gleby III i IV klasy bonitacyjnej stanowią 84% gruntów ornych. Duży udział obszarów chronionych ogranicza intensyfikację rolnictwa, stwarzając jednocześnie warunki dla rozwoju ekologicznej produkcji rolnej.
- **Turystyka i dziedzictwo kulturowe:**
    - **Turystyka:** Studium zakłada tworzenie warunków przestrzennych dla rozwoju bazy turystycznej, turystyki rowerowej i pieszej, wykorzystującej walory PKPR. Infrastruktura turystyczna jest słabo rozwinięta (kilka gospodarstw agroturystycznych, szlaki lokalne). Ruch koncentruje się głównie przy wiaduktach w Stańczykach.
    - **Dziedzictwo kulturowe:** Na terenie PKPR i jego otuliny znajdują się liczne obiekty dziedzictwa kulturowego podlegające ochronie. Wymagane jest podjęcie prac konserwatorskich, szczególnie dla mostów, wiaduktów i obiektów kubaturowych związanych z linią kolejową.

Ryc. 58. Kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy Dubeninki (źródło: SUiKZP gminy Dubeninki)

19.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

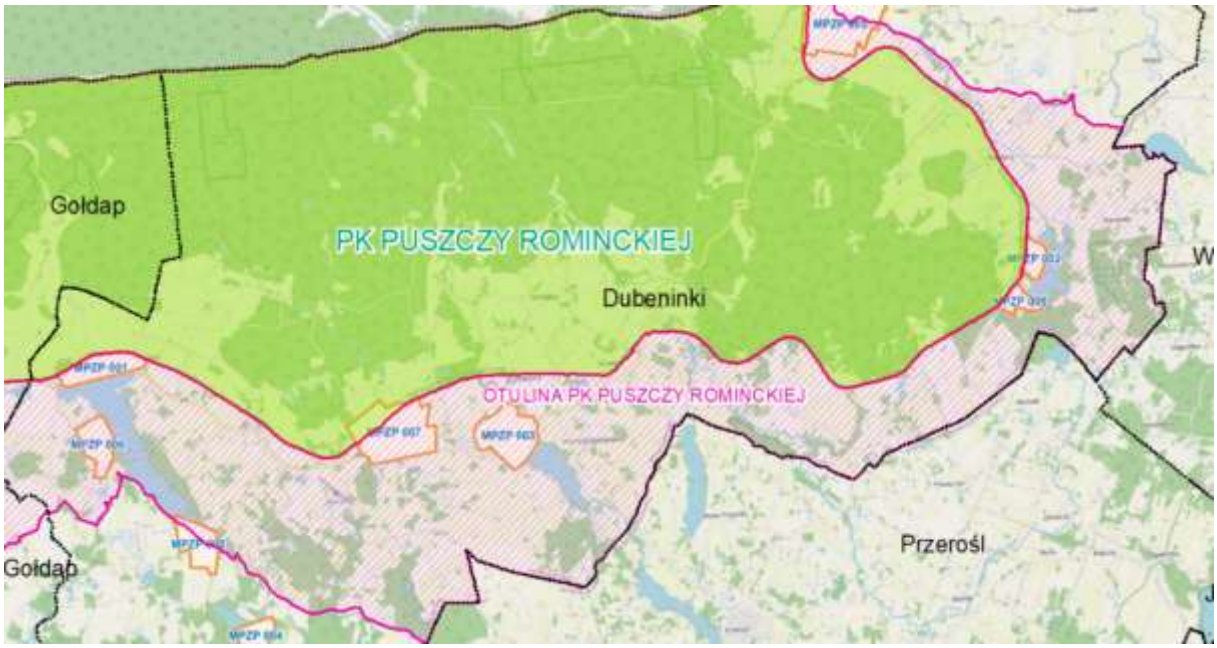
W tabeli poniżej zestawiono 8 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uchwalonych w granicach Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej i jego otuliny, a na kolejnych rycinach zaprezentowano ich przestrzenny rozkład w granicach Gminy Dubeninki – ryc. 27 Gmina Gołdap nie posiada MPZP położonych w granicach PKPR ani jego otuliny.

Tabela 124. Zestawienie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Nr.	Nr Uchwały	Data Uchwalenia	Nazwa	PKPR	Otulina PKPR
1	2	3	4	5	6
Gmina Dubeninki					
1	XV/65/96	30.04.1996	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części wsi Pluszkiejmy w gminie Dubeninki	Nie	Tak
2	XV/66/96	30.04.1996	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części wsi Pobłędzie w gminie Dubeninki	Tak (fragment)	Tak
3	XV/67/96	30.04.1996	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części wsi: Barcie, Łoje, Kiepojcie, Przerośl Gołdapska w gminie Dubeninki	Nie	Tak
5	XVII/76/96	06.08.1996	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części wsi Żytkiejmy w gminie Dubeninki	Tak (fragment)	Tak
6	XVII/77/96	06.08.1996	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części wsi Kociołki w gminie Dubeninki	Nie	Tak

Nr.	Nr Uchwały	Data Uchwalenia	Nazwa	PKPR	Otulina PKPR
1	2	3	4	5	6
7	XVII/78/96	06.08.1996	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części wsi Dubeninki w gminie Dubeninki	Tak	Tak
8	XVII/79/96	06.08.1996	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części wsi Czarne w gminie Dubeninki	Nie	Tak
9	XV/89/2012	30.11.2012	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miejscowości Pobłędzie położonej w obrębie geodezyjnym Skajzgiry w Gminie Dubeninki	Nie	Tak
Gmina Gołdap					
-	-	-	-	-	-

Wszelkie plany miejscowe tworzone dla terenów w granicach Parku Krajobrazowego muszą być uzgadniane z Regionalną Dyrekcją Ochrony Środowiska.

Ryc. 59. Rozkład przestrzenny MPZP gminy Dubeninki położonych w obszarze PKPR i jego otuliny

19.4. Plan Zagospodarowania Przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego

Poniżej przedstawiono syntezę informacji zawartych w Uchwale Nr XXXIX/832/18 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 28 sierpnia 2018 r. w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko-Mazurskiego, istotnych z punktu widzenia tworzenia opisu zagospodarowania przestrzennego w Projekcie Planu Ochrony Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej, położonego na terenie gmin Gołdap i Dubeninki.

KONTEKST STRATEGICZNY I LOKALIZACJA

- **Przygraniczne położenie:** Obszar Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej znajduje się w północno-wschodniej części województwa, w Przygranicznym Obszarze Funkcjonalnym o znaczeniu ponadregionalnym. Graniczy z obwodem kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej, co stanowi zewnętrzną granicę Unii Europejskiej i Strefy Schengen. Sytuacja ta jest postrzegana zarówno jako bariera rozwoju kontaktów, jak i potencjalna szansa w kontekście współpracy transgranicznej, w szczególności w zakresie ochrony środowiska.
- **Obszar funkcjonalny:** Gminy Gołdap i Dubeninki wchodzą w skład Przygranicznego Obszaru Funkcjonalnego. Dla tego obszaru Plan Województwa identyfikuje problemy społeczno-gospodarcze, takie jak: peryferyjne położenie, ograniczona dostępność komunikacyjna, depopulacja, wysoki wskaźnik bezrobocia oraz kumulacja problemów społeczno-ekonomicznych. Jednocześnie wskazuje się na potencjał w zasobach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych.

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE I OCHRONA

- **Wysoka wartość przyrodnicza:** Województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje się jednym z najbogatszych i najlepiej zachowanych środowisk przyrodniczych w Polsce i Europie. Obszar Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej jest tego kluczowym przykładem.
- **Regionalny system obszarów chronionych:** Park jest integralnym elementem regionalnego systemu obszarów przyrodniczych prawnie chronionych, który zajmuje ponad 55% powierzchni województwa. System ten obejmuje parki krajobrazowe, rezerwaty przyrody, obszary Natura 2000, obszary chronionego krajobrazu itp.
- **Korytarze ekologiczne:** Plan Województwa ustanawia Regionalną sieć korytarzy ekologicznych. Puszcza Romincka stanowi istotny obszar węzłowy w tej sieci. Konieczne jest uwzględnienie i ochrona tych korytarzy w dokumentach planistycznych, w tym w Planie Ochrony Parku, w celu:
    - Utrzymania łączności ekologicznej między obszarami o wysokich walorach.
    - Ochrony ciągłości dolin rzecznych.
    - Likwidacji barier dla migracji zwierząt.
    - Kształtowania mozaikowych form użytkowania terenu.
- **Projektowany Park Narodowy:** W dokumentach strategicznych, takich jak Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, wskazuje się na koncepcję utworzenia Parku Narodowego Puszczy Rominckiej, którego trzon miałby stanowić tereny obecnego Parku Krajobrazowego. Jest to długofalowy kierunek polityki przestrzennej i przyrodniczej.
- **Transgraniczne obszary chronione:** Plan Województwa rekomenduje dążenie do ustanowienia transgranicznych obszarów chronionych. Puszcza Romincka jest wskazywana jako jeden z potencjalnych obszarów dla takiej współpracy z obwodem kaliningradzkim (Suwalsko-Wisztyniecki Transgraniczny Obszar Chroniony).
- **Ochrona krajobrazu:** Obszar Puszczy Rominckiej zaliczony jest do obszarów najcenniejszych krajobrazowo w województwie. Charakteryzuje się krajobrazem pagórkowatym pojeziernym i sandrowym o bardzo wysokiej wartości estetycznej. Plan

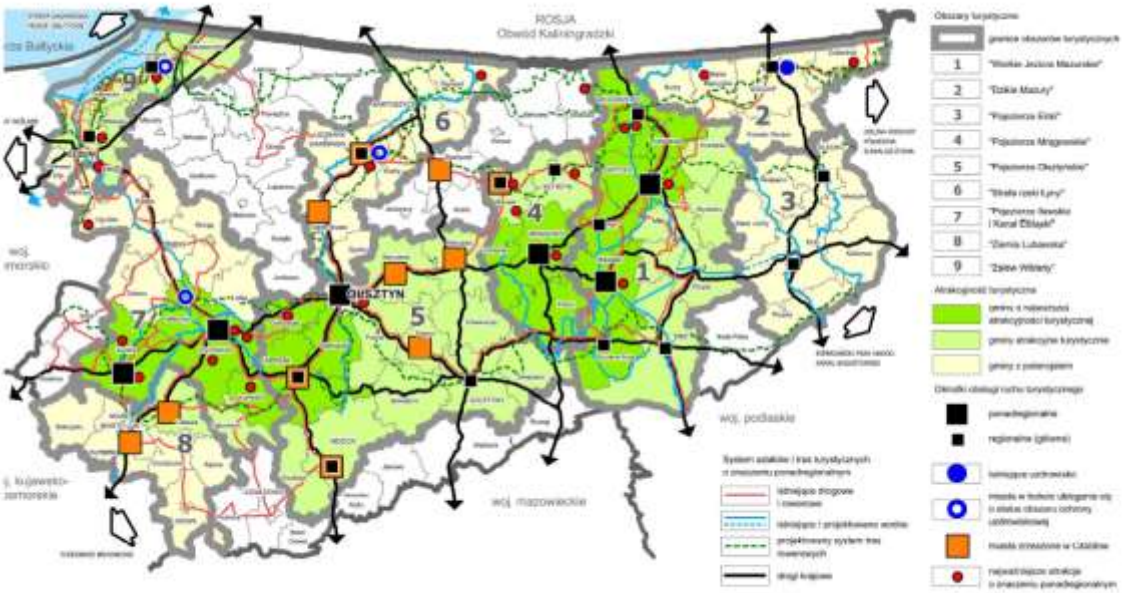
Ochrony powinien zawierać zasady ochrony i kształtowania tego krajobrazu, w tym ochrony walorów widokowych (panoram, osi widokowych), przeciwdziałania degradacji oraz niewprowadzania elementów obcych krajobrazowo.

GOSPODARKA I TURYSTYKA

- **Turystyka jako szansa rozwojowa:** Gospodarka turystyczna, oparta na unikatowych walorach przyrodniczych, ma szansę stać się wiodącą dziedziną gospodarki regionu. Dla obszaru Parku kluczowe znaczenie ma rozwój turystyki kwalifikowanej (pieszej, rowerowej, konnej), turystyki poznawczej (przyrodnicza, krajoznawcza) oraz turystyki zdrowotnej (w oparciu o uzdrowisko w Gołdapi).
- **Zasady rozwoju turystyki:** Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze Parku musi odbywać się z poszanowaniem najwyższych standardów ochrony środowiska. Należy:
    - Racjonalnie wykorzystywać obszary chronione, uwzględniając ich pojemność i chłonność turystyczną.
    - Prowadzić działania porządkujące istniejące zainwestowanie.
    - Kształtować tereny rekreacyjne z ograniczeniem intensywności zagospodarowania stref przybrzeżnych jezior.
- **Funkcja uzdrowiskowa:** Gołdap posiada status uzdrowiska, co stanowi dodatkowy potencjał, który powinien być koordynowany z celami ochrony Parku. W Planie Ochrony należy uwzględnić zasady dobrego sąsiedztwa i ograniczenia dla inwestycji mogących negatywnie wpływać na walory uzdrowiskowe i przyrodnicze.
- **Rolnictwo i leśnictwo:** W otoczeniu Parku dominuje funkcja rolnicza i leśna. Należy promować zrównoważone i wielofunkcyjne formy gospodarowania, w tym rolnictwo ekologiczne (województwo ma największą liczbę gospodarstw ekologicznych w kraju) oraz trwale zrównoważoną gospodarkę leśną. Konieczne jest przeciwdziałanie lokalizacji uciążliwych inwestycji, np. wielkopowierzchniowych ferm hodowlanych, w bezpośrednim sąsiedztwie terenów chronionych i zabudowy mieszkaniowej.

INFRASTRUKTURA I ZAGROŻENIA

- **Ograniczona dostępność komunikacyjna:** Obszar charakteryzuje się słabą dostępnością komunikacyjną, co jest jednym z głównych problemów Przygranicznego Obszaru Funkcjonalnego. Poprawa tej dostępności jest jednym z kierunków polityki przestrzennej, jednak inwestycje drogowe muszą być realizowane z poszanowaniem integralności korytarzy ekologicznych (przejścia dla zwierząt).
- **Zagrożenia naturalne:** Wskazane jest uwzględnienie w Planie Ochrony zagrożeń takich jak pożary lasów (zwłaszcza w okresach suszy) oraz ekstremalne zjawiska pogodowe, których częstotliwość może wzrastać na skutek zmian klimatu.
- **Infrastruktura techniczna:** Wschodnia część województwa, w tym obszar Parku, ma ograniczony dostęp do sieci gazowej wysokiego ciśnienia. Rozwój rozproszonych odnawialnych źródeł energii (OZE) powinien być prowadzony w sposób niekolidujący z walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi Parku. W szczególności należy unikać lokalizacji dużych instalacji OZE (farm wiatrowych, fotowoltaicznych) na terenach o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych.

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko – Mazurskiego 2015

Ryc. 60. Obszary turystyczne Województwa Warmińsko-Mazurskiego

W kolejnych etapach pracy nad projektem planu ochrony szczegółowej analizie zostaną poddane szczegółowe ustalenia mpzp, zostanie przeprowadzona wizja w terenie i wyprowadzone zostaną wnioski w formie wskazania obszarów, dla których wskazane jest podjęcie działań ochronnych np. poprzez uchwalanie mpzp. Niemniej już na wstępnym etapie analiz poniżej wskazano zagrożenia wynikające z obecnego zagospodarowania i uwarunkowań określonych lub nie określonych w dokumentach planistycznych:

- aktualność SUiKZP gminy Dubeninki
- brak mpzp dla większości obszaru Parku i jego otuliny;
- presja turystyczno-rekreacyjna na obszary cenne przyrodniczo;
- rozproszenie zabudowy mieszkaniowej;
- zanieczyszczenie przestrzeni „reklamami".

19.5. Inne dokumenty strategiczne i planistyczne istotne dla Parku

Oprócz dokumentów planowania przestrzennego, istotne znaczenie dla ochrony Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej mają dokumenty strategiczne, programowe i sektorowe, które określają kierunki rozwoju gmin, województwa, infrastruktury technicznej, turystyki, ochrony środowiska, gospodarki wodnej, gospodarki leśnej oraz ochrony dziedzictwa kulturowego. Dokumenty te nie zastępują planów ogólnych, studiów ani miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, jednak wskazują uwarunkowania, które powinny być uwzględniane przy formułowaniu ustaleń do dokumentów planistycznych oraz przy określaniu działań ochronnych w planie ochrony Parku.

Znaczenie tych dokumentów jest szczególnie istotne w przypadku Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej, ponieważ ochrona jego walorów zależy nie tylko od sposobu przeznaczania terenów pod zabudowę, lecz także od kierunków rozwoju turystyki,

gospodarki wodno-ściekowej, infrastruktury komunikacyjnej, gospodarki leśnej, ochrony krajobrazu, ochrony zabytków oraz zarządzania wodami. Dokumenty analizowane w ramach procedur sporządzania planów ogólnych gmin Gołdap i Dubeninki wskazują m.in. na znaczenie strategii rozwoju gmin, programów ochrony środowiska, dokumentów wojewódzkich, dokumentów wodnych, audytu krajobrazowego oraz dokumentów dotyczących obszarów chronionych.

Tabela 125. Inne dokumenty strategiczne i programowe istotne dla Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej

Lp.	Dokument lub grupa dokumentów	Znaczenie dla Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej
1	2	3
1	Strategie rozwoju gmin Gołdap i Dubeninki	Określają lokalne kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym rozwój turystyki, infrastruktury, usług publicznych, gospodarki wodno-ściekowej, odnawialnych źródeł energii oraz funkcji rekreacyjnych. Dla Parku istotne jest, aby działania rozwojowe były prowadzone z zachowaniem walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych.
2	Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego „Warmińsko-Mazurskie 2030”	Wyznacza regionalne kierunki rozwoju, w tym wzmacnianie potencjału turystycznego, ochronę środowiska, rozwój obszarów przygranicznych i poprawę jakości życia. Dla PKPR znaczenie mają zwłaszcza zapisy dotyczące wysokiej jakości środowiska, turystyki przyrodniczej i krajobrazowej oraz rozwoju obszarów peryferyjnych.
3	Programy ochrony środowiska gmin, powiatu i województwa	Określają działania związane z ochroną wód, powietrza, gleb, klimatu akustycznego, gospodarką odpadami, ograniczaniem emisji oraz edukacją ekologiczną. Dla Parku szczególnie ważne są działania dotyczące gospodarki wodno-ściekowej, ograniczania zanieczyszczeń obszarowych i punktowych oraz ochrony zasobów wodnych.
4	Dokumenty gospodarki wodnej, w tym PGW, PSS i PZRP	Mają znaczenie dla ochrony cieków, jezior, mokradeł, torfowisk, źródlisk i dolin rzecznych. Wskazują uwarunkowania dotyczące retencji, jakości wód, ryzyka powodziowego, suszy, prac utrzymaniowych i działań renaturyzacyjnych.
5	Audyt krajobrazowy województwa warmińsko-mazurskiego	Identyfikuje krajobrazy priorytetowe oraz rekomendacje dotyczące ochrony walorów krajobrazowych. Dla Parku szczególne znaczenie mają ustalenia dotyczące ochrony krajobrazu polodowcowego, dolin rzecznych, terenów otwartych, panoram, punktów widokowych i obszarów wrażliwych na dysharmonię przestrzenną.
6	PUL Nadleśnictwa Gołdap wraz z Programem Ochrony Przyrody	Nie jest dokumentem planowania przestrzennego gminy, ale ma podstawowe znaczenie dla sposobu użytkowania dominującej części Parku. Określa zasady gospodarki leśnej, funkcje ochronne lasów, lokalizację siedlisk i gatunków, ekosystemów referencyjnych oraz działań związanych z ochroną przyrody w lasach.
7	Dokumenty dotyczące obszaru Natura 2000 Puszcza Romincka PLH280005	Mają znaczenie dla ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków będących przedmiotami ochrony obszaru Natura 2000. Ich ustalenia powinny być uwzględniane przy ocenie dopuszczalności działań inwestycyjnych, gospodarczych i turystycznych w granicach Parku oraz jego otuliny.
8	Gminny program opieki nad zabytkami gminy Gołdap na lata 2021–2024	Ma znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu kulturowego w części gminy Gołdap powiązanej z Parkiem i jego

Lp.	Dokument lub grupa dokumentów	Znaczenie dla Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej
1	2	3
		otuliną. Wskazuje na potrzebę zachowania obiektów historycznych, układów przestrzennych i elementów krajobrazu kulturowego.
9	Operat uzdrowiskowy Uzdrowisko Gołdap	Jest istotny ze względu na powiązanie funkcji uzdrowiskowej Gołdapi z jakością środowiska, krajobrazem, turystyką i rekreacją. Dla Parku znaczenie ma przede wszystkim sąsiedztwo funkcji uzdrowiskowej oraz potencjalny wpływ rozwoju turystyki i rekreacji na przestrzeń otuliny i północno-wschodnią część gminy.
10	Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla gminy Gołdap na lata 2024–2039	Ma znaczenie dla kierunków rozwoju infrastruktury energetycznej, ograniczania emisji i lokalizacji obiektów infrastruktury technicznej. W odniesieniu do Parku istotne jest unikanie rozwiązań powodujących dysharmonię krajobrazową, fragmentację siedlisk lub presję inwestycyjną na tereny cenne przyrodniczo
11	Plan gospodarki niskoemisyjnej dla gminy Gołdap	Wskazuje działania służące ograniczaniu emisji i poprawie jakości powietrza. Dla Parku znaczenie ma przede wszystkim powiązanie jakości środowiska z funkcją uzdrowiskową, turystyczną i rekreacyjną oraz ograniczanie presji związanej z indywidualnymi źródłami ciepła.

Analizowane dokumenty strategiczne, programowe i sektorowe potwierdzają wysoką rangę przyrodniczą, krajobrazową i kulturową obszaru Parku oraz jego otuliny. Ich ustalenia wskazują na potrzebę takiego kształtowania rozwoju lokalnego, aby nie prowadził on do fragmentacji kompleksu leśnego Puszczy Rominckiej, pogorszenia jakości wód, przekształcania dolin rzecznych i mokradeł, rozpraszania zabudowy ani degradacji walorów widokowych i kulturowych krajobrazu.

20. IDENTYFIKACJA ISTNIEJĄCYCH I POTENCJALNYCH ZAGROŻEŃ

20.1. Dotychczas zidentyfikowane zagrożenia

W § 2 Rozporządzenia Wojewody Warmińsko-Mazurskiego nr 49 z dnia 4 grudnia 2006 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej wskazano istniejące i potencjalne zagrożenia dla Parku. W niniejszym opracowaniu przyjęto rozdzielenie treści wynikającej z ww. aktu prawnego od komentarza dotyczącego aktualności poszczególnych zagrożeń. Poniżej przedstawiono zestawienie zagrożeń wskazanych w planie ochrony z 2006 r. wraz z oceną ich aktualności na etapie sporządzania projektu nowego planu ochrony.

Tabela 126. Zagrożenia wskazane w planie ochrony z 2006 r. oraz ocena ich aktualności

Lp.	Zagrożenie wskazane w planie ochrony z 2006 r.	Ocena aktualności	Komentarz / aktualizacja
1	2	3	4
Gospodarka wodnościekowa			
1	Odprowadzanie do wód powierzchniowych i podziemnych ścieków ze źródeł ewidencjonowanych i nieewidencjonowanych	aktualne	Zagrożenie pozostaje aktualne i wymaga dalszej weryfikacji pod względem skali oraz rozmieszczenia przestrzennego.
2	Odprowadzanie ścieków niedostatecznie oczyszczonych i nieoczyszczonych	aktualne	Zagrożenie nadal istotne z punktu widzenia jakości wód powierzchniowych i podziemnych.
3	Brak sieci kanalizacyjnej w jednostkach osadniczych	częściowo aktualne	Stopień aktualności zagrożenia wymaga weryfikacji w odniesieniu do poszczególnych miejscowości i aktualnego stanu infrastruktury komunalnej.
4	Brak systemu oczyszczania ścieków w indywidualnych gospodarstwach rolnych	częściowo aktualne	Zagrożenie może nadal występować lokalnie; wymaga aktualizacji w oparciu o dane gminne i informacje terenowe.
5	Prowadzenie gospodarki rolnej na terenach bezpośrednio przyległych do zbiorników wód powierzchniowych oraz cieków, w szczególności nadmierne nawożenie gleb	aktualne	Zagrożenie pozostaje istotne, zwłaszcza w kontekście ochrony jakości wód i stref przybrzeżnych.
6	Niekontrolowany rozwój turystyki i niekontrolowane budownictwo letniskowe	częściowo aktualne	Presja turystyczna pozostaje lokalna i punktowa; najwyraźniej koncentruje się w rejonie Stańczyk i Kiepojci oraz w miejscach istniejącej infrastruktury i rekreacji. Zagrożenie wymaga kanalizowania i monitoringu, lecz nie ma charakteru powszechnego w skali całego Parku.
Gospodarka odpadami			
1	Funkcjonowanie istniejących wysypisk śmieci	nieaktualne	Gminne wysypiska śmieci zostały zamknięte i zrekultywowane.
2	Funkcjonowanie dzikich wysypisk śmieci	aktualne	Zagrożenie nadal może występować lokalnie, choć jego skala nie jest znana
3	Nieselekcjonowanie odpadów w gospodarstwach domowych	częściowo aktualne	Znaczenie zagrożenia uległo zmniejszeniu wraz z upowszechnieniem systemów selektywnej zbiórki odpadów.
4	Niekontrolowany rozwój turystyki – zaśmiecanie terenów o silnej antropopresji	częściowo aktualne	Ze względu na stosunkowo niewielką presję turystyczną problem ma obecnie znaczenie lokalne

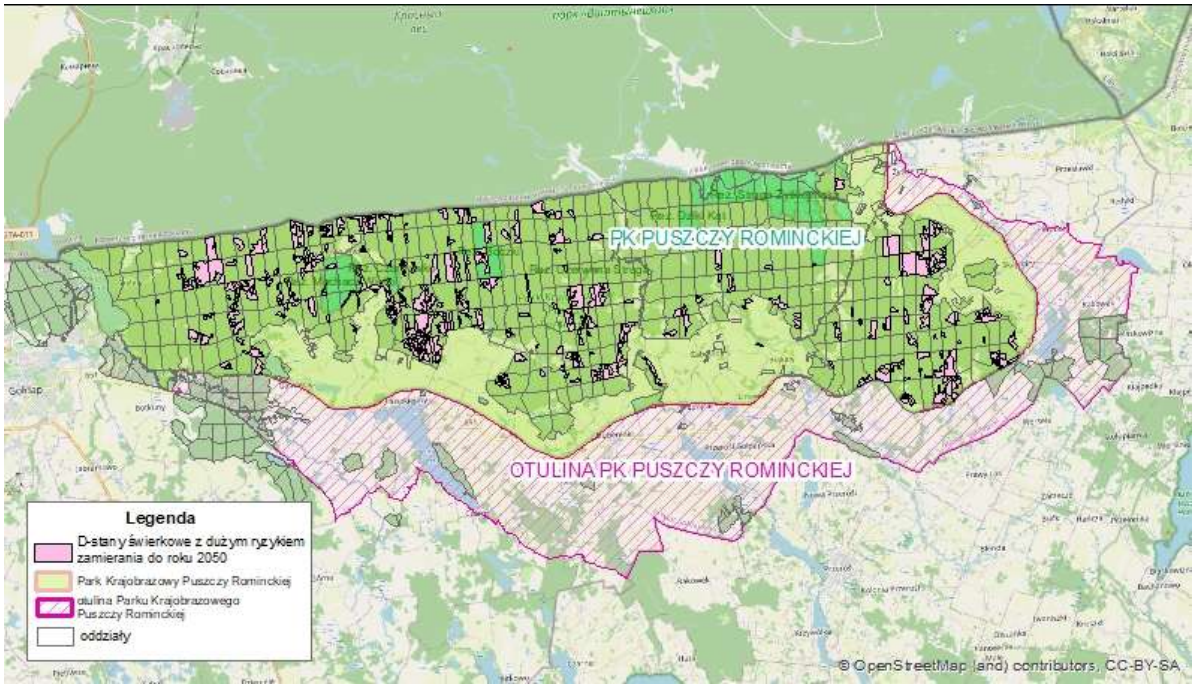
Lp.	Zagrożenie wskazane w planie ochrony z 2006 r.	Ocena aktualności	Komentarz / aktualizacja
1	2	3	4
			i ogranicza się głównie do najczęściej odwiedzanych miejsc (okolice parkingów leśnych, wiat, miejsca wypoczynkowe nad jeziorami, rowy wzdłuż drogi wojewódzkiej).
Pozostałe			
1	Zanieczyszczenia powietrza	marginalnie aktualne	Problem ma obecnie znaczenie lokalne, głównie w sąsiedztwie osad ludzkich. Stopniowa modernizacja źródeł ciepła powoduje dalsze zmniejszanie jego znaczenia.
2	Erozja powierzchniowa prowadząca do przeobrażania i zniekształcania naturalnych form geomorfologicznych	aktualne	Zagrożenie pozostaje aktualne, szczególnie na terenach o większych spadkach i w miejscach koncentracji spływu powierzchniowego.
3	Wadliwie wykonane zabiegi melioracyjne skutkujące zanikiem i przekształceniem siedlisk, w tym osuszaniem terenów podmokłych	aktualne	Zagrożenie zostało potwierdzone w opracowaniach hydrologicznym, florystycznym, malakologicznym, odonatologicznym i herpetologicznym. Funkcjonujące rowy i urządzenia odwadniające nadal przyspieszają odpływ, obniżają poziom uwodnienia torfowisk, mokradeł, lasów bagiennych i wilgotnych łąk oraz pogarszają warunki siedlisk gatunków zależnych od wód.
4	Eksploatowane bądź wyeksploatowane złoża kopalin	lokalnie aktualne	Zagrożenie potwierdzone przede wszystkim na przedpolach i w otulinie Parku, gdzie występują udokumentowane lub eksploatowane złoża torfu, piasków i żwirów oraz wyznaczone strefy górnictwa. Eksploatacja odkrywkowa trwale przekształca rzeźbę, gleby i fizjonomię krajobrazu.
5	Spadek bioróżnorodności Parku	aktualne	Zagrożenie pozostaje aktualne i ma charakter syntetyczny, obejmujący skutki wielu presji oddziałujących na siedliska i gatunki.
6	Niewłaściwe zagospodarowanie obiektów kulturowych i ich otoczenia	aktualne	Zagrożenie potwierdzono w opracowaniu krajobrazowym. Obejmuje ono m.in. degradację i zarastanie cmentarzy oraz reliktów historycznych, pogorszenie ekspozycji obiektów techniki, chaos reklamowo-przestrzenny i utratę czytelności historycznych układów.
7	Powstanie barier ekologicznych	aktualne	Zagrożenie zostało potwierdzone i doprecyzowane. Dotyczy w szczególności bariery granicznej, dróg, przepustów, ogrodzeń i innych elementów infrastruktury ograniczających migrację zwierząt lub zwiększających ich śmiertelność.
8	Budowa elementów eksponowanych krajobrazowo	aktualne	Zagrożenie zostało potwierdzone w opracowaniu krajobrazowym; szczególne znaczenie mają farmy wiatrowe, wielkopowierzchniowe instalacje fotowoltaiczne, maszty, linie i inne dominanty w przedpolach ekspozycyjnych, dolinach i strefach widokowych.

Objaśnienia do tabeli:
aktualne – zagrożenie nadal istotne;
częściowo aktualne – zagrożenie występuje lokalnie albo jego skala uległa ograniczeniu;
marginalnie aktualne – zagrożenie występuje, lecz ma niewielkie znaczenie w skali Parku;
wymaga weryfikacji – brak wystarczających danych do jednoznacznej oceny na etapie I opracowania.

Na etapie sporządzania projektu nowego planu ochrony stwierdza się, że część zagrożeń wskazanych w planie ochrony z 2006 r. zachowuje pełną aktualność, część wymaga doprecyzowania, a część ma obecnie znaczenie ograniczone przestrzennie lub problemowo. Do zagadnień nadal szczególnie istotnych należą zagrożenia związane z gospodarką wodno-ściekową, przekształceniami stosunków wodnych, spadkiem różnorodności biologicznej, powstawaniem barier ekologicznych oraz ochroną walorów krajobrazowych i kulturowych. Opracowania eksperckie Etapu II potwierdziły potrzebę ograniczania oddziaływania melioracji i odwodnień, ochrony małej retencji oraz zachowania naturalnych warunków wodnych siedlisk hydrogenicznych.

20.2. Zintegrowany katalog istniejących i potencjalnych zagrożeń

Na podstawie opracowań eksperckich Etapu II, aktualizacji rozpoznania terenowego oraz analizy dokumentów planistycznych i branżowych sporządzono zintegrowany katalog istniejących i potencjalnych zagrożeń dla zasobów, walorów i funkcji Parku. Katalog obejmuje zarówno zagrożenia wskazane już w planie ochrony z 2006 r., które zachowały aktualność, jak i zagrożenia doprecyzowane lub rozpoznane w toku prac nad Etapem II. W zestawieniu zachowano podział na możliwie jednorodne mechanizmy oddziaływania, tak aby każde zagrożenie mogło być następnie powiązane z celami ochrony, zadaniami ochronnymi oraz monitoringiem skuteczności planu.

Ryc. 61. Prognoza rozpadu drzewostanów świerkowych do roku 2050 (prawdopodobieństwo 80% lub więcej, wg. Sochy 2024)

Przykładem zagrożeń nasilanych przez zmiany klimatyczne są prognozowane procesy rozpadu części drzewostanów, w szczególności świerkowych, które mogą wpływać zarówno na strukturę ekosystemów leśnych, jak i na krajobraz Parku (Ryc. 11).

Poniższa tabela zestawia zagrożenia wskazane w Etapie I oraz zagrożenia dodatkowe, rozpoznane w opracowaniach eksperckich i analizach branżowych. Zestawienie ma charakter integrujący, dlatego jedno zagrożenie może dotyczyć kilku komponentów Parku jednocześnie. Szczegółowe omówienie mechanizmów oddziaływania znajduje się w odpowiednich rozdziałach diagnostycznych oraz operatach specjalistycznych.

Tabela 127. Zintegrowany katalog istniejących i potencjalnych zagrożeń dla zasobów, walorów i funkcji Parku

Kod	Zagrożenie	Mechanizm oddziaływania	Lokalizacja / zasięg	Główne komponenty objęte zagrożeniem	Charakter zagrożenia	Źródła rozpoznania
1	2	3	4	5	6	7
A. Zmiany klimatyczne, stosunki wodne i ekosystemy wodne						
Z-01	Zmiany klimatyczne i wzrost częstości zjawisk ekstremalnych	Wzrost temperatury, zmienność rozkładu opadów, skracanie okresu zalegania pokrywy śnieżnej, gwałtowne opady i silne wiatry zmieniają warunki funkcjonowania ekosystemów oraz nasilają inne presje.	Cały Park i otulina.	Lasy, mokradła, torfowiska, wody, flora, fauna, krajobraz.	zewnętrzne; potencjalne i narastające	Etap I; hydrologia; flora; ichtiofauna; fauna; krajobraz
Z-02	Susza atmosferyczna i hydrologiczna oraz obniżanie poziomu wód gruntowych	Długie okresy bezopadowe prowadzą do przesuszania torfowisk, mokradeł, ściółki leśnej, drobnych zbiorników i cieków, ograniczając dostępność siedlisk oraz możliwości rozrodu gatunków od wód zależnych.	Siedliska hydrogeniczne w całym Parku, zwłaszcza doliny Bludzi, Błędzianki i Jarki, torfowiska oraz drobne zbiorniki.	Torfowiska, źródliska, bory i lasy bagienne, flora mokradłowa, mięczaki, ważki, motyle związane z torfowiskami i wilgotnymi siedliskami, płazy, ptaki i ssaki siedlisk wilgotnych.	zewnętrzne i wewnętrzne; istniejące i potencjalne	Hydrologia; flora; malakofauna; ważki; motyle; płazy i gady; ptaki; ssaki.
Z-03	Budowa, odtwarzanie i utrzymywanie urządzeń odwadniających oraz inwestycje ingerujące w stosunki wodne	Nowe i istniejące rowy, ich pogłębianie i odmulanie, dreny, prace ziemne oraz inwestycje liniowe mogą przyspieszać odpływ i obniżać poziom wód gruntowych w sąsiedztwie siedlisk od wód zależnych.	Mokradła leśne i nieleśne, wilgotne łąki i lasy bagienne; m.in. rezerwaty Boczki i Mechacz Wielki oraz doliny Bludzi, Błędzianki i Jarki.	Siedliska hydrogeniczne, flora specjalnej troski, malakofauna, ważki, płazy, ptaki wodno-błotne i ssaki.	wewnętrzne i zewnętrzne; istniejące	Etap I; hydrologia; flora; malakofauna; ważki; płazy i gady; ssaki
Z-04	Antropogeniczne niszczenie tam bobrowych i osuszanie rozlewisk	Usuwanie tam powoduje gwałtowne obniżenie poziomu wody i zanik rozlewisk pełniących funkcję siedlisk zastępczych oraz elementów małej retencji.	Rozlewiska bobrowe, drobne cieki i śródleśne obniżenia w granicach Parku.	Ważki, płazy, ptaki wodno-błotne, ryby spokojnego przepływu, roślinność mokradłowa i retencja krajobrazowa.	wewnętrzne; lokalnie istniejące	Ważki; ichtiofauna; płazy i gady; ssaki

Kod	Zagrożenie	Mechanizm oddziaływania	Lokalizacja / zasięg	Główne komponenty objęte zagrożeniem	Charakter zagrożenia	Źródła rozpoznania
1	2	3	4	5	6	7
Z-05	Dopływ ścieków, biogenów, pestycydów i innych zanieczyszczeń do wód	Odprowadzanie ścieków nieoczyszczonych lub niedostatecznie oczyszczonych, braki lokalnej infrastruktury sanitarnej oraz spływ z gruntów rolnych, zabudowy rozproszonej i terenów rekreacyjnych pogarszają jakość wód i siedlisk.	Zlewnie jezior i cieków Parku; szczególnie jezioro Gołdap i zlewnia Jarki, a także Rakówek, Ostrówek, Pobłędzie i Czostków oraz drobne zbiorniki w krajobrazie rolniczym.	Wody powierzchniowe i podziemne, siedliska 3150, ichtiofauna, malakofauna, ważki, płazy, ptaki wodne i flora mokradłowa.	wewnętrzne i zewnętrzne; istniejące	Plan z 2006 r.; hydrologia; ichtiofauna; malakofauna; ważki; flora; płazy i gady; ptaki
Z-06	Eutrofizacja wewnętrzna siedlisk mokradłowych i zbiorników	Mineralizacja przesuszonego torfu oraz akumulacja i rozkład biomasy po zaprzestaniu użytkowania uwalniają biogeny, powodując zmiany roślinności, pogorszenie jakości wody i zanik gatunków oligotroficznych lub mezotroficznych.	Torfowiska, lasy bagienne, mokradła nieleśne oraz płytkie i silnie zarośnięte zbiorniki.	Flora mokradłowa, siedliska hydrogeniczne, malakofauna, ważki, płazy i ekosystemy wodne.	wewnętrzne; istniejące i narastające	Flora; hydrologia; ichtiofauna; ważki; malakofauna
Z-07	Degradacja hydromorfologiczna cieków wskutek regulacji i prac utrzymaniowych	Odmulanie, pogłębianie, profilowanie brzegów, techniczne umacnianie, wykaszanie roślinności oraz usuwanie rumoszu drzewnego i naturalnego substratu upraszczają koryta i niszczą siedliska rozrodcze oraz żerowiskowe.	Błędzianka, Bludzia, Jarka, Czerwona Struga, Żytkiejmska Struga i mniejsze dopływy.	Ryby i minogi, ważki reofilne, malakofauna, roślinność wodna i strefy ekotonowe.	wewnętrzne; istniejące lub potencjalne	Hydrologia; ichtiofauna; ważki; malakofauna
Z-08	Fragmentacja siedlisk wodnych i ograniczenie drożności ekologicznej cieków	Przepusty, progi i inne bariery, zamulenie, okresowe przesychanie oraz przekształcenia koryt ograniczają przemieszczanie się organizmów i wymianę między odcinkami cieków.	Cieki Parku i ich mniejsze dopływy, w szczególności odcinki z budowlami hydrotechnicznymi i przepustami.	Ryby, minogi, bezkręgowce wodne, malakofauna i ekosystemy rzeczne.	wewnętrzne; lokalnie istniejące lub potencjalne	Hydrologia; ichtiofauna; malakofauna
Z-09	Degradacja stref litoralnych jezior i stref brzegowych zbiorników	Zabudowa i umacnianie brzegów, usuwanie szuwarów i roślinności zanurzonej, niszczenie płytkich zatok oraz presja rekreacyjna ograniczają miejsca rozrodu, żerowania i schronienia.	Jeziora Gołdap, Rakówek, Ostrówek, Pobłędzie i Czostków oraz drobne zbiorniki w Parku i otulinie.	Ryby, płazy, ważki, ptaki wodne, makrofity, malakofauna i strefy ekotonowe.	wewnętrzne; lokalnie istniejące	Hydrologia; ichtiofauna; ważki; płazy i gady; ptaki; turystyka
Z-10	Pogarszanie warunków tlenowych, termicznych i struktury troficznej jezior	Wzrost temperatury, zakwity fitoplanktonu, deficyty tlenowe i nadmierny udział drobnych ryb karpiowatych ograniczają siedliska gatunków wrażliwych i mogą utrwalać niekorzystny stan troficzny.	W szczególności jeziora Gołdap, Rakówek, Ostrówek, Pobłędzie i Czostków.	Ichtiofauna, małże i ślimaki wodne, zooplankton oraz inne bezkręgowce wodne.	zewnętrzne i wewnętrzne; istniejące lub narastające	Hydrologia; ichtiofauna; malakofauna
Z-11	Zasypywanie, likwidacja i techniczne przekształcanie drobnych zbiorników wodnych	Bezpośrednia utrata miejsc rozrodu i żerowania zwiększa izolację lokalnych populacji oraz ogranicza funkcjonalną sieć siedlisk wodnych.	Śródpolne i śródleśne oczka wodne, glinianki, wyrobiska, torfianki i niewielkie zbiorniki w Parku i otulinie.	Płazy, ważki, ślimaki wodne, ptaki wodno-błotne i roślinność mokradłowa.	wewnętrzne i zewnętrzne; lokalnie istniejące lub potencjalne	Ważki; płazy i gady; malakofauna; uwarunkowania rolnicze

Kod	Zagrożenie	Mechanizm oddziaływania	Lokalizacja / zasięg	Główne komponenty objęte zagrożeniem	Charakter zagrożenia	Źródła rozpoznania
1	2	3	4	5	6	7
Z-12	Zarastanie i wypłycanie drobnych zbiorników oraz zanik płatów wolnego lustra wody	Postępująca sukcesja szuwarów, pła i zarośli zmniejsza udział nasłonecznionej otwartej wody, przez co część gatunków traci miejsca składania jaj, żerowania i rozwoju larwalnego.	Drobne zbiorniki śródpolne i śródleśne, torfianki, rozlewiska oraz płytkie strefy jezior.	Ważki, płazy, ptaki wodno-błotne i roślinność wodna.	wewnętrzne; istniejące	Ważki; płazy i gady; hydrologia
Z-13	Zarybienia i gospodarka rybacka niedostosowane do celów ochrony przyrody	Wprowadzanie ryb do zbiorników rozrodczych płazów oraz zabiegi nieuwzględniające stanu ichtiofauny, trofii i wymagań siedliskowych mogą zwiększać drapieżnictwo i zmieniać strukturę zespołów wodnych.	Drobne zbiorniki rozrodcze płazów oraz jeziora i obwody rybackie Parku.	Płazy, rodzima ichtiofauna, bezkręgowce wodne i ekosystemy jeziorne.	wewnętrzne; potencjalne lub lokalnie istniejące	Ichtiofauna; płazy i gady; hydrologia
Z-14	Obce i inwazyjne organizmy wodne oraz ich przenoszenie między zbiornikami	Obce ryby, rak pręgowaty, rak sygnałowy i raciczna zmienna mogą powodować konkurencję, presję na bentos i rodzime małże, rozprzestrzeniać choroby oraz przekształcać sieci troficzne.	Wody Parku i otuliny; szczególnie zbiorniki użytkowane rybacko lub rekreacyjnie oraz połączone systemami cieków.	Rodzima ichtiofauna i astakofauna, małże, bentos i funkcjonowanie ekosystemów wodnych.	biologiczne; istniejące i potencjalne	Ichtiofauna; skorupiaki; malakofauna
B. Inwazyjne gatunki obce i presje biologiczne						
Z-15	Inwazyjne i ekspansywne gatunki roślin	Małe, lecz potencjalnie ekspansywne ogniska barszczu Sosnowskiego *Heracleum sosnowskyi*, kolczurki klapowanej *Echinocystis lobata*, niecierpka gruczołowatego *Impatiens glandulifera* i rdestowców *Reynoutria* spp. wymagają szybkiego ograniczenia. Aktualnie silniejszą presję lokalną wywierają m.in. łubin trwały *Lupinus polyphyllus*, nawłoć kanadyjska *Solidago canadensis*, nawłoć późna *Solidago gigantea*, przymiotno białe *Erigeron annuus*, dąb czerwony *Quercus rubra* i niecierpek drobnokwiatowy *Impatiens parviflora*. Rozprzestrzenianie się tych gatunków może prowadzić do wypierania rodzimej roślinności, w tym roślin pokarmowych i żywicielskich owadów. W przypadku łubinu trwałego, nawłoci i innych gatunków nektarodajnych okresowe wykorzystywanie ich jako źródła pokarmu przez owady nie równoważy negatywnych skutków ograniczania rodzimej flory i różnorodności siedlisk.	Tereny zabudowane, przydroża, okrajki leśne i zadrzewień, doliny cieków, obrzeża łąk oraz dawne składowisko odpadów pod Dubeninkami.	Flora specjalnej troski, siedliska nieleśne i leśne, pszczoły, motyle dzienne, okrajki, doliny cieków i krajobraz kulturowy.	biologiczne; istniejące i potencjalne	Flora; siedliska; Etap I

Kod	Zagrożenie	Mechanizm oddziaływania	Lokalizacja / zasięg	Główne komponenty objęte zagrożeniem	Charakter zagrożenia	Źródła rozpoznania
1	2	3	4	5	6	7
Z-16	Obce mięczaki lądowe i ich przypadkowe zawlekanie	Obce ślimaki mogą konkurować z rodzimą malakofauną, a infrastruktura turystyczna i ruch użytkowników sprzyjają ich przenoszeniu do siedlisk naturalnych.	Parkingi, ścieżki edukacyjne, miejsca koncentracji ruchu i siedliska naturalne w ich sąsiedztwie.	Rodzima malakofauna lądowa i mikrosiedliska wilgotne.	biologiczne; istniejące lub potencjalne	Malakofauna; turystyka
Z-17	Inwazyjne gatunki obce ssaków drapieżnych	Jenot, szop pracz i wizon amerykański mogą zwiększać presję drapieżniczą, konkurować z rodzimymi drapieżnikami i obniżać sukces rozrodczy gatunków gniazdujących na ziemi lub związanych z mokradłami.	Siedliska wodno-błotne, doliny cieków, brzegi zbiorników i mozaika siedlisk otwartych w całym Parku.	Ptaki, płazy, gady, małe ssaki i organizmy wodno-błotne.	biologiczne; istniejące i potencjalne; lokalnie duże	Ssaki; ptaki; płazy i gady
C. Użytkowanie gruntów, rolnictwo i siedliska otwarte						
Z-18	Sukcesja wtórna po zaniechaniu koszenia i wypasu	Rozwój ekspansywnych bylin, krzewów i inicjalnych drzewostanów prowadzi do zaniku siedlisk półnaturalnych, stanowisk roślin specjalnej troski, siedlisk ptaków terenów otwartych oraz otwartych wnętrz krajobrazowych. Zarastanie ogranicza także udział roślin kwitnących, nasłonecznionych mikrosiedlisk i odsłoniętych powierzchni gleby wykorzystywanych przez pszczoły oraz prowadzi do zaniku siedlisk motyli związanych z terenami otwartymi i półotwartymi.	Łąki, pastwiska, polany, torfowiska niskie i doliny, zwłaszcza dolina Błędzianki oraz śródleśne i przyleśne użytki zielone.	Flora łąkowa i mokradłowa, ptaki łąkowe, pszczoły i inne zapylacze, motyle dzienne, małe ssaki i krajobraz dolinny.	wewnętrzne; istniejące	Flora; siedliska; pszczoły; motyle; ptaki; ssaki; krajobraz.
Z-19	Przekształcanie trwałych użytków zielonych w grunty orne lub wysokoprodukcyjne użytki paszowe	Zaorywanie łąk, wysiew wysokoprodukcyjnych mieszanek traw i uprawa kukurydzy prowadzą do trwałej utraty siedlisk półnaturalnych, stanowisk roślin i żerowisk ptaków, a także do ograniczenia różnorodności roślin pokarmowych i żywicielskich oraz miejsc rozrodu i gniazdowania owadów związanych z trwałymi użytkami zielonymi.	Trwałe użytki zielone Parku i otuliny, szczególnie w krajobrazie rolniczym i dolinach rzecznych.	Łąki wilgotne, flora specjalnej troski, ptaki krajobrazu rolniczego, pszczoły i inne zapylacze, motyle dzienne oraz krajobraz otwarty.	wewnętrzne i zewnętrzne; potencjalne lub lokalnie istniejące	Flora; ptaki; pszczoły; motyle; uwarunkowania rolnicze; krajobraz.
Z-20	Intensyfikacja rolnictwa i upraszczanie krajobrazu rolniczego	Intensyfikacja użytkowania rolniczego, likwidacja miedz, nieużytków, zakrzaczeń, zadrzewień, pasów osłonowych, oczek wodnych i drobnych bagienek, wzrost chemizacji oraz uproszczenie płodozmianu prowadzą do utraty lub pogorszenia siedlisk lęgowych i żerowiskowych, zmniejszenia dostępności pokarmu oraz ograniczenia mozaiki siedlisk i lokalnej łączności ekologicznej.	Krajobraz rolniczy Parku i otuliny.	Ptaki, pszczoły i inne zapylacze, motyle dzienne, małe ssaki, płazy, nietoperze, wody i krajobraz kulturowy..	wewnętrzne i zewnętrzne; potencjalne lub lokalnie istniejące	Etap I; flora; ptaki; pszczoły; motyle; ssaki; płazy i gady; krajobraz.

Kod	Zagrożenie	Mechanizm oddziaływania	Lokalizacja / zasięg	Główne komponenty objęte zagrożeniem	Charakter zagrożenia	Źródła rozpoznania
1	2	3	4	5	6	7
Z-21	Niewłaściwy termin, częstotliwość lub intensywność koszenia	Koszenie w okresie lęgowym może niszczyć gniazda i powodować śmiertelność piskląt. Zbyt częste, bardzo wczesne lub jednoczesne koszenie dużych powierzchni ogranicza różnorodność florystyczną i bazę pokarmową pszczół oraz może pogarszać warunki występowania motyli poprzez usuwanie roślin żywicielskich i kwitnącej roślinności. Na wybranych wilgotnych łąkach i ziołoroślach szczególnie istotnych dla motyli niewłaściwy termin lub częstotliwość koszenia może pogarszać warunki występowania m.in. czerwończyka nieparka Lycaena dispar i przeplatki diaminy Melitaea diamina.	Łąki, polany i inne trwałe użytki zielone Parku i otuliny, w tym doliny Bludzi i Błędzianki oraz wybrane wilgotne łąki i ziołorośla istotne dla motyli i zapylaczy.	Derkacz, czajka, kszyk, przepiórka, żuraw, flora łąkowa, pszczoły i inne zapylacze oraz motyle dzienne.	wewnętrzne; lokalnie istniejące; znaczenie bardzo duże dla ptaków łąkowych	Ptaki; flora; uwarunkowania rolnicze; pszczoły; motyle.
Z-22	Intensywny wypas i nadmierna obsada zwierząt	Silne wydeptywanie i skracanie runi przy nadmiernej intensywności wypasu mogą powodować niszczenie gniazd i płoszenie ptaków, a wraz z punktową eutrofizacją prowadzić do pogorszenia warunków lęgowych, degradacji siedlisk roślin oraz wilgotnych użytków zielonych.	Pastwiska i wilgotne użytki zielone w Parku i otulinie.	Ptaki terenów otwartych, flora łąkowa, płazy, gleby i siedliska półnaturalne.	wewnętrzne i zewnętrzne; potencjalne lub lokalnie istniejące	Flora; ptaki; uwarunkowania rolnicze
Z-23	Zalesianie terenów otwartych	Celowe zalesianie łąk, pastwisk i innych otwartych siedlisk powoduje trwałą utratę miejsc lęgowych i żerowiskowych oraz zamyka osie i wnętrza widokowe.	Tereny otwarte Parku, w szczególności doliny i krajobraz priorytetowy doliny Błędzianki oraz SOK Doliny Błędzianki	Ptaki terenów otwartych, flora łąkowa, pszczoły i inne zapylacze, motyle dzienne oraz krajobraz dolinny.	wewnętrzne i zewnętrzne; potencjalne	Ptaki; flora; pszczoły; motyle; krajobraz; SOK Doliny Błędzianki
Z-24	Zanik śródleśnych polan, łąk, ekotonów, zadrzewień i drobnych mikrosiedlisk otwartych	Utrata mozaiki siedliskowej ogranicza żerowiska, trasy przemieszczania i osłony wykorzystywane przez małe ssaki, nietoperze, żubra i średnie drapieżniki. Zarastanie lub techniczne przekształcanie polan, poboczy, nasłonecznionych skarp i odsłoniętych powierzchni podłoża mineralnego ogranicza ponadto zasoby pokarmowe, rośliny żywicielskie i miejsca gniazdowania bezkręgowców, w szczególności pszczół gniazdujących w glebie oraz motyli związanych z polanami, skrajami i drogami leśnymi.	Śródleśne polany i łąki, skraje kompleksu leśnego, zadrzewienia liniowe i strefy ekotonowe.	Małe ssaki, nietoperze, żubr, średnie drapieżniki, ptaki, pszczoły i inne zapylacze, motyle dzienne oraz krajobraz leśno-łąkowy.	wewnętrzne; istniejące lub potencjalne	Ssaki; ptaki; pszczoły; motyle; krajobraz.

Kod	Zagrożenie	Mechanizm oddziaływania	Lokalizacja / zasięg	Główne komponenty objęte zagrożeniem	Charakter zagrożenia	Źródła rozpoznania
1	2	3	4	5	6	7
Z-25	Nadmierne usuwanie drzew i krzewów wokół zbiorników wodnych	Usuwanie osłonowej roślinności w strefach brzegowych i ekotonowych pogarsza warunki żerowania, schronienia i zimowania płazów, ogranicza miejsca przeobrażeń, odpoczynku i aktywności rozrodczej ważek oraz osłabia funkcję buforową roślinności przybrzeżnej ograniczającą dopływ biogenów do wód.	Otoczenie zbiorników zasiedlonych przez płazy, w tym drobnych oczek wodnych i odtworzonych zbiorników.	Płazy, gady, ważki i inne owady wodne, małe ssaki, roślinność przybrzeżna i strefy brzegowe.	wewnętrzne; lokalnie istniejące lub potencjalne	Etap I; płazy i gady; ważki
D. Gospodarka leśna i struktura ekosystemów leśnych						
Z-26	Utrata martwego drewna, starodrzewów, drzew dziuplastych i innych mikrosiedlisk leśnych	Usuwanie drzew biocenotycznych, dziuplastych, zamierających, wykrotów, złomów, karpin i martwego drewna ogranicza miejsca rozrodu, schronienia, żerowania i stabilny mikroklimat.	Kompleks leśny Parku, zwłaszcza dojrzałe lasy liściaste i mieszane oraz siedliska gatunków specjalnej troski.	Ptaki dziuplaste i dzięcioły, nietoperze, małe ssaki, mszaki, malakofauna, owady saproksyliczne oraz część pszczół wykorzystujących istniejące otwory i szczeliny w drewnie.	wewnętrzne; istniejące lub potencjalne	Flora; malakofauna; ptaki; ssaki; pszczoły; siedliska leśne.
Z-27	Niedostosowanie zabiegów do wymagań siedlisk przyrodniczych i gatunków chronionych	Nadmierne prześwietlanie grądów i łęgów, prace w pobliżu stanowisk lub miejsc lęgowych, mechaniczne niszczenie ściółki i gleby oraz orka przy odnowieniach mogą zmieniać mikroklimat i bezpośrednio niszczyć siedliska gatunków.	Lasy zidentyfikowane jako siedliska gatunków specjalnej troski, szczególnie grądy 9170, łęgi 91F0 i stanowiska malakofauny, mszaków oraz ptaków leśnych.	Flora cienistych lasów, mszaki, malakofauna, ptaki, nietoperze i małe ssaki.	wewnętrzne; lokalnie istniejące lub potencjalne	Flora; malakofauna; ptaki; ssaki; siedliska leśne
Z-28	Niezgodność składu gatunkowego oraz struktury wiekowej i przestrzennej drzewostanów z siedliskiem	Pinetyzacja, juwenalizacja drzewostanów, niedobór najstarszych faz rozwojowych i uproszczenie struktury pionowej ograniczają naturalność ekosystemów i ciągłość mikrosiedlisk.	Drzewostany na siedliskach lasów liściastych i mieszanych oraz drzewostany sosnowe na siedliskach mineralnych pozbawione starszych klas wieku.	Siedliska leśne, flora, fauna leśna, grzyby, mszaki i krajobraz leśny.	wewnętrzne; istniejące	Etap I; flora; siedliska leśne; gospodarka leśna
Z-29	Wielkopowierzchniowe zręby i odsłonięcia wpływające na fizjonomię krajobrazu leśnego	Rozległe powierzchnie pozbawione drzewostanu zaburzają ciągłość wizualną, zwiększają ekspozycję wnętrza lasu i obniżają walory tras oraz dróg pejzażowych.	Szczególnie otoczenie dróg pejzażowych, szlaków turystycznych i stref ekspozycji.	Krajobraz leśny, turystyka, siedliska leśne i percepcja Parku.	wewnętrzne; lokalnie istniejące lub potencjalne	Krajobraz; gospodarka leśna; turystyka
Z-30	Rozległe i gwałtowne zamieranie drzewostanów oraz gradacje owadów wtórnych	Zmiany klimatyczne i związany z nimi stres wodny i termiczny osłabia drzewa i zwiększa podatność na korniki oraz inne szkodniki wtórne. Prowadzi to do zmian struktury ekosystemów, rozległych odsłonięć i wzrostu ryzyka pożarowego.	Drzewostany świerkowe, sosnowe i dojrzałe drzewostany na siedliskach żyznych w granicach Parku.	Drzewostany, siedliska gatunków leśnych, krajobraz leśny i funkcje ochronne lasów.	zewnętrzne i wewnętrzne; istniejące i narastające	Etap I; gospodarka leśna; krajobraz
E. Bariery, fragmentacja siedlisk i bezpośrednie zagrożenia dla fauny						
Z-31	Bariera graniczna i ograniczenie	Ogrodzenie graniczne ogranicza przemieszczanie się zwierząt, izoluje populacje i	Północna granica Parku z Obwodem	Wilk, ryś euroazjatycki, żubr oraz inne duże i	zewnętrzne; istniejące;	Etap I; ssaki; korytarze migracyjne

Kod	Zagrożenie	Mechanizm oddziaływania	Lokalizacja / zasięg	Główne komponenty objęte zagrożeniem	Charakter zagrożenia	Źródła rozpoznania
1	2	3	4	5	6	7
	łączności transgranicznej	może powodować bezpośrednią śmiertelność wskutek zaplątywania się w elementy ogrodzenia.	Królewieckim, na odcinku około 30 km.	średnie ssaki i korytarze migracyjne.	znaczenie bardzo duże	
Z-32	Modernizacja dróg, wzrost ruchu, kolizje i fragmentacja lokalnych korytarzy	Ruch pojazdów powoduje śmiertelność, a przebudowa dróg i przepustów może ograniczać migracje sezonowe, zwiększać penetrację ostoi oraz fragmentować trasy przemieszczania.	DW 651, drogi lokalne i leśne oraz odcinki przecinające trasy migracji płazów i korytarze ssaków.	Płazy, gady, duże i średnie ssaki, wydra, żubr i lokalne populacje fauny.	wewnętrzne i zewnętrzne; istniejące	Płazy i gady; ssaki; infrastruktura drogowa; turystyka
Z-33	Zabudowa rozproszona i ogrodzenia ograniczające drożność krajobrazu	Rozlewanie zabudowy, dogęszczanie działek siedliskowych i stosowanie nieprzepuszczalnych ogrodzeń fragmentują żerowiska, strefy brzegowe i trasy przemieszczania oraz osłabiają otwarty charakter krajobrazu.	Krajobraz rolniczy i dolinny Parku i otuliny, w tym działki zabudowy siedliskowej w obrębie krajobrazu priorytetowego i SOK Doliny Błędzianki	Ssaki, ptaki, korytarze ekologiczne, wody, krajobraz i wartości kulturowe.	wewnętrzne i zewnętrzne; potencjalne lub lokalnie istniejące	Ssaki; ptaki; krajobraz; planowanie przestrzenne; SOK Doliny Błędzianki
Z-34	Niedostateczna konserwacja infrastruktury ochronnej dla płazów	Zamulanie, niedrożność i uszkodzenia tuneli, przepustów i barier naprowadzających oraz pogorszenie funkcjonalności sztucznych hibernakulów obniżają skuteczność wcześniej wykonanych działań.	Istniejące przejścia, przepusty, bariery naprowadzające i hibernakula na obszarze Parku.	Płazy, w szczególności traszka grzebieniasta i kumak nizinny; lokalnie gady.	organizacyjne i techniczne; istniejące	Płazy i gady
Z-35	Utrata i degradacja zimowisk płazów i gadów	Zamykanie lub niszczenie piwniczek i ziemianek, usuwanie stert kamieni, karpin i martwego drewna oraz niewłaściwe warunki w hibernakulach ograniczają dostępność bezpiecznych miejsc zimowania.	Dawne piwniczki, ziemianki, obiekty techniczne, hibernakula oraz naturalne mikrosiedliska lądowe w Parku.	Płazy i gady.	wewnętrzne; istniejące lub potencjalne	Płazy i gady
Z-36	Upraszczanie i fragmentacja lądowych siedlisk płazów i gadów	Usuwanie wykrotów, karpin, kłód, kamieni, zarośli i ekotonów oraz zacienianie albo porządkowanie nasłonecznionych skrajów i poboczy ograniczają kryjówki, miejsca wygrzewania i siedliska łącznikowe.	Skraje lasów, polany, pobocza, sąsiedztwo zbiorników rozrodczych i korytarze między nimi.	Płazy i gady oraz lokalna łączność siedlisk.	wewnętrzne; istniejące lub potencjalne	Płazy i gady
Z-37	Degradacja zimowisk nietoperzy	Przemarzanie, zmiana mikroklimatu, zawalanie, niszczenie wlotów i brak zabezpieczenia obiektów pogarszają warunki hibernacji.	Rozpoznane piwnice, ziemianki, schrony i inne obiekty podziemne wykorzystywane przez nietoperze.	Mopek zachodni, mroczek pozłocisty, nocki i gacek brunatny.	wewnętrzne; istniejące; znaczenie bardzo duże	Nietoperze; ssaki
Z-38	Niepokojenie nietoperzy w okresie hibernacji	Penetracja zimowisk powoduje wybudzanie, wzrost zużycia rezerw energetycznych i ryzyko śmiertelności przed końcem zimy.	Zimowiska nietoperzy w obiektach podziemnych i gospodarczych.	Wszystkie gatunki zimujące w obiektach.	wewnętrzne; istniejące; znaczenie bardzo duże	Nietoperze; turystyka

Kod	Zagrożenie	Mechanizm oddziaływania	Lokalizacja / zasięg	Główne komponenty objęte zagrożeniem	Charakter zagrożenia	Źródła rozpoznania
1	2	3	4	5	6	7
Z-39	Remonty, przebudowy i rozbiórki obiektów bez kontroli chiropterologicznej	Likwidacja szczelin, zamurowywanie wlotów i prowadzenie robót w okresie zajęcia obiektu mogą powodować utratę schronień, uwięzienie lub zabicie osobników.	Budynki, piwnice, ziemianki, mosty i obiekty gospodarcze wykorzystywane przez nietoperze.	Nietoperze synantropijne i korzystające z obiektów antropogenicznych.	wewnętrzne; istniejące lub potencjalne	Nietoperze; ssaki
Z-40	Utrata korytarzy przelotowych nietoperzy i nadmierne oświetlenie	Usuwanie ciągłości zadrzewień, alei i roślinności brzegowej oraz oświetlanie tras przelotu i żerowisk ograniczają przemieszczanie się i dostęp do bazy pokarmowej.	Aleje, zadrzewienia liniowe, skraje lasów, doliny cieków, brzegi zbiorników i otoczenie zabudowy.	Nietoperze, owady stanowiące bazę pokarmową i krajobraz kulturowy.	wewnętrzne i zewnętrzne; istniejące lub potencjalne	Nietoperze; ssaki; krajobraz
Z-41	Pokarm antropogeniczny, nęciska i nielegalne składowanie padliny	Dostępność łatwego pokarmu prowadzi do habituacji, koncentracji drapieżników, zmiany ich zachowania oraz wzrostu ryzyka konfliktów z człowiekiem.	Sąsiedztwo osad, dróg, miejsc nęcenia i nielegalnego pozostawiania odpadów pochodzenia zwierzęcego.	Wilk, lis, jenot, szop pracz i inne ssaki drapieżne; pośrednio ich ofiary.	wewnętrzne; lokalnie istniejące	Ssaki
Z-42	Swobodnie biegające psy i koty	Zwierzęta domowe mogą płoszyć i zabijać dziką faunę, penetrować ostoje i miejsca rozrodu oraz zwiększać ryzyko przenoszenia chorób; w przypadku psów wskazano także ryzyko hybrydyzacji z wilkiem.	Sąsiedztwo zabudowy, szlaki, polany i obszary udostępnione turystycznie.	Ptaki, małe ssaki, płazy, gady, duże drapieżniki i inne kręgowce.	wewnętrzne; lokalnie istniejące	Ssaki; ptaki; turystyka
Z-43	Niewystarczające zabezpieczenie zwierząt gospodarskich	Brak skutecznych zabezpieczeń zwiększa ryzyko szkód od dużych drapieżników, nasila konflikty społeczne i może prowadzić do presji na populacje wilka i rysia.	Gospodarstwa utrzymujące zwierzęta w Parku i otulinie.	Wilk, ryś, zwierzęta gospodarskie i relacje człowiek–drapieżniki.	wewnętrzne i zewnętrzne; lokalnie istniejące lub potencjalne	Ssaki; uwarunkowania społeczno-gospodarcze
Z-44	Prace gospodarcze, utrzymaniowe i inwestycyjne prowadzone w okresach wrażliwych	Roboty wykonywane w sąsiedztwie gniazd, dziupli, zimowisk i miejsc rozrodu mogą powodować płoszenie, porzucanie lęgów, zniszczenie schronień lub bezpośrednią śmiertelność.	Stanowiska gatunków strefowych i innych gatunków wrażliwych, obiekty zasiedlone przez nietoperze oraz miejsca rozrodu płazów.	Ptaki, nietoperze, płazy i inne gatunki wrażliwe na niepokojenie.	wewnętrzne; lokalnie istniejące lub potencjalne	Ptaki; nietoperze; płazy i gady; gospodarka leśna; infrastruktura
F. Turystyka, rekreacja i udostępnianie Parku						
Z-45	Nieuprawniona penetracja rezerwatów i powstawanie dzikich ścieżek	Schodzenie z tras i korzystanie z nieformalnych skrótów rozprasza presję na większą powierzchnię, powodując wydeptywanie, erozję i płoszenie zwierząt.	Rezerwaty Boczki, Czarnówko i Struga Żytkiejmska; szlak zielony Gołdap–Stańczyki, szlak Śladami Rominckich Jeleni oraz łączniki Droga Piaskowa i Droga Tartakowa.	Siedliska 91D0, grądy, łęgi, olsy, bory bagienne, gleby i fauna.	wewnętrzne; rzeczywiste; wysoki priorytet	Turystyka; siedliska; krajobraz

Kod	Zagrożenie	Mechanizm oddziaływania	Lokalizacja / zasięg	Główne komponenty objęte zagrożeniem	Charakter zagrożenia	Źródła rozpoznania
1	2	3	4	5	6	7
Z-46	Presja turystyczna na strefy ochronne i miejsca lęgowe ptaków	Ruch na szlakach, zatrzymywanie się grup i zajęcia edukacyjne w sezonie lęgowym powodują powtarzalne zakłócenia i mogą obniżać sukces rozrodczy.	Odcinki szlaków Śladami Rominckich Jeleni, Jurkiszki–Galwiecie, zielonego/Mazury Garbate i Pierścienia R-65 przebiegające przez strefy ochronne.	Bocian czarny, orlik krzykliwy, bielik oraz pośrednio ostojowe obszary wilka i rysia.	wewnętrzne; rzeczywiste; wysoki priorytet sezonowy	Turystyka; ptaki; ssaki
Z-47	Koncentracja ruchu turystycznego i ryzyko przekroczenia pojemności terenu w Stańczykach	Silne punktowe natężenie ruchu w szczytowe weekendy, nasilane promocją i mediami społecznościowymi, może przekraczać fizyczną pojemność terenu, powodując kolejki, chaos parkowania, pogorszenie bezpieczeństwa i degradację otoczenia.	Teren przy wiaduktach w Stańczykach i dolina Błędzianki.	Krajobraz kulturowy wiaduktów, roślinność doliny, bezpieczeństwo i jakość udostępniania.	wewnętrzne i zewnętrzne; potencjalne, wysokie punktowo	Turystyka; krajobraz
Z-48	Degradacja nawierzchni szlaków na odcinkach dolinnych i podmokłych	Powtarzalny ruch na glebach organicznych i luźnych powoduje koleinowanie, poszerzanie ścieżek, rozmywanie nawierzchni i erozję stoków.	Szlak zielony Gołdap–Stańczyki oraz odcinki szlaku Śladami Rominckich Jeleni w rezerwacie Struga Żytkiejmska i innych terenach podmokłych.	Siedliska dolinowe, gleby, roślinność przy szlakach i stabilność hydrologiczna.	wewnętrzne; rzeczywiste; średni priorytet	Turystyka; krajobraz; hydrologia
Z-49	Nielegalny ruch quadów, motocykli crossowych i innych pojazdów silnikowych	Wjazdy na drogi leśne i szlaki powodują hałas, koleinowanie, erozję, niszczenie roślinności, płoszenie zwierząt i konflikty z turystyką pieszą oraz rowerową.	Wjazdy do kompleksu leśnego od strony otuliny oraz drogi leśne będące szlakami turystycznymi.	Fauna, gleby, lasy, szlaki, cisza i krajobraz.	wewnętrzne i zewnętrzne; rzeczywiste; wysoki priorytet	Turystyka; krajobraz; fauna
Z-50	Zaśmiecanie, dzikie wysypiska, biwakowanie i ogniska poza miejscami wyznaczonymi	Odpady i nielegalne ogniska zanieczyszczają siedliska, zagrażają zwierzętom, niszczą glebę i roślinność oraz zwiększają ryzyko pożarowe.	Punkty koncentracji ruchu, parkingi, wieże widokowe, miejsca odpoczynku, brzegi jezior, pobocza dróg oraz małe oczka wodne.	Krajobraz, fauna, lasy, gleby, siedliska wodne i bezpieczeństwo pożarowe.	wewnętrzne; lokalnie istniejące	Plan z 2006 r.; turystyka; krajobraz; ważki
Z-51	Rozwój zabudowy rekreacyjnej i dostępności transportowej bez proporcjonalnej infrastruktury obsługi ruchu	Nowe obiekty noclegowe oraz poprawa dostępności drogowej bez parkingów buforowych, informacji i formalnych wejść mogą zwiększać spontaniczne wjazdy, nieformalne ścieżki oraz przeciążenie Stańczyk i doliny Błędzianki.	Otulina Parku, korytarz DW 651 oraz nowe inwestycje rekreacyjne w gminach Gołdap i Dubeninki.	Krajobraz, szlaki, siedliska przy granicy Parku, bezpieczeństwo i organizacja ruchu.	zewnętrzne; potencjalne	Turystyka; planowanie przestrzenne; infrastruktura drogowa

Kod	Zagrożenie	Mechanizm oddziaływania	Lokalizacja / zasięg	Główne komponenty objęte zagrożeniem	Charakter zagrożenia	Źródła rozpoznania
1	2	3	4	5	6	7
Z-52	Presja rekreacyjna, wędkarstwo i żeglarstwo na wodach oraz w strefach brzegowych	Obecność ludzi i jednostek pływających, penetracja brzegów, hałas i przekształcanie miejsc dostępu mogą płoszyć ptaki, uszkadzać roślinność litoralną i zwiększać zaśmiecanie.	Jezioro Gołdap oraz inne jeziora, zbiorniki i brzegi cieków udostępnione rekreacyjnie.	Ptaki wodne, ryby, płazy, strefy litoralne i krajobraz nadwodny.	wewnętrzne; lokalnie istniejące	Ptaki; ichtiofauna; turystyka
G. Krajobraz, zagospodarowanie przestrzenne i dziedzictwo kulturowe						
Z-53	Lokalizacja instalacji OZE i innych elementów eksponowanych na przedpolach oraz osiach widokowych	Elektrownie wiatrowe, wielkopowierzchniowa fotowoltaika, maszty, linie i inne dominanty mogą degradować panoramy, zamykać osie widokowe i wprowadzać dysharmonię; turbiny i infrastruktura mogą dodatkowo oddziaływać na ptaki i nietoperze.	Przedpola ekspozycyjne Parku i otuliny, zwłaszcza obręby Wronki i Jabramowo, dolina Błędzianki oraz strefy widokowe.	Krajobraz, ptaki, nietoperze, otulina i percepcja Parku.	zewnętrzne i lokalnie wewnętrzne; potencjalne	Etap I; krajobraz; ptaki; nietoperze; planowanie przestrzenne
Z-54	Chaos reklamowo-przestrzenny i dysharmonijna infrastruktura turystyczna	Reklamy, niespójna mała architektura, parkingi, budki handlowe i przypadkowe elementy wyposażenia obniżają jakość przestrzeni i konkurują z historycznymi dominantami.	Stańczyki, Kiepojcie i inne miejsca koncentracji ruchu turystycznego.	Krajobraz kulturowy, wiadukty, wartości widokowe i turystyka.	wewnętrzne; istniejące	Krajobraz; turystyka; dziedzictwo kulturowe
Z-55	Zanik tradycyjnej architektury i lokalnych wzorców zabudowy	Zastępowanie zabudowy obiektami katalogowymi o obcych gabarytach, materiałach, dachach i kolorystyce osłabia regionalną tożsamość oraz tradycyjne sylwety miejscowości.	Wsie w Parku i otulinie, w tym przedpola ekspozycyjne oraz krajobrazy wiejskie na obrzeżach Puszczy.	Krajobraz kulturowy, tożsamość lokalna i historyczne sylwety miejscowości.	wewnętrzne i zewnętrzne; istniejące i potencjalne	Krajobraz; dziedzictwo kulturowe
Z-56	Degradacja historycznych układów osadniczych, folwarcznych, dworskich i urbanistycznych	Rozluźnianie struktur przestrzennych, wtórne podziały parcelacyjne, dogęszczanie i zmiana funkcji mogą zacierać relacje między zabudową, zielenią komponowaną i dawnym układem funkcjonalnym.	Historyczne wsie, zespoły majątkowe i miejscowości o zachowanym układzie, w tym Żytkiejmy.	Wartości historyczne i kulturowe, założenia osadnicze i majątkowe oraz krajobraz miejscowości.	wewnętrzne; istniejące i potencjalne	Dziedzictwo kulturowe; krajobraz; planowanie przestrzenne
Z-57	Niewłaściwe adaptacje i brak użytkowania historycznych obiektów	Daleko idące przekształcenia substancji budowlanej mogą obniżać autentyzm, natomiast długotrwały brak funkcji przyspiesza pogarszanie stanu technicznego i zanik obiektów.	Dawne zespoły majątkowe, obiekty sakralne, techniczne, gospodarcze i inne zabytkowe lub historyczne obiekty Parku i otuliny.	Autentyczna substancja budowlana, wartości dokumentacyjne i krajobraz kulturowy.	wewnętrzne i zewnętrzne; istniejące i potencjalne	Dziedzictwo kulturowe
Z-58	Degradacja cmentarzy, miejsc pamięci i drobnych reliktów historycznych	Zarastanie, niszczenie nagrobków, brak jednoznacznego opiekuna, usuwanie starych drzew i utrata kontekstu interpretacyjnego osłabiają wartość dokumentacyjną obiektów.	Cmentarze, miejsca pamięci i rozproszone relikty na obszarze Parku i otuliny.	Dziedzictwo sepulkralne, lokalna pamięć, stare drzewa i edukacja.	wewnętrzne; istniejące	Dziedzictwo kulturowe; krajobraz

Kod	Zagrożenie	Mechanizm oddziaływania	Lokalizacja / zasięg	Główne komponenty objęte zagrożeniem	Charakter zagrożenia	Źródła rozpoznania
1	2	3	4	5	6	7
Z-59	Zanik historycznych dróg, alei, kamieni pamiątkowych i innych reliktów liniowych oraz punktowych	Modernizacja dróg, usuwanie drzew, uszkodzenia elementów kamiennych i zacieranie dawnych podziałów prowadzą do utraty czytelności krajobrazu historycznego.	Historyczne drogi i aleje, podziały leśne, kamienie pamiątkowe i relikty gospodarki leśnej oraz osadniczej.	Dziedzictwo kulturowe, zadrzewienia, układy komunikacyjne i krajobraz.	wewnętrzne; istniejące lub potencjalne	Dziedzictwo kulturowe; krajobraz
Z-60	Zanik dziedzictwa niematerialnego, lokalnej wiedzy i kontekstu historycznego	Utrata wiedzy o przeszłości regionu i uproszczone interpretacje historyczne sprawiają, że materialne relikty tracą część znaczenia kulturowego i edukacyjnego.	Społeczności lokalne, miejsca pamięci, ekspozycje i działania edukacyjne w Parku i otulinie.	Tożsamość lokalna, pamięć społeczna, edukacja i interpretacja dziedzictwa.	wewnętrzne i zewnętrzne; narastające	Dziedzictwo kulturowe
Z-61	Erozja powierzchniowa i skoncentrowany spływ	Spływ wód opadowych na terenach o większych spadkach przekształca formy geomorfologiczne, transportuje zawiesinę i biogeny oraz degraduje gleby, drogi gruntowe i nawierzchnie szlaków.	Strome zbocza dolin, drogi gruntowe, szlaki i miejsca koncentracji odpływu, zwłaszcza w dolinie Błędzianki.	Rzeźba terenu, gleby, cieki, drogi i krajobraz.	wewnętrzne i zewnętrzne; istniejące	Plan z 2006 r.; hydrologia; turystyka; krajobraz
Z-62	Eksploatacja odkrywkowa kopalin i degradacja terenów poeksploatacyjnych	Wydobycie torfu, piasków i żwirów oraz nieprawidłowa rekultywacja trwale zmieniają rzeźbę, gleby, stosunki wodne i fizjonomię krajobrazu.	Przedpola i otulina Parku oraz udokumentowane, eksploatowane i wyeksploatowane złoża.	Rzeźba terenu, gleby, wody, siedliska i krajobraz.	zewnętrzne i lokalnie wewnętrzne; istniejące lub potencjalne	Plan z 2006 r.; geologia; krajobraz; planowanie przestrzenne
H. Bezpieczeństwo, infrastruktura obronna i zdarzenia nadzwyczajne						
Z-63	Rozwój infrastruktury militarnej i realizacja programu „Tarcza Wschód”	Inwestycje obronne mogą powodować trwałą lub czasową degradację i fragmentację siedlisk, przekształcenia stosunków wodnych, emisję hałasu i światła oraz ograniczenie dostępności terenu.	Strefa przygraniczna oraz potencjalne lokalizacje inwestycji w Parku i otulinie.	Siedliska, fauna, hydrologia, krajobraz i ciągłość ekologiczna.	zewnętrzne; potencjalne	Etap I; flora; ssaki; hydrologia; krajobraz
Z-64	Zagrożenia nadzwyczajne wynikające z położenia przygranicznego	Konflikt zbrojny lub poważne zdarzenia mogą prowadzić do bezpośredniego zniszczenia siedlisk, pożarów, skażeń chemicznych lub radiacyjnych i dezorganizacji ochrony.	Cały Park, w szczególności strefa przygraniczna.	Siedliska, fauna, flora, ludność, infrastruktura i krajobraz.	zewnętrzne; potencjalne; katastrofalne	Etap I; uwarunkowania bezpieczeństwa
Z-65	Wzrost ryzyka pożarowego	Susze, wysychanie torfowisk i ściółki, nielegalne ogniska, ruch turystyczny oraz zdarzenia nadzwyczajne zwiększają prawdopodobieństwo pożarów i skalę ich skutków.	Lasy, torfowiska, siedliska suche i bagienne oraz miejsca koncentracji ruchu.	Lasy, mokradła, fauna, gleby, krajobraz i bezpieczeństwo użytkowników.	wewnętrzne i zewnętrzne; potencjalne i narastające	Etap I; hydrologia; gospodarka leśna; turystyka

Zintegrowany katalog zagrożeń wskazuje, że najważniejsze presje oddziałujące bezpośrednio na zasoby, walory i funkcje Parku koncentrują się wokół kilku grup procesów. Pierwszą i najbardziej przekrojową grupę stanowią zagrożenia hydrologiczne i klimatyczne, obejmujące suszę, obniżanie poziomu wód gruntowych, przyspieszony odpływ, utratę retencji, eutrofizację, pogarszanie jakości wód oraz degradację ekosystemów wodnych i od wód

zależnych. Oddziałują one łącznie na torfowiska, mokradła, lasy bagienne, cieki, jeziora, siedliska przyrodnicze, florę mokradłową, ichtiofaunę, płazy, ważki, malakofaunę, ptaki wodno-błotne oraz ssaki związane z siedliskami wilgotnymi. Z tego względu ochrona stosunków wodnych i ograniczanie odpływu należą do podstawowych warunków skutecznej ochrony Parku.

Drugą grupę tworzą zagrożenia biologiczne oraz zagrożenia wynikające ze zmian użytkowania gruntów. Obejmują one rozprzestrzenianie się inwazyjnych gatunków obcych roślin i zwierząt, sukcesję wtórną na siedliskach nieleśnych, zaniechanie użytkowania łąkowego i pastwiskowego, przekształcanie trwałych użytków zielonych, intensyfikację rolnictwa oraz upraszczanie krajobrazu rolniczego. Zagrożenia te mają szczególne znaczenie dla siedlisk półnaturalnych, gatunków roślin specjalnej troski, ptaków krajobrazu otwartego, zapylaczy, płazów, gadów, małych ssaków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

Trzecią grupę stanowią zagrożenia związane ze strukturą ekosystemów leśnych oraz bezpośrednim oddziaływaniem na faunę. Obejmują one niedostosowanie części zabiegów leśnych do wymagań gatunków specjalnej troski, niedobór martwego drewna, drzew dziuplastych i starodrzewów, uproszczenie struktury wiekowej i przestrzennej drzewostanów, a także utratę schronień, zimowisk, korytarzy migracyjnych i miejsc rozrodu zwierząt. Szczególnego znaczenia nabierają tu zagrożenia dla ptaków dziuplastych i strefowych, nietoperzy, płazów, gadów, małych ssaków oraz gatunków związanych z naturalnymi mikrosiedliskami leśnymi.

Czwartą grupę tworzą zagrożenia przestrzenne, infrastrukturalne, turystyczne, krajobrazowe i kulturowe. Należą do nich bariery ekologiczne, drogi i kolizje ze zwierzętami, presja zabudowy, lokalizacja obiektów eksponowanych krajobrazowo, rozwój infrastruktury turystycznej niedostosowanej do chłonności terenu, nieuprawniona penetracja miejsc wrażliwych, chaos reklamowo-przestrzenny, degradacja historycznych układów osadniczych, obiektów kulturowych, cmentarzy, alei i drobnych reliktów historycznych. W tej grupie mieszczą się również potencjalne oddziaływania infrastruktury militarnej, bariery granicznej oraz zagrożenia nadzwyczajne wynikające z położenia przygranicznego Parku.

W odniesieniu do SOK Doliny Błędzianki szczególne znaczenie mają zagrożenia związane z presją zabudowy, zalesianiem terenów otwartych oraz konfliktami związanymi ze stosowaniem ustaleń strefy. Warunkiem skuteczności SOK jest konsekwentne stosowanie granicy ustalonej w Planie ochrony, przestrzeganie zakazów określonych w rozdziale 25.2 oraz utrzymywanie zgodności roboczych danych przestrzennych Parku z granicą przyjętą w Planie. Aktualizacja danych EGiB nie powoduje automatycznej zmiany granicy SOK.

Przedstawiony katalog stanowi podstawę do dalszego powiązania zagrożeń z celami ochrony, zadaniami ochronnymi, monitoringiem skuteczności planu oraz oceną przewidywanych skutków jego realizacji. W kolejnych rozdziałach każde z istotnych zagrożeń powinno zostać odniesione do właściwych komponentów Parku, wskazanych działań ograniczających oraz podmiotów odpowiedzialnych za ich wdrażanie.

20.3. Uwarunkowania organizacyjne i ryzyka wdrażania planu

Poniższe czynniki nie są bezpośrednimi presjami na siedliska, gatunki lub krajobraz, lecz mogą ograniczać skuteczność realizacji ustaleń planu ochrony. Z tego względu zostały wydzielone z katalogu zagrożeń bezpośrednich.

Tabela 128. Uwarunkowania organizacyjne i ryzyka wdrażania planu ochrony

Kod	Uwarunkowanie / ryzyko	Znaczenie dla wdrażania planu
1	2	3
U-01	Konflikty społeczne i gospodarcze związane z wdrażaniem ustaleń ochronnych	Kolizje między ochroną przyrody i krajobrazu a użytkowaniem gruntów, inwestycjami i oczekiwaniami właścicieli mogą opóźniać lub ograniczać wdrażanie planu. W odniesieniu do SOK Doliny Błędzianki szczególne znaczenie mogą mieć konflikty i wątpliwości związane ze stosowaniem granicy ustalonej w Planie ochrony oraz zakazów obowiązujących w strefie, zwłaszcza w odniesieniu do terenów zabudowanych położonych w bezpośrednim sąsiedztwie jej granicy.
U-02	Rozproszenie kompetencji zarządczych i niedostateczna koordynacja	Wielość podmiotów odpowiedzialnych za wody, lasy, drogi, turystykę, rybactwo, planowanie i dziedzictwo kulturowe utrudnia uzgadnianie oraz realizację zintegrowanych działań.
U-03	Braki danych i niedostateczny monitoring wybranych presji oraz efektów ochrony	Niepełna wiedza o skali presji, trendach populacyjnych, gatunkach obcych, śmiertelności drogowej, skuteczności infrastruktury i ruchu turystycznym utrudnia ocenę priorytetów i szybkie reagowanie.
U-04	Niespójność lub nieaktualność danych przestrzennych i EGiB	Rozbieżności między rozpoznaniem terenowym, geometrią warstw, działkami ewidencyjnymi i mapami mogą prowadzić do błędnej lokalizacji zadań oraz niezgodności danych przestrzennych wykorzystywanych przez Park z granicą SOK ustaloną w Planie ochrony. Zmiany lub aktualizacja danych EGiB wymagają odpowiedniej aktualizacji danych roboczych Parku, lecz nie powodują automatycznej zmiany granicy SOK.
U-05	Niedostateczne pokrycie planami miejscowymi i niespójność ustaleń planistycznych	Brak lub nieprecyzyjne ustalenia planistyczne ograniczają możliwość ochrony przed rozproszoną zabudową, obiektami dysharmonijnymi, zalesianiem terenów otwartych i inwestycjami w przedpolach ekspozycyjnych.
U-06	Zamknięcie granicy i brak możliwości współpracy transgranicznej	Ograniczenie dostępu do północnej części obszaru i brak transgranicznej oferty turystycznej utrudniają dywersyfikację ruchu oraz koncentrują udostępnianie w południowej i zachodniej części Parku.

Zestawione uwarunkowania i ryzyka wdrażania nie zastępują katalogu zagrożeń bezpośrednich, lecz wskazują czynniki, które mogą utrudniać realizację działań ochronnych lub obniżać ich skuteczność. Mają one przede wszystkim charakter organizacyjny, planistyczny, kompetencyjny i informacyjny. Ich znaczenie ujawnia się zwłaszcza na etapie przekładania rozpoznanych zagrożeń na konkretne zadania ochronne, ustalenia do dokumentów planistycznych, działania monitoringowe oraz uzgodnienia między podmiotami odpowiedzialnymi za gospodarowanie przestrzenią Parku.

Szczególnej uwagi wymaga projektowana Strefa Ochrony Krajobrazu (SOK) Doliny Błędzianki. Jej skuteczność zależy nie tylko od właściwego rozpoznania zagrożeń krajobrazowych, ale także od precyzyjnego oparcia granic na danych EGiB, zachowania spójności z krajobrazami priorytetowymi oraz ograniczenia konfliktów związanych z objęciem strefą działek zabudowy siedliskowej lub terenów o oczekiwaniach inwestycyjnych. Ryzyka te powinny być uwzględnione przy formułowaniu ustaleń planu ochrony, aby zapisy dotyczące SOK były możliwe do wdrożenia, czytelne dla gmin i właścicieli gruntów oraz odporne na zarzut nadmiernej lub niekonsekwentnej delimitacji.

Uwarunkowania organizacyjne powinny być również uwzględniane przy projektowaniu systemu monitoringu. Braki danych, niespójność warstw GIS, nieaktualność danych ewidencyjnych i rozproszenie kompetencji mogą utrudniać ocenę, czy działania ochronne są realizowane zgodnie z planem i czy przynoszą oczekiwane efekty. Dlatego monitoring planu powinien obejmować nie tylko stan zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych, lecz także kontrolę aktualności danych przestrzennych, stopnia realizacji zadań oraz współpracy między podmiotami odpowiedzialnymi za wdrażanie planu.

21. ANALIZA DOTYCHCZASOWEJ OCHRONY

21.1. Sposoby eliminacji lub ograniczenia istniejących i potencjalnych zagrożeń

W § 2 Rozporządzenia Wojewody Warmińsko-Mazurskiego nr 49 z dnia 4 grudnia 2006 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej (Dz. Urz. Woj. Warmińsko-Mazurskiego z dnia 12 grudnia 2006 r., nr 192, poz. 2679) określono sposoby eliminacji lub ograniczania istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych oraz ich skutków.

Poniższe zestawienie stanowi końcową ocenę aktualności tych sposobów w świetle wyników Etapu II Operatu generalnego. Analizę powiązano z aktualnym katalogiem zagrożeń Z-01–Z-65 oraz uwarunkowań organizacyjnych U-01–U-06 z rozdziału 20, celami ochrony z rozdziału 23, zadaniami ochronnymi z rozdziału 24 oraz systemem monitoringu określonym w rozdziale 29. Zapisy ogólne z 2006 r. nie są przenoszone mechanicznie do nowego planu. W niniejszym rozdziale wskazano ich aktualny, operacyjny sposób rozumienia, możliwy do zastosowania w zadaniach ochronnych, ustaleniach planistycznych i bieżącym zarządzaniu Parkiem.

Tabela 129. Sposoby eliminacji lub ograniczania zagrożeń wskazane w planie ochrony z 2006 r. oraz ocena ich aktualności

Lp.	Działanie wskazane w planie ochrony z 2006 r.	Ocena po aktualizacji	Doprecyzowanie przyjęte w Operacie generalnym
1	2	3	4
Zagrożenia związane z gospodarką wodnościekową:			
1	Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej poprzez modernizację istniejących oraz budowę nowych oczyszczalni ścieków, a także budowę oczyszczalni przydomowych.	aktualne, utrzymane jako kierunek ochrony	Kierunek pozostaje jednym z podstawowych sposobów ograniczania presji na wody powierzchniowe i podziemne. W Operacie generalnym został powiązany z ograniczaniem dopływu biogenów, kontrolą punktowych źródeł zanieczyszczeń oraz utrzymaniem i doskonaleniem systemów kanalizacyjnych i przydomowych oczyszczalni ścieków, szczególnie w zlewniach cieków i jezior wrażliwych na eutrofizację.
2	Tworzenie stref buforowych wokół cieków i zbiorników wodnych.	aktualne, doprecyzowane w Planie	Strefy buforowe rozumie się jako pasy trwałej roślinności ograniczające spływ biogenów, zawiesiny i zanieczyszczeń do wód. W dokumentach planistycznych i zadaniach ochronnych należy utrzymywać co najmniej 20-metrową strefę bez

Lp.	Działanie wskazane w planie ochrony z 2006 r.	Ocena po aktualizacji	Doprecyzowanie przyjęte w Operacie generalnym
1	2	3	4
			nawożenia bezpośrednio przy ciekach, jeziorach, oczkach wodnych i mokradłach, a w miejscach szczególnie wrażliwych stosować szersze bufory wynikające z nachylenia terenu, rodzaju gleb, presji rolniczej i wartości siedlisk. Na gruntach leśnych funkcję buforową pełnią również strefy przywodne, w których ogranicza się użytkowanie rębne, usuwanie martwego drewna i przekształcanie roślinności brzegowej.
3	Budowa urządzeń do oczyszczania ścieków deszczowych oraz odprowadzanie ścieków podczyszczonych do kanalizacji.	aktualne, ujęte jako wymóg ograniczania spływu zanieczyszczeń	Działanie dotyczy terenów zabudowanych, parkingów, dróg i obiektów obsługi ruchu turystycznego. W aktualnym ujęciu obejmuje separację zawiesin i substancji ropopochodnych, retencję i podczyszczanie wód opadowych oraz unikanie bezpośredniego zrzutu zanieczyszczonych wód do cieków, jezior i mokradeł.
4	Przeprowadzenie szczegółowej inwentaryzacji oraz likwidacja mniejszych źródeł zanieczyszczenia wód powierzchniowych.	aktualne, włączone do monitoringu zagrożeń	Działanie jest realizowane jako bieżąca identyfikacja punktowych i obszarowych źródeł zanieczyszczeń, w tym nielegalnych zrzutów, nieszczelnych instalacji, spływu z terenów zabudowanych i rolnych oraz lokalnych ognisk zaśmiecania. wyniki powinny zasilać wewnętrzną bazę danych Parku oraz monitoring zagrożeń z rozdziału 29.
5	Rygorystyczne kontrole nowo budowanych obiektów przez Nadzór Budowlany.	częściowo aktualne, dostosowane do kompetencji organów	Plan ochrony nie zastępuje nadzoru budowlanego, ale wskazuje miejsca i typy zamierzeń wymagające szczególnej uwagi ze względu na wpływ na wody, siedliska, krajobraz i korytarze ekologiczne. Kontrole pozostają zadaniem właściwych organów administracji, natomiast Park powinien wykorzystywać procedury opiniowania, uzgadniania i zgłaszania naruszeń.
6	Rezygnacja ze stosowania nawozów w postaci płynnej oraz nawozów azotowych na glebach bez okrywy roślinnej, położonych na stokach o nachyleniu powyżej 10%.	aktualne, ujęte jako ograniczanie presji rolniczej	Zapis przyjmuje się jako zasadę ograniczania odpływu azotu i fosforu ze stoków, gruntów bez okrywy roślinnej oraz terenów przyległych do wód. W praktyce oznacza utrzymywanie okrywy roślinnej, unikanie nawożenia w okresach wysokiego ryzyka spływu powierzchniowego, stosowanie poplonów i pasów roślinności oraz kierowanie rolników do instrumentów rolno-środowiskowo-klimatycznych.
7	Stosowanie nawozów naturalnych w odległości nie mniejszej niż 20 m od brzegów zbiorników i cieków wodnych.	aktualne, doprecyzowane przestrzennie	Minimalny pas 20 m od brzegów cieków, jezior, drobnych zbiorników, mokradeł i źródlisk traktuje się jako standard ograniczania nawożenia przy wodach. W

Lp.	Działanie wskazane w planie ochrony z 2006 r.	Ocena po aktualizacji	Doprecyzowanie przyjęte w Operacie generalnym
1	2	3	4
			miejscach szczególnie wrażliwych, zwłaszcza przy stromych stokach, glebach organicznych, jeziorach eutroficznych, litoralu i siedliskach hydrogenicznych, stosuje się szersze strefy ochronne ustalane lokalnie w ramach zadań planistycznych i doradczych.
8	Zachowanie tradycyjnej, ekstensywnej gospodarki łąkowo-pastwiskowej.	aktualne, przeniesione do zadań ochronnych	Kierunek zachowuje znaczenie dla utrzymania trwałych użytków zielonych, łąk wilgotnych, pastwisk, mozaiki krajobrazu i gatunków związanych z siedliskami otwartymi. W aktualnym planie został doprecyzowany przez wskazanie powierzchni, terminów koszenia, zasad pozostawiania niedokosów, ograniczeń nawożenia i możliwości wykorzystania płatności rolno-środowiskowo-klimatycznych.
Zagrożenia związane z gospodarką odpadami			
1	Zwiększenie świadomości mieszkańców Parku i przedsiębiorców w zakresie zasad postępowania z odpadami.	aktualne	Działanie pozostaje elementem prewencji, edukacji i współpracy z gminami. W aktualnym planie ma charakter wspierający wobec systemu gospodarki odpadami prowadzonego przez samorządy.
2	Wdrożenie selektywnej zbiórki odpadów.	wdrożone systemowo, do utrzymania	System selektywnej zbiórki funkcjonuje na poziomie gminnym. Plan nie formułuje zadania tworzenia systemu od podstaw, lecz wskazuje potrzebę utrzymania jego skuteczności, ograniczania zaśmiecania miejsc koncentracji ruchu turystycznego i reagowania na lokalne nieprawidłowości.
3	Zorganizowanie systemu odbioru odpadów zbieranych selektywnie.	wdrożone systemowo, do doskonalenia	Zakres aktualny dotyczy utrzymania odbioru odpadów, dostosowania pojemności i częstotliwości odbioru do sezonowości ruchu turystycznego oraz zapewnienia czytelnej informacji w miejscach udostępniania Parku.
4	Wprowadzenie monitoringu systemu selektywnej zbiórki odpadów.	aktualne jako element monitoringu presji	Monitoring obejmuje rejestr miejsc zaśmiecania, przepełniania pojemników, porzucania odpadów w lasach i przy drogach oraz ocenę skuteczności działań porządkowych, szczególnie po sezonie turystycznym.
5	Modernizacja czynnych składowisk odpadów.	nieaktualne w dawnym brzmieniu, zastąpione aktualnym zakresem	Na obszarze Parku nie przenosi się zadania modernizacji czynnych składowisk jako odrębnego działania planu ochrony. Aktualny zakres obejmuje kontrolę potencjalnego oddziaływania historycznych, zamkniętych lub zrekultywowanych miejsc składowania oraz przeciwdziałanie lokalnemu porzucaniu odpadów.

Lp.	Działanie wskazane w planie ochrony z 2006 r.	Ocena po aktualizacji	Doprecyzowanie przyjęte w Operacie generalnym
1	2	3	4
6	Wprowadzenie monitoringu czynnych i zamkniętych składowisk odpadów komunalnych.	aktualne w zakresie obiektów oddziałujących na Park	Monitoring obejmuje obiekty i miejsca, które mogą wpływać na wody, gleby, krajobraz lub bezpieczeństwo sanitarne Parku i otuliny. Wyniki należy ujmować w rejestrze zagrożeń i przekazywać właściwym gminom oraz organom ochrony środowiska.
7	Stworzenie rejestru dzikich składowisk odpadów oraz opracowanie metod ich usuwania.	aktualne, ujęte operacyjnie	Rejestr miejsc porzucania odpadów powinien być prowadzony w wewnętrznej bazie danych Parku, z zachowaniem lokalizacji przestrzennej oraz z dokumentacją fotograficzną, datą stwierdzenia, podmiotem właściwym do usunięcia i informacją o sposobie zakończenia sprawy.
8	Wprowadzenie systemu ulg dla podmiotów wdrażających technologie bezodpadowe lub zapewniających możliwość zwracania odpadów do procesu produkcji.	nie przeniesione jako zadanie planu ochrony	Instrument ulg podatkowych i gospodarczych wykracza poza kompetencje planu ochrony parku krajobrazowego. Kierunek może być wspierany w politykach gminnych, lecz w Operacie generalnym nie stanowi odrębnego zadania ochronnego.
Zanieczyszczenia powietrza			
1	Modernizacja istniejących źródeł ciepła poprzez zastosowanie nowoczesnych rozwiązań technicznych i technologicznych.	aktualne jako kierunek ogólnośrodowiskowy	Działanie pozostaje korzystne dla jakości powietrza i komfortu mieszkańców, ale nie wymaga szczegółowego programu w planie ochrony. W planie zachowuje się zasadę ograniczania lokalnych emisji bez wskazywania jednej technologii grzewczej.
2	Propagowanie niskoemisyjnych źródeł energii.	aktualne, dostosowane do ochrony krajobrazu	Kierunek przyjmuje się z zastrzeżeniem ochrony krajobrazu, przedpól ekspozycyjnych, osi widokowych, obiektów kulturowych oraz korytarzy ekologicznych. Instalacje OZE powinny być lokalizowane poza obszarami o wysokiej ekspozycji krajobrazowej i poza strefami konfliktowymi wskazanymi w rozdziałach 20, 23 i 24.
Erozja powierzchniowa prowadząca do przeobrażania i zniekształcania naturalnych form geomorfologicznych			
1	Przeznaczanie obszarów narażonych na erozję pod zalesienia, trwałe zadarnianie bądź zmianowanie przeciwerozyjne.	aktualne, stosowane selektywnie	Zalesianie nie jest rozwiązaniem automatycznym. Na obszarach cennych widokowo, łąkowych, torfowiskowych i w projektowanej SOK preferuje się trwałe zadarnienie, utrzymanie TUZ, pasy roślinności i zmianowanie przeciwerozyjne. Zalesienia mogą być stosowane wyłącznie tam, gdzie nie kolidują z celami ochrony krajobrazu, siedlisk otwartych i ekspozycji.

Lp.	Działanie wskazane w planie ochrony z 2006 r.	Ocena po aktualizacji	Doprecyzowanie przyjęte w Operacie generalnym
1	2	3	4
2	Zaprzestanie wykaszania i wypasu stromych stoków dolin rzecznych i rynien jeziornych.	częściowo aktualne, rozstrzygane lokalnie	Zaniechanie użytkowania jest zasadne na stokach szczególnie podatnych na erozję, ale nie powinno prowadzić do utraty cennych siedlisk nieleśnych ani do zarastania ważnych wnętrz krajobrazowych. Decyzję o koszeniu, wypasie albo pozostawieniu do sukcesji należy opierać na celu ochrony danego płatu.
3	Stosowanie zespołów melioracji przeciwerozyjnych zmierzających do zwiększenia chłonności wodnej gleby i zmniejszenia spływu powierzchniowego.	aktualne, przeformułowane jako retencja krajobrazowa	W aktualnym ujęciu chodzi o działania nietechniczne i małoskalowe: utrzymanie okrywy roślinnej, spowalnianie odpływu, zadarnienia, pasy buforowe, odtwarzanie mikroretencji, ochronę obniżeń terenowych oraz ograniczenie ingerencji zwiększających spływ powierzchniowy.
4	Stosowanie właściwej technologii uprawy i nawożenia.	aktualne	Działanie pozostaje elementem ograniczania erozji, odpływu biogenów i presji rolniczej. Powinno być realizowane przez doradztwo, instrumenty WPR i współpracę z ODR oraz ARiMR.
5	Ukierunkowanie ruchu turystycznego.	aktualne	Kierunek przeniesiono do zadań z zakresu udostępniania Parku, zarządzania ruchem turystycznym i edukacji. Obejmuje kanalizowanie ruchu, utrzymanie infrastruktury, ograniczanie nielegalnych wjazdów i monitoring skutków udostępniania.
6	Ograniczanie do minimum zabiegów pielęgnacyjnych w drzewostanach rosnących na stromych zboczach.	aktualne	Zapis zachowuje znaczenie dla ochrony stoków, jarów, źródlisk, gleb i krajobrazu. Zabiegi powinny być ograniczane do działań uzasadnionych bezpieczeństwem, stanem sanitarnym lub potrzebami ochronnymi, przy minimalizacji naruszenia gleby.
7	Ochrona terenu przed zainwestowaniem.	aktualne	Kierunek powiązano z ustaleniami planistycznymi, ochroną dolin, jarów, stoków, form młodoglacjalnych, przedpól ekspozycyjnych oraz projektowaną SOK Doliny Błędzianki.
Wadliwe wykonane zabiegi melioracyjne skutkujące zanikiem i przekształceniem siedlisk			
1	Zaprzestanie ingerencji melioracyjnych w okolicach rzek Błędzianki, Jarki, Bludzi i Żytkiejmskiej Strugi.	aktualne, doprecyzowane funkcjonalnie	Zakaz obejmuje działania odwadniające, regulacyjne i utrzymaniowe pogarszające stan cieków, mokradeł i siedlisk hydrogenicznych. Nie obejmuje małoskalowych działań retencyjnych, renaturyzacyjnych i naprawczych służących odtwarzaniu naturalnych stosunków wodnych, ograniczaniu odpływu i poprawie stanu siedlisk.
2	Zachowanie w stanie zbliżonym do naturalnego małych, śródleśnych zbiorników wodnych poprzez	aktualne	Małe zbiorniki, oczka wodne i rozlewiska zachowuje się jako elementy retencji, siedliska płazów, ważek, malakofauny,

Lp.	Działanie wskazane w planie ochrony z 2006 r.	Ocena po aktualizacji	Doprecyzowanie przyjęte w Operacie generalnym
1	2	3	4
	zaniechanie melioracji i budowy urządzeń hydrotechnicznych.		ptaków i roślin wodno-błotnych. Niedopuszczalne są prace prowadzące do ich osuszania, zasypywania lub przekształcania brzegów.
3	Zachowanie w stanie nienaruszonym ekosystemów torfowiskowych i innych mokradeł oraz utrzymanie roślinności leśnej na siedliskach bagiennych.	aktualne, kluczowe	Kierunek jest podstawą ochrony siedlisk hydrogenicznych. W aktualnym planie obejmuje ochronę bierną i czynną torfowisk, mokradeł, źródlisk, borów i lasów bagiennych, ograniczanie odpływu oraz monitoring poziomu uwodnienia i stanu siedlisk.
4	Ograniczanie do minimum stosowania melioracyjnych urządzeń technicznych na gruntach ornych i zastępowanie ich zabiegami agromelioracyjnymi.	aktualne, doprecyzowane jako preferencja działań nietechnicznych	Preferuje się działania zwiększające chłonność zlewni i retencję bez odwadniania siedlisk: okrywę roślinną, zadarnienia, strefy buforowe, zachowanie obniżeń terenowych i ograniczenie odpływu z pól. Urządzenia techniczne dopuszcza się tylko wtedy, gdy nie pogarszają stanu mokradeł, cieków i torfowisk.
5	Pozostawianie w stanie nienaruszonym kotlin i obniżeń terenu oraz śródpolnych zadrzewień i zakrzaczeń.	aktualne	Kierunek pozostaje istotny dla retencji, mikroklimatu, różnorodności siedlisk, korytarzy ekologicznych i krajobrazu rolniczego.
6	Monitoring fauny i flory.	aktualne, rozwinięte w rozdziale 29	Monitoring stanu gatunków i siedlisk, skuteczności działań oraz presji został ujęty w systemie monitoringu rozdziału 29 i powiązany z zadaniami rozdziału 24.
Eksploatowane bądź wyeksploatowane złoża kopalin.			
1	Inwentaryzowanie miejsc eksploatacyjnych.	aktualne	Działanie jest elementem monitoringu przekształceń powierzchni ziemi, form geomorfologicznych i krajobrazu. Obejmuje lokalizację, zakres przekształceń, stan rekultywacji i wpływ na ekspozycję krajobrazową.
2	Rekultywowanie wyrobisk po zakończeniu wydobycia.	aktualne, realizowane przez właściwe procedury	Rekultywacja powinna być prowadzona zgodnie z decyzjami administracyjnymi i kierunkiem minimalizującym wpływ na rzeźbę terenu, stosunki wodne, siedliska oraz krajobraz. Plan ochrony wskazuje potrzebę kontroli efektów rekultywacji i niedopuszczania do wtórnego zaśmiecania wyrobisk.
Spadek bioróżnorodności środowiska przyrodniczego Parku			
1	Zachowanie wysokiej różnorodności siedlisk.	aktualne, przeniesione do celów i zadań	Kierunek zachowuje znaczenie strategiczne i został rozwinięty w celach ochrony oraz zadaniach dotyczących siedlisk, flory, fauny, lasów, wód, krajobrazu i utrzymania mozaiki siedliskowej.
2	Utrzymanie wszystkich stanowisk gatunków roślin i grzybów podlegających ochronie prawnej.	aktualne, doprecyzowane do stanowisk potwierdzonych i specjalnej troski	Ochrona dotyczy potwierdzonych stanowisk gatunków chronionych, rzadkich i specjalnej troski oraz ich

Lp.	Działanie wskazane w planie ochrony z 2006 r.	Ocena po aktualizacji	Doprecyzowanie przyjęte w Operacie generalnym
1	2	3	4
			siedlisk. W praktyce obejmuje aktualizację wewnętrznej bazy danych Parku i danych przestrzennych, monitoring stałych powierzchni, ochronę bierną lub czynną siedlisk oraz ograniczanie presji IGO, odwodnienia, sukcesji i niewłaściwych zabiegów.
3	Zachowanie różnorodności siedlisk stanowiących miejsca przebywania oraz rozrodu fauny.	aktualne	Kierunek obejmuje korytarze ekologiczne, zimowiska, lęgowiska, miejsca rozrodu płazów, cieki, zbiorniki, martwe drewno, starodrzewy, łąki, mokradła i obiekty antropogeniczne ważne dla nietoperzy.
4	Utrzymanie bioróżnorodności składu gatunkowego drzewostanów.	aktualne	Zapis zachowuje znaczenie w kontekście odporności drzewostanów, ochrony siedlisk leśnych, zachowania gatunków rodzimych i ograniczania uproszczeń struktury lasu.
5	Ochrona torfowisk przez utrzymanie lub przywrócenie pierwotnych stosunków wodnych.	aktualne, kluczowe	Kierunek został rozwinięty przez zadania retencyjne, ochronę bierną torfowisk, ograniczanie odpływu, ochronę siedlisk zależnych od wód oraz monitoring uwodnienia i stanu siedlisk.
6	Racjonalizacja gospodarki rybackiej na jeziorze Gołdap.	aktualne, doprecyzowane w odniesieniu do ekosystemów wodnych	Gospodarka rybacka powinna być zgodna z celami ochrony stanu wód, litoralu, zespołów ryb, gatunków chronionych i ograniczania gatunków obcych. Szczególne znaczenie ma niedopuszczanie do zarybień pogłębiających eutrofizację, presję drobnych karpiowatych lub ryzyko introdukcji gatunków obcych.
7	Obejmowanie cennych obiektów ochroną prawną.	aktualne, stosowane selektywnie	Nowe formy ochrony powinny być powoływane tam, gdzie istnieją potwierdzone wartości przyrodnicze, krajobrazowe lub kulturowe oraz gdzie forma ochrony nie dubluje bez potrzeby istniejących instrumentów. Dotyczy to m.in. potencjalnych pomników przyrody, użytków ekologicznych i powiększeń rezerwatów.
8	Monitoring flory i fauny.	aktualne, rozwinięte w rozdziale 29	Monitoring został powiązany z celami ochrony, zadaniami ochronnymi i aktualizacją danych przestrzennych. Obejmuje zarówno grupy gatunków objęte opracowaniami eksperckimi, jak i presje, skuteczność działań oraz stan siedlisk.
Niewłaściwe zagospodarowanie obiektów kulturowych i ich otoczenia			
1	Podejmowanie starań o wykonanie zabiegów ochronnych.	aktualne, skonkretyzowane w zadaniach kulturowych	Zakres obejmuje dokumentację, zabezpieczenie, oznakowanie, porządkowanie, rewaloryzację i prace konserwatorskie przy obiektach

Lp.	Działanie wskazane w planie ochrony z 2006 r.	Ocena po aktualizacji	Doprecyzowanie przyjęte w Operacie generalnym
1	2	3	4
			wskazanych w rozdziale 24, w tym wiaduktach, cmentarzach, alejach, głazach, dawnych drogach i reliktach historycznych.
2	Skanalizowanie ruchu turystycznego.	aktualne	Kierunek dotyczy miejsc, gdzie ruch oddziałuje na obiekty kulturowe i ich ekspozycję, zwłaszcza rejonu Stańczyk i Kiepojci. Obejmuje ukierunkowanie dojść, porządkowanie parkingów, informacji, tablic, małej architektury i przeciwdziałanie chaosowi reklamowemu.
3	Współpraca służb PKPR, właściciela lub zarządcy obiektu w celu uzyskania dofinansowania na prace konserwatorskie.	aktualne	Działanie zachowuje znaczenie organizacyjne. W Planie wskazano programy finansowania i podmioty współpracujące, przy czym prace przy obiektach zabytkowych wymagają uzgodnienia z właściwym konserwatorem zabytków.
Powstanie barier ekologicznych.			
1	Budowa przejść dla zwierząt lądowych oraz przepławek dla ryb.	aktualne, ukierunkowane przestrzennie	Działanie nie ma charakteru automatycznej budowy nowych obiektów. W aktualnym ujęciu obejmuje identyfikację miejsc kolizji i barier, utrzymanie istniejącej infrastruktury dla płazów, ocenę drożności cieków, poprawę ciągłości ekologicznej oraz projektowanie nowych przejść lub przepławek wyłącznie tam, gdzie potwierdzono potrzebę i możliwość skutecznego działania.
Budowa elementów eksponowanych krajobrazowo			
1	Zachowanie ciągów i punktów widokowych.	aktualne, powiązane z audytem krajobrazowym i SOK	Kierunek obejmuje ochronę osi i przedpól ekspozycji, panoram, punktów widokowych, dolin i obiektów kulturowych. W aktualnym planie został powiązany z krajobrazami priorytetowymi, projektowaną SOK Doliny Błędzianki, dokumentami planistycznymi oraz ograniczaniem dominant technicznych, reklam i zabudowy rozproszonej.

Wyniki analizy wskazują, że większość kierunków ochrony z 2006 r. zachowuje aktualność, lecz ich dawne brzmienie było zbyt ogólne, postulatywne albo oparte na realiach organizacyjnych sprzed utworzenia obecnego systemu danych, dokumentów planistycznych i monitoringu. W Operacie generalnym każdy z tych kierunków otrzymał rozstrzygnięcie: został przełożony na zadania, monitoring, ustalenia planistyczne albo uznany za nieadekwatny jako instrument planu ochrony. Każdy kierunek został albo przełożony na cele ochrony, zadania ochronne, ustalenia planistyczne i monitoring, albo uznany za wdrożony systemowo, nieaktualny jako instrument planu ochrony bądź wymagający realizacji przez właściwe organy w ramach ich kompetencji.

21.2. Analiza skuteczności ochrony dotychczasowych form ochrony przyrody

21.2.1. Rezerwaty Przyrody

Porównanie ilości i powierzchni rezerwatów przyrody na terenie Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej przedstawia tabela poniżej.

Tabela 130. Zestawienie powierzchni rezerwatów przyrody w roku 2005 i 2025

Lp	Rezerwat Przyrody	Powierzchnia		
		2005	2025	różnica
1	2	3	4	5
1	Boczki	108,83	108,70	-0,13
2	Czerwona Struga	3,59	3,60	0,01
3	Dziki Kąt	34,65	34,58	-0,07
4	Mechacz Wielki	146,72	146,72	0,00
5	Struga Żytkiejmska	467,07	471,04	3,97
6	Czarnówko		32,15	32,15
SUMA		**760,86**	**796,79**	**35,93**
% powierzchni Parku		**5,20%**	**5,36%**	

W 2005 r. na terenie Parku funkcjonowało pięć rezerwatów przyrody o łącznej powierzchni 760,86 ha. W okresie obowiązywania dotychczasowego planu utworzono rezerwat przyrody „Czarnówko", a łączna powierzchnia rezerwatów wzrosła do 796,79 ha, tj. o 35,93 ha. Udział rezerwatów w powierzchni Parku zwiększył się z 5,20% do 5,36%. Zmiana ta wynika zarówno z powołania nowego obiektu, jak i z aktualizacji powierzchni wynikających z doprecyzowania ewidencji. Nadzór nad rezerwatami sprawuje Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Olsztynie.

Skuteczność ochrony rezerwatowej należy ocenić pozytywnie w wymiarze formalnym. System rezerwatów został utrzymany i rozszerzony, a najcenniejsze elementy przyrodnicze Puszczy Rominckiej pozostają objęte ochroną o najwyższym rygorze obowiązującym w granicach Parku. W Operacie generalnym przyjęto, że zadania planu ochrony Parku nie zastępują planów ochrony rezerwatów, lecz powinny wzmacniać ich otoczenie funkcjonalne przez ochronę hydrologii, korytarzy ekologicznych, siedlisk leśnych, mokradeł i presji turystycznej poza granicami rezerwatów.

21.2.2. Pomniki przyrody

W opracowaniu z 2005 r. w zasięgu terytorialnym Parku zaewidencjonowano 13 pomników przyrody, w tym 7 pojedynczych drzew i 6 pomników grupowych, a w otulinie 8 pomników przyrody. Aktualna weryfikacja z wykorzystaniem danych Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody wykazała, że w granicach Parku znajduje się 14 pomników przyrody obejmujących łącznie 43 drzewa, w tym 7 pojedynczych drzew, 5 grup drzew oraz 2 aleje. Spośród nich 9 pomników położonych jest na gruntach administrowanych przez Lasy Państwowe, a 5 na gruntach innych własności. W otulinie Parku znajduje się 8 pomników przyrody, w tym 4 głazy narzutowe, 2 pojedyncze drzewa, 1 aleja oraz 1 grupa drzew.

Różnice między danymi historycznymi i aktualnymi wynikają nie tylko ze zmian rzeczywistego stanu ochrony, lecz także z doprecyzowania lokalizacji, zmian klasyfikacyjnych i sposobu ujmowania obiektów grupowych oraz alejowych. Ochrona pomników przyrody

zachowała ciągłość, jednak jej skuteczność zależy od aktualnej ewidencji, prawidłowego oznakowania, okresowej kontroli stanu zachowania, właściwej pielęgnacji oraz uwzględniania obiektów w gospodarce leśnej, utrzymaniu dróg i planowaniu przestrzennym.

W Operacie generalnym przyjęto, że pomniki przyrody powinny być ujmowane w wewnętrznej bazie danych Parku w zakresie możliwym do ustalenia na podstawie dostępnych danych, w szczególności z uwzględnieniem lokalizacji, formy pomnika, statusu własnościowego, podstawy prawnej ochrony oraz informacji o stanie zachowania i potrzebach pielęgnacyjnych, jeżeli takie dane są dostępne. Dokumentacja fotograficzna może być uzupełniana sukcesywnie przy okazji bieżących kontroli terenowych, prac pielęgnacyjnych lub aktualizacji ewidencji. Weryfikacja potencjalnych nowych pomników przyrody jest zadaniem wdrożeniowym prowadzonym przy współpracy Parku, Nadleśnictwa Gołdap, gmin i właścicieli nieruchomości, bez uzależniania kompletności Operatu od powołania nowych obiektów.

21.2.3. Ochrona gatunkowa roślin, grzybów i zwierząt

Opracowania eksperckie wykonane w ramach Etapu II znacząco rozszerzyły rozpoznanie chronionych i rzadkich gatunków roślin, grzybów i zwierząt występujących na obszarze Parku. Wzrost liczby znanych stanowisk należy interpretować przede wszystkim jako efekt pogłębienia rozpoznania terenowego, uporządkowania danych i włączenia nowych źródeł informacji, a nie wyłącznie jako rzeczywisty wzrost liczebności populacji.

Skuteczność ochrony gatunkowej oceniono przez stan siedlisk, trwałość stanowisk, presje lokalne, aktualność danych przestrzennych oraz możliwość wdrożenia działań ochronnych. Wnioski dla gatunków specjalnej troski zostały uwzględnione w celach ochrony, zadaniach ochronnych i systemie monitoringu. Szczególne znaczenie mają gatunki związane z siedliskami hydrogenicznymi, starymi lasami, martwym drewnem, łąkami wilgotnymi, dolinami rzecznymi, ciekami, drobnymi zbiornikami wodnymi, zimowiskami i obiektami kulturowymi.

21.2.4. Podsumowanie skuteczności dotychczasowych form ochrony przyrody

Analiza dotychczasowych form ochrony przyrody na obszarze Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej wskazuje, że w okresie od opracowania dokumentacji z 2005 r. nie nastąpiło ograniczenie zakresu formalnej ochrony przyrody. Przeciwnie, w odniesieniu do części form ochrony odnotowano jej wzmocnienie, zarówno poprzez powołanie nowych obiektów, jak i uporządkowanie danych ewidencyjnych.

Najbardziej jednoznacznym przykładem zwiększenia zakresu ochrony jest system rezerwatów przyrody. W 2005 r. na terenie Parku funkcjonowało pięć rezerwatów przyrody o łącznej powierzchni 760,86 ha, natomiast obecnie jest ich sześć, o łącznej powierzchni 796,79 ha. Wzrost ten wynika przede wszystkim z utworzenia rezerwatu przyrody „Czarnówko", a także z aktualizacji powierzchni poszczególnych obiektów. Udział rezerwatów w powierzchni Parku wzrósł z 5,20% do 5,36%. Oznacza to, że ochrona rezerwatowa na obszarze Parku została utrzymana i rozszerzona.

Istotnym osiągnięciem było również utworzenie obszaru Natura 2000 PLH280005 „Puszcza Romincka", którego powołanie przewidywała dokumentacja z 2005 r. Obszar ten został zatwierdzony przez Unię Europejską w 2008 r., a jego zasięg w znacznej części pokrywa

się z granicami Parku. Obecnie procedowana jest zmiana granic obszaru, zmierzająca do jego powiększenia o tereny znajdujące się w otulinie Parku. W tym zakresie realizację wcześniejszych postulatów należy ocenić pozytywnie, przy jednoczesnej potrzebie uchwalenia i konsekwentnego wdrażania Planu Zadań Ochronnych.

W przypadku pomników przyrody analiza wykazała przede wszystkim potrzebę uporządkowania i stałej aktualizacji ewidencji. Porównanie danych z 2005 r. z aktualnymi danymi CRFOP wskazuje, że różnice w liczbie i strukturze pomników wynikają nie tylko ze zmian rzeczywistego stanu ochrony, lecz również z doprecyzowania lokalizacji, klasyfikacji oraz sposobu ujmowania obiektów grupowych i alejowych. Obecnie w granicach Parku znajduje się 14 pomników przyrody, obejmujących łącznie 43 drzewa, natomiast w otulinie – 8 pomników przyrody, w tym głazy narzutowe, pojedyncze drzewa, aleja oraz grupa drzew. Ochrona tej formy pozostaje skuteczna w wymiarze formalnym, wymaga jednak dalszego monitoringu terenowego, kontroli stanu zdrowotnego drzew, utrzymania oznakowania oraz weryfikacji potencjalnych nowych obiektów.

Nie wszystkie postulaty wskazane w dokumentacji z 2005 r. zostały dotychczas zrealizowane. Dotyczy to przede wszystkim proponowanych użytków ekologicznych „Torfowiska Źródliskowe" oraz „Ślepe Jeziorko", które nie zostały dotąd utworzone. W odniesieniu do tych obiektów wskazane jest przeprowadzenie aktualnej oceny zasadności ich powołania, z uwzględnieniem wyników inwentaryzacji przyrodniczych, aktualnego stanu siedlisk oraz istniejących form ochrony.

Ocena skuteczności ochrony gatunkowej roślin, grzybów i zwierząt wymaga uwzględnienia wyników aktualnych opracowań eksperckich. W wielu przypadkach nowe dane terenowe zwiększyły liczbę znanych stanowisk gatunków chronionych i specjalnej troski, co potwierdza wysoką wartość przyrodniczą Parku, ale jednocześnie wskazuje na potrzebę bardziej precyzyjnego planowania ochrony czynnej, monitoringu oraz aktualizacji danych przestrzennych. Szczególne znaczenie mają gatunki związane z siedliskami hydrogenicznymi, starymi lasami, martwym drewnem, łąkami wilgotnymi, dolinami rzecznymi i drobnymi zbiornikami wodnymi.

Podsumowując, dotychczasowy system form ochrony przyrody na obszarze Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej należy ocenić jako zasadniczo skuteczny i zachowujący ciągłość. W ostatnich dwóch dekadach nie doszło do zmniejszenia zakresu ochrony, a część postulatów wcześniejszego planu została zrealizowana. Dalsze działania powinny koncentrować się na: utrzymaniu i wdrażaniu ochrony rezerwatowej, przyjęciu i realizacji dokumentów planistycznych dla obszaru Natura 2000, okresowej weryfikacji pomników przyrody, ocenie zasadności powołania niezrealizowanych dotąd użytków ekologicznych oraz opracowaniu szczegółowych zaleceń dla gatunków chronionych po zakończeniu inwentaryzacji terenowych.

21.3. Dotychczasowy zakres prac związanych z ochroną przyrody

21.3.1. Ochrona powierzchni ziemi i jej struktur geomorfologicznych

We wskazanym zakresie obowiązujący plan zaleca:

- zachowanie form akumulacji szczelinowej - kemów, ozów, wałów;
- zachowanie form wytopiskowych;

- zachowanie dolin rzecznych - Jarki, Błędzianki, Strugi Żytkiejmskiej i ich dopływów;
- objęcie szczególną ochroną „Jarów Błędzianki", jako formy terenu o unikalnych kształtach, najbardziej eksponowanej w krajobrazie Parku;
- zakaz naruszania powierzchni ziemi i niszczenia gleby, z wyjątkiem prac związanych z gospodarką rolną i leśną.

Analiza dostępnych danych wykazała, że struktura geomorfologiczna oraz powierzchnia gleb i ziemi nie uległa pogorszeniu. Jeżeli w toku dalszych analiz i konsultacji społecznych nie stwierdzi się istotnych różnic, zaleca się utrzymanie w mocy obecnie obowiązujących zaleceń ochronnych.

Jednocześnie dalszej analizy wymaga zasadność utrzymania odstępstwa, o którym mowa w § 5 pkt 2 uchwały dotyczącej PKPR, dopuszczającego wydobywanie piasku i żwiru na powierzchni nieprzekraczającej 2 ha, przy przewidywanym wydobyciu nieprzekraczającym 20 000 m³ w roku kalendarzowym i prowadzeniu działalności bez użycia materiałów wybuchowych. Odstępstwo dopuszczające wydobywanie piasku i żwiru na małą skalę należy traktować jako wyjątek wymagający każdorazowej oceny wpływu na rzeźbę terenu, krajobraz, wody, siedliska i drogi odpływu zanieczyszczeń. W obszarach o wysokiej wartości geomorfologicznej, krajobrazowej, hydrologicznej lub ekspozycyjnej wydobycie nie powinno być traktowane jako sposób użytkowania zgodny z celami ochrony Parku.

21.3.2. Ochrona hydrosfery

We wskazanym zakresie obowiązujący Plan zaleca:

- zachowanie wysokiej jakości wód w rzekach, jeziorach i zbiornikach wodnych;
- zachowanie w niezmienionym stanie zbiorników wodnych, w szczególności śródleśnych i śródpolnych „oczek wodnych", obszarów podmokłych i mokradeł, naturalnych wypływów wód podziemnych (źródliska, wysięki) oraz terenów bagiennych, głównie torfowisk, stanowiących obszary retencyjne;
- utrzymanie naturalnych warunków cyrkulacji wody w poszczególnych jednostkach hydrograficznych;
- utrzymanie stosunków wodnych, niepowodujących pogorszenia stanu środowiska przyrodniczego.
- Powtarzające się od wielu lat susze stwarzają poważne zagrożenia dla utrzymania obecnego stanu ochrony zasobów wodnych.

W aktualnym ujęciu ochrona hydrosfery obejmuje nie tylko jakość chemiczną wód, lecz także retencję krajobrazową, ograniczanie przyspieszonego odpływu, zachowanie naturalnej hydromorfologii cieków, ochronę stref litoralnych jezior, przeciwdziałanie eutrofizacji, zachowanie drobnych zbiorników wodnych i ochronę siedlisk zależnych od wód. Priorytetowo traktuje się torfowiska, źródliska, mokradła, lasy bagienne, doliny rzeczne, śródleśne i śródpolne oczka wodne oraz rozlewiska bobrowe.

Dla cieków, w szczególności Błędzianki, Bludzi, Jarki, Czerwonej Strugi, Żytkiejmskiej Strugi i ich dopływów, przyjęto zasadę zachowania zróżnicowanego przebiegu koryta, sekwencji bystrzy i plos, naturalnej roślinności brzegowej, zacienienia, rumoszu drzewnego

oraz zróżnicowanego substratu dennego. Odcinki o dnie żwirowo-kamienistym należy traktować jako szczególnie ważne dla ryb reofilnych, litofilnych i minogów.

Ochrona cieków uwzględnia wymagania gatunków chronionych i szczególnej troski, takich jak głowacz białopłetwy (*Cottus gobio*), koza (*Cobitis taenia*), różanka (*Rhodeus amarus*), śliz (*Barbatula barbatula*), minóg strumieniowy (*Lampetra planeri*) oraz piskorz (*Misgurnus fossilis*). Dla części tych gatunków kluczowe są dobrze natleniona woda, naturalny substrat, obecność roślinności wodnej i brzegowej, ciągłość cieków oraz ograniczenie zamulania. W przypadku różanki istotna jest także ochrona małży skójkowatych, w tym siedlisk skójki gruboskorupowej (*Unio crassus*).

Dotychczasowy zapis o uniemożliwieniu regulacji dolin i koryt rzecznych przełożono na zasadę ograniczania prac utrzymaniowych prowadzących do uproszczenia struktury cieków. Odmulanie, pogłębianie, prostowanie koryt, profilowanie brzegów, usuwanie roślinności wodnej i brzegowej, usuwanie rumoszu drzewnego oraz mechaniczne niszczenie substratu dennego mogą być dopuszczane wyłącznie w sytuacjach rzeczywistej konieczności, po ocenie wpływu na siedliska wodne, gatunki chronione, ciągłość ekologiczną i funkcje retencyjne doliny.

Ochrona jezior i drobnych zbiorników obejmuje stan stref litoralnych, roślinności szuwarowej i zanurzonej, płytkich zatok, mulistych fragmentów dna oraz ekotonów między wodą a lądem. W przypadku jeziora Gołdap podstawowe znaczenie ma ograniczanie dopływu biogenów ze zlewni Jarki, zabudowy, gospodarki ściekowej, rolnictwa i użytkowania rekreacyjnego. W przypadku jezior Rakówek i Ostrówek, jako zbiorników płytkich i podatnych na sukcesję oraz deficyty tlenowe, priorytetem jest ograniczenie dopływu substancji biogennych, ochrona roślinności litoralnej i niedopuszczanie do przyspieszania eutrofizacji. Podobne podejście dotyczy jezior Pobłędzie i Czostków w otulinie Parku.

W aktualnym planie ochrony uwzględniono także obce i inwazyjne gatunki ekosystemów wodnych, w tym obce gatunki ryb oraz inwazyjne raki. Działania terenowe i monitoringowe powinny być prowadzone z zasadami bioasekuracji, aby nie przenosić organizmów między zbiornikami i zlewniami. Ewentualne przywracanie rodzimych gatunków, w tym raka szlachetnego, może być rozważane wyłącznie po potwierdzeniu warunków siedliskowych i niskiego ryzyka niepowodzenia.

21.3.3. Ochrona lasów

W obowiązującym planie ochrony wskazano szereg zadań odnoszących się do ochrony ekosystemów leśnych i związanych z nimi elementów różnorodności biologicznej. Na potrzeby niniejszego opracowania dokonano ich przeglądu pod kątem aktualności, zasadności utrzymania oraz potrzeby doprecyzowania w świetle aktualnego stanu rozpoznania przyrodniczego i obowiązujących uwarunkowań planistycznych. W celu zachowania czytelności rozdzielono treść zadań wynikających z obowiązującego planu ochrony od komentarza redakcyjnego dotyczącego ich aktualności i ewentualnego kierunku zmian.

Tabela 131. Ocena aktualności dotychczasowych zadań z zakresu ochrony ekosystemów leśnych

Lp.	Zadanie wskazane w obowiązującym planie ochrony	Ocena po aktualizacji	Doprecyzowanie przyjęte w Operacie generalnym
1	2	3	4
1	Zachowanie lub odtworzenie ekosystemów leśnych w stanie zbliżonym do naturalnego, z maksymalnym wykorzystaniem procesów sukcesji naturalnej.	aktualne	Zapis utrzymano jako zasadę ogólną ochrony lasów o cechach naturalnych, siedlisk bagiennych, starodrzewów i drzewostanów o wysokiej wartości biocenotycznej.
2	Inicjowanie, pielęgnowanie i utrwalanie naturalnych procesów odnowienia lasu w zniekształconych zbiorowiskach leśnych.	aktualne	Kierunek pozostaje zgodny z ochroną różnorodności siedlisk leśnych i zwiększaniem odporności drzewostanów.
3	Ochrona różnorodności biologicznej grzybów, roślin i zwierząt oraz zachowanie ich bogactwa genetycznego.	aktualne, rozwinięte w zadaniach	Ogólny zapis uzupełniono o zadania dotyczące martwego drewna, drzew biocenotycznych, mikrosiedlisk, starodrzewów, gatunków specjalnej troski, ptaków leśnych, nietoperzy i bezkręgowców saproksylicznych.
4	Zapewnienie ciągłości wykorzystania zasobów przyrody puszczańskiej, w tym użytkowania lasu, oraz harmonizowanie rozwoju mezoregionu.	aktualne po aktualizacji interpretacyjnej	Gospodarka leśna jest prowadzona zgodnie z PUL, z uwzględnieniem funkcji produkcyjnych, ochronnych, przyrodniczych, krajobrazowych i społecznych lasów oraz szczegółowych wymogów PZO i ochrony gatunkowej.
5	Zaniechanie czynności gospodarczych w projektowanych rezerwatach i użytkach ekologicznych.	częściowo aktualne	Dla rezerwatu „Czarnówko” zapis został wykonany przez utworzenie rezerwatu. Dla postulowanych użytków ekologicznych nie przenosi się automatycznego nakazu, lecz zabezpiecza wskazane siedliska przez zadania dotyczące torfowisk, źródlisk, lasów bagiennych i monitoringu.
6	Wykonywanie zabiegów gospodarczych w wybranych oddziałach ze stanowiskami roślin chronionych i rzadkich w sezonach zimowych z grubą pokrywą śnieżną.	zastąpione zasadą ochrony potwierdzonych stanowisk	Prace w rejonie stanowisk gatunków specjalnej troski prowadzi się w terminach i technologiach minimalizujących ryzyko uszkodzenia populacji i siedliska. Ograniczenia wynikają z aktualnej lokalizacji stanowisk w wewnętrznej bazie Parku, a nie wyłącznie z historycznej listy oddziałów.
7	Wyłączenie z użytkowania rębnego lasów stanowiących ostoje zwierząt chronionych.	aktualne, doprecyzowane	Wyłączenia i ograniczenia użytkowania odnoszą się do potwierdzonych ostoi, stref ochronnych, miejsc rozrodu, zimowisk, żerowisk i korytarzy gatunków wrażliwych, z uwzględnieniem aktualnych danych faunistycznych i wymogów ochrony gatunkowej.
8	Zaniechanie użytkowania rębnego w wyłączonych drzewostanach nasiennych.	aktualne	Zapis pozostaje zasadny i spójny z ochroną zasobów genetycznych oraz stabilności drzewostanów.
9	Ograniczenie lub zaniechanie rębnego użytkowania lasu w strefie przyległej do źródlisk, ujęć wodnych, brzegów jezior, rzek i strumieni oraz w strefach wododziałowych.	aktualne, doprecyzowane w Planie	Przyjęto zasadę ograniczenia użytkowania rębnego w strefach przywodnych, przy źródliskach, ciekach, jeziorach, mokradłach, rowach odwadniających siedliska hydrogeniczne, lasach bagiennych i na stromych stokach. Dopuszczalne są wyłącznie zabiegi uzasadnione bezpieczeństwem, ochroną przeciwpożarową, stanem sanitarnym lub potrzebami ochronnymi, prowadzone z zachowaniem roślinności brzegowej, zacienienia, martwego drewna, mikrosiedlisk i

Lp.	Zadanie wskazane w obowiązującym planie ochrony	Ocena po aktualizacji	Doprecyzowanie przyjęte w Operacie generalnym
1	2	3	4
			naturalnego substratu. Zabiegi nie mogą pogarszać stosunków wodnych ani przyspieszać odpływu.
10	Wyłączenie z użytkowania rębnego lasów wodochronnych w zbiorowiskach Vaccinio uliginosi-Pinetum, Sphagno girgensohnii-Piceetum oraz Thelypteri-Betuletum.	aktualne	Zapis utrzymano jako autonomiczne ustalenie ochronne odnoszące się do lasów wodochronnych i zbiorowisk szczególnie wrażliwych na zmiany stosunków wodnych.
11	Ograniczanie stosowania rębni zupełnych w najcenniejszych i najbardziej wrażliwych płatach siedlisk oraz w rejonach potwierdzonych stanowisk gatunków wymagających zachowania ciągłości drzewostanu.	częściowo aktualne – wymaga zawężenia przestrzennego	Ograniczenie stosowania rębni zupełnych dotyczy wybranych, zweryfikowanych powierzchni o szczególnej wartości przyrodniczej, w szczególności płatów siedlisk wymagających zachowania stabilnego mikroklimatu, ostoi i stanowisk gatunków specjalnej troski, stref przywodnych, źródliskowych i mokradłowych oraz powierzchni objętych szczególnymi ustaleniami PZO, PUL lub zadań ochronnych. Na pozostałych powierzchniach sposób użytkowania rębnego, w tym możliwość zastosowania rębni zupełnej, określa obowiązujący PUL, z uwzględnieniem warunków siedliskowych, celów hodowlanych, stabilności drzewostanów oraz wymogów ochrony gatunkowej.
12	Preferowanie rębni złożonych.	aktualne	Preferencja nie stanowi generalnego obowiązku stosowania rębni złożonych na całym obszarze Parku. Rodzaj rębni na pozostałych powierzchniach określa PUL odpowiednio do typu siedliskowego lasu, składu i stanu drzewostanu, celu hodowlanego oraz potrzeb jego przebudowy.
13	Preferowanie gatunków drzew i krzewów miejscowego pochodzenia.	aktualne	Zapis pozostaje zgodny z potrzebą zachowania lokalnych zasobów genetycznych i odporności ekosystemów.
14	Pozostawienie drzew dziuplastych i martwych do całkowitego rozkładu.	aktualne	Zapis utrzymano jako jeden z kluczowych warunków ochrony ptaków, nietoperzy, bezkręgowców saproksylicznych, grzybów, porostów i mszaków. Wyjątki mogą wynikać jedynie z bezpieczeństwa powszechnego lub wymogów ochrony przeciwpożarowej.
15	Pozostawienie minimum 1–6 m³ martwego drewna na 1 ha.	aktualne po zmianie sposobu formułowania	Historyczny próg ilościowy jest obecnie zbyt niski wobec aktualnego rozpoznania zasobów martwego drewna. W planie przyjmuje się zasadę utrzymania i zwiększania zasobów martwego drewna, szczególnie wielkowymiarowego, stojącego i leżącego, bez obniżania stanu istniejącego i z priorytetem dla lasów o wysokiej wartości biocenotycznej.
16	Utworzenie stref ochronnych wokół stanowisk granicznika płucnika Lobaria pulmonaria.	aktualne jako ochrona stanowisk potwierdzonych	Ochrona stanowisk powinna wynikać z aktualnej weryfikacji terenowej i bazy GIS. Dla potwierdzonych stanowisk stosuje się ochronę drzewa gospodarza, mikroklimatu, zwarcia drzewostanu i ciągłości siedliska, a nie historyczną lokalizację bez potwierdzenia.

Lp.	Zadanie wskazane w obowiązującym planie ochrony	Ocena po aktualizacji	Doprecyzowanie przyjęte w Operacie generalnym
1	2	3	4
17	Prowadzenie gospodarki leśnej w lasach uzdrowiskowych w oparciu o statut uzdrowiska.	aktualne	Zapis pozostaje zasadny w części Parku objętej właściwymi regulacjami uzdrowiskowymi.
18	Stosowanie środków chemicznych wyłącznie w sytuacjach zagrażających trwałości lasu.	aktualne	Zapis utrzymano jako zasadę ograniczania presji chemicznej i ochrony siedlisk wodnych, gleb, bezkręgowców i gatunków wskaźnikowych.
19	Kształtowanie ekoklinarnej granicy rolno-leśnej przy zalesianiu gruntów porolnych.	aktualne	Zapis utrzymano z zastrzeżeniem ochrony siedlisk otwartych, punktów widokowych, łąk w dnach dolin i projektowanej SOK.
20	Tworzenie korytarzy ekologicznych.	aktualne, doprecyzowane	Zapis odniesiono do aktualnego rozpoznania ciągłości dolin rzecznych, kompleksu leśnego, powiązań transgranicznych, barier drogowych, infrastruktury granicznej i miejsc kolizji.
21	Pozostawienie bez zabiegów odnowieniowych drobnych luk, śródleśnych bagien, mokradeł, zbiorowisk szuwarowych i łąkowych.	aktualne	Zapis pozostaje zasadny i spójny z ochroną mozaikowości siedlisk, mikroretencji, płazów, ważek, ptaków, roślinności mokradłowej i krajobrazu leśnego.

21.3.4. Wytyczne w zakresie rolnictwa

Dotychczasowy plan wskazywał m.in. wspieranie niskotowarowych i ekologicznych systemów produkcji rolniczej, unikanie intensyfikacji, zachowanie lokalnych odmian i ras, stosowanie bodźców ekonomicznych, utrzymanie ekstensywnego użytkowania łąk i pastwisk, ochronę zadrzewień, zabagnień i stoków, ograniczanie nawożenia przy wodach oraz zaniechanie użytkowania części bardzo wilgotnych i bagiennych zbiorowisk roślinnych.

Kierunki te zachowują aktualność, lecz w aktualnym planie zostały podporządkowane ochronie konkretnych funkcji: utrzymaniu trwałych użytków zielonych, ochronie łąk wilgotnych, ograniczaniu sukcesji, zachowaniu mozaiki krajobrazu, ochronie zapylaczy, ptaków łąkowych i gatunków specjalnej troski oraz ograniczaniu dopływu biogenów do wód. Nie przenosi się ogólnego postulatu zwiększania lesistości jako zasady nadrzędnej, ponieważ w dolinach, na łąkach, w projektowanej SOK i na przedpolach ekspozycyjnych zalesianie może być sprzeczne z celami ochrony siedlisk otwartych i krajobrazu.

W Operacie generalnym utrzymanie rolnictwa ekstensywnego zostało powiązane z zadaniami ochronnymi dotyczącymi użytkowania kośnego, wypasu, niedokosów, ograniczania nawożenia, utrzymania zadrzewień śródpolnych oraz doradztwa rolno-środowiskowo-klimatycznego. Podstawowym mechanizmem łagodzącym obciążenia dla rolników są płatności i interwencje WPR, w tym warianty dotyczące półnaturalnych łąk, torfowisk oraz ekstensywnego użytkowania łąk i pastwisk na obszarach Natura 2000.

21.3.5. Wytyczne w zakresie walorów krajobrazowych i wartości kulturowych

Dotychczasowe wytyczne obejmowały zachowanie obiektów kulturowych, obiektów techniki kolejowej, cmentarzy ewangelickich, obiektów archeologicznych, budowli sakralnych, detalu architektonicznego, nawierzchni brukowych, monitorowanie stanu

technicznego obiektów dawnej linii kolejowej, współpracę w zakresie obiektów podworskich oraz uzgadnianie działań mogących zagrażać zabytkom.

Kierunki te zachowują aktualność i zostały powiązane z aktualnym opracowaniem krajobrazowym, Audytem Krajobrazowym Województwa Warmińsko-Mazurskiego, projektowaną SOK Doliny Błędzianki oraz zadaniami dotyczącymi dziedzictwa kulturowego. Szczególne znaczenie mają dolina Błędzianki, rejon wiaduktów w Stańczykach i Kiepojciach, historyczne układy osadnicze, dawne założenia folwarczne i dworskie, aleje, drogi historyczne, cmentarze ewangelickie, kamienie pamiątkowe i relikty dawnej gospodarki leśnej.

Aktualny plan uzupełnia dawne wytyczne o ograniczanie chaosu reklamowego, presji zabudowy rekreacyjnej, zaniku tradycyjnych form architektonicznych oraz wpływu wielkopowierzchniowych instalacji OZE i dominant technicznych na przedpola ekspozycyjne Parku. Ochrona krajobrazu ma charakter zarówno terenowy, jak i planistyczny: wymaga uwzględniania ustaleń w planach ogólnych, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach inwestycyjnych, działaniach konserwatorskich i udostępnianiu turystycznym.

21.3.6. Ochrona zasobów wodnych

Dotychczasowy plan wskazywał budowę i modernizację oczyszczalni ścieków, indywidualne oczyszczalnie przydomowe, urządzenia do oczyszczania ścieków deszczowych, kontrole obiektów stanowiących zagrożenie dla rzek i jezior, inwentaryzację mniejszych źródeł zanieczyszczeń, uniemożliwienie regulacji dolin i koryt rzecznych, odtwarzanie drobnych zbiorników wodnych oraz monitoring jakości wód.

Wszystkie te kierunki są aktualne, ale w Operacie generalnym uzyskały szersze znaczenie: ochrona zasobów wodnych obejmuje ochronę całych ekosystemów wodnych i zależnych od wód. W praktyce oznacza łączne traktowanie jakości wód, hydromorfologii, retencji, stanu litoralu, roślinności brzegowej, substratu dennego, ciągłości ekologicznej cieków, małych zbiorników wodnych, mokradeł i gatunków związanych z wodami.

W odniesieniu do jezior Gołdap, Rakówek, Ostrówek oraz jezior funkcjonalnie powiązanych z Parkiem w otulinie, zasadnicze znaczenie ma ograniczanie eutrofizacji, ochrona litoralu i kontrola presji rekreacyjnej. W odniesieniu do cieków priorytetem jest rezygnacja z prac pogarszających strukturę koryt i substratu, a w przypadku konieczności prowadzenia prac utrzymaniowych — ograniczenie ich zakresu, terminu i intensywności. W odniesieniu do torfowisk, mokradeł i źródlisk priorytetem jest utrzymanie lub odtworzenie uwodnienia oraz eliminacja działań przyspieszających odpływ.

21.3.7. Infrastruktura techniczna

Dotychczasowe zapisy dotyczące elektroenergetyki, ciepłownictwa, gazownictwa i telekomunikacji miały częściowo charakter technologiczny właściwy dla czasu sporządzenia planu z 2006 r. W aktualnym planie nie utrzymuje się szczegółowych wskazań dotyczących konkretnych technologii jako samodzielnych zadań ochronnych. Zastąpiono je zasadami ograniczania wpływu infrastruktury na krajobraz, siedliska, korytarze ekologiczne, ptaki, nietoperze i obszary wrażliwe.

Modernizacja infrastruktury technicznej jest dopuszczalna i często korzystna środowiskowo, pod warunkiem ograniczania kolizji z celami ochrony. Szczególne znaczenie mają: ograniczanie linii napowietrznych w miejscach wrażliwych krajobrazowo i ornitologicznie, stosowanie rozwiązań bezpiecznych dla ptaków, ograniczanie zanieczyszczenia światłem, lokalizowanie urządzeń telekomunikacyjnych poza osiami widokowymi i przedpolami ekspozycji oraz ocena potencjalnych konfliktów związanych z instalacjami OZE.

21.3.8. Wytyczne w zakresie komunikacji

Dotychczasowy plan dopuszczał utrzymanie przebiegu dróg, poprawę ich stanu oraz możliwość budowy obejść miejscowości Dubeninki i Żytkiejmy. Aktualna ocena zapisów komunikacyjnych uwzględnia nie tylko parametry techniczne dróg, lecz także ich wpływ na fragmentację siedlisk, śmiertelność płazów, gadów i ssaków, drożność korytarzy ekologicznych, spływ zanieczyszczeń z nawierzchni, krajobraz oraz presję turystyczną.

Przebudowy i modernizacje dróg powinny być łączone z utrzymaniem lub poprawą drożności przejść dla zwierząt, czyszczeniem i kontrolą przepustów, stosowaniem rozwiązań ograniczających spływ zanieczyszczeń, ochroną alei i zadrzewień przydrożnych oraz minimalizacją ingerencji w stoki, doliny, mokradła i cieki. W miejscach kolizji płazów i innych zwierząt stosuje się rozwiązania techniczne i organizacyjne wynikające z rozpoznania terenowego oraz monitoringu.

21.3.9. Wnioski z analizy dotychczasowej ochrony

Analiza dotychczasowej ochrony Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej wskazuje, że zasadnicze cele ochrony określone w planie z 2006 r. zachowały aktualność. Dotyczy to przede wszystkim ochrony kompleksu leśnego Puszczy Rominckiej, ekosystemów wodnych i hydrogenicznych, torfowisk, dolin rzecznych, różnorodności siedliskowej, walorów krajobrazowych oraz wartości kulturowych.

W okresie obowiązywania dotychczasowego planu nie nastąpiło ograniczenie formalnego zakresu ochrony przyrody. System rezerwatów został utrzymany i rozszerzony przez utworzenie rezerwatu „Czarnówko”, a obszar Natura 2000 Puszcza Romincka PLH280005 stał się ważnym instrumentem ochrony siedlisk i gatunków. Pomniki przyrody zachowały ciągłość ochrony, chociaż wymagają stałej aktualizacji ewidencji i kontroli stanu terenowego.

Najważniejsza zmiana w stosunku do planu z 2006 r. polega na przejściu od ogólnych postulatów do zapisów operacyjnych, przestrzennie ukierunkowanych i możliwych do monitorowania. W rozdziale 20 zagrożenia ujęto w katalogu Z-01–Z-65 oraz uwarunkowaniach U-01–U-06. W rozdziale 23 określono cele ochrony, w rozdziale 24 przypisano zadania ochronne, a w rozdziale 29 wskazano system monitoringu stanu zasobów, presji, skuteczności zadań i aktualności danych przestrzennych.

Najsilniejszego przeformułowania wymagały historyczne zapisy dotyczące gospodarki wodnej, melioracji, stref buforowych, lasów przy ciekach i źródliskach, zalesiania gruntów rolnych, infrastruktury technicznej, gospodarki odpadami oraz krajobrazu. W niniejszym Operacie zostały one doprecyzowane przez wskazanie funkcji ochronnej, przestrzeni stosowania, relacji do kompetencji właściwych podmiotów i powiązania z monitoringiem.

Zapisy mają charakter rozstrzygnięć Operatu generalnego, a nie otwartych sugestii redakcyjnych.

Część działań wskazanych w dotychczasowym planie została zrealizowana lub wdrożona systemowo, w tym funkcjonowanie selektywnej zbiórki odpadów, część działań wodno-ściekowych, powołanie obszaru Natura 2000, utworzenie rezerwatu „Czarnówko" oraz uporządkowanie danych o formach ochrony przyrody. W takich przypadkach aktualny plan koncentruje się na utrzymaniu, doskonaleniu, monitorowaniu skuteczności i reagowaniu na lokalne problemy, a nie na tworzeniu systemów od podstaw.

Podsumowując, dotychczasowa ochrona Parku zachowała ciągłość i w wielu aspektach okazała się skuteczna. Zmiany uwarunkowań środowiskowych, w tym narastające znaczenie suszy, eutrofizacji wód, fragmentacji siedlisk, presji turystycznej, barier ekologicznych, gatunków inwazyjnych i konfliktów przestrzennych, uzasadniają jednak przyjęcie bardziej precyzyjnego, operacyjnego i monitorowalnego modelu ochrony. Taki model został zastosowany w aktualnym Operacie generalnym przez powiązanie analizy dotychczasowej ochrony z katalogiem zagrożeń, celami ochrony, zadaniami ochronnymi i monitoringiem skuteczności planu.